

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ Ν.Ο.Π.Ε.
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΤΟΜΕΑΣ Α' ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2010-2011

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της Πορφύρας – Ειρήνης Μοσχονά του Δημητρίου
ΑΜ 1069

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΝΑΤΟΚΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ ΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

Επιβλέποντες

Λέκτορας Κωνσταντίνος Καραγιάννης (Α' επιβλέπων)
Επ. Καθηγήτρια Ανθή Πελλένη-Παπαγεωργίου (Β' επιβλέπουσα)
Λέκτορας Γεώργιος Λέκκας (Γ' επιβλέπων)

Αθήνα, Φεβρουάριος 2012

Copyright © Πορφύρια-Ειρήνη Δ. Μοσχονά, 2012

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

**ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΝΑΤΟΚΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ
ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ ΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ
ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	VIII
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1

ΜΕΡΟΣ Α΄ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΑΝΑΤΟΚΙΣΜΟΥ

I. ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΚΟΥ	7
II. ΕΝΝΟΙΑ ΑΝΑΤΟΚΙΣΜΟΥ	9
1. Εισαγωγή στην έννοια	9
2. Η ρύθμιση του ανατοκισμού στον Αστικό Κώδικα	9
2.1. Ο κανόνας της ΑΚ 296 §1	9
2.2. Οι εξαιρέσεις (ΑΚ 296 §2, ΕισΝΑΚ 110, 111 §2 και 112 §1)	12
3. Διάκριση ανατοκισμού σε άμεσο και έμμεσο	13
3.1. Η σημασία της διάκρισης	15
3.1.1 Η περίπτωση του άμεσου ανατοκισμού (ή τόκου τόκων – anatocismus separatus)	15
3.1.2. Η περίπτωση του έμμεσου ανατοκισμού (anatocismus conjunctus)	17
3.2. Ειδικότερα η διαφοροποίηση της μεθόδου υπολογισμού τόκων στον άμεσο και τον έμμεσο ανατοκισμό: η απλή και η σύνθετη κεφαλαιοποίηση	18
3.2.1. Η απλή κεφαλαιοποίηση	19
3.2.2. Η σύνθετη κεφαλαιοποίηση	19

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΔΙΚΑΙΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΑΝΑΤΟΚΙΣΜΟΥ

I. ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΑΝΑΤΟΚΙΣΜΟΥ ΠΡΙΝ ΤΟ Ν. 2601/1998: ΤΟ ΚΑΤΑΡΓΗΘΕΝ ΑΡΘΡΟ 8 §6 Ν. 1083/1980 ΚΑΙ Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ Ν.Ε. 289/1980

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις 28
2. Η αιτιολογία του νομοθετικού μέτρου 30
3. Η παλαιά ερμηνευτική εκδοχή της προβληματικής απόφασης της Ν.Ε. 289/1980 33

II. Η ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

1. Οι αποφάσεις (Ολομ.) ΑΠ 8/1998 και 9/1998 38
2. Το ζήτημα της αναδρομικής ή μη ενέργειας της νομολογιακής μεταστροφής και η αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού για τα καταβληθέντα ποσά των τόκων εξ ανατοκισμού ως περαιτέρω συνέπεια 44

III. ΤΟ ΙΣΧΥΟΝ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΑΝΑΤΟΚΙΣΜΟΥ

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις 50
 - 1.1. Η αναγκαιότητα της επέμβασης του νομοθέτη με το άρθρο 12 του Ν. 2601/1998 50
 - 1.2. Το υλικό πεδίο εφαρμογής της νέας νομοθετικής ρύθμισης 51
 - 1.3. Η έναρξη ισχύος της διάταξης (άρθρο 12 παρ. 7) – Η διάκριση σε συμβάσεις που καταρτίσθηκαν πριν και μετά τη θέση σε ισχύ του νόμου 53

2. Ο ανατοκισμός των καθυστερούμενων τόκων σε πιστωτικές συμβάσεις που καταρτίζονται μετά τη δημοσίευση του νέου νόμου και περιλαμβάνουν συμφωνία ανατοκισμού (άρθρο 12 παρ. 1 εδ. α', β' και γ')	54
2.1. Ειδικότερα η ερμηνεία του άρθρου 12 παρ. 1, εδ. α' και β': η πολυσημία του «γράμματος» της διάταξης και η πρόκριση της ιστορικής και συστηματικής ερμηνείας για την εξαγωγικού του αναζητούμενου νοήματος του κανόνα δικαίου	56
2.1.1. Πρώτη ερμηνευτική εκδοχή που προκύπτει από το «γράμμα» της διάταξης	56
2.1.2. Δεύτερη ερμηνευτική εκδοχή που προκύπτει από το «γράμμα» της διάταξης	57
2.1.3. Η αδυναμία του «γράμματος των εδαφίων α' και β' να οδηγήσουν στην αποκάλυψη του ερμηνευτέου νοήματός τους- Η συνδρομή των λοιπών ερμηνευτικών κριτηρίων	60
α) Τελολογική ερμηνεία της διάταξης (εδ. α' και β' της παρ. 1) με έμφαση στη βούληση του ιστορικού νομοθέτη	61
β) Συστηματική ερμηνεία της διάταξης (εδ. α' και β' της παρ. 1) – σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία	64
2.2. Συγκεφαλαίωση πορισμάτων ως προς το νόημα της ερμηνευτέας διάταξης του άρθρου 12 παρ. 1 εδ. α' και β'	68
2.3. Ειδικά ο ανατοκισμός στην περίπτωση του ανοικτού (αλληλόχρεου ή τρέχοντος) λογαριασμού – Τα ζητήματα που ανακύπτουν	71
2.3.1. Η διάταξη της ΕισΝΑΚ 112	74
2.3.2. Η έννοια του «αλληλόχρεου» λογαριασμού στην παράγραφο του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998	76
2.3.3. Ο ανατοκισμός του οριστικού καταλοίπου του αλληλόχρεου λογαριασμού κατά την ΕισΝΑΚ 112 §1, την καταργηθείσα Α.Ν.Ε. 289/80 και το άρθρο 12 παρ. 1 του Ν. 2601/1998	79
3. Ο ανατοκισμός των καθυστερούμενων τόκων σε πιστωτικές συμβάσεις που καταρτίζονται μετά τη δημοσίευση του νέου νόμου χωρίς να περιλαμβάνουν συμφωνία ανατοκισμού (άρθρο 12 παρ. 1 τελευτ. εδ.)	84

4. Ο ανατοκισμός των καθυστερούμενων τόκων σε πιστωτικές συμβάσεις που καταρτίστηκαν πριν τη δημοσίευση του Ν. 2601/1998 (άρθρο 12 παρ. 2 και 3).....	84
4.1. Συμβάσεις ενεργές κατά τη δημοσίευση του Ν. 2601/1998 με συμφωνία ανατοκισμού (άρθρο 12 παρ. 2 εδ. α' και γ').....	85
4.2. Συμβάσεις ενεργές κατά τη δημοσίευση του Ν. 2601/1998 χωρίς συμφωνία ανατοκισμού (άρθρο 12 παρ. 2 εδ. β').....	91
4.3. Συμβάσεις που καταγγέλθηκαν ή οι λογαριασμοί τους έκλεισαν πριν από τη δημοσίευση του Ν. 2601/1998 (άρθρο 12 παρ. 3)	99
4.4. Η ισχύς των δικαστικών και εξώδικων διευθετήσεων του ανατοκισμού που έλαβαν χώρα πριν τον Ν. 2601/1998 στο πλαίσιο δανειακών και πιστωτικών συμβάσεων (άρθρο 12 παρ. 4)	103

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	105
--------------------------	------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

I. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ.....	116
Α. Αστικός Κώδικας άρθρ. 293-296	116
Β. Εισαγωγικός Νόμος Αστικού Κώδικα άρθρ. 109-112	117
Γ. Ν. 1083/1980 άρθρ. 8 §6	118
Δ. Απόφαση Νομισματικής Επιτροπής 289/1980	118
Ε. Ν. 2601/1998 άρθρ. 12	119
ΣΤ. Εισηγητική έκθεση Ν. 2601/1998.....	120
Ζ. Απόφαση Υπουργού Εθνικής Οικονομίας 13360/Β723/23.4.1998.....	123
II. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ.....	126

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ – ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	135
--	------------

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

αδημ.	= αδημοσίευτη
ΑΚ	= Αστικός Κώδικας
α.ν.	= αναγκαστικός νόμος
Α.Ν.Ε.	= Απόφαση Νομισματικής Επιτροπής
ΑΠ	= Άρειος Πάγος
Απ.	= Απόφαση
Απ.Υπ.Εθν.Οικ.	= Απόφαση Υπουργού Εθνικής Οικονομίας
Αρ. / αριθ.	= αριθμός
άρθρ.	= άρθρο
Αρμ	= Αρμενόπουλος (περιοδικό)
ΑρχΝ	= Αρχείο Νομολογίας (περιοδικό)
β.δ.	= βασιλικό διάταγμα
βελγΑΚ	= βελγικός Αστικός Κώδικας
Βλ. / βλ.	= βλέπε
BGB	= Bürgerliches Gesetzbuch (γερμανικός Αστικός Κώδικας)
γαλλΑΚ	= γαλλικός Αστικός Κώδικας
ΓενΕνοχ	= Γενικό Ενοχικό Δίκαιο
Γνωμ./γνωμ.	= γνωμοδότηση
ΓΟΣ	= Γενικοί Όροι Συναλλαγών
Δ	= Δίκη (περιοδικό)
ΔΕΕ	= Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών (περιοδικό)
ΔΕΕΤ	= Δελτίο Ενώσεως Ελληνικών Τραπεζών (περιοδικό)
ΔελτΣυνδΑΕκΕΠΕ	= Δελτίο Συνδέσμου Ανωνύμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης (περιοδικό)
δηλ.	= δηλαδή
Δικογρ	= Δικογραφία (περιοδικό)
ΔιΜΕΕ	= Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης και Επικοινωνίας (περιοδικό)
ΔΣΑ	= Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών
ΔΣΘ	= Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης
Εδ./εφαφ.	= εδάφιο
ΕΔΚΑ	= Επιθεώρηση Δικαίου Κοινωνικών Ασφαλίσεων (περιοδικό)
ΕΕμπΔ	= Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου (περιοδικό)

ΕπΤρΔ/ΕτραπΔ	= Επιθεώρηση Τραπεζικού Δικαίου (περιοδικό)
EEN	= Εφημερίς Ελλήνων Νομικών (περιοδικό)
EET	= Ένωση Ελληνικών Τραπεζών
Ειρ	= Ειρηνοδικείο
ΕισΑΠ	= Εισαγγελέας Αρείου Πάγου
Εισηγ'Εκθ	= Εισηγητική Έκθεση
ΕισΝΑΚ	= Εισαγωγικός Νόμος του Αστικού Κώδικα
έκδ.	= έκδοση
ΕλλΔνη	= Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ενδεικτ./ενδ.	= ενδεικτικά
επ.	= επόμενα
ΕπισκΕΔ	= Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕΕργΔ	= Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕρμΑΚ	= Ερμηνεία του Αστικού Κώδικος
ΕρΝομΑΚ	= Ερμηνεία – Νομολογία Αστικού Κώδικα
ΕΣΔΑ/ΕυρΣΔΑ	= Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΤΒΑ	= Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Αναπτύξεως
ΕΤρΑξΧρΔ	= Επιθεώρηση Τραπεζικού, Αξιογραφικού και Χρηματιστηριακού Δικαίου(περιοδικό)
Εφ	= Εφετείο
εξαμ.	= εξάμηνο
Ισοκράτης	= Τράπεζα νομικών πληροφοριών του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών
ιταλΑΚ	= ιταλικός Αστικός Κώδικας
κ.λ.π./κλπ	= και τα λοιπά
ΚΝοΒ	= Κώδικας Νομικού Βήματος (περιοδικό)
κ.ο.κ.ε.	= και ούτω καθεξής
ΚΠολΔ	= Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
Κωδ	=Κώδικας
λ.χ.	= λόχου χάριν
ΜΠρ	= Μονομελές Πρωτοδικείο
ν. ή Ν.	= νόμος
ν.δ. ή Ν.Δ.	= νομοθετικό διάταγμα
Ν.Ε.	= Νομισματική Επιτροπή
νμλγ	= νομολογία
ΝοΒ	= Νομικό Βήμα (περιοδικό)

Νόμος	= Τράπεζα νομικών πληροφοριών της Intrasoft
Ολομ. ή Ολ	= Ολομέλεια
ό.π.	= όπου παραπάνω
παρ.	= παράγραφος
παρακ.	= παρακάτω
παραπ.	= παραπάνω
ΠΔ/ΤΕ	= Πράξη Διοικητή Τράπεζας της Ελλάδος
ΠειρΝ	= Πειραϊκή Νομολογία (περιοδικό)
περιπτ./περ.	= περίπτωση
ΠΠρ	= Πολυμελές Πρωτοδικείο
πρβλ.	= παράβαλε
Π.Υ.Σ.	= Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου
σ.	= σελίδα
Σ ή Σ.	= Σύνταγμα
ΣΕΑΚ	= Σύντομη Ερμηνεία του Αστικού Κώδικα
σημ.	= σημείωση
τελευτ./τελ.	= τελευταίο
τευχ.	= τεύχος
τιμ. τομ.	= τιμητικός τόμος
ΤΝΠΔΣΑ	= Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών
τομ.	= τόμος
ΤοΣ	= Το Σύνταγμα (περιοδικό)
ΤτΕ	= Τράπεζα της Ελλάδος
Υ.Α.	= υπουργική απόφαση
υποσημ.	= υποσημείωση
ΦΕΚ	= Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
ΧρηΔικ	= Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο (περιοδικό)
ΧρΙΔ	= Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου (περιοδικό)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ως ανατοκισμός, όπως φανερώνει και η ίδια η λέξη, νοείται η υποχρέωση καταβολής τόκων επί των ληξιπρόθεσμων και μη καταβληθέντων στο δανειστή τόκων οφειλόμενου κεφαλαίου. Διακρίνεται δε σε άμεσο, όταν οι καθυστερούμενοι τόκοι αποφέρουν από μόνοι τους τόκο, αποτελώντας έτσι νέο κεφάλαιο και έμμεσο, όταν οι καθυστερούμενοι τόκοι ενσωματώνονται στο κεφάλαιο το οποίο ως σύνολο (τόκοι και κεφάλαιο) θεωρείται πλέον ως κεφάλαιο και αποφέρει νέο τόκο.

Γίνεται, ήδη, αντιληπτό, ότι ο ανατοκισμός, συνιστά μεν έκφανση της παραγωγικής δύναμης του κεφαλαίου, προσφέροντας μια πρόσθετη αντιπαροχή για το κεφάλαιο που καθυστερείται, η χωρίς, όμως, ποσοτικούς και χρονικούς περιορισμούς επιβολή του –ειδικά στην περίπτωση του έμμεσου ανατοκισμού- αυξάνει, λόγω της πολλαπλασιαστικής του λειτουργίας, το συνολικό ποσό του οφειλόμενου τόκου κατά τρόπο άκρως επικίνδυνο για τον οφειλέτη, οδηγώντας τον σε υπερχρέωση και καθιστώντας τον τελικά έρμαιο της καταπλεονεκτικής διάθεσης του δανειστή.

Για τον λόγο αυτό, στον Αστικό μας Κώδικα, όπως, άλλωστε και στα κυριότερα ευρωπαϊκά δίκαια, η πρακτική του ανατοκισμού αντιμετωπίζεται με επιφυλακτικότητα. Έτσι, στα άρθρα 296 ΑΚ και 110-112 ΕισΝΑΚ, ο νομοθέτης επέτρεψε μεν τον ανατοκισμό, στο πλαίσιο της ελευθερίας των συμβάσεων και της εν γένει οικονομικής ελευθερίας, αλλά υπό συγκεκριμένους χρονικούς και άλλους περιορισμούς, με προφανή σκοπό την προστασία του οφειλέτη, ο οποίος στην πιστωτική σύμβαση, τεκμαίρεται ότι διατηρεί τη θέση του οικονομικώς ασθενέστερου, έναντι του αντισυμβαλλομένου του, δανειστή.

Ειδικότερα, η προστασία αυτή του οφειλέτη, στην ΑΚ 296 §1, αναπτύσσεται υπό δύο βασικούς άξονες: σύμφωνα με τον πρώτο, απαιτείται η συμμετοχή του οφειλέτη στην αναμόρφωση του ύψους της οφειλής του, με την έννοια ότι για τον ανατοκισμό απαιτείται επιγενόμενη συμφωνία μεταξύ των μερών –διαφορετικά η αναμόρφωση της οφειλής επιδιώκεται δικαστικώς, με όλες τις εγγυήσεις που παρέχει η έκδοση δικαστικής απόφασης. Βάσει δε του δεύτερου άξονα προστασίας που σχετίζεται με τη χρονική συχνότητα του ανατοκισμού, τόκος οφείλεται μόνο για δεδουλευμένους τόκους ενός τουλάχιστον έτους (η μίας χρήσης για το δημόσιο). Η δε συμφωνία για την πληρωμή τέτοιου τόκου πρέπει να γίνεται ή η αγωγή να επιδίδεται, μετά τη λήξη του έτους ή της χρήσης.

Εξάιρεση, με χαλάρωση των αυστηρών αυτών προϋποθέσεων, εισάγεται για τον αλληλόχρεο λογαριασμό μεταξύ δύο προσώπων, εκ των οποίων το ένα τουλάχιστον είναι έμπορος (ΕισΝΑΚ 112 §1).

Ειδικά για τα πιστωτικά καταστήματα που χορηγούν δάνεια με κεφάλαια προερχόμενα από έντοκα ομολογιακά δάνεια, επιτρέπεται να συνομολογούν προκαταβολικά, για τα δάνεια που χορηγούν, ότι οι τόκοι γίνονται αυτοδικαίως τοκοφόροι ύστερα από εξάμηνη καθυστέρηση (ΕισΝΑΚ 110), τα δε ταμειυτήρια, πιστωτικά ιδρύματα και τράπεζες, μπορούν να ορίσουν με το καταστατικό τους ή να συνομολογήσουν από πριν ότι οι τόκοι καταθέσεων που δεν εισπράττονται θα ισχύουν ως νέα έντοκη κατάθεση (ΑΚ 296 §2).

Οι παραπάνω, αναγκαστικού δικαίου, διατάξεις, συγκροτούν το λεγόμενο, γενικό δίκαιο του ανατοκισμού και αποτελούν το ελάχιστο της προστασίας του οφειλέτη, χωρίς να μπορούν να παραμερισθούν με διαφορετική συμφωνία των συμβαλλομένων.

Ωστόσο, λόγω των κακών οικονομικών συνθηκών που υπήρχαν κατά το έτος 1980, με την υπ' αριθμ. 289/1980 απόφαση της, καταργηθείσας πλέον, Νομισματικής Επιτροπής, εκδοθείσας κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 8 §6 του Ν. 1083/1980 -και με την προσχηματική αιτιολογία της εξυπηρέτησης του δημοσίου συμφέροντος με την άμεση αντιμετώπιση του οικονομικού βάρους των πιστωτικών ιδρυμάτων από την κεφαλαιοποίηση των τόκων που τα ίδια οφείλουν αδιακρίτως στους καταθέτες τους, των οποίων τα χρήματα διαχειρίζονται και διακινούν για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας- καθορίσθηκε ότι ο *«ο εκτοκισμός των οφειλόμενων εις τας τραπεζας τόκων, δύναται να γίνεται από την πρώτη ημέρα καθυστέρησης άνευ οποιουδήποτε χρονικού ή άλλου περιορισμού»*.

Η ως άνω κανονιστική απόφαση της Ν.Ε., όπως ερμηνεύθηκε από τη νομολογία του Αρείου Πάγου (ΟλΑΠ 27/1988) και εφαρμόστηκε από τις τράπεζες, θεωρήθηκε, λανθασμένα φυσικά, ότι θέσπισε ένα πλήρως αυτονομημένο από τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα καθεστώς ανατοκισμού στις τραπεζικές συναλλαγές, με την έννοια ότι οι τόκοι τόκων οφείλονται πλέον στις τράπεζες αυτοδικαίως από την πρώτη ημέρα καθυστέρησης τους, χωρίς περιορισμό, όχι μόνο χρονικό, από την άποψη μεγέθους του χρόνου καθυστέρησης, αλλά και άλλου είδους, όπως του συνιστάμενου σε εξάρτηση της γενέσεως οφειλής τόκου επί τόκων από αντίστοιχη συμφωνία ή επιδίωξη του τόκου με αγωγή και προβλεπόμενου στα προρρηθέντα άρθρα του ΑΚ και του ΕισΝΑΚ, εκτός αν είχε απαγορευθεί ο ανατοκισμός μεταξύ των συμβαλλομένων ή είχε συμφωνηθεί ότι θα υπόκειται σε συγκεκριμένους περιορισμούς.

Η άκρατη και ασύνετη εφαρμογή εκ μέρους των τραπεζών της απόφασης εκείνης της Ν.Ε., που όχι αδικώς χαρακτηρίστηκε επίσημη τοκογλυφία, αποτέλεσε σοβαρή αιτία οικονομικής καταστροφής επιχειρήσεων και αρνητικό παράγοντα για επενδύσεις με τραπεζική χρηματοδότηση, καθώς τα πιστωτικά ιδρύματα δε δίσταζαν να επιβάλλουν δρακόντειους ανατοκισμούς, ενίοτε και ανά διαστήματα μικρότερα του μηνός, ακόμη και ανά ημέρα, που σε συνδυασμό με τους υψηλούς τόκους υπερημερίας, οι οποίοι θα αρκούσαν να καλύψουν τα

ανοίγματα των τραπεζών από τους τόκους καταθέσεων, οδηγούσαν στον πολλαπλασιασμό της οφειλής, ύστερα από καθυστερήσεις εξόφλησης ακόμη και μερικών χρόνων.

Είναι χαρακτηριστικό δε ότι τα πιστωτικά ιδρύματα, εφάρμοζαν παγίως την εν λόγω πρακτική τους, ακόμη και όταν είχε ανατραπεί η πιστωτική σύμβαση, είτε συνεπεία καταγγελίας του δανείου από την τράπεζα, είτε λόγω οριστικού κλεισίματος του αλληλόχρεου λογαριασμού που συνόδευε σύμβαση ανοίγματος πίστωσης, οπότε σε ανατοκισμό πλέον υπόκειντο –κατά την εσφαλμένη αντίληψη των τραπεζών- και μάλιστα κατά τα ίδια συχνά χρονικά διαστήματα που προέβλεπε η σύμβαση, οι υψηλότεροι, σε σχέση με τους συμβατικούς, τόκοι υπερημερίας (πρακτική που στη θεωρία αποκλήθηκε «ανατοκισμός εν υπερημερία»), ενώ συχνά, το ζοφερό αυτό τοπίο, συμπληρωνόταν από αδικαιολόγητες καθυστερήσεις επίσπευσης αναγκαστικής εκτέλεσης.

Χρειάστηκε να περάσουν δεκαεπτά ολόκληρα χρόνια από τη θέσπιση της επίμαχης απόφασης της Ν.Ε., για να τεθεί τέρμα στο καθεστώς των πολλαπλών αυθαιρεσιών που τροφοδοτούσε η εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή της στην πράξη.

Μόλις το 1998, οπότε και είχε ωριμάσει στην κοινωνία η ιδέα μιας δικαστικής παρέμβασης που θα έθετε και τον νομοθέτη προ των ευθυνών του, το Ακυρωτικό με τις αποφάσεις της Ολομέλειας 8 και 9/1998, υπό την προεδρία του Προέδρου του ΑΠ κ. Στέφανου Ματθία, απομακρύνθηκε ενσυνείδητα από όσα αντίθετα είχε νομολογήσει επί σειρά ετών, δεχόμενο τις ορθές θέσεις που υποστήριζε η θεωρία, και με οδηγό την πρόταση του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου κ. Π. Δημόπουλου και του εισηγητή των υποθέσεων ενώπιον της Ολομέλειας κ. Εμμ. Αντωνίου, έκρινε ότι ο εκτοκισμός των καθυστερούμενων τόκων χωρίς περιορισμούς, με βάση την απόφαση Ν.Ε. 289/1980, προϋποθέτει πάντα προηγούμενη σχετική συμφωνία των μερών, ενώ ο χρόνος της κεφαλαιοποίησης των τόκων (ανατοκισμού) δεν μπορεί ποτέ να συμφωνείται μικρότερος του εξαμήνου.

Ο Άρειος Πάγος, παρόλα αυτά δεν ασχολήθηκε –ρητά, τουλάχιστον, καθότι δεν υπήρξε σχετικό αίτημα- με το φλέγον θέμα της εγκυρότητας αυτής καθεαυτής της δανειακής συμφωνίας περί ανατοκισμού. Η συμβολή της, ωστόσο, ήταν καίρια, διότι όχι μόνο έθεσε όρια στην πλήρη αυτονόμηση του καθεστώτος του τραπεζικού ανατοκισμού από τους υγιείς κανόνες του ΑΚ και του ΕισΝΑΚ που διέπουν το γενικό δίκαιο του ανατοκισμού, αλλά, εμμέσως πλην σαφώς, έκρινε ότι το συμφέρον των πιστωτικών ιδρυμάτων, δεν μπορεί να ταυτίζεται με το δημόσιο συμφέρον, καθώς *«...η αναγνώριση στις Τράπεζες του δικαιώματος να καθιστούν με μονομερή τους δήλωση τοκοφόρους τους καθυστερούμενους τόκους, θα σήμαινε την παραχώρηση σ' αυτές διαπλαστικού δικαιώματος και για άμετρη ή υπέρμετρη επαύξηση της χρεώσεως του οφειλέτη, εκδοχή που δεν συμβιβάζεται προς τη γενική ρύθμιση του άρθρου 361 ΑΚ, κατά το οποίο για την ποσοτική αλλοίωση (...) της οφειλόμενης παροχής απαιτείται σύμβαση...»*. Εξάλλου, κατά το

σκεπτικό των αποφάσεων της Ολομέλειας «άτοπος» είναι όχι απλώς ο μονομερής, αλλά και ο χρονικά απεριόριστος ανατοκισμός.

Εν ολίγοις, τόσο από το κείμενο των αποφάσεων αυτών, όσο και από τις σχετικές εισηγήσεις του ΕισΑΠ και του εισηγητή των υποθέσεων, κατέστη σαφές ότι ο τραπεζικός ανατοκισμός, όχι μόνο δεν αυτονομείται από το γενικό δίκαιο του ανατοκισμού, αλλά εντάσσεται στο γενικότερο πνεύμα του Αστικού Κώδικα με εφαρμογή, συνεπώς, και επί του τραπεζικού ανατοκισμού των περιοριστικών της οικονομικής ελευθερίας γενικών ρητρών του Αστικού Κώδικα και τη στήριξη επ' αυτών, πλέον, της οριοθέτησης της διακριτικής ευχέρειας των τραπεζών σχετικά με τους όρους του ανατοκισμού.

Κατά την επισήμανση, βέβαια, της μειοψηφίας των ειρημένων αποφάσεων της Ολομέλειας *«...η μεταβολή του παγιωμένου από τη νομολογία καθεστώτος σε θέματα μεγάλης σημασίας για τις συναλλαγές, όπως το κρινόμενο, τραυματίζει την ασφάλεια του δικαίου, αφού επιδρά σε πολλές παλαιές, ρυθμισμένες πλέον με βάση την παγιωθείσα νομολογία σχέσεις και μπορεί να οδηγήσει σε ανεπιεική και ιδίως άνισα αποτελέσματα...»*.

Έτσι, παράλληλα με τη νομολογία, αντέδρασε και ο νομοθέτης -κοπτόμενος μάλλον σε πρώτη φάση για τον αντίκτυπο που θα είχε «η μεταβολή του παγιωμένου από τη νομολογία καθεστώτος...» στους ισολογισμούς των τότε πανίσχυρων πιστωτικών ιδρυμάτων και δευτερευόντως για την προστασία των δανειοληπτών, οι οποίοι, με τη μεταστροφή της νομολογίας, ήταν βέβαιο ότι θα έσπευδαν να αναζητήσουν από τις Τράπεζες την επιστροφή τόκων επί τόκων, ως αχρεωστήτως καταβληθέντων, εφόσον κατά τη σύναψη της πιστωτικής σύμβασης ή αργότερα δεν είχαν αποδεχθεί τον ανατοκισμό- θεσπίζοντας το άρθρο 12 του Ν. 2601/1998 «ενισχύσεις ιδιωτικών επενδύσεων για την οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας και άλλες διατάξεις», το οποίο διέπει πλέον το δίκαιο του τραπεζικού ανατοκισμού και καταργώντας, έστω και καθυστερημένα, την ατυχέστατη ρύθμιση του άρθρου 8 §6 του Ν. 1083/80. Η ρύθμιση αυτή για τις νέες δανειακές και πιστωτικές συμβάσεις, προβλέπει ανατοκισμό ανά εξάμηνο τουλάχιστον, εφόσον τούτο συμφωνηθεί (άρθρο 12 §1).

Παρόλα αυτά, οι πρώτες ευνοϊκές εντυπώσεις για τη νεότερη αυτή διάταξη, η οποία σημειωτέον έχει προκαλέσει πολλά και ιδιαιτέρως σοβαρά ερμηνευτικά προβλήματα, μεταβλήθηκαν ταχέως και εν πάση περιπτώσει δεν απέφεραν το διατυμπανιζόμενο αποτέλεσμα, όχι μόνο διότι στην πράξη τα περισσότερα πιστωτικά ιδρύματα είχαν αρχίσει, ήδη από το 1980 και μετά, να αναγράφουν στις δανειακές και πιστωτικές συμβάσεις τον περί ανατοκισμού όρο, αλλά ιδίως επειδή κατέστη σαφές ότι ο βασικός συντελεστής στη διαμόρφωση της τελικής οφειλής δεν ήταν ο σύντομος χρόνος ανατοκισμού, αλλά το υψηλό επιτόκιο και φυσικά ο χρόνος της καθυστέρησης της οφειλής. Για το λόγο αυτό, άλλωστε, για τις παλαιές συμφωνίες υπήρξε μέριμνα (με τις ρυθμίσεις των άρθρ. 30 Ν. 2789/2000, άρθρ. 47 Ν. 2783/2000, άρθρ. 42 Ν.

2912/2001 και άρθρ. 39 Ν. 3259/2004, που τροποποίησαν τη σχετική διάταξη του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998) να τεθεί κάποιος φραγμός στους δυσμενείς για τους δανειολήπτες ανατοκισμούς και στα υψηλά επιτόκια του παρελθόντος, με τον καθορισμό ανώτατου ορίου διαμόρφωσης της συνολικής οφειλής.

Η παρούσα μελέτη έχει ως κύριο αντικείμενο την εξέταση του ισχύοντος καθεστώτος του ανατοκισμού των οφειλόμενων στα πιστωτικά ιδρύματα σε καθυστέρηση τόκων που προκύπτουν από συμβάσεις δανείων και πιστώσεων, μέσω της ερμηνευτικής προσέγγισης των επιμέρους διατάξεων του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998 και των ερμηνευτικών προβλημάτων που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή τους.

Καθώς, όπως θα καταδειχθεί στο πλαίσιο της μελέτης αυτής, η νεότερη ρύθμιση του Ν. 2601/1998 ενέταξε το καθεστώς του τραπεζικού ανατοκισμού στο γενικό περί ανατοκισμού κανονιστικό πλαίσιο του Αστικού Κώδικα και του Εισαγωγικού Νόμου, κρίθηκε σκόπιμο, στο πρώτο (Α') μέρος της παρούσας, να επιχειρηθεί σύντομη επισκόπηση του γενικού δικαίου του ανατοκισμού με έμφαση στη, γνωστή ήδη από το ρωμαϊκό δίκαιο, διάκριση του ανατοκισμού σε άμεσο (*anatocismus separatus*) και έμμεσο (*anatocismus conjunctus*). Για τον έλεγχο της αναγκαιότητας και προσφορότητας αυτής της διάκρισης και ιδίως προκειμένου να τονιστεί η πολλαπλασιαστική ιδιότητα του έμμεσου ανατοκισμού, γίνεται αναφορά στις μεθόδους υπολογισμού τόκων στον άμεσο και έμμεσο ανατοκισμό. Η αριθμητική αυτή προσέγγιση, ιδίως του έμμεσου ανατοκισμού, απώτερο σκοπό έχει να καταδείξει, όπως ήδη τονίστηκε και παραπάνω, ότι η τομή που επιχείρησε ο νομοθέτης του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998 με τη θέσπιση του ανά εξάμηνο, «κατ' ελάχιστο» όριο ανατοκισμού, σε σχέση με τον τριμηνιαίο που ίσχυε συνήθως στην τραπεζική πρακτική, δε στάθηκε, εν τέλει, ικανή να προστατεύσει τους οφειλέτες των πιστωτικών ιδρυμάτων από την εκμετάλλευση της ανάγκης χρηματοδότησής τους και δεν επέλυσε το οξύ ζήτημα των παράνομων, σύμφωνα με τις υπ' αριθμ. 8 και 9/1998 αποφάσεις της ΟΛΑΠ, ανατοκισμών.

Το δεύτερο (Β') μέρος είναι αφιερωμένο αποκλειστικά στη μελέτη του δικαίου που διέπει το λεγόμενο «τραπεζικό ανατοκισμό». Η μελέτη αυτή διακρίνεται περαιτέρω σε τρία διακριτά κεφάλαια.

Στο πρώτο (Ι) κεφάλαιο κρίθηκε αναγκαία η προσέγγιση του προϊσχύσαντος καθεστώτος του τραπεζικού ανατοκισμού, στο πλαίσιο της καταργηθείσας απόφασης της Νομισματικής Επιτροπής, για λόγους όχι μόνον ιστορικούς και ερμηνευτικούς των νέων νομοθετικών πρωτοβουλιών, αλλά και για την ορθή νομική αντιμετώπιση των αναφυνέντων υπό το καθεστώς ισχύος της ζητημάτων, που εξακολουθούν να ταλανίζουν τους οφειλέτες της περιόδου εκείνης (1980-1998), δεδομένου ότι η νεότερη ρύθμιση του Ν. 2601/1998, «καινοτομώντας», επέβαλε αναδρομικό εξάμηνο ανατοκισμό, παρά την έλλειψη σχετικής συμφωνίας για τις συμβάσεις που

καταρτίστηκαν ή καταγγέλλθηκαν ή οι λογαριασμοί αυτών έκλεισαν κατά το προαναφερθέν χρονικό διάστημα (άρθρο 12 §§ 2 και 3).

Περαιτέρω, στο μέτρο που το άρθρο 12 του εν λόγω νόμου κινήθηκε πάνω στις κατευθυντήριες γραμμές που χάραζαν οι καινοτόμες αποφάσεις της Ολομέλειας του Ακυρωτικού του 1998, στο δεύτερο (II) κεφάλαιο του Β΄ Μέρους επιχειρείται ένας σύντομος απολογισμός των αποτελεσμάτων των αποφάσεων αυτών, με αναφορά στο ζήτημα της αναδρομικότητας της νομολογιακής μεταστροφής του Αρείου Πάγου και τις συνέπειες που επέφερε στην τύχη των αξιώσεων αδικαιολόγητου πλουτισμού για τα καταβληθέντα ποσά των τόκων εξ ανατοκισμού.

Τέλος, στο τρίτο (III) κεφάλαιο, έχοντας πλέον κατανοήσει τον σκοπό του ιστορικού νομοθέτη, το πρόβλημα το οποίο αποσκοπεί να ρυθμίσει νομοθετικά και τη στάθμιση των συμφερόντων που διαπλέκονται στο υπό εξέταση ζήτημα του τραπεζικού ανατοκισμού, επιχειρείται η ερμηνευτική προσέγγιση των επιμέρους διατάξεων του άρθρου 12. Η σταχυολόγηση των ερμηνευτικών προβλημάτων που ανακύπτουν στο πλαίσιο της νεότερης αυτής νομοθετικής επέμβασης, ακολουθείται από την αναζήτηση ερμηνευτικών λύσεων, με αναγωγή στα ερμηνευτικά κριτήρια των κανόνων δικαίου. Αναπόφευκτα οι προτεινόμενες λύσεις, δε μπορεί παρά να εντάσσουν την προβληματική του τραπεζικού ανατοκισμού στο κανονιστικό πλαίσιο του γενικού δικαίου που διέπει τον ανατοκισμό και εν τέλει στην ερμηνευτική εναρμόνιση των διατάξεων του άρθρου 12 μέσα στο ευρύτερο σύστημα της έννομης τάξης, με βασικό σημείο αναφοράς το αξιολογικό πλαίσιο που θέτει το ίδιο το Σύνταγμα, διασφαλίζοντας, με τον τρόπο αυτό, την αξιολογική – τελολογική συνοχή του συστήματος της έννομης τάξης. Άλλωστε, όπως έχει χαρακτηριστικά διατυπωθεί, το Σύνταγμα μπορεί να θεωρηθεί ως ένας πολύχρωμος πίνακας θεμελιωδών αρχών και αξιών, που ενεργούν ως ύπατοι κανόνες αναφοράς ή ως θεμελιώδεις γνώμονες δικαιικής αξιολόγησης κρατικών πράξεων και ιδιωτικών συμπεριφορών*.

* Α. Μανιτάκης, Ελληνικό συνταγματικό δίκαιο I (2004), αριθ. 113-115, σελ. 148 επ. (ιδίως αριθ. 115, στο τέλος, σ. 151), στον οποίο παραπέμπει ο Κ. Παμπούκης (Ζητήματα από τον τραπεζικό αλληλόχρεο λογαριασμό, Παρατηρήσεις στην ΕφΠατρ 61/2004, ΕπισκΕΔ Α/2005, 91 επ. (σ. 98, υπό IV.2.B)).

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΑΝΑΤΟΚΙΣΜΟΥ

I. ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΚΟΥ

Ο Αστικός Κώδικας και ο Εισαγωγικός του Νόμος, στις σχετικές διατάξεις (ΑΚ 293 επ., ΕισΝΑΚ 109 επ.) δεν δίνει τον ορισμό του τόκου, τον οποίο προϋποθέτει γνωστό από την επιστήμη και το προϊσχύσαν δίκαιο¹. Κατά τον ορισμό που έχει διατυπώσει η θεωρία, τόκος είναι η ποσότητα χρημάτων (ή άλλων αντικαταστατών κινητών πραγμάτων) που καταβάλλει κάποιος ως αντάλλαγμα για τη χρησιμοποίηση μεγαλύτερης ποσότητας ξένων χρημάτων (ή ομοειδών πραγμάτων), η οποία καλείται κεφάλαιο².

Η προσωρινή στέρηση από το δανειστή της απόλαυσης του κεφαλαίου με τη μορφή κυρίως παροχής δανείου, γενικότερα δε σύναψης πιστωτικής συμβάσεως και η αντίστοιχη ισόχρονη απασχόληση του κεφαλαίου αυτού από τον οφειλέτη, θεμελιώνει νόμιμη απαίτηση αναζήτησης τόκων με την έννοια της αντιπαροχής – ανταλλάγματος. Με άλλα λόγια, τόκος είναι το αντίτιμο που πληρώνει κάποιος για τη χρήση ξένου κεφαλαίου³.

Η ενοχή τόκου πηγάζει από τη δικαιοπραξία (εν ζωή ή αιτία θανάτου) ή από το νόμο και αποτελεί συνάρτηση του μεγέθους του κεφαλαίου και του χρόνου που ο δανειστής στερήθηκε την απόλαυσή του, προσδιοριζόμενος βάσει ποσοστού ή μέτρου που καλείται επιτόκιο. Το επιτόκιο αυτό στις πιστώσεις σταθερού επιτοκίου ορίζεται από τη σύμβαση ή το νόμο σε συγκεκριμένο ύψος για όλη τη διάρκεια της πιστωτικής σύμβασης, αναγόμενο σε ποσοστό κεφαλαίου αναφορικά προς ορισμένο χρόνο (π.χ. 12 % ετησίως, 6 % κατά εξάμηνο, 3 % κατά τρίμηνο κ.ο.κ.ε.), ενώ, εναλλακτικά είναι δυνατό να συμφωνείται μεταξύ των μερών ότι το ύψος του μπορεί να μεταβάλλεται κατά τη διάρκεια της πίστωσης, κατά τρόπο που περιγράφεται στη σύμβαση, σε σχέση ιδίως με «επιτόκια αναφοράς» (πιστώσεις μεταβλητού ή κυμαινόμενου επιτοκίου).

¹ Γ. Μιχαλόπουλος, Νόμιμος καθορισμός και ανατοκισμός εξωτραπεζικών και τραπεζικών τόκων – Οριοθέτηση της επιβάρυνσης της πιστωτικής σύμβασης με τόκους, Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σ. 26

² Βλ. για τον ορισμό του τόκου αντί πολλών στους Απ. Γεωργιάδη, Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό μέρος, Αθήνα 1999 (εφεξής ΓενΕνοχ), § 9 αρ. 1, Αστ. Γεωργιάδη, Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό μέρος I, 5^η έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2007, § 9 αρ. 1, Βαθρακοκούλη ΕρΝομΑΚ, 293 αρ. 1, Π. Ζέπο, Ενοχικών Δίκαιον, Α΄ Μέρος Γενικών, 2^η έκδοση, 1955, §13 Π1, σ. 234, Γ. Μπαλή, Ενοχικών δίκαιον (κατά τον κώδικα): γενικόν μέρος, 3η έκδοση, Αθήνα 1969, §18 VI, Κοντογεωργακόπουλο σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, 293 αρ. 1, Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 26, Π. Φίλιο, Ενοχικό Δίκαιο: Γενικό μέρος, 6^η έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2011, § 37 Α 1, σ. 71.

³ Μ. Σταθόπουλος, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, 4^η έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2004, §12 αρ. 1, σ. 647 in fine. Για την παραγωγική λειτουργία του τόκου και, ειδικότερα, την αντισταθμιστική λειτουργία του συμβατικού τόκου και την ανορθωτική λειτουργία του νόμιμου τόκου βλ. σε Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 31 επ. Στο σημείο αυτό αναφέρουμε επίσης ότι ο τόκος αποσκοπεί να καλύψει, εκτός από το κέρδος του δανειστή από την εκ μέρους του παραχώρηση στον οφειλέτη της χρήσης του κεφαλαίου, τις διακυμάνσεις του πληθωρισμού και την υποτίμηση του νομίσματος.

Ως προς τη νομική του φύση, ο τόκος αποτελεί παρεπόμενη υποχρέωση, προϋποθέτουσα την ύπαρξη κύριας ενοχής, δηλαδή την ύπαρξη της ενοχής του κεφαλαίου, του οποίου αποτελεί πολιτικό καρπό (ΑΚ 961 §3)⁴.

Ο παρεπόμενος χαρακτήρας του τόκου, δεν αποκλείει οποιαδήποτε αυτοτελή μεταχείρισή του σε σχέση με το κεφάλαιο. Ειδικότερα, οι «δεδουλευμένοι» (postnumerando) τόκοι, ως ενοχή, ανεξαρτητοποιούνται του οφειλόμενου κεφαλαίου και είναι δυνατή η αυτοτελής εκχώρησή τους (ΑΚ 459)⁵, η άσκηση καταψηφιστικής ή αναγνωριστικής αγωγής προς επιδίωξη είσπραξης μόνο των τόκων αυτών - χωρίς αυτό να συνεπάγεται παραίτηση από την απαίτηση για το κεφάλαιο ή αντιστρόφως⁶, η κατάσχεση της σχετικής απαίτησης, ενώ δυνατή είναι επίσης και η παροχή ιδιαίτερης ασφάλειας για την απαίτηση τόκων, η οποία παραγράφεται αυτοτελώς πριν την παραγραφή της κύριας οφειλής (ΑΚ 250 αρ. 15, ΑΚ 253)^{7, 8}.

Ο τόκος, ανάλογα με τον γενεσιουργό του λόγο διακρίνεται σε δικαιοπρακτικό και νόμιμο, ο δε νόμιμος περαιτέρω διακρίνεται σε τόκο υπερημερίας (ΑΚ 345) και σε νόμιμο τόκο υπό στενή έννοια (ΑΚ 301, 529, 547, 665, 689, 720). Ιδιαίτερη κατηγορία τόκου συνιστούν ο προεξοφλητικός τόκος (ΑΚ 324 εδ. 2), ο τραπεζικός και ο εξωτραπεζικός τόκος καθώς και, τέλος, ο πλασματικός τόκος (ΑΚ 293 §1 εδ. β')⁹.

⁴ Αναλυτικά για τη νομική φύση του τόκου βλ. ενδεικτικά στους Απ. Γεωργιάδη ό.π. (υποσημ. 2), § 9 αρ. 8-12, Μ. Σταθόπουλο ό.π. (υποσημ.3), αρ. 6-8, Αστ. Γεωργιάδη ό.π. (υποσημ. 2), § 9 αρ. 9 επ., Κοντογεωργακόπουλο σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, 293 αρ. 2, Βαθρακοκοίλη ΕρΝομΑΚ, 293 αρ. 4, Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 41 επ., Π. Ζέπο, ό.π. (υποσημ. 2), §13 Ι 2, 3, σ. 236-239, Γ. Μπαλή, ό.π. (υποσημ. 2), § 18 σ. 74, Σπηλιόπουλο, ΕρμΑΚ Εισαγ. 293-296 αρ. 2, Π. Φύλιο, ό.π. (υποσημ. 2), § 37, **ΟΛΑΠ 18/2003** ΝοΒ 2004, 1173, **ΑΠ 1290/1997** ΕΕΝ 1999, 215. Ο παρεπόμενος χαρακτήρας της ενοχής τόκου συνεπάγεται κυρίως ότι: α) αν η κύρια ενοχή είναι άκυρη, άκυρη είναι και η παρεπόμενη περί τόκου, β) αν αποσβεσθεί η κύρια προς παροχή του κεφαλαίου υποχρέωση, συναποσβέννυται και η παρεπόμενη προς παροχή τόκου, γ) αν παραγραφεί η κύρια για την απόδοση του κεφαλαίου αξίωση, συμπαραγράφεται και η παρεπόμενη αξίωση για την παροχή τόκου, έστω κι α δεν έχει συμπληρωθεί η ισχύουσα για την παρεπόμενη αξίωση ειδική παραγραφή (ΑΚ 274), δ) αν εκχωρηθεί η κύρια απαίτηση, συνεκχωρείται και η παρεπόμενη του τόκου (ΑΚ 458) καθώς και οι δεδουλευμένοι τόκοι που καθυστερούνται (ΑΚ 459), εκτός αν έχει συμφωνηθεί διαφορετικά.

⁵ **ΑΠ 942/2002** ΕλλΔνη 2002, 1968.

⁶ **Εφαθ 6592/1988** ΕλλΔνη 1990, 171.

⁷ **ΑΠ 1411/2008** ΔΕΕ 2009, 341 · **ΑΠ 1355/1998** ΕλλΔνη 1999, 287 · **Εφαθ 670/2003** Δικογρ 2004, 121.

⁸ Αναλυτικά για τις ειδικές εξαιρέσεις αυτοτέλειας του τόκου από τον κανόνα του παρεπόμενου χαρακτήρα του βλ. αντί πολλών στον Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1) σ. 41 επ. Βλ. όμως και στον Γ. Τράμπο, Το δάνειο, ο τόκος και η τοκογλυφία, ΕΕΝ 21(1954), 487 (492), για τον οποίο η σύμβαση περί τόκου είναι τελείως διαφορετική και ανεξάρτητη της κύριας συμβάσεως δανείου, και ως σύμβαση, παρουσιάζει ιδιαιτερότητα και αυτοτέλεια έναντι αυτής.

⁹ Σχετικά με τις διακρίσεις των τόκων βλ. αντί πολλών σε Κοντογεωργακόπουλο, ό.π. (υποσημ. 2) αρ. 4-11, όπου και περαιτέρω παραπομπές στη θεωρία και νομολογία.

II. ΕΝΝΟΙΑ ΑΝΑΤΟΚΙΣΜΟΥ

1. Εισαγωγή στην έννοια

Οι ληξιπρόθεσμοι τόκοι τους οποίους αποφέρει το κεφάλαιο και οι οποίοι δεν έχουν ακόμη καταβληθεί στο δανειστή, αποφέρουν με τη σειρά τους και αυτοί τόκο.

Η οφειλή τόκου επί των οφειλόμενων τόκων, γνωστή ήδη από την αρχαία Ελλάδα, στηρίζεται στο λογικό, οικονομικό, αλλά και νομικό επιχείρημα, σύμφωνα με το οποίο, εάν ο δανειστής είχε στη διάθεσή του το ποσό των τόκων επί του οφειλόμενου κεφαλαίου κατά το συμφωνηθέν χρονικό σημείο, θα μπορούσε να δανείσει τούτο περαιτέρω ως κεφάλαιο, το οποίο θα του απέφερε και αυτό τόκους. Επομένως λογικό και δίκαιο είναι ο οφειλέτης να καταβάλει τόκους, όχι μόνο για το καθυστερούμενο κεφάλαιο, αλλά και για τους καθυστερούμενους τόκους¹⁰. Στην περίπτωση αυτή του τοκισμού των τόκων, γίνεται λόγος για ανατοκισμό (τόκος τόκου, πανωτόκι).

Από οικονομική άποψη η λειτουργία του ανατοκισμού είναι παραγωγική, παρέχοντας στους δανειστές την ευχέρεια πρόσθετης αντιπαροχής για το κεφάλαιο που καθυστερείται¹¹.

2. Η ρύθμιση του ανατοκισμού στον Αστικό Κώδικα

i. Ο κανόνας της ΑΚ 296 §1

Ο ανατοκισμός, αποτελώντας μια ακόμη εκδήλωση της αυτοτέλειας των δεδουλευμένων τόκων¹², εντείνει την επιβάρυνση της αρχικής οφειλής συνεπεία της καθυστέρησης εξόφλησής της, αυξάνοντας το συνολικό ποσό του οφειλόμενου τόκου, κατά τρόπο επικίνδυνο για τον οφειλέτη¹³, αναγκάζοντάς τον να καταβάλει υπέρογκα χρηματικά ποσά, πολλαπλάσια πολλές φορές του αρχικώς οφειλόμενου κεφαλαίου.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γ. Μπαλής¹⁴ «Ο ανατοκισμός ... είναι ολέθριος διά τον οφειλέτην, διότι πολλαπλασιάζει ραγδαίως το χρέος, παραλύει το ηθικόν του οφειλέτου, απονεκρώνει τας παραγωγικάς αυτού δυνάμεις και φέρει τούτον εις απόγνωσιν».

Η δυνατότητα ανατοκισμού συνιστά επακόλουθο και ειδικότερη έκφραση της ελευθερίας των συμβάσεων (ΑΚ 361) και της εν γένει οικονομικής ελευθερίας (Σ 5§1). Παρόλα αυτά, ο

¹⁰ Ν. Βερβερίδης, Σύμβαση πίστωσης με αλληλόχρεο λογαριασμό, Αθήνα 2009, σ. 101.

¹¹ Γ. Μιχαλόπουλος, ό.π. (υποσημ. 1) σ. 116. Βλ. ακόμη και υποσημείωση 3.

¹² Γ. Μιχαλόπουλος, ό.π. (υποσημ. 1) σ. 115.

¹³ Βλ το παράδειγμα του Μ. Σταθόπουλου στο ΓενΕνοχ, ό.π. (υποσημ. 3), §12, αρ. 28, το οποίο έχει ως εξής: «Π.χ. συμφωνείται ότι οι ληξιπρόθεσμοι τόκοι για κεφάλαιο 10.000 ευρώ, που ο οφειλέτης δανείσθηκε με επιτόκιο 10% ετησίως, για όσο διάστημα παραμένουν στα χέρια του θα κεφαλαιοποιούνται στο τέλος κάθε έτους και θα τοκίζονται προς 10%. Αν ο οφειλέτης επιστρέψει το κεφάλαιο και τους τόκους σε 10 έτη, θα πρέπει να δώσει, αντί για 20.000 ευρώ που θα όφειλε χωρίς τον ανατοκισμό, περίπου 26.000 ευρώ. Το ποσό αυτό θα αυξανόταν πολύ περισσότερο, αν είχε συμφωνηθεί να γίνεται ανατοκισμός κάθε τρίμηνο ή κάθε μήνα κ.ο.κ.». Στο σημείο αυτό να αναφέρουμε ότι ο υπολογισμός του τόκου στο παράδειγμα αυτό έχει γίνει με τη μέθοδο της σύνθετης κεφαλαιοποίησης, καθώς προφανώς αναφέρεται στην περίπτωση του έμμεσου ανατοκισμού, για τον οποίο γίνεται εκτενής αναφορά κατωτέρω.

¹⁴ Γ. Μπαλής, ό.π. (υποσημ. 2), §21 Β.

Έλληνας νομοθέτης, προσεγγίζει το ζήτημα του ανατοκισμού με επιφυλακτικότητα και διστακτικότητα¹⁵, στάση που δικαιολογείται από τους κινδύνους που αυτός εμπερικλείει¹⁶.

Έτσι, με τη ρύθμιση της ΑΚ 296¹⁷, η οποία ανταποκρίνεται στην ανάγκη προστασίας του, κατά τεκμήριο οικονομικώς ασθενέστερου έναντι του αντισυμβαλλομένου του, οφειλέτη, επεμβαίνει στην κυριότερη εκδήλωση της ελευθερίας των συμβάσεων, σ' εκείνη που καθιερώνει την κατ' αρχήν ελεύθερη διαμόρφωση του περιεχομένου της σύμβασης από τους συναλλασσόμενους, οριοθετώντας τον ελεύθερο ανατοκισμό με τη θέσπιση περιοριστικών κανόνων αναγκαστικού δικαίου.

Συγκεκριμένα η ΑΚ 296 §1 («*Τόκος τόκου*») ορίζει ότι: «*Για τόκους κάθε είδους οφείλεται τόκος, αν τέτοιος τόκος συμφωνηθεί ή αν ζητηθεί με αγωγή και στις δύο όμως περιπτώσεις μόνο για οφειλόμενους τόκους ενός ολόκληρου τουλάχιστον έτους ή μιας χρήσης αν πρόκειται για το Δημόσιο. Η συμφωνία για πληρωμή τέτοιου τόκου πρέπει να γίνεται ή η αγωγή να επιδίδεται, αφού λήξει το έτος ή η χρήση*».

Βάσει της διάταξης αυτής, ο ανατοκισμός επιτρέπεται υπό τρεις προϋποθέσεις (και μία που συνάγεται ερμηνευτικά), οι οποίες πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά. Αν απουσιάζει οποιαδήποτε από τις προϋποθέσεις αυτές, δεν επιτρέπεται ο ανατοκισμός, ενόψει του έντονα δημοσίας τάξεως χαρακτήρα της¹⁸. Ειδικότερα, οι προϋποθέσεις αυτές είναι οι ακόλουθες¹⁹:

1. Δεδουλευμένοι τόκοι ενός τουλάχιστον έτους ή μιας χρήσεως (για το Δημόσιο), ακόμη κι αν οι τόκοι του κεφαλαίου είναι απαιτητοί σε συντομότερες περιόδους. Αντίθετα επιτρέπεται η συμφωνία ανατοκισμού για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα²⁰ ή η επίδοση αγωγής για

¹⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ιουστινιανός (νομ. 28 Κωδ. 4. 32), περιόρισε το ποσοστό του τόκου και επανέλαβε την προϊσχύουσα παντελή απαγόρευση του ανατοκισμού.

¹⁶ Αναλυτικά για τους κινδύνους από τον ανατοκισμό βλ. Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1) σ. 133 επ.

¹⁷ Επαναλαμβάνοντας κατά βάση τη διάταξη του προϊσχύσαντος δικαίου (Ν. ΠΞΕ/1882 άρθρ. 3), καταργηθείσα δυνάμει της ΕισΝΑΚ 21 παρ. 1 η οποία έτασσε τους ίδιους περιορισμούς για τους τόκους τόκων, και για την πληρωμή «άλλων προσόδων, οίον μισθωμάτων, εισοδημάτων διηνεκών ή προσκαίρων», με συνέπεια να μη μπορούσαν έτσι να ζητηθούν τόκοι σε καθυστερούμενα μισθώματα, σε αξία συλλεγέντων και οφειλόμενων καρπών.

¹⁸ Βλ. αντί πολλών σε Μ. Σταθόπουλο, ό.π. (υποσημ. 3) §12 αρ. 29, ο οποίος υποστηρίζει ότι συμφωνία ή επίδοση της αγωγής πριν από τη συμπλήρωση του έτους (ή της χρήσης) δεν πληροί τον όρο του νόμου και δεν επιφέρει τα αποτελέσματα του ανατοκισμού, με συνέπεια την ακυρότητά της (ΑΚ 296 §1, 174). Έτσι και Ταμπάκης στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, 296 αρ. 6. Ως προς την εφαρμογή της ΑΚ 181, γίνεται δεκτό [Μ. Σταθόπουλος, ό.π. (υποσημ. 3), §12 αρ. 26, σημ. 45 και 40] ότι δε μπορεί να έχει εφαρμογή εδώ, όταν ο δανειστής εν γνώσει του παραβιάζει το νόμο. Ο δανειστής θα πρέπει να αποδείξει την άγνοιά του για να πετύχει την εφαρμογή της ΑΚ 181 (εφόσον βέβαια συντρέχουν οι όροι της). Γίνεται επίσης δεκτό ότι η ΑΚ 181 δεν εφαρμόζεται λόγω του έντονου χαρακτήρα δημοσίας τάξεως της ΑΚ 296 §1. Κατά τον Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 119 επ., η ρήτρα ανατοκισμού δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ουσιώδης όρος για τη σύναψη της σύμβασης. Ωστόσο, κατά τον Σπηλιόπουλο, ΕρμΑΚ, 296 αρ. 9, η παράβαση των προϋποθέσεων της ΑΚ 296 §1 έχει ως συνέπεια την ακυρότητα μόνο της περί ανατοκισμού ρήτρας και όχι ολόκληρης της σύμβασης, κατά τον κανόνα *utile per inutile non vitiatur* (174, 181), εκτός εάν αποδεικνύεται ότι χωρίς τη ρήτρα περί ανατοκισμού, δεν θα συναπτόταν η σύμβαση. Για τις κυρώσεις από την παραβίαση των προϋποθέσεων ανατοκισμού της ΑΚ 296 §1, βλ. αναλυτικά στον Κοντογεωργακόπουλο σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, 296 αρ. 8, και 294 αρ. 4, όπου και περαιτέρω αναφορές σε βιβλιογραφία και νομολογία.

¹⁹ Βλ. αναλυτικά στον Κοντογεωργακόπουλο, σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, 296 αρ. 3-7.

²⁰ ΑΠ 1036/1980 ΝοΒ 1981, 477 · ΑΠ 1289/2000 ΕλλΔνη 2002, 165.

χρονικό διάστημα μεγαλύτερο του έτους²¹. Η προστατευτική προς τον οφειλέτη παρέμβαση του νομοθέτη στο σημείο αυτό, συλλαμβάνεται σε αναφορά προς τη χρονική συχνότητα του ανατοκισμού, δεδομένου ότι όσο συχνότερα επαναλαμβάνεται, τόσο περισσότερο επιβαρύνεται η αρχική οφειλή²².

2. Ύπαρξη ειδικής συμφωνίας ανατοκισμού ή επίδοση καταψηφιστικής²³ αγωγής. Η συμφωνία πρέπει να είναι σαφής και καθαρή, απαλλαγμένη από αιρέσεις, ενώ μπορεί να συναφθεί και προφορικά.

Επομένως, απαιτείται συμμετοχή του οφειλέτη στην αναμόρφωση του ύψους της οφειλής του, με την έννοια ότι απαιτείται επιγενόμενη συμφωνία των μερών επί ανατοκισμού. Αν μια τέτοια συμφωνία δεν επιτευχθεί, η αναμόρφωση της οφειλής επιδιώκεται δικαστικά με όλες τις εγγυήσεις που εξ ορισμού παρέχει η έκδοση της δικαστικής απόφασης²⁴.

3. Μεταγενέστερη της λήξης του έτους/χρήσης συμφωνία ή αγωγή. Χωρίς τη ρύθμιση αυτή, η επιχειρούμενη με την προηγούμενη παράγραφο προσπάθεια προστασίας του οφειλέτη θα ήταν ελλιπής, διότι θα δινόταν εκ των προτέρων στον δανειστή το δικαίωμα επιβολής των προϋποθέσεων εκείνων από τις οποίες θα εξαρτιόταν μελλοντικά η αναμόρφωση της οφειλής²⁵.

4. Ταυτότητα οφειλέτη και κεφαλαίου, χωρίς να μπορούν οι περιορισμοί της διάταξης να ισχύσουν για τόκους τρίτων προσώπων, οι οποίοι στις σχέσεις οφειλέτη-δανειστή αποτελούν κεφάλαιο, όπως π.χ. στην υποχρέωση του εντολοδόχου να αποδώσει στον εντολέα τους εισπραχθέντες από αυτόν τόκους από τον οφειλέτη του εντολέα (ΑΚ 719).

Συντρεχουσών των ανωτέρω προϋποθέσεων, ο ανατοκισμός αρχίζει από τον χρόνο της συμφωνίας ή της επίδοσης της αγωγής, χωρίς να ανατρέχει στο χρονικό σημείο της συμπλήρωσης του έτους (ή της χρήσης)²⁶. Η αγωγή, ως εκ τούτου, δε μπορεί να έχει αίτημα την κεφαλαιοποίηση των οφειλόμενων και καθυστερούμενων, τουλάχιστον ενός έτους, τόκων, ώστε

²¹ **ΑΠ 1008/2005** ΕλλΔνη 2005, 1126 · **ΑΠ 493/2004** ΧρΙΔ 2004, 793 · **ΑΠ 685/2002** ΕλλΔνη 2003 794 .

²² Γ. Μιχαλόπουλος, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 118.

²³ Έτσι η κρατούσα άποψη σε θεωρία και νομολογία (βλ. σε Κοντογεωργακόπουλο, ό.π. (υποσημ. 2), αρ. 4, όπου παραπομπή στην θεωρία και νομολογία). Κατά τον ίδιο συγγραφέα, όμως, αρκεί και η επίδοση αναγνωριστικής αγωγής, με την οποία παρέχεται ισότιμη δικαστική προστασία, και της οποίας το δεδικασμένο δεν διαφέρει από το αντίστοιχο της καταψηφιστικής αγωγής. Βλ. επίσης σε Κ. Μπέη, Ουσιαστικές έννομες συνέπειες της διαταγής πληρωμής αναφορικά με τον εκτοκισμό των οφειλόμενων τόκων, Παρατηρήσεις στην ΜΠρΗρ 343/1996, Δ 29(1998), σ. 308 επ., κατά τον οποίο η επίδοση διαταγής πληρωμής συνιστά πειστικό υποκατάστατο της επίδοσης αγωγής, αφού με αυτήν ενημερώνεται εξίσου δραστικά ο οφειλέτης για τις περαιτέρω δυσμενείς κυρώσεις που θα έχει εφεξής η υπερμερία του.

²⁴ Γ. Μιχαλόπουλος, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 118.

²⁵ Γ. Μιχαλόπουλος, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 119.

²⁶ **ΑΠ 126/2008** Δ 2008, 764 = Αρμ 2008, 1365 · **ΑΠ 1289/2000** ΔΕΕ 2001, 503 · **ΑΠ 756/2000** ΝοΒ 2001, 1300 · **ΑΠ 67/2000** ΕλλΔνη 2000, 771 · **ΑΠ 1618/1999** ΕλλΔνη 2000, 444. Οι ενδιαφερόμενοι, για το λόγο αυτό, έχουν συμφέρον να προβούν σε συμφωνία ή να επιδώσουν αγωγή αμέσως μετά τη συμπλήρωση του έτους/χρήσης [Μ. Σταθόπουλος, ό.π. (υποσημ. 3) §12 αρ. 29].

του λοιπού να παράγουν και αυτοί τόκο, αλλά θα έχει ως αίτημα την καταδίκη του εναγομένου στην πληρωμή των τόκων εντόκως από την επίδοση της αγωγής έως την εξόφληση²⁷.

ii. Οι εξαιρέσεις (ΑΚ 296 §2, ΕισΝΑΚ 110, 111 §2 και 112§1)

- Η ΑΚ 296 §2 ορίζει ότι «*Ταμειυτήρια, πιστωτικά ιδρύματα και τράπεζες μπορούν να ορίσουν με το καταστατικό τους ή να συνομολογήσουν από πριν ότι οι τόκοι καταθέσεων που δεν εισπράττονται θα ισχύουν ως νέα έντοκη κατάθεση*», θεσπίζοντας έτσι εξαίρεση υπέρ των καταθετών για την προσέλκυση καταθέσεων.

- Η διάταξη της ΕισΝΑΚ 110 ορίζει ότι «*Πιστωτικά καταστήματα, που χορηγούν δάνεια με κεφάλαια που προέρχονται από έντοκα ομολογιακά δάνεια, επιτρέπεται να συνομολογούν προκαταβολικά, για τα δάνεια που χορηγούν, ότι οι τόκοι γίνονται αυτοδικαίως τοκοφόροι ύστερα από εξαμηνιαία καθυστέρηση*». Σε αντίθεση με την προηγούμενη διάταξη (ΑΚ 296 §2), εν προκειμένω θεσπίζεται εξαίρεση υπέρ των πιστωτικών ιδρυμάτων. Ωστόσο η διάταξη αυτή σπανίως εφαρμόζεται στην πράξη²⁸.

- Η ΕισΝΑΚ 111 §2 ορίζει ότι «*Για απαίτηση της προηγούμενης παραγράφου (ενν. για απαιτήσεις μεταξύ εμπόρων από εμπορική, και για τους δύο, αιτία) μπορούν να συμφωνηθούν ή να απαιτηθούν με αγωγή τόκοι σε οφειλή τόκων ενός τουλάχιστον εξαμήνου*». Υποστηρίζεται²⁹ ότι αφού η διάταξη δεν απαιτεί, όπως η ΑΚ 296 §1 εδ. 2, ύστερη συμφωνία, επιτρέπει και την προκαταβολική συμφωνία, εισάγοντας ως ειδική διάταξη εξαίρεση από τον κανόνα της ύστερης συμφωνίας³⁰.

Τέλος, εξαίρεση από τους περιορισμούς της ΑΚ 296 §1 εισάγει και η ρύθμιση της ΕισΝΑΚ 112 §1 για τον αλληλόχρεο λογαριασμό μεταξύ προσώπων, το ένα τουλάχιστον από τα οποία είναι έμπορος, την οποία, όμως, θα εξετάσουμε αναλυτικά παρακάτω, στο πλαίσιο του καθεστώτος του τραπεζικού ανατοκισμού, σε συνδυασμό με τις σχετικές, ειδικά ισχύουσες διατάξεις (παλαιότερα η υπ' αριθμ. 289/1980 απόφαση της Ν.Ε. και πλέον το άρθρο 12 Ν. 2601/1998). Στο σημείο αυτό, πρέπει να αναφέρουμε ότι η διάταξη της ΕισΝΑΚ 112 επιτρέπει τον ανατοκισμό από την ημέρα που ο λογαριασμός έκλεισε, προβλέπει δε το περιοδικό κλείσιμό του κάθε εξαμήνου και τη δυνατότητα συμφωνίας περιοδικού κλεισίματος και σε μικρότερα χρονικά διαστήματα, όχι, όμως, κάτω από ένα τρίμηνο.

²⁷Βλ. και ΑΠ 493/2004 ΧρΙΔ 2004, 793, κατά την οποία δε μπορεί να ζητηθεί με την αγωγή να τρέξει ο ανατοκισμός από την επίδοση προηγούμενης αγωγής με το ίδιο αντικείμενο, η οποία τυπικά απορρίφθηκε.

²⁸ Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 95.

²⁹ Μ. Σταθόπουλος, ό.π. (υποσημ. 3), §12 αρ. 31 υποσημ. 49.

³⁰ Βλ., όμως, ενδεικτικά στους Ι. Σπυριδάκη, Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Αθήνα-Κομοτηνή 2004, αρ. 60.4, Αστ. Γεωργιάδη, ό.π. (υποσημ. 2), §9 αρ. 32, Σπ. Ψυχομάνη, Εμπορικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2004, σ. 308, Κ. Παμπούκη – Π. Παπαδρόσου/Αρχανιωτάκη, Εμπορικό δίκαιο - Εισαγωγή - Θεμελιώδεις έννοιες, 4^η έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2001, σ. 249, Π. Μάξη, Ζητήματα από το δίκαιο του ανατοκισμού σε τιμ.τομ. Γ. Καλλιμόπουλου, Αθήνα-Κομοτηνή 2010, σ. 381-393 (383), όπου εκτενής αναφορά στη νομολογία (σημ. 5). Ενδεικτικά βλ. σε ΑΠ 1847/07 ΕλλΔνη 48, 1446 · ΑΠ 1289/00 ΔΕΕ 2001 σ. 503.

Παρατηρούμε ότι σε όλες τις παραπάνω διατάξεις που εισάγονται εξαιρέσεις από τους περιορισμούς της ΑΚ 296 §1, μέτρο της διαβάθμισης προς ένα ελαστικότερο καθεστώς ανατοκισμού αποτελεί η άμβλυνση των κινδύνων. Η εμπορική ιδιότητα συνεπάγεται το ανεδαιφικό της εκμετάλλευσης, είτε διότι ο οφειλέτης είναι, κατά τεκμήριο, οικονομικά ισχυρότερος απέναντι στο δανειστή (ομολογιακό δάνειο), είτε διότι η εμπορική ιδιότητα και η επαγγελματική εμπειρία λειτουργούν ανασταλτικά, και πάντως ο ενδεχόμενος κίνδυνος εκμετάλλευσης εντάσσεται στην επιχειρηματική διακινδύνευση. Εξάλλου η σύντμηση του χρονικού περιορισμού από ένα έτος σε έξι μήνες είναι περισσότερο πραγματιστική στο μέτρο που, στις συναλλαγές μεταξύ εμπόρων, η ολοένα παραγωγική λειτουργία του κεφαλαίου καθίσταται επιτακτικότερη³¹.

Στις παραπάνω περιπτώσεις προβλέπεται εξαίρεση τόσο για τον χρόνο της συμφωνίας (καθώς δεν προϋποτίθεται προγενέστερη συμφωνία), όσο και για το απαιτούμενο ελάχιστο χρονικό διάστημα για τον ανατοκισμό, ενώ γίνεται δεκτό ότι ισχύουν τόσο για τους δικαιοπρακτικούς, όσο και τους νόμιμους (υπερμερίας και εν στενή εννοία) τόκους³².

Οι καθιερούμενες ως άνω εξαιρέσεις (ΑΚ 296 §2 και ΕισΝΑΚ 110, 111 §2 και 112§1) που επιτρέπουν τον ανατοκισμό μόνο σε ιδιάζουσες περιπτώσεις και μόνο υπό αυστηρές προϋποθέσεις, πρέπει να ερμηνεύονται στενά ενόψει του έντονα δημόσιας τάξης χαρακτήρα της ΑΚ 296 §1³³.

3. Διάκριση ανατοκισμού σε άμεσο και έμμεσο

Ο ανατοκισμός διακρίνεται περαιτέρω σε άμεσο και έμμεσο, διάκριση γνωστή ήδη από το ρωμαϊκό δίκαιο (anatocismus separatus και anatocismus conjunctus)³⁴.

Άμεσο ανατοκισμό (anatocismus separatus) έχουμε όταν οι καθυστερούμενοι τόκοι αποφέρουν από μόνοι τους τόκο, αποτελώντας έτσι νέο, χωριστό κεφάλαιο. Για άμεσο ανατοκισμό γίνεται λόγος όταν υπολογίζουμε τόκο σε ορισμένη ποσότητα οφειλόμενου τόκου³⁵. Στην περίπτωση αυτή η ενσωμάτωση των τόκων στο κεφάλαιο (κεφαλαιοποίηση) δεν είναι

³¹ Έτσι ο Γ. Μιχαλόπουλος, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 135-136.

³² Μ. Σταθόπουλος, ό.π. (υποσημ. 3), §12 αρ. 31.

³³ Βαθρακοκύλης, ΕρΝομΑΚ, άρθρ. 296 αρ. 2.

³⁴ Για τη διάκριση αυτή βλ. ενδεικτικά στους Γ. Μπαλή ό.π. (υποσημ. 2), §21 Β, σ. 82, Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1) σ. 114-115, Π. Μάζη, ό.π. (υποσημ. 30), σ. 382 επ. = Αρμ 2009, σ. 501 επ., Κ. Αλεπάκο, Τα τραπεζικά δάνεια και το πρόβλημα του ανατοκισμού, ΔΕΕ 12(1995), σ. 1034. Βλ. επίσης για τη διάκριση σε A dictionary of words and phrases used in ancient and Modern law, Volume I, Arthur English, σ. 46 (<http://books.google.gr/books?id=KVWH3SS7GBkC&pg>). Στην ίδια κατ' αποτέλεσμα διάκριση καταλήγει και ο Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 94 επ., παρόλο που δε χρησιμοποιεί τους όρους άμεσο και έμμεσο ανατοκισμό, αλλά τους όρους «τόκος, τόκου» ή «εκτοκισμός τόκου» και ανατοκισμός αντίστοιχα, τονίζοντας (βλ. ιδίως σ. 95 in fine –σ. 96) ότι από την εσφαλμένη ερμηνεία που δόθηκε στη έννοια του ανατοκισμού με την εννοιολογική ταύτιση των δύο παραπάνω εννοιών από τη νομολογία και από μία μεγάλη μερίδα συγγραφέων, δημιουργήθηκαν πλείστα όσα προβλήματα που περιέπλεξαν ακόμη περισσότερο το όλο θέμα.

³⁵ Έτσι και ο Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10) σ. 97.

επιτρεπτή. Άμεσο ανατοκισμό έχουμε στη διάταξη της ΑΚ 296 §1, καθώς και στην ΕισΝΑΚ 111 §2, με συνέπεια τον αποκλεισμό της αυτόματης κεφαλαιοποίησης των ανατοκιζόμενων τόκων³⁶.

Έμμεσο ανατοκισμό (anatocismus conjunctus) έχουμε όταν οι καθυστερούμενοι τόκοι ενσωματώνονται ταυτόχρονα στο κεφάλαιο και συγκεκριαλοιοποιούνται με αυτό, το οποίο ως σύνολο (δηλαδή τόκοι και κεφάλαιο) θεωρείται πλέον ως κεφάλαιο και αποφέρει νέο τόκο. Με άλλα λόγια, έμμεσος ανατοκισμός είναι ο υπολογισμός (επί ορισμένου κεφαλαίου) των τόκων μιας χρονικής περιόδου (έτους, εξαμήνου, τριμήνου, μηνός ή ημέρας) και η πρόσθεση αυτών στο κεφάλαιο (κεφαλαιοποίηση), προκειμένου επί του συνόλου που θα προκύψει και το οποίο θα είναι η νέα εκ κεφαλαίου οφειλή, να υπολογισθεί ο τόκος της επόμενης (ισόχρονης) περιόδου και ούτω καθ' εξής³⁷. Ο έμμεσος ανατοκισμός είναι επιτρεπτός μόνο όταν ορίζεται ρητά στο νόμο ή συνάγεται σαφώς από το περιεχόμενό του. Έμμεσο ανατοκισμό έχουμε στην περίπτωση του άρθρου 296 §2 ΑΚ καθώς και στις περιπτώσεις των άρθρων 110 και 112 §1 ΕισΝΑΚ. Το ίδιο ισχύει και για το καθεστώς του τραπεζικού ανατοκισμού [τόσο βάσει του προϊσχύσαντος νομοθετικού καθεστώτος (υπ' αριθμ. 289/80 απόφαση της ΝΕ), όσο και βάσει της διάταξης του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998], ο οποίος, καθώς αποτελεί και το κύριο αντικείμενο της παρούσας μελέτης, θα μας απασχολήσει εκτενώς παρακάτω.

Μεγάλη μερίδα της θεωρίας και η νομολογία ταυτίζει³⁸, χωρίς να κυριολεκτεί απολύτως, τον άμεσο ανατοκισμό (τοκισμός τόκων) με τον έμμεσο (κεφαλαιοποίηση τόκων), ώστε η

³⁶ Βλ., όμως, σε Μ. Σταθόπουλο, ό.π. (υποσημ. 3), §12 αρ. 31, κατά τον οποίο στην ΕισΝΑΚ 111 §2, δεν απαιτεί ύστερη συμφωνία, επιτρέποντας και την προκαταβολική συμφωνία, πράγμα που μάλλον συνεπάγεται αυτοδίκαιο (έμμεσο) ανατοκισμό.

³⁷ Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 96 in fine και σ. 97.

³⁸ Έτσι ο Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 30), σελ 382, υποσημ. 4, κατά τον οποίον όχι εύστοχα οι εκεί αναφερόμενοι συγγραφείς ταυτίζουν τον ανατοκισμό με την κεφαλαιοποίηση των τόκων. Ειδικότερα «...όχι εύστοχα. Αστ. Γεωργιάδης Γεν. Ενοχικό, 4^η έκδοση (2003) σ. 206, Π. Ζέπος, Γεν. Ενοχ. (1947) σ. 264, Λαμπίρης, Οικονομική και Λογιστική Εγκυκλοπαίδεια, έκδ. Ιω. Σιδέρη, στο οικείο λήμμα, Σπηλιόπουλος, ΕρμΑΚ, στο άρθρο 296, αριθ. 3, Σταθόπουλος, Γεν. Ενοχ., Αθήνα-Θεσ/κη 2004, παρ. 12, αριθ. 28, Ταμπάκης, στην ερμΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλου, στο άρθρο 296, αριθ. 1». Για τους διάφορους ορισμούς που έχουν δοθεί από την θεωρία βλ. επίσης και σε Ευγ. Αλεξανδροπούλου – Αιγυπτιάδου, Η νέα νομική ρύθμιση για τον ανατοκισμό των οφειλόμενων στις τράπεζες τόκων (άρθρο 12 Ν. 2601/1998), Αρμ 53 (1999), σ. 314-323 (314, σημ. 2): «Ανατοκισμός είναι ο καταλογισμός τόκων επί των κεφαλαιοποιημένων τόκων, οι οποίοι προέρχονται από τον ίδιο οφειλέτη και το ίδιο κεφάλαιο: Ταμπάκης Γ., στον ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλου, άρθρ. 1. Τον ίδιο περίπου ορισμό δίνουν και οι Γεωργιάδης Αστ., Ενοχικό δίκαιο, Γενικό Μέρος Ι, β' έκδ., Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 197, Derrida F., Encyclopedie Dalloz. Interets des capitaux, αρ. 169, Λαδάς Π., Είναι νόμιμος ο μονομερής εκτοκισμός καθυστερημένων τόκων ληξιπρόθεσμων και τοκοχρεωλυτικών δόσεων δανείου (γνωμ.), Αρμ ΜΒ' (1998) 127, Λιτζερόπουλος Α., Στοιχεία Ενοχικού δικαίου. Πανεπιστημιακά παραδόσεις, τευχ. Α', 2^η έκδ. Αθήναι 1968, σελ. 120, κατά τους οποίους ανατοκισμός είναι η κεφαλαιοποίηση των τόκων, Ζέπος Π., Ενοχικό δίκαιο, Α' μέρος, β' έκδ. 1955, σελ. 246, κατά τον οποίο ανατοκισμός είναι η υποχρέωση παροχής τόκων επί των ανεξόφλητων νομίμων ή δικαιοπρακτικών τόκων, Μπαλής Γ., Ενοχικόν δίκαιον. Γενικόν Μέρος, 3^η έκδ., ανατ. 1969, εκδ. Αφοί Π. Σάκκουλα, σελ. 82, κατά τον οποίο ανατοκισμός είναι ο υπολογισμός τόκων επί των τόκων του χρέους. Βλ. επίσης Μαντζούφα Γ., Ενοχικόν δίκαιον, έκδ. 3^η 1959, σελ. 42, ο οποίος, εισάγοντας ως απαραίτητο στοιχείο της έννοιας του ανατοκισμού τη σχετική συμφωνία, ορίζει τον ανατοκισμό ως την εκ των προτέρων συμφωνία όπως οι απαιτητοί καθιστάμενοι τόκοι αποφέρουν πάλι τόκους. Βλέπε και σε Απ. Γεωργιάδη, Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό μέρος, Αθήνα 1999, σ. 127, κατά τον οποίο ανατοκισμός είναι ο εκτοκισμός τόκων που είναι ληξιπρόθεσμοι και δεν έχουν καταβληθεί». Από τη νομολογία, για το ότι στην ΑΚ 296 §1 τίθεται ως κανόνας ο άμεσος ανατοκισμός, με συνέπεια τον αποκλεισμό της αυτόματης κεφαλαιοποίησης των ανατοκιζόμενων τόκων, βλ. ενδεικτικά σε ΑΠ 1847/2007 ΕλλΔνη 48(2007), 1446 ΑΠ 1289/2000 ΔΕΕ 2001, 503 ΑΠ 756/2000 ΝοΒ 49(2001), 1300 ΑΠ 1593/1997 ΕλλΔνη

διάκριση μεταξύ τους να μη γίνεται φανερή, καθώς η έννοια του ανατοκισμού χρησιμοποιείται για να δηλώσει τόσο τον άμεσο όσο και τον έμμεσο ανατοκισμό. Ωστόσο, κατά τα ανωτέρω, η κεφαλαιοποίηση δεν ταυτίζεται με την έννοια του ανατοκισμού. Αποτελεί μια περαιτέρω επενέργειά του, συνιστώντας απλώς ένα από τα δύο είδη, με τα οποία αυτός εμφανίζεται³⁹.

Εξάλλου, πρέπει να παρατηρήσουμε, ότι παρόλο που η ρύθμιση των προαναφερθεισών νομοθετικών διατάξεων αναφέρεται προφανώς στον ανατοκισμό (άμεσο ή έμμεσο κατά την ανωτέρω διάκριση), για πρώτη φορά η λέξη «ανατοκισμός» χρησιμοποιείται στην διάταξη του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998, ενώ μέχρι τη θέσπιση της διάταξης αυτής ο σχετικός όρος δεν αναφερόταν ρητώς σε οποιαδήποτε, μέχρι τότε, διάταξη νόμου⁴⁰.

3.1. Η σημασία της διάκρισης

Η αντιμετώπιση αυτή, έχει επικριθεί από μερίδα της θεωρίας⁴¹, ενόψει των σημαντικών διαφορών που έχουν τα δύο αυτά είδη του ανατοκισμού, τόσο στον τρόπο υπολογισμού, όσο και στο αποτέλεσμα της ενέργειας τους καθενός από αυτά. Η διαφοροποίηση του άμεσου από τον έμμεσο ανατοκισμό, εκδηλώνεται στα ακόλουθα σημεία⁴²:

3.1.1. Η περίπτωση του άμεσου ανατοκισμού (ή τόκου τόκων –*anatocismus separatus*)

α) Ο ανατοκισμός αυτός, κατά τα προρηθέντα⁴³, δεν ενεργεί ποτέ αναδρομικά, αλλά μόνο από τη σύναψη της σχετικής συμφωνίας ή από την έγερση της συναφούς αγωγής μετά τη συσσώρευση καθυστερούμενων τόκων ενός τουλάχιστον έτους ή έξι τουλάχιστον μηνών (προκειμένου, σύμφωνα με το άρθρο 111 §2 ΕισΝΑΚ, για απαίτηση εμπόρου εναντίον εμπόρου προερχόμενη από εμπορική αιτία). Κύρια πηγή του άμεσου ανατοκισμού είναι, επομένως, η

39(1998), 858 · ΑΠ 709/1997 ΕλλΔνη 39(1998), 130 · ΑΠ 1517/1991 ΕλλΔνη 33(1992), 1471. Αντίθετα, αλλά όχι σωστά η ΕφΘεσ 635/68 ΑρχΝ 20, 296.

³⁹ Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 30), σ. 382 in fine.

⁴⁰ Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 94-95. Ο συγκεκριμένος συγγραφέας, παρόλο που δεν αναφέρεται στη διάκριση του ανατοκισμού σε άμεσο και έμμεσο, ωστόσο δέχεται τις εξής διακρίσεις περί τόκου, σε κάθε μία από τις οποίες αποδίδει διαφορετικό αποτέλεσμα ως προς τον τρόπο που ενεργούν: **1)** τον τόκο επί κεφαλαίου τινός (ΑΚ 293, 294, 295 και 345), **2)** τον τόκο του τόκου (ΑΚ 296), **3)** την αυτοδίκαιη τοκοφορία τόκων (ΕισΝΑΚ 110), **4)** τον εκτοκισμό (υπολογισμό τόκων επί των τόκων) επί των οφειλόμενων σε καθυστέρηση τόκων, που προέβλεπε η 289/1980 απόφαση της ΝΕ, η οποία επέτρεπε να συμφωνηθεί η δυνατότητα εφαρμογής του ανατοκισμού με συχνότητα ακόμη και ημέρας (στην απόφαση αυτή θα αναφερθούμε εκτενώς παρακάτω) και **5)** στον ανατοκισμό των τόκων που προβλέπει η διάταξη του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998. Συνεπώς, ο εν λόγω συγγραφέας, μόνο για την τελευταία (υπό τον αριθμό 5) περίπτωση δέχεται ότι ο όρος «ανατοκισμός» αποδίδει πράγματι την έννοια του ανατοκισμού και τον τρόπο που πράγματι υπολογίζεται αυτός, ενώ για να δηλώσει τη λειτουργία του άμεσου ανατοκισμού (*anatocismus separatus*), χρησιμοποιεί τη φράση «τόκος τόκου», όπως αναφέρεται στην ΑΚ 296.

⁴¹ Βλ. ενδεικτικά στους Γ. Μπαλή ό.π. (υποσημ. 2), §21 Β, σ. 82, Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 114-115, Π. Μάζη, ό.π. (υποσημ. 30), σ. 382 επ. = Αρμ 2009, σ. 501 επ., Κ. Αλεπάκο, ό.π. (υποσημ. 34), σ. 1034, καθώς και στον Ν. Βερβερίδη, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 94 επ.

⁴² Βλ. αναλυτικά σε Ν. Βερβερίδη, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 97-98.

⁴³ Βλ. παραπάνω υπό II.2.i.4 και υποσημ. 26 και 27.

συμφωνία, η έλλειψη της οποίας δεν στερεί το δανειστή από τη δυνατότητα δικαστικής αναζήτησής του, με ειδικό αίτημα την έντοκη καταβολή των καθυστερούμενων τόκων⁴⁴.

Για το λόγο αυτό, ρήτρα σε πιστωτική σύμβαση, με την οποία συμφωνείται εκ των προτέρων να επέρχεται ανατοκισμός μετά την παρέλευση του εν λόγω χρονικού διαστήματος, είναι άκυρη, ως συναφθείσα σε ευθεία αντίθεση με το νόμο, όπως το ίδιο και αγωγή που εγείρεται πρόωρα, πριν από τη λήξη του έτους, με αίτημα να καταδικασθεί ο εναγόμενος οφειλέτης στην κατανήφιση τόκου επί τόκων του διαστήματος αυτού, καταβλητέου μετά τη λήξη του, τυγχάνει απορριπτέα ως μη νόμιμη, χωρίς να υπάρχει δυνατότητα εφαρμογής εδώ της ΚΠολΔ 69 §1 περ. ε' ⁴⁵.

β) Οι τόκοι των τόκων, είναι δυνατόν να υπολογισθούν σε κάθε περίοδο ανατοκισμού, ανεξάρτητα από τους τόκους του κεφαλαίου, οι οποίοι δύναται να υπολογισθούν επίσης ανεξάρτητα .

γ) Το κονδύλι των παραπάνω τόκων, δύναται να επιδικασθεί ανεξάρτητα από το κεφάλαιο της οφειλής, καθώς οι τόκοι των τόκων στον άμεσο ανατοκισμό, απολαμβάνουν τη νομική μεταχείριση των τόκων επί κεφαλαίου. Έτσι, εφόσον παραπάνω⁴⁶ δεχθήκαμε ότι ο παρεπόμενος χαρακτήρας των τόκων, δεν αποκλείει οποιαδήποτε αυτοτελή μεταχείρισή τους σε σχέση με το κεφάλαιο, το ίδιο θα πρέπει να δεχθούμε και για τους τόκους τόκων, των οποίων ο παρεπόμενος χαρακτήρας τους σε σχέση με τους τόκους, δεν θα πρέπει να αποκλείει οποιαδήποτε αυτοτελή μεταχείρισή τους ως προς αυτούς.

δ) Οι τόκοι των τόκων υπόκεινται στον κανόνα της βραχυπρόθεσμης παραγραφής της απαίτησης από τόκους (πενταετής κατ' άρθρο ΑΚ 250 αρ. 15). Η παραγραφή δε της σχετικής αξίωσης αρχίζει, σύμφωνα με το άρθρο 253 ΑΚ, μόλις λήξει το έτος μέσα στο οποίο συμπίπτει η έναρξή της, ήτοι η λήξη του εν λόγω διαστήματος –έτους για την περίπτωση της ΑΚ 296 §1 ή εξαμήνου κατά την ΕισΝΑΚ 111 §2- αφού έκτοτε είναι δυνατή, δυνάμει της ΑΚ 251 η δικαστική, μέσω εγέρσεως της σχετικής αγωγής επιδίωξη της αξίωσης. Αυτονόητο είναι ότι παραγραφή των τόκων, συμπαρασύρει αντίστοιχα, και την παρεπόμενη για τον ανατοκισμό αξίωση, όπως το ίδιο και σε απώλεια της έναντι αυτών απαίτησης από οποιοδήποτε λόγο, όπως π.χ. λόγω πληρωμής τους, παραίτησης από το δικαίωμα αναζήτησής τους κ.λ.π. ⁴⁷.

ε) Αναφορικά με την εξασφάλιση των τόκων επί τόκων στον άμεσο ανατοκισμό, εφαρμογή έχουν οι διατάξεις της ΑΚ 1262 περιπτ. 7 και της ΑΚ 1289, οι οποίες παρέχουν τη δυνατότητα ασφάλισης τόκων επί τόκων.

⁴⁴ Γ. Μιχαλόπουλος, ό.π. σ. 116.

⁴⁵ Π. Μάζης, ό.π. σ. 385-6 με τις εκεί παραπομπές.

⁴⁶ Βλ. παραπάνω υπό Ι.

⁴⁷ Βλ. σε αμέσως προηγούμενη υποσημείωση. Επίσης, βλ. ενδεικτικά για το θέμα της παραγραφής των τόκων σε **ΠΠρΚαβ 74/99** ΔΕΕ 2/2000, 175 με παρατηρήσεις Κ. Μπέτζιου-Κάμτσιου (179) = ΕΕμπΔ 2000, 62 = ΝοΒ 2000, 500

3.1.2. Η περίπτωση του έμμεσου ανατοκισμού (anatocismus conjunctus)

α) Γενεσιουργό αιτία του έμμεσου ανατοκισμού, αποτελεί η κεφαλαιοποίηση των τόκων, δηλαδή η ενσωμάτωση του ποσού των δεδουλευμένων τόκων στο κεφάλαιο - στο μέτρο που ακολουθούν την παραγωγική λειτουργία του κεφαλαίου που πιστώθηκε και παράγουν, ως κεφάλαιο πλέον, τόκους⁴⁸. Έμμεσο ανατοκισμό, δηλαδή τοκισμό τόκων με ταυτόχρονη κεφαλαιοποίηση, έχουμε μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που ορίζεται είτε επέλευσή του ευθέως από το νόμο με την πάροδο ενός ορισμένου κάθε φορά χρονικού διαστήματος, είτε επιτρεπτή σύναψη σχετικής συμφωνίας εκ των προτέρων.

β) Εξαιτίας της ενσωμάτωσης αυτής των τόκων στο κεφάλαιο, επί του προκύπτοντος, μετά την εφαρμογή του ανατοκισμού, τελικού υπολοίπου, δεν μπορεί να υπολογισθεί χωριστά ποιο είναι το αρχικώς οφειλόμενο ποσό, ποιοι οι τόκοι αυτού και ποιοι οι τόκοι των τόκων. Οι υπολογιζόμενοι κάθε περίοδο τοκισμού τόκοι, περιλαμβάνουν συλλήβδην, σ' ένα και μόνο κονδύλι, τους τόκους επί των τόκων της προηγούμενης (ή προηγούμενων) περιόδου/ων και τους τόκους επί του κεφαλαίου, χωρίς να είναι δυνατός ο χωριστός υπολογισμός τους. Το προκύπτον, μετά την κεφαλαιοποίηση των τόκων κάθε περιόδου, υπόλοιπο, αποτελεί το νέο κεφάλαιο της απαίτησης, το οποίο αναπροσαρμόζεται συνεχώς με την ενσωμάτωση (κεφαλαιοποίηση) σ' αυτό των τόκων κάθε επόμενης περιόδου. Σε αντίθεση με τους τόκους επί τόκου στον άμεσο ανατοκισμό, στην περίπτωση του έμμεσου ανατοκισμού οι τόκοι των τόκων, δεν είναι οριστό κονδύλι, γιατί δεν μπορούν να προσδιορισθούν, ακόμη και μετά τον υπολογισμό του νέου (τελικού) κεφαλαίου που θα προκύψει. Μόνη δυνατότητα στον έμμεσο ανατοκισμό αποτελεί ο υπολογισμός του νέου κεφαλαίου που θα διαμορφωθεί μετά πάροδο ορισμένης/ων χρονικής/ων περιόδου/ων εκτοκισμού.

γ) Ενόψει του ότι το κονδύλι αυτό δεν είναι δυνατόν να προσδιορισθεί, όσα ειπώθηκαν παραπάνω περί αυτοτέλειας των τόκων επί τόκων, δεν έχουν εφαρμογή στον έμμεσο ανατοκισμό, και συνεπώς ούτε η επιδίκαση των τόκων επί τόκων ή των «τόκων εξ ανατοκισμού», όπως ενίοτε αποκαλούνται, είναι δυνατόν να ζητηθεί.

δ) Η κεφαλαιοποίηση των τόκων έχει ως παρεπόμενη συνέπεια τη μετάταξη του χρόνου της βραχυπρόθεσμης παραγραφής της απαίτησης από τόκους (πενταετής κατ' άρθρο 250 περ. 15 ΑΚ), στον κανόνα της εικοσαετούς παραγραφής του άρθρου 249 ΑΚ.

ε) Ως προς την εξασφάλιση των τόκων επί τόκων στον έμμεσο ανατοκισμό, παρεπόμενη συνέπεια της κεφαλαιοποίησης των τόκων είναι και ο αποκλεισμός της προβληματικής της ΑΚ 1289⁴⁹, στο μέτρο που η κεφαλαιοποίηση των καθυστερούμενων τόκων κατά την εγγραφή

⁴⁸ Γ. Μιχαλόπουλος, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 115.

⁴⁹ Για την προβληματική αυτή, βλ. αντί πολλών στους Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 85 επ. και Απ. Γεωργιάδη, Εμπράγματο Δίκαιο, 2^η έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010, §95, αρ. 5 επ.

υποθήκης ή κατά την παροχή πρόσθετης υποθήκης, ενσωματώνει τους τελευταίους στην κύρια απαίτηση και, συνεπώς, ως κεφάλαιο καλύπτονται από την ασφάλεια⁵⁰.

Από την ανωτέρω ανάλυση κατέστη, πλέον, σαφές, ότι ο όρος ανατοκισμός, που χρησιμοποιείται στη θεωρία και τη νομολογία για να δηλώσει τόσο τον άμεσο όσο και τον έμμεσο ανατοκισμό, δεν ταυτίζεται απόλυτα, με την έννοια του τοκισμού των τόκων. Η επισήμανση, επομένως, της διάκρισης αυτής του ανατοκισμού είναι απολύτως αναγκαία προκειμένου να καταδειχθούν τα αποτελέσματα, οι διαφορές και οι νομικές συνέπειες που προκύπτουν από τον υπολογισμό της απαίτησης με τοκισμό τόκων (άμεσο ανατοκισμό) και με κεφαλαιοποίηση τόκων (έμμεσο ανατοκισμό).

Κατέστη επίσης φανερό ότι τα αποτελέσματα του «έμμεσου» ανατοκισμού είναι εκείνα που συνεπάγονται τα πιο επώδυνα αποτελέσματα για τον οφειλέτη, αφού τότε ταυτόχρονα οι μεν ανατοκίζόμενοι τόκοι καθίστανται αυτόματα μέρος του κεφαλαίου, αναδίδοντας έτσι κι αυτοί μελλοντικά τόκους, οι γεννώμενοι δε από τον ανατοκισμό τόκοι συνενώνονται κι αυτοί λίγο αργότερα, λ.χ. σε τρίμηνο, εξάμηνο κ.λ.π. διάστημα, το ίδιο αυτόματα, στο κεφάλαιο, κ.ο.κ.ε., σε αντίθεση με τον «άμεσο» ανατοκισμό, ο οποίος, ναι μεν δεν αποκλείει νέο μελλοντικό τοκισμό των γεννώμενων μέσω αυτού τόκων, πλην όμως μη επερχόμενο αυτόματα, αλλά, όπως θα αναλυθεί παρακάτω (όπου εκτίθεται το γενικό δίκαιο που διέπει το καθεστώς του ανατοκισμού στη χώρα μας) με νέα κάθε φορά σχετική δήλωση βούλησης του δανειστή⁵¹.

3.2. Ειδικότερα η διαφοροποίηση της μεθόδου υπολογισμού τόκων στον άμεσο και τον έμμεσο ανατοκισμό: η απλή και η σύνθετη κεφαλαιοποίηση

Προκειμένου να γίνει κατανοητή η ανωτέρω διάκριση στο πρακτικό επίπεδο της μεθόδου υπολογισμού της οφειλής τόσο στον άμεσο όσο και στον έμμεσο ανατοκισμό, θα ήταν χρήσιμη μια σύντομη αναφορά στις μεθόδους υπολογισμού τόκων στην επιστήμη των Οικονομικών Μαθηματικών (Mathematics of Finance)⁵², ήτοι στην απλή και τη σύνθετη κεφαλαιοποίηση. Ειδικότερα:

⁵⁰ Γ. Μιχαλόπουλος, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 115 in fine – 116.

⁵¹ Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 30), σ. 383.

⁵² Τα Οικονομικά Μαθηματικά είναι ο κλάδος της Μαθηματικής Επιστήμης που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη και τη λύση των προβλημάτων που προκύπτουν στις οικονομικές και εμπορικές συναλλαγές και στόχο έχουν τη με αυστηρό τρόπο αποτύπωση των διάφορων θεσμών που ισχύουν στις καθημερινές οικονομικές πράξεις και οι οποίες σχετίζονται κυρίως με τη διαχείριση χρηματικών ποσών. Κύρια εφαρμογή τους είναι οι υπολογισμοί σε χρηματοπιστωτικά θέματα, όπως αυτά του δανεισμού και γενικότερα της διαχείρισης χρήματος. Βλ. αναλυτικά Π. Μαμαλή Π., Θ. Καψή... κ.α., Μαθηματικά της Αγοράς (εκπαιδευτικό υλικό στο πλαίσιο του έργου «Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων II), σ. 8 επ.. Βλ. επίσης περί των μεθόδων υπολογισμού τόκων στον ανατοκισμό στον Δ. Καραπιστόλη, Οικονομικά Μαθηματικά με στοιχεία μαθηματικής ανάλυσης, 2^η έκδ., Θεσσαλονίκη 2006, σ. 83 επ.

3.2.1. Η απλή κεφαλαιοποίηση

Η κεφαλαιοποίηση (ενσωμάτωση του τόκου στο κεφάλαιο από το οποίο προέκυψε) γίνεται με διάφορους τρόπους.

Η πιο απλή περίπτωση, η «απλή κεφαλαιοποίηση», είναι αυτή κατά την οποία ο τόκος που παράγεται ενσωματώνεται στο κεφάλαιο μόνο μια φορά στο τέλος του χρονικού διαστήματος κατά το οποίο τοκίζεται.

Στην κεφαλαιοποίηση αυτή το κεφάλαιο παραμένει σταθερό καθ' όλη τη διάρκεια του τοκισμού, ο δε παραγόμενος τόκος ονομάζεται «απλός τόκος» και ο τύπος που δίνει τον τόκο, εφόσον ο χρόνος υπολογίζεται σε χρόνια, είναι: $T = K \cdot X \cdot E$

όπου, K = κεφάλαιο, X = χρόνος και E = επιτόκιο, ώστε η τελική αξία (Σ) είναι:

$$\Sigma = K + T = K + KXE = K (1 + EX)$$

Άρα στην απλή κεφαλαιοποίηση (και συνεπώς και στον άμεσο ανατοκισμό) η τελική αξία του κεφαλαίου, υπολογίζεται με τη βοήθεια του τύπου:

$$\Sigma = K (1 + EX)$$

Αν ο τόκος υπολογίζεται σε μήνες, ο τύπος του τόκου είναι $T = KEX / 12$ και η τελική αξία είναι: $\Sigma = K (1 + EX / 12)$.

Αν ο τόκος υπολογίζεται σε ημέρες, ο τύπος του τόκου είναι $T = KEX / 365$ και η τελική αξία είναι: $\Sigma = K (1 + EX / 365)$.

3.2.2. Η σύνθετη κεφαλαιοποίηση

Εν προκειμένω, στο τέλος κάθε χρονικής περιόδου κατά την οποία τοκίζεται το κεφάλαιο, ο τόκος που προκύπτει προστίθεται στο κεφάλαιο και το άθροισμα αυτό θεωρείται ως κεφάλαιο για την επόμενη χρονική περίοδο.

Στην κεφαλαιοποίηση αυτή το κεφάλαιο δεν παραμένει σταθερό αλλά αυξάνεται στο τέλος κάθε χρονικής περιόδου. Ο τύπος της σύνθετης κεφαλαιοποίησης είναι ο εξής:

$$\Sigma = K (1 + E)^v$$

όπου, Σ = η τελική αξία, K = το αρχικό κεφάλαιο, E = το επιτόκιο της χρονικής περιόδου κεφαλαιοποίησης και v (που πρέπει πάντοτε να είναι ακέραιος αριθμός) ο αριθμός των χρονικών αυτών περιόδων κεφαλαιοποίησης.

Ο όρος $(1 + E)^v$ λέγεται και συντελεστής ανατοκισμού και δίνει την τελική αξία μιας μονάδας, ήτοι δηλώνει πόσο θα γίνει το ποσό του 1 € όταν τοκιστεί με επιτόκιο E για v χρονικές περιόδους.

Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, η ανωτέρω διάκριση των μεθόδων υπολογισμού τόκων αντιστοιχεί στη διάκριση του ανατοκισμού σε άμεσο και έμμεσο. Για να καταδειχθεί η διαφορά των παραπάνω μεθόδων υπολογισμού τόκων, χρήσιμοι είναι οι δύο επόμενοι πίνακες⁵³, στους οποίους εξετάζεται η εξέλιξη της οφειλής, ύψους 1 € όταν τοκιστεί με διάφορα επιτόκια και για διάφορα χρονικά διαστήματα με τη μέθοδο της απλής και της σύνθετης κεφαλαιοποίησης αντίστοιχα.

⁵³ Οι πίνακες έχουν ληφθεί από το εγχειρίδιο Μαθηματικά της Αγοράς, ό.π. (υποσημ. 52), σ. 34.

ΑΥΞΗΣΗ 1 € στην Απλή Κεφαλαιοποίηση (μέθοδος υπολογισμού άμεσου ανατοκισμού)

Έτη	Επιτόκιο			
	1%	2%	10%	15%
1	1,01	1,05	1,1	1,15
5	1,05	1,25	1,5	1,75
10	1,1	1,5	2	2,5
15	1,15	1,75	2,5	3,25
20	1,2	2	3	4
25	1,25	2,25	3,5	4,75
50	1,5	3,5	6	8,5
100	2	6	11	16

ΑΥΞΗΣΗ 1 € στη Σύνθετη Κεφαλαιοποίηση (μέθοδος υπολογισμού έμμεσου ανατοκισμού)

Έτη	Επιτόκιο			
	1%	2%	10%	15%
1	1,01	1,05	1,1	1,15
5	1,051	1,28	1,61	2,01
10	1,104	1,63	2,59	4,05
15	1,16	2,08	4,18	8,14
20	1,22	2,65	6,73	16,37
25	1,282	3,39	10,83	32,92
50	1,645	11,47	117,39	1.083,65
100	2,705	131,5	13.780,61	1.174.313,4

Συγκρίνοντας τους δύο πίνακες, εύκολα καταλήγουμε στο ακόλουθο συμπέρασμα: όπου πρόκειται να εφαρμοσθεί, για τον υπολογισμό της οφειλής η μέθοδος του έμμεσου ανατοκισμού, δεν μπορεί αυτός να συντρέχει και με απλό τοκισμό (άμεσο ανατοκισμό), διότι ο έμμεσος ανατοκισμός συμπεριλαμβάνει στην ίδια ενέργεια, το σύγχρονο και ενιαίο υπολογισμό των τόκων, επί του κεφαλαίου, αλλά και του τόκου επί των τόκων των προηγούμενων περιόδων, χωρίς να μπορεί να γίνει χωριστός υπολογισμός εκάστου εξ αυτών⁵⁴.

Επίσης παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει καμία διαφορά για χρονικό διάστημα ενός έτους.

Η σύνθετη κεφαλαιοποίηση δίνει μεγαλύτερο ποσό από την απλή, όταν το διάστημα είναι μεγαλύτερο του έτους, αλλά η διαφορά είναι μικρή όταν το επιτόκιο ή το χρονικό διάστημα είναι πολύ μικρό.

Όμως, όταν το επιτόκιο και το χρονικό διάστημα είναι μεγάλα, τότε η διαφορά είναι τεράστια. Για παράδειγμα, βλέπουμε ότι με επιτόκιο 15%, μετά από 100 έτη δανεισμού, έχουμε στη σύνθετη κεφαλαιοποίηση 1.174.313,4 € !!!

Προκειμένου να καταστεί εμφανέστερη η πολλαπλασιαστική ιδιότητα του ανατοκισμού, παρατίθεται στον πίνακα που ακολουθεί η αριθμητική απεικόνιση του οφειλόμενου τόκου με έμμεσο ανατοκισμό⁵⁵.

Με ποσοστό ετήσιου τόκου 30% και με ανατοκισμό κάθε τρίμηνο, σε κεφάλαιο 1.000 €, έχουμε τα ακόλουθα αποτελέσματα ανά έτος απασχόλησης του κεφαλαίου (στην 1^η στήλη παρατίθενται τα έτη, στη 2^η στήλη ο συνολικός (μέχρι το έτος αυτό) τόκος, στην 3^η στήλη το συνολικό επιτόκιο μέχρι το έτος αυτό, στην 4^η ο τόκος που αναλογεί σε κάθε έτος (όπως προκύπτει από τη διαίρεση του συνολικού τόκου με τον αριθμό των ετών), και, τέλος, στην 5^η στήλη το επιτόκιο που αναλογεί σε κάθε έτος:

⁵⁴ Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 98.

⁵⁵ Ο πίνακας αυτός έχει ληφθεί από τη σχετική μελέτη του Α. Αθανασά, Η προσέγγιση και με αριθμούς του προβλήματος του ανατοκισμού στις οφειλές προς τις τράπεζες από δάνεια, ΕΕμπΔ 1998, σ. 695-708 (696-697).

(Κεφάλαιο: 1000 €, ετήσιο επιτόκιο 30%, ανατοκισμός ανά 3μηνο)

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΤΟΚΩΝ	ΤΕΛΙΚΟ ΕΠΙΤΟΚΙΟ	ΤΟΚΟΣ ΠΟΥ ΑΝΑΛΟΓΕΙ ΕΤΗΣΙΩΣ	ΕΠΙΤΟΚΙΟ ΠΟΥ ΑΝΑΛΟΓΕΙ ΕΤΗΣΙΩΣ
1ο	335	33,50%	335,0	33,50%
2ο	783	78,30%	391,5	39,15%
3^ο	1.381	138,10%	460,0	46,00%
4^ο	2.180	218,00%	545,0	54,50%
5^ο	3.248	324,80%	649,6	64,96%
6^ο	4.672	467,20%	778,6	77,86%
7^ο	6.575	657,50%	939,2	93,92%
8^ο	9.117	911,70%	1.139,6	113,96%
9^ο	12.511	1251,10%	1.390,1	139,00%
10^ο	17.044	1704,50%	1.704,4	170,44%
11^ο	23.097	2309,70%	2.099,4	209,94%
12^ο	31.181	3118,10%	2.598,4	259,84%

Έτσι, για το 5^ο έτος, βάσει του ως άνω τύπου της σύνθετης κεφαλαιοποίησης, τον οποίο χρησιμοποιούμε κατά τον υπολογισμό του τόκου στην περίπτωση του έμμεσου ανατοκισμού $[(\Sigma = K (1 + E)^v)]$, το τελικό κεφάλαιο διαμορφώνεται ως εξής⁵⁶:

$$\Sigma = K (1 + E)^v = 1000 \text{ €} (1 + 0,075)^{20} = 1000 \text{ €} \times 1,075^{20} \approx 1000 \text{ €} \times 4,248 \approx 4.248 \text{ €}.$$

Άρα, εφόσον το αρχικό κεφάλαιο είναι 1.000 €, το σύνολο των τόκων είναι περίπου 3.248 € (=4.248 € - 1.000 €), το συνολικό επιτόκιο είναι περίπου 324,80 %, ο τόκος που αναλογεί ετησίως είναι περίπου 649,6 € (= 3.248 ÷ 5) και, τέλος το αντίστοιχο ετήσιο επιτόκιο είναι περίπου 64,96 %.

⁵⁶ Στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι, εφόσον στο παράδειγμά μας έχουμε τρίμηνο ανατοκισμό και δεδομένου ότι στον τύπο $\Sigma = K (1 + E)^v$, ο αριθμός v πρέπει να είναι ακέραιος, θα χρησιμοποιήσουμε ως χρονική περίοδο το τρίμηνο και ως επιτόκιο το 1/4 (καθώς το έτος αποτελείται από 4 τρίμηνα) του ονομαστικού ετήσιου επιτοκίου, ήτοι στο παράδειγμα μας όπου έχουμε 5 έτη καθυστέρησης, τρίμηνο ανατοκισμό και ετήσιο επιτόκιο 30 % (ο τύπος θα έχει ως εξής $\Sigma = K [1 + (0,3 \div 4)^5] = \Sigma = K (1 + 0,075)^{20}$).

Παρατηρούμε ότι όσο περνούν τα έτη αποκλίνει, αυξανόμενο, το επιτόκιο που αναλογεί σε κάθε έτος και συνακόλουθα ο τόκος που αναλογεί σε κάθε έτος.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι, το 12^ο έτος, το επιτόκιο εκτινάσσεται στο εξωπραγματικό ποσοστό των 259,84%!!!, ώστε εν τέλει, για δάνειο μόλις 1.000 €, ο οφειλέτης να πρέπει να καταβάλει τόκους της τάξης των 31.181,00 €, ήτοι ποσό περίπου 31 φορές μεγαλύτερο του αρχικού κεφαλαίου !!!

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι, παρόλο που ο βαθμός της πολλαπλασιαστικής ιδιότητας του έμμεσου ανατοκισμού, υπολογιζόμενου με την ως άνω μέθοδο της σύνθετης κεφαλαιοποίησης, συναρτάται με το ύψος του αρχικού κεφαλαίου, το επιτόκιο, τα έτη της καθυστέρησης εξόφλησης των τόκων, και τη χρονική συχνότητα του ανατοκισμού των τόκων (τρίμηνο, εξάμηνο κ.λ.π.), **το πιο καθοριστικό εκ των τεσσάρων αυτών μεγεθών είναι το ύψος του επιτοκίου**. Η καταλυτική επίδραση του ύψους του επιτοκίου στη διαμόρφωση της τελικής οφειλής, καθίσταται φανερή από τον ακόλουθο πίνακα, στον οποίο παρατίθεται το ύψος του συνολικού επιτοκίου τοκισμού των τόκων, ανάλογα με τα έτη καθυστέρησης εξόφλησης, το ετήσιο επιτόκιο και τη συχνότητα ανατοκισμού⁵⁷:

(Κεφάλαιο: 1000 €)

Έτος	10% 3 μ.	10% 6 μ.	15% 3 μ.	15% 6 μ.	20% 3 μ.	20% 6 μ.	30% 3 μ.	30% 6 μ.
1 ^ο	10,38	10,25	15,87	15,56	21,55	21,00	33,55	32,25
2 ^ο	21,84	21,55	34,25	33,55	47,75	46,41	78,35	74,90
3 ^ο	34,49	34,01	55,55	54,33	79,59	77,16	138,18	131,31
4 ^ο	48,45	47,75	80,22	78,35	118,29	114,36	218,08	205,90
5 ^ο	63,86	62,89	108,82	106,10	165,33	159,37	324,79	304,56
6 ^ο	80,87	79,59	141,94	138,18	222,51	213,84	467,29	435,03
7 ^ο	99,65	97,99	180,33	175,24	292,01	279,75	657,59	607,57
8 ^ο	120,38	118,29	224,80	218,08	376,49	359,50	911,74	835,76
9 ^ο	143,25	140,66	276,33	267,58	479,18	455,99	1251,15	1137,55
10 ^ο	168,51	165,33	336,04	324,79	604,00	572,75	1704,42	1536,65
11 ^ο	196,38	192,53	405,22	390,89	755,72	714,03	2309,75	2064,47
12 ^ο	227,15	222,51	485,37	467,29	940,13	884,97	3118,15	2762,52

⁵⁷ Α. Αθανασάς, ό.π. (υποσημ. 55), σ. 698.

Από τον τελευταίο αυτόν πίνακα, που αφορά σε αρχικό κεφάλαιο 1.000 €, παρατηρούμε τα εξής ως προς την καθυστέρηση πληρωμής των τόκων για δέκα (10) έτη:

Σε αρχικό επιτόκιο 10% και τρίμηνο ανατοκισμό αναλογεί, σε καθένα από τα δέκα (10) έτη που διαρκεί το δάνειο, επιτόκιο 16,85% (168,51:10), ενώ με εξάμηνο ανατοκισμό αναλογεί ετήσιο επιτόκιο 16,53%.

Με αρχικό επιτόκιο 20%, έχουμε ετήσιο επιτόκιο 60,40% και 57,28% για τρίμηνο και εξάμηνο ανατοκισμό αντίστοιχα, ενώ με αρχικό επιτόκιο 30%, έχουμε ετήσιο επιτόκιο 170,42% και 153,66% για τρίμηνο και εξάμηνο ανατοκισμό αντίστοιχα!!!

Γίνεται φανερό ότι η συχνότητα του ανατοκισμού (τρίμηνη ή εξάμηνη) ελάχιστα επιδρά στη διαμόρφωση του τελικού ύψους του ετήσιου επιτοκίου, σε σχέση το ύψος του αρχικού επιτοκίου.

Ειδικότερα, από τα στοιχεία του υπό εξέταση πίνακα προκύπτει ότι με ανατοκισμό ανά τρίμηνο σε διπλασιασμό του αρχικού επιτοκίου από 10% σε 20%, στα 10 έτη, τα επιτόκια, που τελικά αναλογούν ετησίως και οφείλονται, γίνονται αντίστοιχα 16,85% και 60,40%, ώστε η σχέση των τελικών ετήσιων επιτοκίων να είναι 3,58 (60,40:16,85) φορές μεγαλύτερο το ένα του άλλου, ενώ σε διπλασιασμό του αρχικού επιτοκίου από 15% σε 30%, τα τελικά ετήσια επιτόκια διαμορφώνονται στο ύψος του 33,60% και 170,44% αντίστοιχα, ήτοι περίπου πενταπλασιάζονται (170,44:33,60 = 5,072)!!!

Με άλλα λόγια, το ύψος της τελικής οφειλής σε μια πιστωτική σύμβαση στην οποία το κεφάλαιο τοκίζεται χωριστά από τον τόκο κατά το χρονικό διάστημα που προβλέπει η σύμβαση ή ο νόμος, διαφέρει σε σχέση με το ύψος της αντίστοιχης οφειλής σε μια πιστωτική σύμβαση στην οποία ο τόκος ενσωματώνεται στο κεφάλαιο και το άθροισμά τους (κεφάλαιο και τόκος) τοκίζεται κατά το ίδιο χρονικό διάστημα. Για να γίνει αντιληπτό, σε πρακτικό επίπεδο, το πώς διαμορφώνεται η τελική οφειλή πιστωτικής σύμβασης ανάλογα με το αν τοκίζουμε τους τόκους χωριστά από το κεφάλαιο ή, αντίθετα, αν τοκίζουμε το άθροισμα κεφαλαίου και τόκων, παραθέτουμε το εξής απλό παράδειγμα :

Έστω ότι σε σύμβαση τραπεζικού δανείου, με κεφάλαιο 10.000 €, σταθερό επιτόκιο 10% ετησίως, στην οποία έχει συμφωνηθεί οι τόκοι να είναι πληρωτέοι ανά ημερολογιακό εξάμηνο, ο οφειλέτης επιστρέφει το κεφάλαιο σε 10 έτη.

- Αν τοκίσουμε τους τόκους χωριστά από το κεφάλαιο η τελική οφειλή, (χωρίς να εξετάζουμε, εν προκειμένω για τις ανάγκες του παραδείγματος, το ζήτημα της παραγραφής των τόκων) θα διαμορφωνόταν με τη βοήθεια του τύπου $\Sigma = K(1 + EX)$, όπου Σ η τελική οφειλή, K το αρχικό κεφάλαιο, E το επιτόκιο και X ο χρόνος καθυστέρησης εξόφλησης, ώστε $\Sigma = 10.000 \text{ €} (1 + 0,05 \times 20) = 10.000 \text{ €} (1 + 1) = 10.000 \text{ €} \times 2 = \mathbf{20.000 \text{ €}}$.

- Αν, όμως, είχε συμφωνηθεί εκ των προτέρων μεταξύ πιστωτικού ιδρύματος και οφειλέτη, ότι οι τόκοι, για όσο διάστημα παραμένουν στα χέρια του οφειλέτη, θα κεφαλαιοποιούνται στο τέλος κάθε εξαμήνου με ετήσιο επιτόκιο 10%, αν το κεφάλαιο και οι τόκοι επιστραφούν μετά από 10 έτη, η τελική οφειλή διαμορφώνεται βάσει της μεθόδου της σύνθετης κεφαλαιοποίησης ως εξής: $\Sigma = K(1+E)^V$, ώστε $\Sigma = 10.000 \text{ € } (1 + 0,05)^{20} = 10.000 \text{ € } \times (1,05)^{20} \approx 10.000 \text{ € } \times 2,653 \approx \mathbf{26.532 \text{ €}}$, ήτοι ποσό τελικής οφειλής κατά περίπου 1,33 φορές μεγαλύτερο (=26.532 € / 20.000 €) σε σχέση με το τελικό ποσό οφειλής, όπως διαμορφώνεται στην περίπτωση του άμεσου ανατοκισμού των τόκων.

Από τα ανωτέρω καθίσταται εμφανές ότι ο τρόπος με τον οποίο τοκίζουμε τους καθυστερούμενους τόκους πιστωτικής σύμβασης, ήτοι χωριστά από το κεφάλαιο (άμεσος ανατοκισμός) ή με ταυτόχρονη, πέρα από τον τοκισμό των τόκων, ενσωμάτωσή τους στο κεφάλαιο (έμμεσος ανατοκισμός) επιδρά στη διαμόρφωση του ύψους της τελικής οφειλής.

Η ως άνω αριθμητική προσέγγιση του καθεστώτος του έμμεσου ανατοκισμού δικαιολόγησε, πιστεύουμε, πλήρως τα όσα προαναφέρθηκαν⁵⁸ περί της επιφυλακτικότητας και της διστακτικότητας του νομοθέτη της ελληνικής, και όχι μόνο⁵⁹, έννομης τάξης, ως προς το ζήτημα της κεφαλαιοποίησης των καθυστερούμενων τόκων στο οφειλόμενο κεφάλαιο.

⁵⁸ Βλ παραπ. υπό II.2.i.

⁵⁹ Για το ζήτημα της πρακτικής του ανατοκισμού, από συγκριτική σκοπιά, στα κυριότερα ευρωπαϊκά δίκαια βλ. αναλυτικά σε Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 121-124, καθώς και σε Κ. Αλεπάκο, ό.π. (υποσημ. 34), σ. 1035-1036. Από το σημείο αυτό να αναφερθεί ότι δυνάμει της αντίστοιχης νομοθετικής ρύθμισης του **γαλλικού και βελγικού δικαίου** (capitalization des interest, anatocisme 1154 γαλλAK και 1154 βελγAK), οι οφειλόμενοι τόκοι από κεφάλαιο μπορούν να παράγουν τόκους ύστερα από έγερση αγωγής ή δυνάμει ειδικής συμφωνίας, αρκεί, και για τις δύο αυτές περιπτώσεις, να πρόκειται περί οφειλομένων τόκων τουλάχιστον ενός ολόκληρου έτους, χωρίς να απαιτείται η σύναψη της συμφωνίας ή η έγερση αγωγής να λάβει χώρα εκ των υστέρων (=1154 γαλλAK: Les intérêts échus des capitaux peuvent produire des intérêts, ou par une demande judiciaire, ou par une convention spéciale, pourvu que, soit dans la demande, soit dans la convention, il s'agisse d'intérêts dus au moins pour une année entière) με εξαίρεση την περίπτωση του αλληλόχρεου λογαριασμού (compte courant) όπου επιτρέπεται οι σχετικοί τόκοι να κεφαλαιοποιούνται και κατά χρονικά διαστήματα μικρότερα του έτους σε κάθε περιοδικό κλείσιμο.

Στο αγγλικό δίκαιο είναι έγκυρη η συμφωνία καταβολής τόκου τόκων (compound interest- βλ. ενδεικτικά Fergysson v. Fyffe, 1841, 8 Cl and Fin, HL), δίχως να απαιτείται συμφωνία με ειδικό περιεχόμενο ανατοκισμού, αρκούσης της, έστω και έμμεσης, συμφωνίας. Προηγούμενο ανατοκισμού δημιουργείται από την εκ μέρους της τράπεζας κεφαλαιοποίηση οφειλόμενων τόκων, χωρίς ο οφειλέτης να έχει προβάλει αντιρρήσεις.

Στο γερμανικό δίκαιο [άρθρο 248 BGB (Zinseszinsen): (1) Eine im Voraus getroffene Vereinbarung, dass fällige Zinsen wieder Zinsen tragen sollen, ist nichtig. (2) Sparkassen, Kreditanstalten und Inhaber von Bankgeschäften können im Voraus vereinbaren, dass nicht erhobene Zinsen von Einlagen als neue verzinsliche Einlagen gelten sollen. Kreditanstalten, die berechtigt sind, für den Betrag der von ihnen gewährten Darlehen verzinsliche Schuldverschreibungen auf den Inhaber auszugeben, können sich bei solchen Darlehen die Verzinsung rückständiger Zinsen im Voraus versprechen lassen.], απαγορεύεται και είναι άκυρη η εκ των προτέρων συμφωνία για ανατοκισμό, με δύο εξαιρέσεις: αφενός της παρ. 2 του ίδιου άρθρου που επιτρέπει τον ανατοκισμό μόνο σε ταμειωτήρια, πιστωτικά ιδρύματα και στους διενεργούντες τραπεζικές εργασίες, που μπορούν να συμφωνήσουν εκ των προτέρων ότι οι μη εισπραττόμενοι τόκοι από καταθέσεις θα κεφαλαιοποιούνται και θα ανατοκίζονται, και αφετέρου η τοκοφορία των τόκων που τυχόν περιέχονται σε αλληλόχρεο μεταξύ εμπόρων λογαριασμό, που επιτρέπεται να λαμβάνει χώρα από την ημέρα του περιοδικού κλεισίματος του λογαριασμού. Σύμφωνα δε με την BGB 289 §1, απαγορεύεται η τοκοφορία των τόκων υπερημερίας, ενώ δεν αποκλείεται το δικαίωμα του δανειστή προς αποκατάσταση της ζημίας που επήλθε από την υπερημερία περί την καταβολή των τόκων, αρκεί οι προϋποθέσεις υπερημερίας να συντρέχουν και σε σχέση με την απαίτηση από τόκους.

Τέλος, **στο ιταλικό δίκαιο** [άρθρο 1283 ιταλAK (anatocismo)] = In mancanza di usi contrari, gli interessi scaduti possono produrre interessi solo dal giorno della domanda giudiziale o per effetto di convenzione posteriore alla loro

Εκτός των άλλων, ο επανειλημμένος τοκισμός του ίδιου ποσού και η συνεχής αναμόρφωση της οφειλής, που κατ' αποτέλεσμα δε διαφέρει σε κάτι από τη συνομολόγηση υπέρμετρων τόκων, έχει ως οδυνηρή, για τον οφειλέτη, συνέπεια τον αιφνιδιασμό του από την ανατροπή των προβλέψεων και του προϋπολογισμού της υποχρέωσής του.

Ως εκ τούτου, μια άνευ όρων πρακτική του ανατοκισμού (ιδίως του έμμεσου), κατακρίνεται ως απορριπτέα, βάσει και του γενικότερου πνεύματος του νομοθέτη του Αστικού Κώδικα, και αντιμετωπίζεται με τις διατάξεις των άρθρων 281, 200, 178 και 179 ΑΚ, στις οποίες οι αόριστες νομικές έννοιες της καλής πίστης, των χρηστών και συναλλακτικών ηθών, του κοινωνικοοικονομικού σκοπού των δικαιωμάτων, της εκμετάλλευσης ή της προφανούς δυσαναλογίας παροχής και αντιπαροχής, εκδηλώνουν, σε επίπεδο γενικών αρχών του αστικού δικαίου, την απόρριψη κάθε μορφής καταχρηστικής άσκησης των δικαιωμάτων, τον περιορισμό της ιδιωτικής βούλησης σε ηθικώς ανεκτά όρια, και την απομόνωση των προϋποθέσεων εκείνων των οποίων η συνδρομή θα χαρακτήριζε μία σύμβαση ως αισχροκερδή ⁶⁰.

scadenza, e sempre che si tratti di interessi dovuti almeno per sei mesi (att. 162).], οι οφειλόμενοι τόκοι από κεφάλαιο μπορούν να παράγουν τόκους ύστερα από έγερση αγωγής ή δυνάμει ειδικής συμφωνίας, εφόσον πρόκειται για τόκους που οφείλονται τουλάχιστον για ένα εξάμηνο. Η απαγόρευση του ανατοκισμού που τίθεται στο άρθρο 1283 ιταλΑΚ, υποχωρεί στη συναλλακτική πρακτική, της οποίας η υπεροχή απέναντι στη ρύθμιση του νόμου είναι γενικώς αποδεκτή στις τραπεζικές συναλλαγές, ιδίως στο ζήτημα του αλληλόχρεου λογαριασμού. Είναι φανερό ότι, από συγκριτική σκοπιά, η ρύθμιση του γαλλικού και βελγικού δικαίου είναι συγγενέστερη με το ελληνικό δίκαιο.

⁶⁰ Για τους κινδύνους από τον ανατοκισμό και την ένταξη του ζητήματος αυτού στο νομικό περιβάλλον του Αστικού Κώδικα βλ. αναλυτικά σε Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π., (υποσημ. 1), σ. 133-134.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΑΝΑΤΟΚΙΣΜΟΣ

I. ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΑΝΑΤΟΚΙΣΜΟΥ ΠΡΙΝ ΤΟ Ν. 2601/1998: ΤΟ ΚΑΤΑΡΓΗΘΕΝ ΑΡΘΡΟ 8 §6 Ν. 1083/1980 ΚΑΙ Η ΑΠΟΦΑΣΗ Ν.Ε. 289/1980

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Ως «τραπεζικό» ανατοκισμό, χαρακτηρίζουμε τον ανατοκισμό που αφορά τόκους, οι οποίοι οφείλονται από τράπεζες και πιστωτικά ιδρύματα ή σε τράπεζες και πιστωτικά ιδρύματα⁶¹, στο πλαίσιο διεξαγωγής των εργασιών τους.

Μέχρι το 1980, το καθεστώς του τραπεζικού ανατοκισμού ρυθμιζόταν αποκλειστικά από τις αναγκαστικού δικαίου γενικές διατάξεις περί ανατοκισμού του ΑΚ και του Εισαγωγικού του Νόμου (ΑΚ 296, ΕισΝΑΚ 110-112), οι οποίες άμεσα ή έμμεσα αναφέρονται, βεβαίως, και στον τραπεζικό ανατοκισμό.

Η ανάπτυξη των πιστωτικών ιδρυμάτων και η αύξηση της σημασίας τους για την οικονομική και ιδιαίτερα τη νομισματική και πιστωτική πολιτική της χώρας, σταδιακά οδήγησε στη δημιουργία ενός ειδικού καθεστώτος που αφορά στον τραπεζικό τόκο, με συνεχώς αυξανόμενες αποκλίσεις από τις αντιλήψεις του νομοθέτη του Αστικού Κώδικα σχετικά με τον τόκο, ούτως ώστε, σήμερα, είναι δυνατό να γίνεται λόγος για διπλό νομοθετικό καθεστώς, τόσο ως προς το ζήτημα του νόμιμου καθορισμού του τόκου, όσο και ως προς το προκείμενο ζήτημα του ανατοκισμού⁶².

⁶¹ Για την έννοια του πιστωτικού ιδρύματος και της τράπεζας, βλ. αναλυτικά αντί πολλών σε Σπ. Ψυχομάνη, Τραπεζικό Δίκαιο, Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, Τεύχος Ι, Γενικό Μέρος, 6η έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2008, σ. 1-2, αρ. 3-5. Έτσι, ως «**πιστωτικό ίδρυμα**», κατά τα οριζόμενα πλέον στα άρθρα 2 §1 εδ. α' και 5 §1 Ν. 3601/2007, τα οποία αντικατέστησαν τις σχετικές διατάξεις του Ν. 2076/1992, προς εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με τις Οδηγίες 2006/48/ΕΚ και 2006/49/ΕΚ, νοείται η ανώνυμη μόνο εταιρεία ή ο αμιγής πιστωτικός συνεταιρισμός, των οποίων η κύρια, υποχρεωτική και προνομιακή δραστηριότητα έγκειται στην αποδοχή καταθέσεων ή άλλων επιστρεπτέων κεφαλαίων από το κοινό και στην χορήγηση δανείων ή λοιπών πιστώσεων για λογαριασμό τους. Για εποπτικούς λόγους, στο άρθρο 11 του ίδιου νόμου, καθιερώνεται μια περιοριστική απαρίθμηση δραστηριοτήτων των πιστωτικών ιδρυμάτων, που μπορεί απλώς να διευρύνεται με δραστηριότητες, για την άσκηση των οποίων παρέχεται, υπό προϋποθέσεις, ειδική ή γενική άδεια από την Τράπεζα της Ελλάδος. Εξαιρετικά, ως πιστωτικό ίδρυμα, ο νόμος θεωρεί –για λόγους επίσης προδήλως εποπτικούς– και το λεγόμενο «**ίδρυμα ηλεκτρονικού χρήματος**» (άρθρο 2 §1 εδ. α' Ν. 3601/2007).

Η έννοια του πιστωτικού ιδρύματος, με εξαίρεση το ίδρυμα ηλεκτρονικού χρήματος, ταυτίζεται στο ελληνικό δίκαιο με την έννοια του όρου «**τράπεζα**», ο οποίος, και καθιερώθηκε στις συναλλαγές και στη νομική εν γένει επιστήμη και, ως εκ τούτου, αμφότεροι χρησιμοποιούνται αδιακρίτως, υποδηλώνοντας την ανώνυμη εταιρεία ή τον πιστωτικό συνεταιρισμό, που ασκεί τουλάχιστον τις προσδιορισμένες στο νόμο υποχρεωτικές τραπεζικές εργασίες.

⁶² Γ. Βελέντζας, Το νέο καθεστώς του εκτοκισμού (ανατοκισμού) τόκων από τα πιστωτικά ιδρύματα (μετά τις ΑΠ (ολ.) 8-9/1998 και το άρθρ. 12 Ν. 2601/1998), ΕΤρΑΞΧρΔ 3/1998, σ. 641-656 (642) και τις εκεί παραπομπές.

Το 1980, με την υπ' αριθμ. 289/3/30.10.1980 απόφαση της Νομισματικής Επιτροπής⁶³ «Περί εκτοκισμού εν καθυστερήσει τόκων οφειλομένων εις τα εν Ελλάδι λειτουργούντα πιστωτικά ιδρύματα» (ΦΕΚ Α' 269/27.11.1980), εκδοθείσα κατά ρητή εξουσιοδότηση του άρθρου 8 §6 Ν. 1083/1980 «Περί αγοράς και πώλησεως συναλλάγματος και ξένων τραπεζικών γραμματίων» (ΦΕΚ Α' 252/25/30.10.1980), το καθεστώς του τραπεζικού ανατοκισμού, αποσπάται, τουλάχιστον όπως υποστήριζε παγίως η νομολογία μέχρι το 1998, από τη ρύθμιση του ΑΚ και ρυθμίζεται πλέον αυτοτελώς και όχι ως μία ακόμη απόκλιση από το γενικό νομοθετικό καθεστώς του ανατοκισμού⁶⁴.

Συγκεκριμένα, η διάταξη του άρθρου 8 §6 Ν. 1083/1980 όριζε ότι η Νομισματική Επιτροπή, με αποφάσεις της, δύναται να επιτρέπει τον εκτοκισμό των οφειλόμενων τόκων στα πιστωτικά ιδρύματα που λειτουργούν στην Ελλάδα χωρίς οποιοδήποτε χρονικό ή άλλο περιορισμό. Από τη διάταξη αυτή συνήχθη ότι παρασχέθηκε η εξουσιοδότηση στη Ν.Ε., υπό τον έλεγχο της οποίας είχε τότε τεθεί το όλο πλέγμα των τραπεζικών επιτοκίων, να επιτρέπει με αποφάσεις της τον ανατοκισμό των τόκων που οφείλονται στα πιστωτικά ιδρύματα, τα οποία λειτουργούν στην Ελλάδα, χωρίς κανένα χρονικό ή άλλο περιορισμό.

Η Ν.Ε., κάνοντας χρήση της εξουσιοδότησης αυτής, με την υπ' αριθμ. 289/1980 απόφασή της, η οποία, δημοσιευθείσα, κατά τα ανωτέρω, στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως απέκτησε ισχύ κανόνα ουσιαστικού δικαίου, όρισε, επαναλαμβάνοντας στην ουσία τη φρασεολογία του Ν. 1083/1980, ότι «...ο εκτοκισμός των οφειλομένων εις τας τραπεζας και τους λοιπούς πιστωτικούς οργανισμούς εν καθυστερήσει τόκων, δύναται να γίνεται από της πρώτης ημέρας καθυστέρησης άνευ οιοδήποτε χρονικού ή άλλου περιορισμού».

Στο πλαίσιο του επιτρεπτικού κανόνα δικαίου που έθεσε η άνω διάταξη, δεδομένου ότι δεν καθοριζόταν σ' αυτήν η χρονική συχνότητα του ανατοκισμού, παρασχέθηκε στις τράπεζες και τα πιστωτικά ιδρύματα η ευχέρεια να εκτοκίζουν, ήτοι κατά το χρησιμοποιούμενο αυτόν οικονομικό όρο, να υπολογίζουν λογιστικώς τόκους επί των καθυστερούμενων τόκων και να καθιστούν τοκοφόρους τους οφειλόμενους τόκους ακόμη και κατά ημέρα.

Δημιουργήθηκε, έτσι, εκ των πραγμάτων μία δυνατότητα ad hoc διαμόρφωσης του καθεστώτος του τραπεζικού ανατοκισμού, αποκείμενη σε μόνη τη διακριτική ευχέρεια των τραπεζών⁶⁵.

⁶³ Η Ν.Ε. (που ιδρύθηκε για πρώτη φορά με τον Α.Ν. 1015/1946) αποτελούσε διοικητικό συλλογικό όργανο προς άσκηση της νομισματικής, πιστωτικής και συναλλαγματικής πολιτικής της Κυβέρνησης και ήταν αρμόδια για την έκδοση τόσο κανονιστικών πράξεων όσο και ατομικών διοικητικών πράξεων. Ήδη με το άρθρο 1 του Ν. 1266/1982 η Ν.Ε. και οι υποεπιτροπές της καταργήθηκαν και οι αρμοδιότητές τους υπεισήλθαν στην Τράπεζα της Ελλάδος, ασκούμενες με πράξεις του Διοικητή της ή των εξουσιοδοτημένων από αυτόν οργάνων.

⁶⁴ Γ. Μιχαλόπουλος, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 135.

⁶⁵ Κ. Μποτόπουλος, Η διαπλοκή συνταγματικών και αστικών πτυχών στην «υπόθεση ανατοκισμού», ΔΕΕ 6/1998, σ. 576-582 (576).

Να επισημανθεί ότι η περίπτωση της εν λόγω απόφασης της Ν.Ε. αναφέρεται στον έμμεσο ανατοκισμό (anatocismus conjunctus), κατά την ως άνω διάκριση, δηλαδή στην επέλευση αυτόματης ενσωμάτωσης των ανατοκιζόμενων τόκων στο κεφάλαιο⁶⁶, παρά το ότι χρησιμοποιεί τον οικονομικό όρο «εκτοκισμό». Ο τελευταίος αυτός όρος («εκτοκισμός»), αναφέρεται αποκλειστικά στο λογιστικό υπολογισμό των οφειλόμενων τόκων και όχι στην ίδια τη γένεση της οφειλής του τόκου τόκων, η οποία, κατά το λεκτικό νόημα της απόφασης της Ν.Ε., δεν εκπηγάζει από την ίδια, αλλά γενεσιουργός αιτία της οφειλής τόκων επί τόκων, όπως και κάθε ενοχής, δεν μπορεί παρά να είναι, είτε άλλη διάταξη νόμου (πέραν της υπ' αριθμ. 289/1980 απόφασης της Ν.Ε.), είτε η σύμβαση⁶⁷.

2. Η αιτιολογία του νομοθετικού μέτρου

Ως αιτιολογία για την απόφαση αυτή της Ν.Ε.⁶⁸, αναφέρεται η εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος με την άμεση αντιμετώπιση του οικονομικού βάρους των πιστωτικών ιδρυμάτων από τον ανατοκισμό των τόκων που τα ίδια οφείλουν στους καταθέτες τους, των οποίων τα χρήματα διαχειρίζονται και διακινούν για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας⁶⁹.

⁶⁶ Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 30), σ. 384. Έτσι και η ΠΠΚαβ 74/99, ό.π. (υποσημ. 47).

⁶⁷ Αναλυτικά για την έννοια του εκτοκισμού, στο κείμενο της απόφασης της Ολομέλειας ΑΠ 8/1998 ΔΕΕ 2/1998, σ. 178 επόμεν., όπου στη σ. 178 αναφέρει κατά λέξη: «...ευχέρεια...να εκτοκίζουν, ήτοι, κατά τον χρησιμοποιούμενο αυτό οικονομικό όρο, να υπολογίζουν λογιστικώς τόκους επί των καθυστερούμενων τόκων...». Έτσι και οι Γ. Σχινάς, Η ρύθμιση του ανατοκισμού διαχρονικώς, ΝοΒ 48(2000), σ. 1705-1712 (1708, υπό Γ.5), Σπ. Ψυχομάνης, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 315-317, αρ. 787 επ. Βλ. επίσης, μεταξύ άλλων, στους Δ. Γεωργόπουλο, Ζητήματα υπολογισμού τόκων. Ο ανατοκισμός, Δελτίο ΕΕΤ 29, Δ' τριμ., 1988, σ. 75 επ., με αναφορές και σε αλλοδαπή νομολογία και Δ. Μέλισσα, Η συνταγματικότητα της νέας νομοθετικής ρύθμισης για τον ανατοκισμό τόκων οφειλόμενων σε πιστωτικά ιδρύματα, ΕΤΡΑΞΧρΔ 3/1999, 615-627 (616,σημ. 5), κατά τον οποίο, ο όρος «εκτοκισμός» αναφέρεται στη λογιστική διάσταση του ανατοκισμού, με την επισημάνση ότι οι δύο όροι συνηθίζεται να χρησιμοποιούνται αδιακρίτως χωρίς, πάντως, αυτό να είναι δογματικώς ορθό. Κατά τον Ν. Βερβερίδη, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 97, ο όρος «εκτοκισμός τόκων» ταυτίζεται με τον όρο «τόκος τόκων».

⁶⁸ Για τις οικονομικές συγκυρίες που οδήγησαν στη θέσπιση του ειδικού καθεστώτος ανατοκισμού για τις τράπεζες και τα πιστωτικά ιδρύματα βλ. αναλυτικά στους Ν. Βερβερίδη, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 102, Γ. Μίρκο, Η αλήθεια για τα πανωτόκια, Δελτίο ΕΕΤ 2000, σ. 61-64 (61-62), Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 137-8.

⁶⁹ Στο δεύτερο (β'), εδάφιο της απόφασης αυτής της Ν.Ε., επισημαίνεται ότι ο λόγος θεσπίσεως της διατάξεως αυτής είναι η αναγκαιότητα του εκτοκισμού των καθυστερούμενων τόκων «ευθύς ως ούτοι καταστούν απαιτητοί», για κάλυψη του αντίστοιχου εκτοκισμού των τόκων, που οφείλουν οι τράπεζες στους καταθέτες τους και λοιπούς δανειστές τους. Για την ασκηθείσα κριτική κατά της διακηρυγμένης στην εν λόγω απόφαση της Ν.Ε. αιτιολογίας βλ. ενδεικτικά σε Π. Μάζη, Η νέα ρύθμιση για τον ανατοκισμό των οφειλόμενων στις τράπεζες τόκων (άρθρο 12 ν. 2601/1998), ΝοΒ 47(1999), σ. 1525-1531 (1525-1526, σημ. 3), κατά τον οποίο η δικαιολογία αυτή ήταν τουλάχιστον υποκριτική, στο μέτρο που ο εν λόγω ανατοκισμός των τόκων των καταθέσεων δεν είχε τότε μόλις ξεκινήσει, αλλά ίσχυε ανέκαθεν χωρίς ποτέ να παρουσιασθεί κανένα πρόβλημα – απόδειξη ότι οι τράπεζες σπανιότατα στο παρελθόν είχαν κάνει χρήση των άρθρων 296 §1 και 111 §2 ΕισΝΑΚ για να προκαλέσουν ανατοκισμό των οφειλόμενων σ' αυτές τόκων – και ευλόγως άλλωστε, αφού τα περιθώρια ανάμεσα στους τόκους καταθέσεων και χορηγήσεων πάντοτε ήταν σε θέση να καλύψουν κάθε υποχρέωσή τους έναντι των καταθετών και των δανειστών τους. Βλ. σχετικά και σε Α. Αθανασά, ό.π. (υποσημ. 55), σ. 701 επομ. καθώς και σε Π. Λαδά, Είναι νόμιμος ο μονομερής εκτοκισμός καθυστερημένων τόκων ληξιπροθέσμων τοκοχρεωλυτικών δόσεων δανείου, Αρμ ΜΒ'(1988), σ. 126, κατά τον οποίο η πρόνοια του νομοθέτη για την ανακούφιση των τραπεζών από τη συνήθεια καταβολής τόκων και επί των τόκων, δε μπορεί να νοηθεί ότι αφορά το δημόσιο συμφέρον, αλλά συνιστά ευχέρεια οργάνωσης των οικονομικών τους κατά τέτοιο τρόπο, ώστε τελικά να μη ζημιώνουν από την παραπάνω αιτία. Πάντως κατά τον Π. Δαγτόγλου, Γνωμοδότηση (σχετικά με τη συνταγματικότητα του άρθρου 2 Ν. 1046/80), ΝοΒ 29(1981), σ. 1356 επ. (1362), απαιτείται επίκληση ενός ειδικού, επιτακτικού και υπερέχοντος δημοσίου συμφέροντος. Κατά τον Κ. Μποτόπουλο, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 579-580, η ταύτιση του δημοσίου συμφέροντος με την άμεση αντιμετώπιση των οικονομικών βαρών των πιστωτικών ιδρυμάτων από την κεφαλαιοποίηση των τόκων

Η απόφαση της Ν.Ε. ήταν, αναντίρρητα, απόφαση οικονομικής σκοπιμότητας υπέρ των τραπεζών, στηριζόμενη στην, κατά το χρόνο θέσπισής της, επικρατούσα οικονομική συγκυρία.

Πράγματι, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70, εμφανίσθηκαν στη χώρα μας έντονες και μεγάλες πληθωριστικές πιέσεις, με αποτέλεσμα, το 1980, μετά και την ενεργειακή κρίση (1979), ο δείκτης του πληθωρισμού να φθάσει στο 26,5%, υπερβαίνοντας σε μερικές περιπτώσεις το νόμιμο, καθοριζόμενο Διοικητικά⁷⁰, εξ υπερημερίας επιτόκιο (την περίοδο εκείνη ανερχόταν στο 25%), να παρουσιασθεί διεύρυνση του ελλείμματος ισοζυγίου πληρωμών και γενική υποχώρηση του ρυθμού ανόδου της οικονομίας. Τα όρια δε των τραπεζικών επιτοκίων, τα οποία ορίζονταν επίσης Διοικητικά [αρχικά από τη Ν.Ε. και μετά την κατάργησή της το έτος 1982 με Πράξεις του Διοικητού της Τραπεζής Ελλάδος (ΠΔ/ΤΕ)], ήταν ακόμη χαμηλότερα, μέτρο που ελήφθη από τις τότε νομισματικές αρχές, στο πλαίσιο της περιοριστικής οικονομικής πολιτικής που εφάρμοσαν, προκειμένου να αντιμετωπίσουν την ανωτέρω περιγραφείσα κατάσταση. Μεταξύ δε των μέτρων αυτών, περιλαμβανόταν η σημαντική αύξηση

που τα ίδια οφείλουν στους καταθέτες τους, είναι μεν μια υπαρκτή όψη του δημοσίου συμφέροντος, πλην όμως δε μπορεί η έννοια αυτή του δημοσίου συμφέροντος να είναι μονοδιάστατη. Εγγενής διάσταση του ίδιου «γενικού καλού» δε μπορεί παρά να είναι και η μη υπέρμετρη επιβάρυνση των συναλλασσομένων, καθώς οι τράπεζες αφενός δεν εξαντλούν τη συνολική οικονομική δραστηριότητα της χώρας και αφετέρου, το καθαρά οικονομικό, με την έννοια της χρηματικής συναλλαγής, μέρος της ίδιας της τραπεζικής δράσης δεν εξαντλεί τη συνολική οικονομική τους δραστηριότητα. Βλ., όμως, αντεπιχειρήματα σχετικά με την ως άνω άποψη της κρατούσας θεωρίας, κυρίως στους Γ. Μούργελα, Ο ανατοκισμός στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, Δελτίο ΕΕΤ, Δεκέμβριος 1997, σελ. 35-40 (ιδίως σ. 38 in fine-40), Γ. Μίρκο, ό.π. (υποσημ. 68), σ. 61 επομ., Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 137-8,

⁷⁰ Ως γνωστό, σύμφωνα με το άρθρο 293 ΑΚ, το ανώτατο όριο του τόκου που οφείλεται από δικαιοπραξία και το ποσοστό του νόμιμου τόκου ή του τόκου υπερημερίας προσδιορίζεται όπως ορίζει ο νόμος. Βάσει της νομοθετικής εξουσιοδότησης που περιέλαβε η διάταξη της ΕισΝΑΚ 109, εκδόθηκε το β.δ. της 21/8/1946, που όρισε το ανώτατο όριο του δικαιοπρακτικού τόκου σε 10% και το ποσοστό του νόμιμου τόκου και τόκου υπερημερίας σε 12%.

Στη συνέχεια, το άρθρο 15 §5 Ν. 876/1979 όρισε ότι: «Από της δημοσιεύσεως του παρόντος το ποσοστόν του νομίμου και εξ υπερημερίας οφειλομένου τόκου, ως και το ποσοστόν κατ' ανώτατον όριον, του εκ δικαιοπραξίας τόκου, ορίζονται εκάστοτε δια πράξεων του «Υπουργικού Συμβουλίου, μετά από πρότασιν της Νομισματικής Επιτροπής, καταργουμένης πάσης αντιθέτου επί του θέματος τούτου διατάξεως».

Βάσει αυτής της διάταξης, τα εξωτραπεζικά επιτόκια προσδιορίζονταν με Πράξεις Υπουργικού Συμβουλίου (ΠΥΣ) και στη συνέχεια, κατόπιν νομοθετικής εξουσιοδότησης, με πράξεις του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος (ΠΔ/ΤΕ). Έτσι τα **εξωτραπεζικά επιτόκια** ανέρχονταν:

- Από 21.08.46 – 31.08.79 σε 10% Δικαιοπρακτικό και σε 12% Υπερημερίας (β.δ. 21/21.8.46).

- Από 01.09.79 – 10.10.79 σε 19% Δικαιοπρακτικό και σε 21% Υπερημερίας (ΠΥΣ 127/31.08.79-ΦΕΚ 203/1.09.1979).

- Από 11.10.79 – 29.10.90 σε 23% Δικαιοπρακτικό και σε 25% Υπερημερίας (ΠΥΣ 145/28.09.79-ΦΕΚ 233/11.10.1979, ΠΥΣ 193/17.12.79-ΦΕΚ 287/28.12.79, ΠΥΣ 120/23.10.90-ΦΕΚ 143/30.10.90).

Ως προς τα **τραπεζικά επιτόκια**, αυτά βρίσκονται εκτός του ρυθμιστικού πεδίου της ΑΚ 293. Αρχικά ο προσδιορισμός τους πραγματοποιείτο με αποφάσεις της Ν.Ε. (άρθρο 2 §3 του ν.δ. 588/1948). Σήμερα, με την κατάργηση αυτής, τα τραπεζικά επιτόκια καθορίζονται από τον Διοικητή της ΤτΕ με κανονιστική πράξη αυτού (ΠΔ/ΤΕ - άρθρ. 1 του Ν. 1266/1982). Η ανάγκη για μια ανοικτή οικονομική αγορά με ελεύθερο ανταγωνισμό, σύμφωνα με τις επιταγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ΟΝΕ, οδήγησαν σε (σχεδόν) πλήρη κατάργηση των περιορισμών, τόσο ως προς τα κατώτατα, όσο και ως προς τα ανώτατα όρια στα τραπεζικά επιτόκια. Η ελευθερία όμως αυτή των τραπεζικών συμβάσεων αναφορικά με τον καθορισμό του επιτοκίου μπορεί να ελεγχθεί βάσει των γενικών ρητρών του ΑΚ (ΑΚ 178, 179, 281, 288, 371, 373, 388). Ρητός περιορισμός προβλέπεται από την ΠΔ/ΤΕ 2393/15.7.1996, σύμφωνα με την §1 της οποίας, το επιτόκιο υπερημερίας των δανειακών συμβάσεων δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει το επιτόκιο ενήμερης (μη καθυστερούμενης) οφειλής που ορίζεται στην οικεία σύμβαση περισσότερο από 2,5 % ετησίως (βλ. εδώ και ΠΔ/ΤΕ 2469/29.1.2001).

[Αναλυτικά για τον καθορισμό των τραπεζικών και εξωτραπεζικών επιτοκίων βλ. αντί πολλών στους Σπ. Ψυχομάνη, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 267 in fine, αρ. 655 επ. και Κοντογεωργακόπουλο σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, 293, αρ. 18-19].

των επιτοκίων καταθέσεων (22,0%) και χρηματοδοτήσεων (κεφάλαιο κίνησης 23,5%), η αύξηση στις δεσμεύσεις των καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών, οι υποχρεωτικές επενδύσεις των τραπεζών αυτών σε γραμμάτια του Δημοσίου κ.λ.π.

Χαρακτηριστικό αυτής της επιτοκιακής πολιτικής ήταν, τα ως άνω πραγματικά επιτόκια⁷¹ να είναι αρνητικά, αφού παρά το μεγάλο ύψος τους (τα υψηλότερα ως τότε στην αγορά) ήταν μικρότερα του πληθωρισμού (26,5%).

Συνέπεια αυτού ήταν, μεταξύ άλλων, να προκληθεί εκτροπή αποταμιεύσεων και αυξημένη ζήτηση πιστώσεων, ενώ οι δανειολήπτες ή οι πιστούχοι των τραπεζών δεν προσέρχονταν να καταβάλουν τις οφειλές τους, διότι, λόγω του ανωτέρω πληθωρισμού είτε δεν είχαν καμία επιβάρυνση για τόκους, (ακόμη και συμβατικούς) είτε είχαν και κέρδος 1-3% επί της οφειλής τους.

Στα μέτρα που τότε λήφθηκαν για την αντιμετώπιση της εν λόγω κατάστασης από το Κράτος (διότι οι τράπεζες και τα πιστωτικά ιδρύματα δεν είχαν τρόπο να θεραπεύσουν με ίδια μέσα το φαινόμενο, δεδομένου ότι ο δείκτης πληθωρισμού και τα επιτόκια καθυστέρησης διαμορφώνονταν από εξωγενείς παράγοντες), και κυρίως τον περιορισμό των πιστώσεων, θα πρέπει να τοποθετηθεί και η απόφαση 289/80 της Ν.Ε., καθώς οι νομισματικές αρχές υπολόγιζαν ότι οι δανειολήπτες, προκειμένου να αποφύγουν το μεγάλο βάρος του ανατοκισμού, θα φρόντιζαν να εκπληρώσουν εγκαίρως τις υποχρεώσεις τους.

Ως το μόνο αρμόζον μέτρο για την περίσταση, υποστηρίχθηκε ότι θα ήταν η απλή και μόνο αύξηση των επιτοκίων υπερημερίας, κατά το μέτρο αντίστοιχα της εκάστοτε αύξησης του πληθωρισμού⁷², πράγμα, που αποφεύχθηκε, διότι θα οδηγούσε στην παράλληλη, πλην όμως μη επιθυμητή, αύξηση του δείκτη πληθωρισμού (αύξηση επιτοκίων = αύξηση πληθωρισμού). Ωστόσο, με τον τρόπο αυτό, όχι μόνο δε θα επιλυόταν το πρόβλημα, αλλά θα εξακολουθούσε να υπάρχει στο διηνεκές⁷³.

Εν κατακλείδι, η πραγματική αιτία επιβολής του εξαιρετικού αυτού μέτρου - ιδιαίτερα επώδυνου έως και καταστροφικού για τους οφειλότες των τραπεζών - δε θα πρέπει να αναζητηθεί στη διακηρυγμένη, με την απόφαση της Ν.Ε., δικαιολογία για την κάλυψη του αντίστοιχου εκτοκισμού που πραγματοποιούσαν οι τράπεζες στους τόκους των καταθέσεων, αλλά στην προσπάθεια πάταξης της τάσης των οφειλετών των τραπεζών να μη προβαίνουν έγκαιρα στην εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους, λόγω της προεκτεθείσας οικονομικής συγκυρίας, αλλά να προτιμούν να εξοφλούν άλλες υποχρεώσεις τους⁷⁴.

⁷¹ Τα μεγέθη αυτά του δείκτη πληθωρισμού και των εξωτραπεζικών επιτοκίων αναφέρονται στον Ν. Βερβερίδη, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 102, ενώ τα μεγέθη των επιτοκίων καταθέσεων και χρηματοδοτήσεων, αναφέρονται στον Γ. Μίρκο, ό.π. (υποσημ. 68), σ. 61.

⁷² Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1525-1526, σημ. 3.

⁷³ Έτσι Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 102.

⁷⁴ Βλ. και σε Π. Μάζη, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1525-1526, σημ. 3.

3. Η παλαιά ερμηνευτική εκδοχή της προβληματικής απόφασης της Ν.Ε. 289/80, οι συνέπειες από την εφαρμογή της και η ασκηθείσα κριτική

Η διάταξη αυτή της απόφασης της Ν.Ε., της οποίας το «πραγματικό» είναι αορίστως διατυπωμένο, αδιάφορο αν από σκοπιμότητα ή από αβελτηρία, οδήγησε στην ευημερία των τραπεζών στους κόλπους μιας χειμαζόμενης οικονομίας, και τούτο, ατυχώς, με την απόλυτη ανοχή της Δικαιοσύνης, η οποία, επί δύο περίπου δεκαετίες, έκανε κατά βάση δεκτή την απεριόριστη δυνατότητα των τραπεζών και των λοιπών πιστωτικών ιδρυμάτων να επιτρέπουν τον ανατοκισμό των οφειλόμενων σ' αυτά τόκων, «χωρίς οποιονδήποτε χρονικό ή άλλον περιορισμό»⁷⁵.

Συγκεκριμένα, ο Άρειος Πάγος, με την υπ' αριθμ. 27/1988 απόφαση της Ολομέλειάς του⁷⁶, και πολλές άλλες που ακολούθησαν και στηρίχθηκαν στην ίδια επιχειρηματολογία⁷⁷, θεώρησε νόμιμη την πλήρη αυτονόμηση του τραπεζικού ανατοκισμού από τις σχετικές διατάξεις του ΑΚ και του ΕισΝΑΚ, λόγω υπέρτερου δημοσίου συμφέροντος, νομολογιακή στάση που, ορθώς, δέχθηκε έντονη κριτική από τη θεωρία⁷⁸, σύμφωνα με την οποία δεν ήταν δικαιικά

⁷⁵ Κ. Παμπούκης, Ζητήματα από τον τραπεζικό αλληλόχρεο λογαριασμό, Παρατηρήσεις στην ΕφΠατρ 61/2004, ΕπισκΕΔ Α/2005, σ. 91-104 (91).

⁷⁶ Με αντίθετη μειοψηφία οκτώ (8) μελών, κατά τα οποία: «...απαιτείται συμφωνία των μερών ή αγωγή κατ' ΑΚ 296§1, κι αν ο νομοθέτης ήθελε εξαίρεση από την ΑΚ 296 §1, θα το είχε ορίσει ρητά...», ΕΕΝ 55 (1988), 622 (με αντίθετες παρατηρήσεις Γ. Γιαννακόπουλου (624) = Αρμ. 42 (1988), 1104 = ΑρχΝ 40, 220 (με αντίθετο σημείωμα Χ. Νικολαΐδη = ΕλλΔνη 30, 291 = ΕΕμπΔ 40 (1989), 560 = ΕΤΡΑΞΧρΔ 1993, 213 = ΝοΒ 38 (1990), 264.

⁷⁷ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1387/1997 ΕΕμπΔ 48, 693 = ΝοΒ 46, 214 (σημ. Φ. Δωρή) = ΠειρΝ 20, 20 · ΑΠ 621/1994 ΔΕΕ 1, 200 · ΑΠ 57/1993 ΝοΒ 1994, 53 = ΕπΤρΔ 1993, 443 · ΑΠ 1347/1991 ΕΕΝ 1993, 108 · ΑΠ 47/1990 ΕΕμπΔ 1991, 239 = ΕλλΔνη 31, 812 = ΕΕΝ 57, 581. Να σημειωθεί ότι αρχικά και η ίδια η νομολογία διχάστηκε. Υπήρξαν, έτσι, αποφάσεις, μεταξύ των οποίων και η ΕφΑΘ 8869/1985, αδημ. (αναφέρεται και παρατίθεται από τον Π. Λαδά, ό.π., υποσημ. 69), που δέχθηκαν ότι, ναι μεν βάσει της επίμαχης απόφασης της Ν.Ε. έγινε δυνατή η «τροποποίηση του ισχύοντος δικαίου ως προς την συμφωνία περί ανατοκισμού και το χρόνο της τοκογονίας των τόκων», αλλά εξακολουθούσε να απαιτείται και εδώ, κατά τον κανόνα της ΑΚ 296 §1 ΑΚ, έγερση αγωγής που να έχει ως αίτημα την καταβολή των τόκων, από της επιδόσεως. Να σημειωθεί ότι η αναίρεση που ασκήθηκε κατά της παραπάνω απόφασης, εισήχθη για εκδίκαση στο Α' Τμ. ΑΠ, το οποίο παρέπεμψε, λόγω νομικής σημασίας των υπό κρίση ζητημάτων στην ολομέλεια του ΑΠ, που εξέδωσε την υπ' αριθμ. 27/88, ό.π. (υποσημ. 76). Κατά το ίδιο σκεπτικό των αποφάσεων αυτών, εφόσον δεν υπάρχει συμφωνία, οι τόκοι των τόκων δεν παράγονται αυτοδικαίως. Άλλωστε τόσο η εξουσιοδοτική διάταξη του Ν. 1083/80, όσο και η απόφαση της Ν.Ε., μιλούν για την έλλειψη οποιουδήποτε «άλλου περιορισμού», κάτι που κάλλιστα θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι σημαίνει «πέραν των γενικών περιορισμών του ΑΚ». Άλλες αντιθέτως αποφάσεις, πολυπληθέστερες, έκριναν ότι «οι Τράπεζες μπορούν από την έναρξη ισχύος της απόφασης αυτής της Ν.Ε. και κατά παρέκκλιση των άρθρων 296 ΑΚ και 110 ΕισΝΑΚ, να εισπράττουν τόκους επί των καθυστερουμένων τόκων από το χρόνο κατά τον οποίο έγιναν απαιτητοί και ανεξάρτητα από το αν η σχετική σύμβαση προβλέπει ή όχι την καταβολή τόκου τόκων». Έτσι η ΕφΑΘ 1441/1986 ΝοΒ 34(1986), 1602-3. Βλ. για την άποψη αυτή της νομολογίας, ενδεικτικά, στους Κ. Μποτόπουλο, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 577 και Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 128-130.

⁷⁸ Βλ. αναλυτικά αναφορικά με την κριτική που ασκήθηκε τόσο στη νομολογία αυτή όσο και στην υπ' αριθμ. 289/80 απόφαση της Ν.Ε. μεταξύ άλλων, στους Α. Γαζή, Γνωμοδότηση, ΕλλΔνη τ. 34 (1993), σ. 279-281 (σ. 279), Μ. Σταθόπουλου, ό.π. (υποσημ. 3), §12 αρ. 33, Γ. Σχινά, ό.π. (υποσημ. 67), σ.1705 επ., Σπ. Ψυχρομένη, Ο τραπεζικός ανατοκισμός, Αρμ. 48(1994), σ. 1345 επ., στον ίδιο, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 312, αρ. 781 επ. όπου και διατύπωση συμπερασμάτων περί της ορθής ερμηνείας της απόφασης της Ν.Ε. σε εφαρμοστικό επίπεδο (σ. 316, αρ. 792 επ.), Π. Λαδά, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 132 επ., Γ. Διαμαντόπουλο, Παρατηρήσεις στην ΕφΘεσ., 1960/1996, ΕπισκΕΔ 1996, σ. 1000 επ. και τις εκτενείς παραπομπές του συγγραφέα στην νμλγ (σημ. 14), Π. Μάζη, Ουσιαστικά και δικονομικά ζητήματα τόκου και ανατοκισμού, ΕπισκΕμπΔ 1996, σ. 34-52 (34 επ.), Κ. Μποτόπουλο, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 576 επ., Κ. Αλεπάκο, ό.π. (υποσημ. 34), 1033 επ., Α. Αθανασά, ό.π. (υποσημ. 55), 695 επ., Δ. Γεωργόπουλο, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 75 επ. Οι βασικές αντιρρήσεις κατά του ανατοκισμού, κατ' εφαρμογή της

ανεκτό να παραβλέπονται οι βασικές αρχές της νομιμότητας, της αυτονομίας της ιδιωτικής βούλησης, της καλής πίστης, των χρηστών ηθών και της μη καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος, χάριν της αποδοχής της ερμηνευτικής εκδοχής ότι υπάρχει νομοθετική υπεξουσιοδότηση στις τράπεζες να καθορίζουν μονομερώς -στην ουσία, να επιβάλλουν- την οφειλή τόκου τόκων στους ευρισκόμενους σε δυσχερή οικονομική θέση αντισυμβαλλομένους τους (πιστολήπτες), εκμεταλλευόμενες την ανάγκη χρηματοδότησής τους. Μεταξύ των επιχειρημάτων που αντέταξε η θεωρία στη παραπάνω θέση της νομολογίας, ήταν και η αντίθεσή της στην αρχή της αναλογικότητας, η οποία, ως γνωστόν, ίσχυε και πριν από τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 ως «γενική αρχή του δικαίου», και την οποία η νομολογία συνήγε παγίως από την ευρύτερη αρχή του κράτους δικαίου⁷⁹.

Βάσει αυτής της, λαθεμένης πάντως, άποψης της νομολογίας, οι καθυστερούμενοι τόκοι γίνονταν αυτοδίκαια τοκοφόροι από την πρώτη μέρα καθυστέρησής τους, χωρίς να έχει συμφωνηθεί αυτό από τα μέρη, με μονομερή χρέωσή τους από την τράπεζα ή με μονομερή δήλωση αυτής.

Εξαίρεση, η απόφαση αυτή, δέχθηκε μόνο για την περίπτωση που υπήρχε ρητή συμφωνία περί μη ανατοκισμού και με την, εν πολλοίς αυτονόητη, διευκρίνιση ότι υποχρέωση για την καταβολή τόκων επί των καθυστερούμενων τόκων, υπάρχει μόνο όταν οι εκτοκιζόμενοι τόκοι γίνονταν απαιτητοί μετά την έναρξη της ισχύος της απόφασης της Νομισματικής Επιτροπής και ανεξάρτητα από τον χρόνο κατά τον οποίο συντελέστηκαν τα παραγωγικά γεγονότα της βασικής ενοχής του δανείου⁸⁰.

απόφασης της Ν.Ε., όπως ερμηνεύθηκε από την κρατούσα μέχρι το 1998 νομολογία, που προτάθηκαν από τους ανωτέρω συγγραφείς, στηρίχθηκαν, μεταξύ άλλων, και στους ακόλουθους ισχυρισμούς: α) ότι η απόφαση αυτή είναι αντισυνταγματική, ελλείπει της νομοθετικής εξουσιοδότησης που απαιτεί το άρθρο 43 §2, καθώς η ρύθμιση του ανατοκισμού των απαιτήσεων των τραπεζών, ως η σοβαρότερη περίπτωση δανείων ή πιστώσεων, δε μπορεί να θεωρηθεί «ειδικότερο» θέμα, β) ότι η απόφαση είναι αντισυνταγματική, καθώς η εξουσιοδοτική διάταξη, μη ούσα σαφώς οριοθετημένη και συγκεκριμένη δεν είναι ειδική, κατά το άρθρο 43 §2 εδ. 1 Σ, γ) ότι από την απόφαση της Ν.Ε. εδόθη προς τις Τράπεζες απαγορευμένη μετεξουσιοδότηση, δ) ότι η πρακτική των τραπεζών να εφαρμόζουν ελεύθερο ανατοκισμό, είναι καταχρηστική και αντιβαίνει στην καλή πίστη, τα χρηστά ήθη και τον κοινωνικό και οικονομικό σκοπό του δικαιώματος, ε) ότι πρόκειται περί παράβασης των άρθρων 178 και 179 ΑΚ, στ) ότι παραβιάζεται η ΑΚ 361 και κατ' επέκταση θίγεται η οικονομική ελευθερία, όπως κατοχυρώνεται από το άρθρο 5 §1 Σ, ενώ δεν αποτελεί αυτή επιτρεπόμενο μέτρο χάριν της Εθνικής Οικονομίας, ζ) ότι αντιτίθεται στην αρχή της αναλογικότητας, η) ότι η φερόμενη ως αιτιολογία του νομοθετικού μέτρου του ελεύθερου ανατοκισμού, ήτοι ο ισχυρισμός ότι ο ανατοκισμός αυτός είναι αναγκαίος ως αντίβαρο για τον ανατοκισμό στις καταθέσεις των πελατών τους, δεν δικαιολογεί την άποψη περί αυτοδίκαιου ανατοκισμού και τέλος θ) ότι ο χρησιμοποιούμενος οικονομικός όρος «εκτοκισμός» των οφειλόμενων τόκων, σημαίνει μόνο τον λογιστικό υπολογισμό των τόκων επί των καθυστερούμενων τόκων, με το χωρίς περιορισμούς τρόπο που ορίζει η απόφαση. Βλ., όμως, αντεπιχειρήματα στους Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 126-133, Γ. Μίρκο, ό.π. (υποσημ. 68), σ. 61 επ. και Γ. Μούργελα, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 35 επ.

⁷⁹ Για την αρχή της αναλογικότητας και τη σημασία της στο ιδιωτικό δίκαιο βλ. μεταξύ άλλων στους Φ. Δωρή, Η αρχή της αναλογικότητας στο πεδίο ρύθμισης των ιδιωτικού δικαίου σχέσεων και ιδιαίτερα στο αστικό δίκαιο, Τιμητικός Τόμος του ΣτΕ, 75 χρόνια, Αθήνα 2004, σ. 229-249 και Κ. Χρυσόγονο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2^η έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σ. 92 επ.

⁸⁰ Κ. Μποτόπουλος, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 576 επ. Για τη στάση της νομολογίας να δεχθεί εκτοκισμό των καθυστερούμενων τόκων από της 8.12.1980, έστω και αν τα παραγωγικά γεγονότα της βασικής ενοχής του δανείου, βάσει του οποίου οφείλονταν τόκοι σε καθυστέρηση, προϋπήρχαν της 8.12.1980, βλ. κριτική σε Γ. Σχινά, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1707-8, κατά τον οποίο η απόφαση 289/80 της Ν.Ε. δεν είχε αναδρομική ισχύ και, ως εκ τούτου,

Με την ανωτέρω απόφαση της Ολομέλειας του ΑΠ, άνοιξε ο δρόμος για τον ελεύθερο, άνευ περιορισμού τραπεζικό ανατοκισμό, ο οποίος δημιούργησε έντονα κοινωνικά προβλήματα και οδήγησε πολλούς τραπεζικούς πιστούχους (επιχειρήσεις, αλλά και καταναλωτές) σε οικονομική απόγνωση ή ακόμη και οικονομική καταστροφή, εξαιτίας των επαχθέστατων, και συχνά εξοντωτικών πολλαπλασιασμών της αρχικής τους οφειλής.

Η απόκλιση της επίμαχης απόφασης της Νομισματικής Επιτροπής από τον υγιή κανόνα των άρθρων 296 ΑΚ και 110-112 ΕισΝΑΚ, με τον οποίο τίθενται απολύτως δικαιολογημένοι σοβαροί περιορισμοί στον ανατοκισμό, οδήγησε στη διαμόρφωση μιας τραπεζικής πρακτικής, η οποία χαρακτηρίστηκε, όχι αδίκως, επίσημη τοκογλυφία, αποτελούσα αρνητικό παράγοντα για επενδύσεις με τραπεζική χρηματοδότηση.

Η θέσπιση, με την απόφαση της Ν.Ε., της ευχέρειας επιβολής ελεύθερου, χωρίς περιορισμούς, ανατοκισμού και η ολοένα επιτεινόμενη, εκ μέρους των τραπεζών, ασύνετη και άκρατη εφαρμογή του νομοθετικού αυτού μέτρου, είχε καταλήξει, κατά τα ιστορούμενα σ' αυτή την ίδια την Εισηγητική έκθεση του Ν. 2601/1998 (στον οποίο θα αναφερθούμε εκτενώς παρακάτω), στο να επιβάλλονται ενίοτε ανατοκισμοί, ακόμη και ανά διαστήματα μικρότερα του μηνός!!!

Οι ακρότητες εκ μέρους των τραπεζών κατά την εφαρμογή της εν λόγω ειδικής ρύθμισης, δεν είχαν να κάνουν μόνο με τις σύντομες (συνήθως ανά τρίμηνο) περιόδους μονομερούς ανατοκισμού. Η καταχρηστική αυτή πρακτική τους, συνιστάμενη στο μονομερή ανατοκισμό των τόκων κάθε είδους (συμβατικών, υπερημερίας και εξ ανατοκισμού) σε σύντομες χρονικές περιόδους, λάμβανε χώρα όχι μόνο σε συμβάσεις ανοίγματος πίστωσης με αλληλόχρεο λογαριασμό, αλλά και όταν επρόκειτο λειτουργικά για δάνειο. Ο ανατοκισμός εξακολουθούσε, και όταν ακόμη δε μπορούσε να τεθεί θέμα συμβατικώς καθορισμένων ημερομηνιών καταβολής (καταβολής δόσεων), επειδή είχε ανατραπεί η σύμβαση είτε συνεπεία καταγγελίας του δανείου από την τράπεζα είτε λόγω οριστικού κλεισίματος του αλληλόχρεου λογαριασμού, οπότε, ούτως ή άλλως, έτρεχαν για ολόκληρο το οφειλόμενο ποσό με την καταγγελία της πιστωτικής σύμβασης ή με το οριστικό κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού που τυχόν είχε συναφθεί προς εξυπηρέτηση της σύμβασης αυτής οι, σημαντικά υψηλότεροι σε σχέση με τους συμβατικούς, τόκοι υπερημερίας. Οι τόκοι αυτοί, λοιπόν, για ολόκληρο το οφειλόμενο ποσό, που ήταν στις περιπτώσεις αυτές ληξιπρόθεσμο και απαιτητό στο σύνολό του, έπρεπε, κατά την αντίληψη των τραπεζών, να ανατοκίζονται στα ίδια συχνά χρονικά διαστήματα (συνήθως ανά τρίμηνο) που πρόβλεπε η σύμβαση, έστω κι αν αυτή είχε καταργηθεί με

αν η πρώτη ημέρα καθυστέρησης είχε λάβει χώρα πριν την έναρξη της ισχύος της εν λόγω απόφασης, ήτοι πριν τις 8.12.1980, δε θα έπρεπε η νομολογία, «...ως εάν κατέβαλε προσπάθειαν να προστατεύση τους ισχυροτάτους κεφαλαιούχους, τας Τραπεζας, δια τας οποίας εδέχθη ότι εξυπηρετούν ακόμη και το «δημόσιον συμφέρον!!!...», σύμφωνα με την ΕισΝΑΚ 24, να δεχθεί εκτοκισμό των καθυστερούμενων τόκων. Βλ., όμως, σε Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 127.

πρωτοβουλία της ίδιας της τράπεζας (με την εκ μέρους της καταγγελία της πιστωτικής σύμβασης ή με το οριστικό κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού).

Η ζοφερή αυτή πραγματικότητα των τραπεζικών συναλλαγών, συμπληρωνόταν με τις, συχνά αδικαιολόγητες, καθυστερήσεις επίσπευσης αναγκαστικής εκτέλεσης εκ μέρους των τραπεζών, οι οποίες στηρίζονταν, παρά το γράμμα και το πνεύμα της ΑΚ 826, στη μεγάλη υπέγγυα περιουσία εγγυητών⁸¹.

Προφανώς ο νομοθέτης, όταν εισήγαγε τη ρύθμιση αυτή, δεν είχε συνείδηση των μακροπρόθεσμων συνεπειών της και της αναστάτωσης που θα επερχόταν στις τραπεζικές συναλλαγές, σε βάρος του συναλλασσόμενου κοινού αλλά και της αξιοπιστίας των τραπεζών.

Επομένως, η επιβολή του εν λόγω εντελώς απρόσφορου και εξαιρετικά επικίνδυνου νομοθετικού μέτρου, αντί να επιφέρει την προσδοκώμενη ίαση του (μικρού εκείνου και παροδικού) κακού, ήτοι του φαινομένου οι οφειλέτες να μην προσέρχονται, εξαιτίας των προαναφερθεισών οικονομικών συγκυριών, να εκπληρώσουν τις οφειλές τους προς τις τράπεζες, οδήγησε μοιραία σ' ένα πολύ μεγαλύτερο κακό, την οικονομική εξαθλίωση και καταστροφή των καταναλωτών και των οφειλετριών επιχειρήσεων, εξαιτίας της απότομης και απρόβλεπτης υπέρμετρης διόγκωσης των χρεών τους, την οποία και ήταν αδύνατο να σταματήσουν⁸².

Ενόψει της δυσμενούς αυτής, για τους τραπεζικούς πιστούχους, κατάστασης, ορισμένα δικαστήρια, κυρίως της ουσίας, βρήκαν τον τρόπο να διαφοροποιηθούν από τη νομολογιακή γραμμή που χάραξε η επίμαχη απόφαση της Ολομέλειας⁸³. Μεμονωμένες περιπτώσεις δικαστικών αποφάσεων κινήθηκαν ερμηνευτικά προς τη σωστή κατεύθυνση⁸⁴, υποστηρίζοντας την αντίθετη άποψη, προσκρούοντας, όμως, έτσι στη μέχρι το 1998 πάγια νομολογία.

Τα δικαστήρια, μη επεμβαίνοντας διορθωτικά⁸⁵, όπως είχαν υπηρεσιακό καθήκον να πράξουν, δεν επέδειξαν την απαιτούμενη κοινωνική ευαισθησία και διορατικότητα σε ό,τι αφορά τις οικονομικές συνέπειες του συστήματος ανατοκισμού που θεσπίστηκε το 1980, δεν

⁸¹ Για τις αναφερθείσες ακρότητες των τραπεζών βλ. αναλυτικά σε Ν. Φραγκάκη, Παρατηρήσεις στην ΟλομΑΠ 8/1998, ΝοΒ 46(1998), σ. 503-504 (503).

⁸² Μ. Σταθόπουλος, ό.π. (υποσημ. 3), §12, αρ. 32.

⁸³ Έτσι, η **ΕφΑΘ 3050/1992** Αρμ 1993, 319, έκρινε ότι «δεν προκύπτει ότι η προνομιακή μεταχείριση των τραπεζών...ισχύει και στην περίπτωση που η απαίτησή τους εξοπλισθεί με δικαστική απόφαση ή διαταγή πληρωμής και συνεπώς τόκος υπερημερίας επί τόκων υπερημερίας επιδικαζομένων δικαστικώς δεν είναι νόμιμος...», ενώ η **ΑΠ 96/1996** Αρμ 1996, 1344 = ΝοΒ 1997, 780 = ΕλλΔνη 1996, 615, έκρινε ότι η επίμαχη απόφαση της Ν.Ε., δε ρυθμίζει και θέματα αναγκαστικής εκτέλεσης και συνεπώς αναγκαστική εκτέλεση μπορεί να γίνει με μόνη την επίδοση διαταγής προς πληρωμή παρά την έλλειψη τίτλου. Βλ. σε Κ. Μποτόπουλο, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 577, σημ. 7, καθώς και σε Κ. Αλεπάκο, ό.π. (υποσημ. 34), σ. 1037, όπου και εκτενέστερη αναφορά στη νύγλ.

⁸⁴ Την αντίθετη από την πάγια νομολογία άποψη υποστήριζαν, για πρώτη φορά, οι υπ' αριθμ. **868/1997** (ΕΕμπΔ 1997, 510 = ΔΕΕ 10/1997, 981, με παρατηρήσεις Κ. Αλεπάκου) και **1105/1997** (ΤΝΠΔΣΑ) **αποφάσεις του Α' Τμήματος του Αρείου Πάγου** και παρέπεμψαν το ζήτημα στην Ολομέλεια, ενώ ακολούθησε και η υπ' αριθμ. **1387/1997 απόφαση** (ΕΕμπΔ 1997, 693) **του ίδιου Τμήματος**, η οποία, όμως, ευθυγραμμίστηκε με την προηγούμενη πάγια νομολογία! Βλ. σε Κ. Μποτόπουλο, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 577. Βλ. επίσης σε Ν. Βερβερίδη, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 115-116, όπου γίνεται αναλυτική παράθεση της νομολογίας του Ακυρωτικού και των δικαστηρίων της ουσίας που ακολουθούν την άποψη της ΟΛΑΠ 27/1988, όσο και της αντίθετης νομολογίας.

⁸⁵ Κ. Μποτόπουλος, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 581. Βλ. και σε Κ. Μπέη, Τα «πανωτόκια» μετά την απόφαση του Αρείου Πάγου, στην Ελευθεροτυπία, 4 Φεβρουαρίου 1998, σ. 9.

τόλμησαν να προβούν στον αναγκαίο και δυνατό δικαστικό έλεγχο, αποφεύγοντας, έτσι, να εξετάσουν την αμφίβολη συνταγματικότητα της ρύθμισης ή, έστω να εφαρμόσουν τις γενικές ρήτρες του ΑΚ. Με άλλα λόγια, απέτυχαν να εκπληρώσουν το βασικό, εδώ και πολλά έτη, δικαιολογικό στόχο του σύγχρονου δικαίου των συμβάσεων διεθνώς, που δεν είναι άλλος από την προστασία του αδύναμου και ασθενέστερου αντισυμβαλλόμενου της μεγάλης επιχείρησης⁸⁶.

Η δυνατότητα των πιστωτικών ιδρυμάτων να διαμορφώνουν *ad hoc*, με μόνη τη διακριτική τους ευχέρεια, το καθεστώς του ανατοκισμού των πιστωτικών συμβάσεων, είχε ως αποτέλεσμα να διογκωθούν οι διαμαρτυρίες εκ μέρους των πιστοληπτών και να γίνει αντιληπτό το ηθικά έκθετο της οικονομικά άστοχης αυτής ρύθμισης. Η ανάγκη αλλαγής της νομολογίας και η επέμβαση του νομοθέτη κατέστη πλέον επιτακτική.

⁸⁶ Ν. Φραγκάκης, ό.π. (υποσημ. 81), σ. 503-504.

II. Η μεταστροφή της νομολογίας

1. Οι αποφάσεις (Ολομ.) ΑΠ 8/1998 και 9/1998.

Όταν πλέον είχε ωριμάσει στην ελληνική κοινωνία η ιδέα μιας δικαστικής παρέμβασης που θα έθετε το νομοθέτη προ των ευθυνών του, εκδόθηκαν, με ισχυρή πλειοψηφία, οι αποφάσεις 8/1998⁸⁷ και 9/1998⁸⁸ της Ολομέλειας του ΑΠ, θέτοντας, έτσι, τέρμα στο καθεστώς των πολλαπλών αυθαιρεσιών που τροφοδοτούσε η εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή στην πράξη της απόφασης 289/80 της Ν.Ε. και ανατρέποντας την, παγιωμένη ήδη από το 1988 (ΟΛΑΠ 27/1988)⁸⁹, αντίθετη νομολογία για το ζήτημα αυτό, το οποίο ταλάνιζε τους αντισυμβαλλομένους των τραπεζών επί δεκαεπτά ολόκληρα χρόνια⁹⁰.

Ενόψει της πολυετούς αυτής τραπεζικής πρακτικής στο θέμα του ανατοκισμού, υποστηρίχθηκε μεμονωμένα⁹¹, ότι η πάγια αυτή νομολογία και ο συγκεκριμένος τρόπος εφαρμογής της απόφασης της Ν.Ε. σε πρακτικό επίπεδο, απέκτησε τα χαρακτηριστικά εμπορικού εθίμου.

Η ευχερής, όμως, διαπίστωση της έλλειψης του στοιχείου της «συνείδησης δικαίου», τουλάχιστον μεταξύ των αντισυμβαλλομένων των τραπεζών σε πιστωτικές συμβάσεις, αλλά και η ίδια η μεταστροφή του ΑΠ, ο οποίος αρνείται σιωπηρά την ύπαρξη εθίμου -διαφορετικά θα έπρεπε να το είχε λάβει αυτεπάγγελα υπόψη- σε συνδυασμό και με το γεγονός ότι η επιστήμη ποτέ δεν συντάχθηκε με τις αρχικές απόψεις της νομολογίας⁹², δεν αφήνει περιθώρια ισχυρής θεμελίωσης τέτοιων ισχυρισμών⁹³.

Οι αποφάσεις αυτές της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου⁹⁴ ασχολήθηκαν με το νομικό ζήτημα αν, σύμφωνα με το άρθρο 8 §6 του Ν. 1983/1980 και την απόφαση 289/1980 της Ν.Ε.,

⁸⁷ ΑρχΝ ΜΘ'(1998), 37 (σημ. Χ. Νικολαΐδη) = ΕλλΔνη 39(1998), 71 = ΔΕΕ 4 (1998), 177 (σημ. Κ. Αλεπάκου) = Δ 30(1999), 237 (σημ. Κ. Μπέη) = ΕπισκΕΔ 1998, 80 (σημ. Σπ. Ψυχομάνη) = ΕΕμπΔ 49 (1998), 37 = ΝοΒ 46(1998), 496 (παρατηρήσεις Ν. Φραγκάκη και πρόταση ΕισΑΠ Π. Δημόπουλου) = ΠειρΝ 20(1998), 24 = ΤοΣ 1998, 40, 168.

⁸⁸ ΔΕΕ 4(1998), 177 (σημ. Κ. Αλεπάκου) = Δ 30(1999), 237 (σημ. Κ. Μπέη) = ΕπισκΕΔ 1998, 91 = ΝοΒ 46 (1998), 629 = ΤοΣ 1998, 410.

⁸⁹ Βλ. ανωτέρω, υποσημ. 75 και 76.

⁹⁰ Ν. Φραγκάκης, ό.π. (υποσημ. 81), σ. 503.

⁹¹ Γ. Μούργελας, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 40.

⁹² Βλ. ανωτέρω υποσημ. 76 και 77.

⁹³ Σπ. Ψυχομάνης, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 325 αρ. 813.

⁹⁴ Συγκεκριμένα με την ΟΛΑΠ 8/98 έγινε δεκτός ο εκ της ΚΠολΔ 559 αρ. 1 (παραβίαση κανόνα ουσιαστικού δικαίου) λόγος αναίρεσης κατά της ΕφΑθ 1466/95, η οποία είχε απορρίψει την αγωγή αδικαιολόγητου πλουτισμού των αναιρεσιδόντων, κατά την επικουρική της βάση που στηριζόταν στην έλλειψη συμφωνίας των μερών για τον ανατοκισμό των καθυστερούμενων τόκων, ενώ η ΟΛΑΠ 9/98 ανήρεσε την ΕφΑιγ 147/93 για παραβίαση κανόνα ουσιαστικού δικαίου (559 αρ. 1) και για έλλειψη νόμιμης βάσης (ΚΠολΔ 559 αρ. 19) διότι περιείχε ανεπαρκείς και ασαφείς αιτιολογίες που δεν επιτρέπουν τον έλεγχο του αν συντρέχουν ή δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του εφαρμοσθέντος κανόνα δικαίου, ώστε να μην είναι ή να είναι βάσιμος αντίστοιχα ο εκ της ΚΠολΔ 559 αρ. 1 αναιρετικός λόγος. Ειδικότερα, βάσει των σκέψεων της ΟΛΑΠ 9/1998 προκύπτει ότι πρέπει στην αγωγή να αναφέρονται αναλυτικά όχι μόνο τα ποσά κεφαλαίου και των καθυστερούμενων τόκων, αλλά και τα εκάστοτε ποσοστά επιτοκίου για τους τόκους και τους τόκους των τόκων, για την προμήθεια αδράνειας κ.λ.π., καθώς και οι σχετικοί υπολογισμοί για να μπορεί να ελεγχθεί το ύψος της τυχόν οφειλής του δανειολήπτη-οφειλέτη, διαφορετικά

απαιτείται σχετική συμφωνία των μερών (τράπεζας και δανειολήπτη) ή αρκεί μονομερής χρέωση από την τράπεζα, όπως κατά βάση δεχόταν η μέχρι τότε πάγια νομολογία.

Στην πρότασή του προς την Ολομέλεια, ο Εισαγγελέας του ΑΠ συμπλήρωσε την ανάγκη ύπαρξης συμφωνίας περί ανατοκισμού, επικαλούμενος την εγγενή επικινδυνότητά του για τον οφειλέτη, ενίσχυσε δε την προστασία του συναλλασσομένου με τράπεζα, δεχόμενος την ακυρωσιμότητα τυχόν συμφωνίας περί ανατοκισμού εάν κατά τη σύναψή της αποδειχθεί εκμετάλλευση ανάγκης, κουφότητας ή απειρίας του. Κινούμενος στην ίδια λογική, ο εισηγητής της υπόθεσης ενώπιον της Ολομέλειας θεώρησε επίσης παράνομο το μονομερή ανατοκισμό, διαχωρίζοντας μάλιστα το συμφέρον της οικονομίας από το συμφέρον των τραπεζών και αντικρούοντας την «ανάγκη» τους να προσφεύγουν χωρίς κανένα περιορισμό σε ανατοκισμό⁹⁵.

Οι ανωτέρω αποφάσεις, ασπαζόμενες την ορθή θέση της επιστήμης, υιοθέτησαν την αντίθετη από την πάγια νομολογία άποψη και εντάσσοντας, την επίμαχη απόφαση της Ν.Ε. στο σύστημα του αστικού μας δικαίου, δέχθηκαν ότι η διατύπωση της απόφασης της Ν.Ε. ως προς τη δυνατότητα εκτοκισμού «από την πρώτη ημέρα καθυστέρησης χωρίς χρονικό ή άλλο περιορισμό», δεν μπορεί να έχει την έννοια της παροχής στην τράπεζα, με μόνη τη βούλησή της, της δυνατότητας επιβάρυνσης του οφειλέτη και της *ipso jure* τοκοφορίας της απαίτησης των τόκων, αλλά έχει την έννοια ότι η εξαίρεση από τους περιορισμούς του ανατοκισμού επιτρέπεται μόνον εφόσον ο οφειλέτης έχει αποδεχθεί με σχετικό όρο στην πιστωτική σύμβαση τη, δυσμενή γι' αυτόν, μεταβολή της με τον ανατοκισμό των καθυστερούμενων τόκων. Ο δε όρος «περιορισμός» αναφέρεται αποκλειστικά στον τρόπο, στο χρόνο και στα εν γένει «όρια» που εξυπονούνται γενικά για τον ανατοκισμό, όχι όμως και στη συμφωνία, η οποία δεν αποτελεί περιορισμό, αλλά προϋπόθεση, χωρίς την οποία δεν χωρεί ανατοκισμός.

Επομένως, η ύπαρξη συμφωνίας, κατά τη συλλογιστική της Ολομέλειας του Ακυρωτικού, αποτελεί το γενικό δικαιοπρακτικό θεμέλιο και τη γενεσιουργό αιτία του ανατοκισμού, ώστε έλλειψη τέτοιας συμφωνίας ή αγωγής αναιρεί την ίδια την έννοιά του. Τυχόν «αυτόματος» ανατοκισμός δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί παράνομος, απλούστατα διότι δε θα ήταν καν ανατοκισμός.

Ο ανατοκισμός απαιτεί ουσιαστική σύμπραξη των βουλήσεων των συναλλασσομένων, όχι μόνο γιατί ο ελληνικός Αστικός Κώδικας, εμπνεόμενος στο σημείο αυτό από τα αντίστοιχα άρθρα του γερμανικού και του γαλλικού Αστικού Κώδικα⁹⁶, το θέτει σε αυτά τα πλαίσια, αλλά,

η σχετική αγωγή κινδυνεύει να απορριφθεί ως αόριστη. Επίσης έκρινε ότι, ενώ το Εφετείο δέχθηκε ότι κατά την συμφωνία ο δανειολήπτης θα κατέβαλε μόνον μέρος του επιτοκίου, δεν αιτιολογεί γιατί κατελογίσθη ολόκληρο το επιτόκιο εις βάρος του. Βλ. σχετικά και τις ΑΠ 1281/1997 ΔελτΣυνδΑΕκΕΠΕ 1997, 332 · ΑΠ 453/1997 ΕΕμπΔ 1997, 691· ΕφΚρητ 497/1997 ΕΕμπΔ 1997, 695.

⁹⁵ Βλ. αναλυτικά σε Κ. Μποτόπουλο, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 576-577

⁹⁶ Για τα σχετικά άρθρα του γερμανικού και του γαλλικού Αστικού Κώδικα βλ. παραπάνω, υποσημ. 59.

κυρίως από δικαιοπολιτική σκοπιά, καθώς η κεφαλαιοποίηση των τόκων, ως επαχθής συναλλακτική πράξη, δεν δικαιολογείται παρά μόνο αν αποτελεί προϊόν ρητής συμφωνίας⁹⁷.

Πέραν κάθε αμφιβολίας, το πρόβλημα που αντιμετώπισε η Ολομέλεια του ΑΠ αφορούσε κατ' εξοχήν την ερμηνεία της υπ' αριθμ. 289/1980 απόφασης της Νομισματικής Επιτροπής και του εξουσιοδοτικού της νόμου, ήτοι την αποκάλυψη του νοήματος των σχετικών κανόνων δικαίου που αποτελούν προϋπόθεση για την εφαρμογή τους, καθώς το επιχείρημα ότι για τον ανατοκισμό δεν αρκούσε μονομερής χρέωση από την τράπεζα, αλλά ήταν απαραίτητη και η συναίνεση του οφειλέτη, δεν προέκυπτε σαφώς από την ατυχή νομοθετική ρύθμιση⁹⁸. Άλλωστε και η ίδια η σαφήνεια ενός κανόνα δικαίου προϋποθέτει ερμηνεία και δε θα μπορούσε να κριθεί αποκλειστικά στο σημασιολογικό επίπεδο⁹⁹.

Σε αδρές γραμμές, οι ανωτέρω αποφάσεις της Ολομέλειας, ακολούθησαν την εξής ερμηνευτική διαδρομή¹⁰⁰:

- Έχοντας ως πρώτο σημείο αναφοράς το «γράμμα» της διάταξης της απόφασης της Ν.Ε. και του εξουσιοδοτικού της νόμου («ο εκτοκισμός *δύναται* να γίνει» και «η Νομισματική Επιτροπή *δύναται* να επιτρέπει» αντίστοιχα), συνάγουν ότι τέτοιου είδους διατύπωση, μόνο σε επιτρεπτικούς κανόνες δικαίου θα μπορούσε να παραπέμπει, που δεν συμβιβάζονται εννοιολογικά με την άποψη περί αυτοδίκαιου ανατοκισμού. Εξάλλου, όπου ο νομοθέτης θέλησε την αυτοδίκαιη έναρξη τόκου τόκων (λ.χ. στην ΕισΝΑΚ 112 §1), το όρισε ρητά και προέβλεψε τη χρονική του συχνότητα¹⁰¹ (επιχείρημα από τη σιωπή του νόμου – *argumentum a silentio*), ενώ η αντίθετη εκδοχή θα κατέληγε στο άτοπο του όχι απλώς μονομερούς, αλλά και χρονικά απεριόριστου ανατοκισμού (επιχείρημα της εις άτοπον απαγωγής – *argumentum ad absurdum*).

- Χρησιμοποιώντας ως δεύτερο σημείο αναφοράς το σκοπό της επίμαχης ερμηνευτέας διάταξης (*ratio legis*) της υπ' αριθμ. 289/80 απόφασης της Ν.Ε. (αξιολογικό-τελολογικό

⁹⁷ Κ. Μποτόπουλος, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 577 in fine – 578. Βλ. επίσης σε Γ. Γιαννακόπουλο, ό.π. (υποσημ. 76), σ. 625, καθώς και σε Δ. Μέλισσα, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 617, σημ. 6, όπου αναφέρει ότι, στη θεωρία, είχε υποστηριχθεί και παλαιότερα (Γ. Μαντζούφας, Ενοχικόν δίκαιον, εκδ. 3^η 1959, σ. 42) ότι η συμφωνία αποτελεί εγγενές στοιχείο της έννοιας του ανατοκισμού. Έτσι και η μειοψηφία της ΟΛΑΠ 27/1988, ό.π. (υποσημ. 76). Βλ. περαιτέρω και σε ΕφΑθ 8869/1985, ό.π. (υποσημ. 77).

⁹⁸ Έτσι Μ. Σταθόπουλος, ό.π. (υποσημ. 3), §12 αρ. 33. Για την ερμηνευτική διαδρομή που ακολούθησαν οι αποφάσεις της Ολομέλειας 8 και 9/1998 του ΑΠ, βλ. αναλυτικά σε Κ. Αλεπάκο, ό.π. (υποσημ. 87), σ. 185-186.

⁹⁹ Για την κριτική του φθέγματος «*interpretatio cessat in claris*» βλ. μεταξύ άλλων στους Π. Σούρλα, Κείμενο του νόμου και γραμματική ερμηνεία στον τιμ.τομ. Ανδρέα Γαζή, Αθήνα-Κομοτηνή 1994, σ. 627-669 (668), Φ. Δωρή, Εισαγωγή στο Αστικό Δίκαιο, Α' τεύχος, Αθήνα-Κομοτηνή 1991, σ. 165 επομ. (ιδίως 166), καθώς και σε Κ. Σταμάτη, Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων – Εισαγωγή στη μεθοδολογία του δικαίου, 6η έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ. 342 επ. (ιδίως σ. 344 και 449-350).

¹⁰⁰ Βλ. αναλυτικά σε Κ. Αλεπάκο, ό.π. (υποσημ. 87), σ. 185-186.

¹⁰¹ Η παράλειψη προσδιορισμού των χρονικών διαστημάτων του ανατοκισμού, στο βαθμό που συντελούν στον ποσοτικό προσδιορισμό της παροχής του οφειλέτη, δημιουργεί αοριστία παροχής, που επισύρει την εφαρμογή της ΑΚ 196 ή δημιουργεί θέμα συμπληρωτικής ερμηνείας της σύμβασης (ΑΚ 200) ή οδηγεί στην εφαρμογή των ΑΚ 371-373, αν υπάρχει ανάθεση προσδιορισμού της συχνότητας ανατοκισμού σε έναν συμβαλλόμενο. Έτσι ο Σπ. Ψυχωμάνης, ό.π. (υποσημ. 87), σ. 87.

στοιχείο)¹⁰², και ειδικότερα το νομοθετικό σκοπό του ιστορικού νομοθέτη (ιστορική-υποκειμενική ή γενετική μέθοδος ερμηνείας)¹⁰³, η Ολομέλεια του ΑΠ ορθά έκρινε ότι και η αναφερόμενη στο προοίμιο της ίδιας απόφασης της Ν.Ε. αιτιολογία της εκδοχής του κατά κυριολεξία μονομερούς και χωρίς χρονικό περιορισμό εκτοκισμού των τόκων που οι τράπεζες οφείλουν στους πελάτες τους, δεν ευσταθεί αφ' ενός μεν επειδή κατά την ΑΚ 296 §2 ο ανατοκισμός στις καταθέσεις δε βαρύνει υποχρεωτικά τις τράπεζες, ώστε για την ανακούφισή τους από το σχετικό βάρος να γίνει δεκτός αυτοδίκαιος ή μονομερής εκτοκισμός των οφειλόμενων σ' αυτές τόκων από τη χορήγηση πιστώσεων, και αφετέρου διότι, βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας, οι τράπεζες κεφαλαιοποιούν τους τόκους καταθέσεων των πελατών τους και υπολογίζουν τόκους επί των τόκων ανά εξάμηνο. Σύμφωνα δε με τα διδάγματα της κοινής πείρας, τα καταβαλλόμενα σ' αυτούς επιτόκια είναι κατά πολλές μονάδες χαμηλότερα από τα επιτόκια υπερημερίας που υπολογίζουν για τους καθυστερούμενους τόκους των οφειλετών τους.

- Ενόψει και του γεγονότος ότι το δίκαιο δεν είναι ένα ανοργάνωτο σύνολο ανεξάρτητων κανόνων ρύθμισης της κοινωνικής συμβίωσης, αλλά ένα σύστημα αλληλοπλεκόμενων κανόνων με εσωτερική τελλολογική συνοχή, οργανωμένο γύρω από ορισμένες θεμελιώδεις αξιολογήσεις (αρχές), η πλειοψηφία της Ολομέλειας, κατά την ερμηνεία της αμφιλεγόμενης και πολυσήμαντης διάταξης της Ν.Ε., δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο λεγόμενο συστηματικό κριτήριο ερμηνείας και ειδικότερα στη «σύμφωνη» ή εναρμονισμένη με το Σύνταγμα ερμηνεία των κανόνων δικαίου¹⁰⁴. Συγκεκριμένα, βάσει του σκεπτικού των σχολιαζόμενων αποφάσεων του Ακυρωτικού, η αναγνώριση στις τράπεζες του δικαιώματος για μονομερή ανατοκισμό, πέραν της έκφρασης υπερβολικής εύνοιας, θα σήμαινε παραχώρηση σ' αυτές διαπλαστικού δικαιώματος και για άμετρα ή υπέρμετρα επαύξηση της χρέωσης του οφειλέτη, εκδοχή που δεν συμβιβάζεται με τη γενική ρύθμιση της ΑΚ 361, κατά την οποία για την ποσοτική αλλοίωση της οφειλόμενης παροχής απαιτείται σύμβαση, και ως εκ τούτου δε συμβιβάζεται ούτε και με τα άρθρα 5 παρ. 1 και 106 παρ. 2 του Συντάγματος που αναδεικνύουν την ελευθερία των συμβάσεων ως θεμελιώδη συνταγματική αρχή.

Περαιτέρω θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι, αν και η ΑΚ 361 ορίζει ότι «ενόσω ο νόμος δεν ορίζει άλλως, απαιτείται σύμβαση», από την επιτακτική διατύπωση των αποφάσεων της Ολομέλειας (όπου δε γίνεται ουδεμία αναφορά στη δυνατότητα διαφοροποίησης δια του νόμου)

¹⁰² Για την τελλολογική-αξιολογική μέθοδο ερμηνείας βλ. μεταξύ άλλων στους Φ. Δωρή, ό.π. (υποσημ. 99), σ. 33 επ. και 172 επ. και Κ. Σταμάτη, ό.π. (υποσημ. 99), σ. 328 επ. και 375 επ.

¹⁰³ Ειδικότερα για την ιστορική-υποκειμενική ερμηνεία, βλ. μεταξύ άλλων σε Φ. Δωρή, ό.π. (υποσημ. 99), σ. 172-175 και σε Κ. Σταμάτη, ό.π. (υποσημ. 99), σ. 322. επ. και 328 επ.

¹⁰⁴ Για την εναρμονισμένη με το Σύνταγμα ερμηνεία, βλ. μεταξύ άλλων στους Φ. Δωρή, ό.π. (υποσημ. 99), σ. 179 επ., στον ίδιο, Ερμηνεία των νόμων με αναγωγή σε συνταγματικές διατάξεις στη νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων σε Νομικές Μελέτες, Αθήνα-Κομοτηνή 1993 = ΕλλΔνη 32, 1188 επ. και σε Κ. Σταμάτη, ό.π. (υποσημ. 99), σ. 392 επ.

μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι το δικαστήριο έχει ήδη διαμορφώσει άποψη για το μέχρι πού μπορεί να φθάσει τυχόν νομοθετική ρύθμιση¹⁰⁵.

Ο ερμηνευτικός προσανατολισμός της Ολομέλειας στην εναρμονισμένη με το Σύνταγμα ερμηνεία, αναμφίβολα έχει κεφαλαιώδη σημασία και είναι εκείνος που τελικά δίνει τον τόνο στην ερμηνευτική διαδικασία που ακολούθησαν οι υπό εξέταση αποφάσεις του Ακυρωτικού, παρέχοντάς της, από άποψη μεθοδολογίας, το προβάδισμα έναντι της μειωηφούς γνώμης. Έτσι, ακόμη και στην περίπτωση που υποστηριχθεί ότι η άποψη της μειωηφίας¹⁰⁶ είναι περισσότερο πειστική, ή έστω ότι και οι δύο ερμηνευτικές απόψεις επικαλούνται πολύ πειστικά επιχειρήματα, ούτως ώστε η απόφαση της Ν.Ε. να αφήνει αμφιβολίες και να καθίσταται «πολυσήμαντη» ή «αμφίσημη» διάταξη, από τη διατύπωση της οποίας προκύπτουν τουλάχιστον

¹⁰⁵ Κ. Μποτόπουλος, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 581, ο οποίος στις σ. 580 επ., (στην ενότητα ΙΙΙ της μελέτης του, με τίτλο «Η συνταγματοποίηση των περιορισμών της οικονομικής ελευθερίας»), αναπτύσσει τη μεθοδολογική τάση που υπολανθάνει στο σκεπτικό των αποφάσεων της Ολομέλειας, αλλά και στην ενδιαφέρουσα εισήγηση του Εισαγγελέα του ΑΠ, Π. Δημόπουλου (ό.π., υποσημ. 87), περί οριοθέτησης της διακριτικής ευχέρειας των τραπεζών στη διαμόρφωση των όρων του ανατοκισμού με μεθοδολογικά εργαλεία τις περιοριστικές της οικονομικής ελευθερίας γενικές ρήτρες του ΑΚ (ΑΚ 179, 281, 279, 288), τις συνταγματικές αρχές της ισότητας, της αρχής της αναλογικότητας, τη σύνδεση της ιδιωτικής αυτονομίας με τις αρχές της αξίας του ανθρώπου (άρθρ. 2 παρ. 1 Σ) και της ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρ. 5 παρ. 1 Σ), καθώς και τη θέση του δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας του ατόμου υπό την κοινωνική του όψη. Για την εφαρμογή των γενικών ρητρών του Αστικού Δικαίου στον ανατοκισμό προς προστασία των ασθενέστερων συμβαλλομένων βλ. μεταξύ άλλων και στους Γ. Σχινά, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1708 και σε Μ. Καϊκλή, Η μάστιγα του ανατοκισμού, Επιστημονική Επετηρίδα Δ.Σ.Θ. 19(1998), σ. 95. Βλ. επίσης Ν. Ρόκα, Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, §10 ΙΙ 1.3, σ. 74 επομ., όπου τονίζεται ότι «...πέρα από τις νομοθετικές ρυθμίσεις πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι από την υποχρέωση πρόνοιας που υπέχουν οι τράπεζες απέναντι στους πελάτες τους συνάγεται ότι οι απαιτήσεις τους πρέπει να μη διαταράσσουν την ισορροπία παροχής-αντιπαροχής, πολύ περισσότερο όταν οι απαιτήσεις αυτές φέρουν σε δύσκολη θέση τους πελάτες τους, οι δε σχετικές συμφωνίες συνήφθησαν κατ' εκμετάλλευση της ανάγκης του πελάτη». Έτσι και ο Σπ. Ψυχομάνης, ό.π. (υποσημ. 87), σ. 87 in fine – 88. Για τον χαρακτηρισμό της σχέσης που συνδέει την τράπεζα με τον πελάτη της, (ανεξαρτήτως της νομικής της φύσης -είτε δηλαδή χαρακτηριστεί ως ένα είδος σύμβασης πλαισίου, είτε ως νομικός δεσμός από τον οποίο απορρέουν όχι μόνο κύριες υποχρεώσεις παροχής, αλλά και δευτερεύουσες) ως κατ' εξοχήν σχέσης εμπιστοσύνης, βλ. και Κ. Αλεπάκο, ό.π. (υποσημ. 87), σ. 185-186, σημ. 9, όπου και πλούσια αναφορά στη σχετική βιβλιογραφία.

¹⁰⁶ Στην κρατούσα γνώμη των σχολιαζόμενων αποφάσεων, ωστόσο, διατυπώθηκε από πέντε μέλη της Ολομέλειας (Κατσιρέα, Στυλιανάκη, Παπαθεοδώρου, Κασσωτάκη και Κωστήρη) η αντίρρηση ότι η ΑΚ 296 δεν απαγορεύει τον ανατοκισμό, αλλά εισάγοντας αποκλίσεις από την κατά τις ΑΚ 343, 345 και 346 ρύθμιση των συνεπειών της υπερημερίας του οφειλέτη, περιορίζει την αξίωση προς καταβολή τόκων επί του ποσού των οφειλόμενων τόκων, απαιτώντας σάρρευση οφειλόμενων τόκων ενός τουλάχιστον έτους (ή μιας χρήσεως ως προς το Δημόσιο) και επιπλέον έγερση για τους τόκους τόκων αγωγής ή κατάρτιση συμφωνίας για αυτούς μετά τη συμπλήρωση του έτους. Προκειμένου, όμως, για συναλλαγές μεταξύ εμπόρων οι περιορισμοί αυτοί γίνονται με τις διατάξεις των ΕισΝΑΚ 111 και 112 πολύ ασθενέστεροι, ιδίως αν τηρείται μεταξύ των εμπόρων αυτών αλληλόχρεος λογαριασμός. Τους περιορισμούς αυτούς απάλειψε εντελώς η Α.Ν.Ε. 289/80, η οποία, όπως προκύπτει από το γράμμα και τη ratio της, δεν απαιτεί για τον ανατοκισμό προηγούμενη συμφωνία των μερών.

Η διατύπωση της Ν.Ε. 289/1980, κατά την άποψη της μειωηφίας, παρουσιάζει τέτοια γενικότητα, ώστε δεν επιτρέπεται να θεωρηθεί ότι η Α.Ν.Ε. αποδέσμευσε μεν τις τράπεζες από τους λοιπούς περιορισμούς της ΑΚ 296, αλλά απαιτήσε συμφωνία των μερών, η οποία μάλιστα και χωρίς την εν λόγω απόφαση δεν ήταν αναγκαία για τις πιθανόν οικονομικά σημαντικότερες από όλες τις άλλες συναλλαγές των τραπεζών, δηλαδή για τις πιστοδοτικές συμβάσεις, για την εξυπηρέτηση των οποίων τηρείται ο αλληλόχρεος λογαριασμός. Επί σειρά ετών ακολουθήθηκε η μέχρι το 1998 νομολογία, χωρίς να γίνει καμία τροποποίηση της απόφασης της Ν.Ε., όπως θα ήταν πολύ εύκολο αν η μέχρι το 1998 νομολογία δεν απέδιδε το αληθές νόημά της.

Τέλος, κι αν ακόμη θεωρηθεί ότι ο ανατοκισμός μπορεί να επιδεινώσει την όλη δυσχερή θέση του οφειλέτη όταν τα επιτόκια είναι πολύ υψηλά, είναι έργο των νομοθετικών οργάνων να κρίνουν αν η ισχύουσα δικαιοπολιτική ρύθμιση είναι η όχι οικονομικά ορθή, η δε μεταβολή ενός παγιωμένου από τη νομολογία καθεστώτος σε θέματα μεγάλης σημασίας για τις συναλλαγές, όπως το κρινόμενο, τραυματίζει την ασφάλεια του δικαίου, διότι επιδρά σε πολλές παλαιές, ρυθμισμένες πλέον με βάση την παγιωθείσα νομολογία, σχέσεις και μπορεί να οδηγήσει σε ανεπιχειρήσιμα και άνιστα αποτελέσματα.

δύο δυνατές ερμηνευτικές εκδοχές, ο ερμηνευτής δεσμεύεται να επιλέξει την ερμηνευτική εκείνη εκδοχή που δεν προσκρούει στο Σύνταγμα, που αποτρέπει το χαρακτηρισμό της εφαρμοστέας διάταξης ως αντισυνταγματικής και διασφαλίζει με τον τρόπο αυτό την ισχύ της¹⁰⁷.

Όπως ήδη τονίσαμε, οι δύο αποφάσεις της Ολομέλειας ασχολήθηκαν ιδίως με το νομικό ζήτημα αν για τον ανατοκισμό των καθυστερούμενων προς τις τράπεζες τόκων απαιτείται ή όχι σχετική συμφωνία των μερών ή αρκεί μονομερής χρέωση από την τράπεζα. Το ζήτημα της νόμιμης συχνότητας του ανατοκισμού και κυρίως το ύψος του επιτοκίου στον ανατοκισμό, που είναι εν τέλει και εκείνα που δημιούργησαν τις εκρηκτικές διαστάσεις του προβλήματος¹⁰⁸, καθώς και το ζήτημα της υπέρμετρης επιβάρυνσης των δανειοληπτών από τους τόκους και τα δάνεια που έλαβαν από τις τράπεζες, δεν τις απασχόλησε άμεσα, καθότι δεν υπήρχε σχετικός λόγος αναίρεσης. Άλλωστε και το ζήτημα της προϋπόθεσης της συμφωνίας ανατοκισμού, οι τράπεζες φυσικό ήταν να σπεύσουν να το αντιμετωπίσουν, με το να συμπεριλάβουν σε στερεότυπους όρους στα συμβατικά τους κείμενα (έντυπα συμβάσεων), ρήτρες συνομολόγησης ανατοκισμού, στις οποίες θα καλούνταν, χωρίς διαπραγμάτευση, να προσχωρούν εφεξής οι πελάτες τους¹⁰⁹.

Η μεγάλη συμβολή των αποφάσεων αυτών έγκειται στη ρητή αναφορά τους στο θέμα της υπέρμετρης επιβάρυνσης των δανειοληπτών -το οποίο επισήμανε και η μειοψηφούσα γνώμη των άνω αποφάσεων, κατά την οποία «...είναι αληθές ότι ο ανατοκισμός μπορεί να επιδεινώσει την όλη δυσχερή θέση του οφειλέτη όταν τα επιτόκια είναι πολύ υψηλά (όπως συμβαίνει σήμερα, συνέβαινε δε σε μεγαλύτερο βαθμό κατά τα προηγούμενα έτη)...» - υποδεικνύοντας, εμμέσως πλην σαφώς, ότι η αναγκαία για τις οικονομικά ευαίσθητες τραπεζικές συναλλαγές συμβατική ελευθερία στη σύγχρονη μορφή της, υπό την κεφαλαιοκρατική οργάνωση της οικονομίας και τις ανισότητες που δημιουργούνται στο πλαίσιο της οικονομίας αυτής, πρέπει να ερμηνεύεται με γνώμονα την «κοινωνική ηθική», όπως επιβάλλουν οι περιοριστικές της οικονομικής ελευθερίας, γενικές ρήτρες του Αστικού μας Κώδικα (ΑΚ 178, 179, 197, 198, 279, 281 και 288).

Οι τελευταίες αυτές γενικές ρήτρες, λειτουργούν, έτσι ως ασφαλιστικές δικλείδες, ικανές να εναρμονίσουν τη συμβατική ελευθερία των τραπεζών με την απαράβατη δικαιική υποχρέωση προστασίας του οφειλέτη στον ανατοκισμό. Με τη λέξη «δυσμενής», που συμπεριέλαβαν στο σκεπτικό τους οι αναφερόμενες αποφάσεις για να περιγράψουν τη μεταβολή που επέρχεται στην πιστωτική σύμβαση με την προσθήκη σ' αυτήν σχετικού όρου περί ανατοκισμού, άνοιξαν το δρόμο για τη λήψη υπόψη αυτής της παραμέτρου, που θα έπρεπε να θεωρείται αυτονόητη, αλλά που έδειχνε να αγνοεί η παλαιότερη νομολογία του δικαστηρίου.

¹⁰⁷ Κ. Αλεπάκος, ό.π. (υποσημ. 87), σ. 186.

¹⁰⁸ Βλ. σχετικά στους Κ. Αλεπάκο, ibid και Α. Αθανασά, ό.π. (υποσημ. 55), σ. 698.

¹⁰⁹ Ν. Φραγκάκης, ό.π. (υποσημ. 81), σ. 504.

Πράγματι, η πρόβλεψη της δυνατότητας απόκλισης από τις γενικές ρυθμίσεις δεν οφείλεται στην παραίτηση του νομοθέτη από τη σκέψη προστασίας του οφειλέτη που διαπνέει τις αναγκαστικού δικαίου διατάξεις του ΑΚ και του ΕισΝΑΚ, αλλά στην πεποίθηση ότι οι τράπεζες επιτελούν ένα είδος «δημοσίου λειτουργήματος», εξαιτίας της ιδιαίτερης κοινωνικοοικονομικής σημασίας και βαρύτητας της δραστηριότητάς τους, τοποθετώντας ψηλά, με τον τρόπο αυτό το επίπεδο συμπεριφοράς τους και μαζί του την επαγγελματική τους ευθύνη¹¹⁰.

Συνεπώς η προστασία του οφειλέτη, με την έννοια της μη οικονομικής του καταδυνάστευσης, παρίσταται ως γενικό καθήκον και υποχρέωση των τραπεζών, των οποίων η συμβατική ελευθερία βρίσκει τα όριά της στην υποχρέωση προστασίας που επιβάλλει η ιδιαίτερα διευρυμένη στις τραπεζικές συναλλαγές έννοια της καλής πίστης¹¹¹.

Εν τούτοις, η μειοψηφία, παρά το ότι επισήμανε την εγγενή επικινδυνότητα του ανατοκισμού, δέχτηκε ότι είναι έργο των νομοθετικών οργάνων να κρίνουν αν η ισχύουσα δικαιοπολιτική ρύθμιση είναι ή όχι οικονομικώς ορθή. Η τελευταία αυτή παραδοχή, είναι μεν κρίσιμη στο μέτρο που έθιξε την ολιγορρία του νομοθέτη να επανεξετάσει την προβληματική ρύθμιση της Ν.Ε., απευθύνοντας έκκληση προς αυτόν να παρέμβει νομοθετικά, δεν πείθει, όμως, καθώς είναι, σύμφωνα με το Σύνταγμα, έργο και λειτουργικό καθήκον και των Δικαστηρίων να κρίνουν συγκεκριμένη περίπτωση-υπόθεση, με συγκεκριμένα παράπονα, που τίθεται υπόψη τους για υπέρμετρη επιβάρυνση των πιστοληπτών από τόκους δανείων που έχουν χορηγηθεί από τράπεζα¹¹².

2. Το ζήτημα της αναδρομικής ή μη ενέργειας της νομολογιακής μεταστροφής και η αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού για τα καταβληθέντα ποσά των τόκων εξ ανατοκισμού ως περαιτέρω συνέπεια.

Με αφορμή την παραδοχή της μειοψηφίας ότι «...η μεταβολή του παγιωμένου από τη νομολογία καθεστώτος σε θέματα μεγάλης σημασίας για τις συναλλαγές, όπως το κρινόμενο, τραυματίζει την ασφάλεια του δικαίου, αφού επιδρά σε παλαιές, ρυθμισμένες πλέον, με βάση την παγιωθείσα νομολογία, σχέσεις και μπορεί να οδηγήσει σε ανεπιεική και ιδίως άνισα

¹¹⁰ Έτσι, Α. Κοτσίρης, Προβλήματα αστικής ευθύνης τραπεζών έναντι τρίτων κατά την άσκηση της πιστωτικής λειτουργίας, Αρμ ΛΗ'(1984), σ. 609. Για τον χαρακτηρισμό της σχέσης που συνδέει την τράπεζα με τον πελάτη της, (ανεξαρτήτως της νομικής της φύσης -είτε δηλαδή χαρακτηριστεί ως ένα είδος σύμβασης πλαισίου, είτε ως νομικός δεσμός από τον οποίο απορρέουν όχι μόνο κύριες υποχρεώσεις παροχής, αλλά και δευτερεύουσες) ως κατ' εξοχήν σχέσης εμπιστοσύνης, βλ. Κ. Αλεπάκο, ό.π. (υποσημ. 87), σ. 185-186, σημ. 9, και τις εκεί παραπομπές.

¹¹¹ Βλ. αναλυτικά για την οριοθέτηση της οικονομικής ελευθερίας των τραπεζών στο ζήτημα της «αυτονόμησης» του τραπεζικού ανατοκισμού σε Κ. Μποτόπουλο, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 578, καθώς και σε Σπ. Ψυχομάνη, ό.π. (υποσημ. 87), σ. 90. Βλ. επίσης γενικά για την οριοθέτηση του δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας σε Ν. Παπαντωνίου, Η ελευθερία των συμβάσεων στο σύγχρονο δίκαιον», ΕΕΝ 32(1965) σ. 301-314.

¹¹² Α. Αθανασάς, ό.π. (υποσημ. 55), σ. 705 in fine -706.

αποτελέσματα», θίγεται το ζήτημα της αναδρομικής ή μη ενέργειας της νομολογιακής μεταστροφής και το συναφές ζήτημα της ασφάλειας του δικαίου¹¹³.

Καθώς η νομολογία δεν αποτελεί πηγή δικαίου, οι νομολογιακές μεταβολές δεν υπόκεινται στον κανόνα περί μη αναδρομικότητας της ΑΚ 2 και τα δικαστήρια θεωρητικά δεν δεσμεύονται από τα πορίσματα προγενέστερης απόφασης, κάτι που ισχύει ακόμη και για την πάγια νομολογία.

Παρά το ότι η τυχόν απομάκρυνση των δικαστηρίων από την πάγια νομολογία προκαλεί αναστάτωση στις συναλλαγές, κλονίζει την ασφάλεια δικαίου και καταλήγει σε άνιση μεταχείριση όμοιων περιπτώσεων, προσβάλλοντας την, σύμφυτη με την απονομή της δικαιοσύνης, αρχή της ισότητας, η κρατούσα, τουλάχιστον στη χώρα μας, θεωρία, δίνει το προβάδισμα στην ανάγκη της εξέλιξης του δικαίου έναντι της αρχής της ασφάλειας του δικαίου, κάτι που φαίνεται στην πράξη να υιοθετούν και οι κατά τα ανωτέρω, υπ' αριθμ. 8 και 9/1998 αποφάσεις της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου.

Κατόπιν αυτών συνάγεται το συμπέρασμα ότι κάθε αλλαγή της νομολογίας ενεργεί αναδρομικά, δεδομένου ότι αποκαλύπτει μεταγενέστερα την εξ αρχής υπάρχουσα ορθή έννοια του νόμου, ώστε και στην περίπτωση της στροφής της νομολογίας με τις υπ' αριθμ. 8 και 9/1998 αποφάσεις της Ολομέλειας του ΑΠ, ανέκυψε το ερώτημα, αν οι πιστολήπτες έχουν αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού κατά των τραπεζών για τα ποσά των τόκων επί τόκων, που είχαν ήδη εξαναγκασθεί να καταβάλουν, βάσει της νομολογιακά εσφαλμένης ερμηνείας και εφαρμογής της υπ' αριθμ. 289/1980 απόφασης της Ν.Ε., ήτοι χωρίς να έχει συμπεριληφθεί σχετική πρόβλεψη στην πιστωτική σύμβαση.

Ως γνωστόν, θεμελιακή προϋπόθεση, μεταξύ άλλων, που τάσσει η ΑΚ 904 για τη γένεση της αξίωσης του αδικαιολόγητου πλουτισμού είναι και η έλλειψη του στοιχείου της «νόμιμης αιτίας» διατήρησης του πλουτισμού αυτού από τον λήπτη. Κατά πάγια άποψη στη θεωρία¹¹⁴ και στη νομολογία¹¹⁵, νόμιμη αιτία πλουτισμού αποτελεί και το δεδικασμένο δικαστικής απόφασης¹¹⁶. Έτσι, αν ο οφειλέτης, μολοντί εξόφλησε απαίτηση του δανειστή του από τόκους τόκων πριν από τη συζήτηση της αγωγής, καταδικαστεί τελεσίδικα σε εκ νέου καταβολή του χρέους και αναγκαστεί να πληρώσει, τότε η δεύτερη πληρωμή δεν είναι αχρεώστητη, ούτε μπορεί να αναζητηθεί. Ο ενάγων δανειστής πλουτίζει μεν, αλλά με νόμιμη αιτία το δεδικασμένο της εσφαλμένης δικαστικής απόφασης. Διαφορετική άποψη θα συνεπαγόταν αμφισβήτηση της

¹¹³ Για το ζήτημα της αναδρομικής ή μη ενέργειας των νομολογιακών μεταστροφών βλ. αντί άλλων σε Κ. Αλεπάκο, ό.π. (υποσημ. 87), σ. 187, όπου και περαιτέρω παραπομπές στη θεωρία.

¹¹⁴ Βλ. αντί πολλών σε Βαλτούδη, σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, 904 αρ. 48, και τις εκεί παραπομπές στη θεωρία, καθώς και σε Σπ. Ψυχομάνη, ό.π. (υποσημ. 87), σ. 88-89.

¹¹⁵ ΑΠ 1348/2005 ΕλλΔνη 2006, 184 · ΑΠ 725/2004 ΕλλΔνη 2004, 1431 · ΑΠ 289/2000 ΕλλΔνη 2000, 1324 · ΑΠ 1102/1985 ΝοΒ 1986, 1046.

¹¹⁶ Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση διαταγής πληρωμής με ισχύ δεδικασμένου.

δεσμευτικής ενέργειας της απόφασης. Αποκλείεται δε, λόγω δεδικασμένου, η αναζήτηση και της πρώτης πληρωμής. Μόνη δυνατότητα παραμένει η άσκηση αναψηλάφησης για του λόγους και υπό τις προϋποθέσεις των άρθρων 538 επ. ΚΠολΔ¹¹⁷.

Αν δεν υφίσταται δεδικασμένο και εκκρεμεί η διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης, αντιρρήσεις μπορούν να προβληθούν με τις ανακοπές των άρθρων 933 επ. και 979 ΚΠολΔ (ή με τις ανακοπές των ΚΠολΔ 632-633, αν πρόκειται περί διαταγής πληρωμής), ακόμα και κατά του πίνακα κατάταξης δανειστών σε περίπτωση πλειστηριασμού. Εάν τέτοιες αντιρρήσεις δεν προβλήθηκαν ή προβλήθηκαν και απορρίφθηκαν, χωρίς, εντούτοις, να έχει ακόμη δημιουργηθεί δεδικασμένο, αλλά ο πιστολήπτης είτε κατέβαλε τους τόκους τόκων για να αποτραπεί η αναγκαστική εκτέλεση –περίπτωση που αφορά η ΟΛΑΠ 8/1998-, είτε εξαναγκάσθηκε η είσπραξή τους μέσω αναγκαστικής εκτέλεσης, η αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού παραμένει ακέραια, αφού με βάση την εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή της υπ' αριθμ. 289/1980 απόφασης της Ν.Ε., η είσπραξη τόκων συνιστά παράνομη αιτία πλουτισμού των τραπεζών και, εν πάση περιπτώσει, αχρεώστητη παροχή¹¹⁸.

Εξαιρουμένων των περιπτώσεων αναζήτησης τόκων επί τόκων στις περιπτώσεις ύπαρξης απόφασης ή διαταγής πληρωμής με ισχύ δεδικασμένου, καθίσταται πρόδηλο ότι οι τράπεζες μικρό μόνο μέρος των εξ ανατοκισμού τόκων θα υποχρεώνονταν να καταβάλουν στο πλαίσιο της ΑΚ 904.

Ωστόσο, ο νομοθέτης, στην προσπάθειά του να προστατεύσει τις τράπεζες, οι οποίες μέσω των εκπροσώπων τους είχαν εκφράσει ανησυχίες για κλονισμό του τραπεζικού συστήματος από την αναζήτηση εκ μέρους των δανειοληπτών παρανόμως καταβληθέντων τόκων επί τόκων¹¹⁹, όρισε με το άρθρο 30 §8 εδ. γ' του Ν. 2789/2000 (όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του με το άρθρο 42 του Ν. 2912/2001 και 39 §§1 έως 3 του Ν. 3259/2004) ότι: *«Καταβληθέντα οποτεδήποτε ποσά, ανεξαρτήτως ύψους, από τους οφειλέτες ή τρίτους είτε*

¹¹⁷ Βλ. αναλυτικά για το θέμα αυτό στον Δ. Κονδύλη, Το δεδικασμένο κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, 2η έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή 2007, §32.2, σ. 673 επ. (ιδίως σ. 677 -678), όπου και περαιτέρω παραπομπές στην ελληνική και ξένη βιβλιογραφία και νομολογία.

¹¹⁸ Σπ. Ψυχομάνης, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 121-122, ο οποίος σημειώνει, πάντως, ότι η ένσταση του δεδικασμένου, ως νόμιμη αιτία πλουτισμού, στο πλαίσιο της ΑΚ 904, προβαλλόμενη από την τράπεζα κατά του ενάγοντος πελάτη της, μπορεί στη συγκεκριμένη περίπτωση να αποκρουστεί με την αντένσταση της ΑΚ 281 (καταχρηστική άσκηση δικαιώματος). Τέτοια περίπτωση συνιστά η, εξαιτίας των παράνομων ανατοκισμών και δικαστικών διώξεων, δυσχερής οικονομική κατάσταση του οφειλέτη, που έχει δει να εξανεμίζονται αναίτια όλα τα περιουσιακά του στοιχεία, φθάνοντας σε σημείο στέρησης και των πλέον ακόμα χρειωδών του βίου ή των προοπτικών μιας νέας επαγγελματικής αρχής

¹¹⁹ Βλ. αναλυτικά για τα αντεπιχειρήματα που εκφράστηκαν από εκπροσώπους των τραπεζών για τις συνέπειες τυχόν ανατροπής της εφαρμογής της υπ' αριθμ. 289/80 αποφάσεως της Ν.Ε., βάσει της προγενέστερης πάγιας νομολογίας (ΟΛΑΠ 27/1988), μεταξύ άλλων σε Γ. Μούργελα, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 40, καθώς και σε Γ. Μίρκο, ό.π. (υποσημ. 68), σ. 63-64. Επικριτική στάση απέναντι στη μεταστροφή της νομολογίας με τις ΟΛΑΠ 8 και 9/1998 φαίνεται να τηρεί και ο Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 127-129.

εκουσίως, είτε κατόπιν συμφωνίας είτε οποιασδήποτε ρύθμισης, είτε συνεπεία διαδικασιών ατομικής ή συλλογικής εκτέλεσης δεν αναζητούνται σε καμία περίπτωση και για καμία αιτία»¹²⁰.

Η εν λόγω ρύθμιση αποκλείει σαφώς τους δανειολήπτες από την αναζήτηση των καταβληθέντων υπό το καθεστώς της υπ' αριθμ. 289/80 απόφασης της Ν.Ε., όπως είχε ερμηνευθεί από την πάγια, προγενέστερη των ΟΛΑΠ 8 και 9/1998 νομολογία, τόκων, οπότε η εφαρμογή της, καταρχήν, οδηγεί στην απόρριψη της ένδικης αξίωσης που θεμελιώνεται στις διατάξεις περί αδικαιολόγητου πλουτισμού. Ενόψει αυτού τέθηκε, τόσο ενώπιον των δικαστηρίων της ουσίας, όσο και ενώπιον του Αρείου Πάγου, το ζήτημα αν η σχετική ρύθμιση αντίκειται στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και στα άρθρα 17 §2 και 2 §1 του Συντάγματος.

Αρχικά, πάγια η νομολογία, με τη στήριξη και μερίδας της θεωρίας¹²¹ υποστήριζε ότι στην έννοια της κατά το άρθρο 17 Σ προστατευόμενης ιδιοκτησίας, εμπίπτουν αποκλειστικώς τα εμπράγματα δικαιώματα της κυριότητας και των δουλειών, αντίληψη στην οποία αντιτάχθηκε το μεγαλύτερο μέρος της θεωρίας. Με την ΟΛΑΠ 40/1998¹²², συντελέστηκε αποφασιστική καμπή

¹²⁰ Αναλυτικά για τη ρύθμιση του άρθρου 30 Ν. 2789/2000 βλ. στους Γ. Βελέντζα, Δίκαιο Τραπεζών και Τραπεζικών Συμβάσεων (Εργασιών), 3^η έκδοση, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 707 επ., Σπ. Ψυχομάνη, Περί ρυθμίσεως διογκωμένων οφειλών σε ποσά πολλαπλάσια του αρχικού κεφαλαίου (γνωμ.), ΕΕμπΔ 2003, σ. 740-749, Γ. Σχινά, Ρύθμιση παλαιών οφειλών υπό του άρθρου 30 του ν. 2789/2000 και του άρθρου 42 του ν. 2912/2001, ΕΕμπΔ 2001, σ. 616-638, Δ. Χατζημιχαήλ, Αδυναμία αναζητήσεως των καταβληθέντων σε τράπεζες (Α 30 §2 εδ. β' του Ν. 2789/2000), όπου και περαιτέρω παραπομπές στη θεωρία και νομολογία, ΕπισκΕΔ Α/2009, σ. 50-66, Ι. Ρωμανό, Ρύθμιση και επανακαθορισμός των οφειλών από τραπεζικές συμβάσεις δανείων κατ' άρθρο 30 §1 Ν. 2789/2000-Ζητήματα εγκυρότητας του εκτελεστού τίτλου σχετικά με την βεβαιότητα και το εκκαθαρισμένο της εκτελούμενης αξίωσης (Σκέψεις με αφορμή την ΜΠρΠειρ 2891/2003), De Lege Α/2006, σ. 11 επ., καθώς και στον Γ. Μούργελα, Ανατοκισμός – Ρύθμιση παλαιών οφειλών, Δελτίο ΕΕΤ 2000 (Α' και Β' Τριμήνου), σ. 72-83. Επίσης σε Κ. Παμπούκη, Κατάλοιπα του τραπεζικού ανατοκισμού εν υπερημερία – Συζήτηση με 6 αποφάσεις Μονομελών Πρωτοδικείων, ΕπισκΕΔ 2007, σ. 632-655. Βλ. αναλυτικά για το άρθρο 39 του Ν. 3259/2004 στους Π. Παπανικολάου, Πανωτόκια – Η αναλογία του τριπλασίου ως προϋπόθεση εντάξεως των «μεγάλων οφειλών» στη ρύθμιση του άρθρου 39 παρ. 4 του Ν. 3259/2004, Γνωμοδότηση, ΔΕΕ 2006, σ. 235-239, Π. Στάγκο, Η νομιμότητα του περιορισμού του τραπεζικού ανατοκισμού (άρθρο 39 Ν. 3259/2004), υπό το φως της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (γνωμ.), ΔΕΕ 6/2005, σ. 651-659, καθώς και στις διευκρινίσεις και σχόλιο της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών για το ανώτατο όριο ληξιπρόθεσμης οφειλής προς τις τράπεζες, με σχόλιο Γ. Μούργελα, ΔΕΕΤ, 2004 (Γ' Τριμήνου), σ. 27-40. Η ρύθμιση αυτή του άρθρου 30 του Ν. 2789/2000 (όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του με το άρθρο 42 του Ν. 2912/2001 και 39 §§1 έως 3 του Ν. 3259/2004), που θεσπίστηκε, προκειμένου να αρθεί η δημιουργηθείσα ένεκα της μεταστροφής της νομολογίας του Αρείου Πάγου ανασφάλεια του τραπεζικού συστήματος και να βρεθεί πλέον ασφαλής διέξοδος στο πρόβλημα της παράνομης διόγκωσης των οφειλών, καθιερώνει ένα σύστημα ex lege, υποχρεωτικού για τις δανείστριες τράπεζες περιορισμού των ληξιπρόθεσμων και απαιτητών προς αυτές οφειλών – με τη μέθοδο των πολλαπλασίων της οφειλής, ενταγμένη στο σύστημα διαδικασίας αναπροσαρμογής απαιτήσεων των πιστωτικών ιδρυμάτων. Στο σημείο αυτό να πούμε ότι έχει υποστηριχθεί (από τον Γ. Σχινά, ό.π. στην παρούσα υποσημείωση, σ. 633 (υπό Η1ε), ότι το γ' εδάφιο της παραγράφου 8 της εν λόγω διάταξης αποτελεί περιττή επί λέξει επανάληψη του τρίτου εδαφίου της παρ. 2 του αρ. 30. Ωστόσο, κατά την άποψή μας, το εδάφιο γ' της παραγράφου 8, όπως προκύπτει από τη διαφορετική συστηματική του ένταξη στο άρθρο 30, αφορά τα καταβληθέντα (πλέον των νομίμων ορίων) ποσά για οφειλές από συμβάσεις εξαιρούμενες από την ισχύ της ρυθμίσεως του άρθρου 30.

¹²¹ Για την άποψη αυτή της θεωρίας και της νομολογίας βλ. αναλυτικά σε Κ. Μπέη, Η συνταγματική κατοχύρωση έναντι της νομοθετικής εξουσίας και των ενοχικών περιουσιακών δικαιωμάτων, σε αρμονία με το άρθρο 1§1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ευρΣΔΑ, Παρατηρήσεις στην ΕφΑθ 3365/2003, Δ 2003, σ. 890.

¹²² Αρμ 1999, 412 = ΕλλΔνη 1999, 46 = Δ 30(1999), 230 με παρατηρήσεις Κ. Μπέη (231) = ΕΔΚΑ 1999, 138 = ΕΕμπΔ 1999, 28 = ΕΕργΔ 1999, 694 = ΝοΒ 47(1999), 752 με παρατηρήσεις Ι. Καρακώστα (754) = ΤοΣ 1999, 103. Την Ολομέλεια του Ακυρωτικού είχε απασχολήσει, εν προκειμένω, το ζήτημα αν το άρθρο 45 του Ν. 2172/1993,

στη νομολογία, καθώς δέχθηκε το κατ' άρθρο 28 §1 Σ ανεφάρμοστο των νομοθετικών καταργήσεων ενοχικών περιουσιακών δικαιωμάτων, στο πλαίσιο του άρθρου 1 §1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Παρά ταύτα, στη συγκεκριμένη περίπτωση, η νομολογία απέκρουσε σταθερά τη διεύρυνση της έννοιας της κατ' άρθρο 17 Σ ιδιοκτησίας προς την ίδια κατεύθυνση.

Μόλις το 2003, το Εφετείο Αθηνών, με την υπ' αριθμ. 3365/2003¹²³ απόφασή του, έκρινε ότι η δια νόμου απόσβεση ενοχικών περιουσιακών δικαιωμάτων προσκρούει στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και στα άρθρα 2 §1 και 17 §2 του Συντάγματος, διατάξεις οι οποίες προστατεύουν και τα ενοχικά περιουσιακά δικαιώματα και ειδικότερα τις απαιτήσεις, εφόσον υπάρχει νόμιμη προσδοκία με βάση το ισχύον ως την προσφυγή στο δικαστήριο δίκαιο, ότι μπορούν να ικανοποιηθούν δικαστικά. Τέτοιες ενοχικές αξιώσεις είναι και οι απαιτήσεις από αδικαιολόγητο πλουτισμό, ήτοι το δικαίωμα αναζήτησης των καταβληθέντων αχρεωστήτως, εφόσον η καταβολή δεν έγινε δυνάμει δικαστικής απόφασης, μη ανατραπείσας¹²⁴.

Το Ακυρωτικό δεν δέχθηκε την ερμηνεία αυτή και έκρινε αντίθετα, με την υπ' αριθμ. 1780/2005¹²⁵, με την οποία αναιρέθηκε η ως άνω ΕφΑθ 3365/2003, ότι «η διάταξη αυτή (του άρθρου 30 παρ. 2 εδ. β' του Ν. 2789/2000), με την οποία αποκλείεται η αναζήτηση των ποσών που καταβλήθηκαν για τις αναφερόμενες στην εν λόγω διάταξη περιπτώσεις, δεν αντίκειται στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και τα άρθρα 2 §1 και 17 §2 του Συντάγματος, διότι τα καταβληθέντα αυτά ποσά, κατά τη δημοσίευση του νόμου, είχαν εξέλθει νομίμως της περιουσίας του καταβάλλοντος και δεν αποτελούσαν πλέον περιουσιακό του στοιχείο ή κεκτημένο οικονομικό συμφέρον αυτού και συνεπώς ο νομοθέτης αποκλείοντας την αναζήτησή τους, δεν παραβιάζει τους προαναφερθέντες υπέρτερης αξίας κανόνες». Για προφανείς λόγους, ήτοι για την αποφυγή διατάραξης του χρηματοπιστωτικού συστήματος και γενικότερα της ασφάλειας του δικαίου, η νομολογία, με την ερμηνεία που προσέδωσε στην επίμαχη διάταξη, επιχείρησε, εν προκειμένω, να επιλύσει μέσω της νομοθετικής οδού τον κανόνα της αναδρομικότητας της νομολογιακής μεταστροφής, η οποία, κατά τα προρρηθέντα, ισχύει στην ημεδαπή, τουλάχιστον, έννομη τάξη.

που ρυθμίζει την απόσβεση αξιώσεων για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης από αδίκημα του τύπου, είναι ανίσχυρη ως αντισυνταγματική και αντικείμενη στην ΕΣΔΑ.

¹²³ ΕΤρΑξΧρΔ 2003, 641 = ΔΕΕ 2003, 1079 = ΕλλΔνη 2004, 595 = Δ 2003, 885 με παρατηρήσεις Κ. Μπέη.

¹²⁴ Βλ. και ΕφΑθ 53/2005 Αρμ 2006, 1731 = ΕπισκΕΔ Δ/2005, 982 με σύμφωνο εισαγωγικό σημείωμα Κ. Παμπούκη (983), καθώς επίσης και σε ΕφΘρ 143/2004 ΔΕΕ 2005, 689. Πρβλ και ΠΠρΡεΘ 28/2005 De Lege Α/2006, 75 = ΕΤρΑξΧρΔ 2007, 504.

¹²⁵ ΕλλΔνη 2006, 526 = ΕπισκΕΔ Γ/2006, 712 με παρατηρήσεις Α. Μπεχλιβάνη (716). Βλ. επίσης, ενδεικτικά, σε ΑΠ 222/2006 Αρμ 2006, 1557 · ΑΠ 1283/2005 ΧρηΔικ 2007, 95 · ΑΠ 1284/2005 ΔΕΕ 2005, 1191 · ΠΠρΑΘ 7746/2007 Αρμ 2008, 1696.

Σχετικά υποστηρίζεται στη θεωρία¹²⁶ το εξής: εκ πρώτης όψεως δικαιολογείται κάποιος δισταγμός μήπως η αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού από μεταγενέστερο νόμο, δεν ήταν ήδη κεκτημένο περιουσιακό δικαίωμα, ώστε να προστατεύεται από τα άρθρα 17 Σ και 1 §1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, αφού ο ίδιος ο νόμος που δημιούργησε το δικαίωμα σε μείωση της οφειλής από ανατοκισμούς, απαγόρευσε και την άσκηση αυτού του δικαιώματος προς αναζήτηση των ήδη καταβληθέντων. Ωστόσο, αυτό δεν είναι ακριβές. Το δικαίωμα του οφειλέτη δε δημιουργήθηκε για πρώτη φορά με τις ρυθμίσεις του ν. 2789/2000. Αντιθέτως, η ακυρότητα των αξιώσεων των τραπεζών από τους εξοντωτικούς ανατοκισμούς και η συνακόλουθη από αδικαιολόγητο πλουτισμό αξίωση του οφειλέτη για αποδοχή των ακύρων, και συνακόλουθα αχρεωστήτως, καταβληθέντων, προϋπήρχε ήδη βάσει των γενικών διατάξεων των ΑΚ 178, 179 και 281. Και ακριβώς επειδή αυτή, η από τον αδικαιολόγητο πλουτισμό αξίωση προϋπήρχε βάσει των γενικών διατάξεων, εμπίπτει στην έννοια της κατά το άρθρο 17 Σ ιδιοκτησίας και των κατά το άρθρο 1 §1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ αγαθών.

¹²⁶ Κ. Μπέης, ό.π (υποσημ. 121), σ. 890.

III. ΤΟ ΙΣΧΥΟΝ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΑΝΑΤΟΚΙΣΜΟΥ

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

1.1. Η αναγκαιότητα της επέμβασης του νομοθέτη με το άρθρο 12 του Ν. 2601/1998

Η ανατροπή της πάγιας νομολογίας με τις αποφάσεις 8 και 9/1998 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, παρά την αδιαμφισβήτητη ορθότητά της, ενείχε, όπως εμφανώς προκύπτει από τα προεκτεθέντα, τον κίνδυνο διατάραξης του χρηματοπιστωτικού συστήματος, αλλά και γενικότερα της ασφάλειας του δικαίου.

Η απομάκρυνση του Ακυρωτικού απ' όσα αντίθετα είχε νομολογήσει παλαιότερα (με την υπ' αριθμ. 27/88 απόφαση της ΟλΑΠ), και η επίδραση των εκφρασθεισών αντιρρήσεων της μειοψηφίας στις προαναφερθείσες αποφάσεις 8 και 9/1998 της ΟλΑΠ, ότι δηλαδή είναι έργο των νομοθετικών οργάνων να κρίνουν αν η δικαιοπολιτική ρύθμιση της απόφασης της Ν.Ε. είναι ή όχι οικονομικά ορθή, υποδεικνύοντας, εμμέσως πλην σαφώς, στην εκτελεστική λειτουργία την άμεση ανάγκη λήψης πρωτοβουλίας για τη νομοθετική κατάργηση του επικίνδυνου νομοθετικού μέτρου της απόφασης της Ν.Ε., έδωσαν έναυσμα σ' έναν επιστημονικό διάλογο, στον οποίο έσπευσε να παρέμβει και ο νομοθέτης με το άρθρο 12 του Ν. 2601/98¹²⁷, διάταξη που αποτελεί την ισχύουσα σήμερα ρύθμιση για το καθεστώς του τραπεζικού ανατοκισμού.

Υποστηρίχθηκε¹²⁸, ωστόσο, ότι η πολιτεία, κατόπιν της επελθούσας ομαλοποίησης της οικονομίας της χώρας και υπό καθεστώς πλήρους απελευθέρωσης των τραπεζικών επιτοκίων, αλλά και της επίτευξης του στόχου καταστολής του πληθωρισμού, δε θα έπρεπε να επιμένει στην εκ νέου θέσπιση ενός ειδικού καθεστώτος ανατοκισμού για τους οφειλόμενους στις τράπεζες τόκους. Οι κακές οικονομικές συνθήκες που υπήρχαν το έτος 1980 και που στην πραγματικότητα οδήγησαν στη θέσπιση του πρώτου εξαιρετικού μέτρου μέσω της απόφασης 289/80 της Ν.Ε., αποτελούσαν κατά το χρόνο θέσης σε ισχύ του Ν. 2601/1998, μακρινό παρελθόν, ώστε να μην υπήρχε κανένας λόγος δημοσίου συμφέροντος που να επιβάλει τη διαιώνισή του για χάρη των τραπεζών¹²⁹.

Η παραπάνω παρατήρηση είναι αρκετά κρίσιμη, ενόψει του ότι οι κανόνες δικαίου μιας έννομης τάξης, στόχο έχουν να ρυθμίσουν με ασφαλή και δίκαιο τρόπο μια νομικά σημαντική σχέση ή κατάσταση που δημιουργείται μέσα σε ορισμένο χώρο και χρόνο στην κοινωνική πραγματικότητα, έχοντας, κατά τη θέσπισή τους, μια ιστορική αφετηρία, όχι αμετάβλητη μέσα

¹²⁷ «Ενισχύσεις ιδιωτικών επενδύσεων για την οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας και άλλες διατάξεις» - ΦΕΚ Α' 81/15.4.1998. Βλ. για το κείμενο του νόμου αυτού στον ΚΝοΒ 1998, 661.

¹²⁸ Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1525-1526.

¹²⁹ Πρβλ και Σπ. Ψυχομάνη, ό.π. (υποσημ. 87), σ. 90. Κατά το συγγραφέα αυτόν: «...το δίκαιό μας διαθέτει ασφαλιστικές δικλείδες, ικανές να εναρμονίσουν την αναγκαία για τις οικονομικά ευαίσθητες τραπεζικές συναλλαγές συμβατική ελευθερία, με την απαράβατη δικαιική υποχρέωση προστασίας του οφειλέτη στον ανατοκισμό. Φαίνεται, γι' αυτό, περιττή μια ακόμα νομοθετική επέμβαση, ιδίως σήμερα, που η νομολογία του ΑΠ ξεκαθάρισε τα πράγματα...».

στο χρόνο, και μία μη γνωστής λήξεως χρονική προοπτική, ώστε αν οι ανάγκες που επέβαλαν τις δικαιοπολιτικές τομές του ιστορικού νομοθέτη μεταβληθούν τόσο πολύ στο μέλλον, τότε δε μένει παρά να διαπιστωθεί ότι οι κανόνες αυτοί έφτασαν στα όριά τους, μένοντας ξαφνικά μετέωρες, αποκομμένες από το ιστορικό τους υπόβαθρο, απαιτώντας την επέμβαση του ίδιου του νομοθέτη¹³⁰.

Ήδη με την παράγραφο 6 του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998, καταργείται η διάταξη του άρθρου 8 §6 του Ν. 1083/1980, με την οποία παρασχέθηκε η νομοθετική εξουσιοδότηση στην Ν.Ε. να ορίζει τα του ανατοκισμού, καθιστώντας ανεφάρμοστη την προβληματική υπ' αριθμ. 289/80 απόφασή της που εκδόθηκε κατά το παρελθόν¹³¹.

Κατά πόσο η νεότερη διάταξη αποκατέστησε τις αδικίες του προγενέστερου νομοθετικού καθεστώτος και αντιμετώπισε αποτελεσματικά το επίμαχο ζήτημα που ταλάνιζε επί 18 έτη το νομικό κόσμο και τους οφειλέτες των τραπεζών ή αν περιέπλεξε περισσότερο τα πράγματα, «φαλκιδεύοντας», στην ουσία, το αποτέλεσμα της νομολογιακής μεταστροφής, θα κριθεί μετά την ερμηνευτική προσέγγιση των επιμέρους διατάξεων της νομοθετικής αυτής παρέμβασης (άρθρ. 12 Ν. 2601/1998) που θα επιχειρήσουμε στις επόμενες σελίδες της παρούσας μελέτης.

1.2. Το πεδίο εφαρμογής της νέας νομοθετικής ρύθμισης

Μία πρώτη παρατήρηση –θετική υπέρ του νέου νόμου- είναι ότι, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε με την υπ' αριθμ. 289/80 απόφαση της Ν.Ε. και τον εξουσιοδοτικό της νόμο (άρθρο 8 §6 Ν. 1083/1980) που δεν διέκριναν, το νέο ειδικό πλαίσιο για τον ανατοκισμό αφορά, βάσει της παρ. 1, τους οφειλόμενους στα πιστωτικά ιδρύματα σε καθυστέρηση τόκους, όταν προέρχονται αποκλειστικά από πιστωτικές συμβάσεις (δανείων και πιστώσεων) και όχι από οποιαδήποτε άλλη αιτία, όπως λ.χ. από αδικαιολόγητο πλουτισμό, αδικοπραξία, οφειλή μισθωμάτων, καταπτώσεις εγγυητικών επιστολών κ.λ.π.¹³².

Το ότι στο πεδίο εφαρμογής της ρύθμισης του άρθρου 12, εντάσσονται οι συμβάσεις δανείων και πιστώσεων, προκύπτει, από το δεύτερο εδάφιο της §1 (*«...είτε πρόκειται για συμβάσεις δανείων είτε για συμβάσεις αλληλόχρεου λογαριασμού...»*), με την επισήμανση ότι με τον όρο συμβάσεις αλληλόχρεου, ο νομοθέτης, όπως θα αναλύσουμε παρακάτω, αναφέρεται στις περιπτώσεις πιστωτικών συμβάσεων που συνοδεύονται από συμβάσεις αλληλόχρεου λογαριασμού, αλλά και από τις επόμενες παραγράφους του άρθρου 12, ήτοι τις παραγράφους 3 και 4, όπου γίνεται λόγος για *«συμβάσεις δανείων και πιστώσεων»* και *«για συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων»* αντίστοιχα.

¹³⁰ Για τη λειτουργία του δικαίου και για το ρυθμιστικό στόχο των κανόνων δικαίου κατά το χρόνο της γένεσής τους βλ. αναλυτικά σε Φ. Δωρή, ό.π. (υποσημ. 99), σ. 15 επ. και 172 επ.

¹³¹ Βλ. σε Γ. Σχινά, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1709.

¹³² Βλ. σχετικά σε Π. Μάζη, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1526.

Ευνόητο είναι ότι, εφόσον η διάταξη κάνει λόγο για «πιστωτικά ιδρύματα»¹³³, δεν υπάγονται στη συγκεκριμένη ρύθμιση, μεταξύ άλλων, απαιτήσεις εταιρειών leasing ή factoring κατά των οφειλετών τους, οι οποίες θεωρούνται «χρηματοδοτικά» και όχι «πιστωτικά ιδρύματα» (άρθρο 2 §6 του Ν. 2076/1992 και ήδη άρθρο 2 §11 του Ν. 3601/2007)¹³⁴.

Από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 12, εξαιρούνται, επίσης, ιδιάζουσες συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων και συγκεκριμένα «*συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων σε συνάλλαγμα σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα που δεν κατοικούν ή δεν έχουν την έδρα τους στην Ελλάδα ή συμβάσεις με αντικείμενο παράγωγα χρηματοοικονομικά προϊόντα, όπως και συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων μεταξύ πιστωτικών ή χρηματοδοτικών ιδρυμάτων*». Οι συμβάσεις αυτές επιτρέπεται να περιλαμβάνουν συμφωνίες περί ανατοκισμού χωρίς κανένα χρονικό ή άλλο περιορισμό. Μάλιστα, με τη νομοθετική εξουσιοδότηση του άρθρου 12 παρ. 5 εδ. 2, ο Διοικητής της ΤτΕ, μπορεί με πράξεις του, να επεκτείνει την εξαιρετική αυτή ρύθμιση και σε άλλες ειδικής φύσης χρηματοοικονομικές συναλλαγές.

Η τελευταία αυτή ρύθμιση έχει επικριθεί ως λογικά και νομοτεχνικά ανεπιτυχής, με την αιτιολογία ότι δε δικαιολογείται η διάκριση στη ρύθμιση συναλλακτικών σχέσεων (και δη προκειμένου για σχέσεις φυσικών προσώπων) με μόνο κριτήριο το αν κατοικούν ή εδρεύουν σε συγκεκριμένη χώρα ούτε δικαιολογείται η επιφύλαξη διάφορης μεταχείρισης των παράγωγων χρηματοοικονομικών προϊόντων, τα οποία αποτελούν την αγορά του μέλλοντος. Άλλωστε προβληματική φαίνεται να είναι και η σχετική εξουσιοδότηση που δίδεται στο Διοικητή της ΤτΕ να επεκτείνει την εξαίρεση «και σε άλλες ειδικής φύσεως χρηματοοικονομικές συναλλαγές», καθώς λόγω της εντελώς αόριστης αναφοράς στην «*ειδική φύση*» (και όχι κάποιων καθοριζόμενων κατηγοριών πράξεων, αλλά γενικώς των συναλλαγών), δεν εξασφαλίζεται η απαραίτητη σαφήνεια και ειδικότητα της εξουσιοδότησης¹³⁵.

Ratio της νομοθετικής επιλογής της §5, βάσει της Εισηγητικής Έκθεσης του νόμου¹³⁶, είναι η δυσκολία ύπαρξης γενικής νομοθετικής ρύθμισης, ενόψει της πολυμορφίας και ραγδαίας εξέλιξης που παρουσιάζουν οι χρηματοοικονομικές συναλλαγές.

¹³³ Για την έννοια του πιστωτικού ιδρύματος βλ. παραπάνω (υποσημ. 61).

¹³⁴ Αναλυτικά για τη δυνατότητα ανατοκισμού των τόκων από καθυστερούμενα μισθώματα στη σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης βλ. σε Απ. Γεωργιάδη, Νέες μορφές συμβάσεων της σύγχρονης οικονομίας, 5^η έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή, 2008, § 9 αρ. 76-77 (σ. 54 -55) και τις εκεί παραπομπές.

¹³⁵ Έτσι ο Κ. Μποτόπουλος, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 582. Πάντως, κατά το Σπ. Ψυχομάνη, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 331, αρ. 826, η σχετική ελευθερία ανατοκισμού που παρέχεται με την §5 του άρθρου 12, υπόκειται στις γενικές περιοριστικές διατάξεις των άρθρων 178, 179, 281 και 288 ΑΚ.

¹³⁶ Βλ. το κείμενο της Εισηγητικής Έκθεσης του Ν. 2601/1998 (ΦΕΚ Α' 81/15.4.1998) στον ΚΝοΒ 1998, 669.

1.3. Η έναρξη ισχύος της διάταξης (άρθρο 12 παρ. 7) – Η διάκριση σε συμβάσεις που καταρτίστηκαν πριν και μετά τη θέση σε ισχύ του νόμου

Η παράγραφος 7 της υπό εξέταση διάταξης ορίζει ότι: *«Η ισχύς των διατάξεων των προηγούμενων παραγράφων αρχίζει από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, εκτός εκείνων που αφορούν τις συμβάσεις της καταναλωτικής πίστης (κάρτες), για τις οποίες η ισχύς τους αρχίζει μετά εξάμηνο από τη δημοσίευση αυτού».*

Δεδομένου ότι ο Ν. 2601/98 δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης στις 15.4.1998, πρέπει να γίνει δεκτό, κατά την ΑΚ 241, ότι η ισχύς των διατάξεων του άρχισε στις 16.4.1998, με εξαίρεση τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης (πιστωτικές κάρτες), των οποίων η ισχύς άρχισε στις 16.10.1998, προκειμένου οι τράπεζες που εκδίδουν τις πιστωτικές αυτές κάρτες να προσαρμοστούν στις νέες ρυθμίσεις. Σύμφωνα με το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης, η περίοδος των έξι (6) μηνών κρίνεται αναγκαία, λαμβανομένου υπόψη ότι αφενός μεν οι πιστωτικές κάρτες παρακολουθούνται μέσω προγραμμάτων λογισμικού, στα οποία δεν υπάρχει πρόβλεψη για τέτοιου είδους αλλαγές και αφετέρου δεν είναι δυνατή, λόγω του μεγάλου αριθμού τους, η κατά περίπτωση αντιμετώπιση του θέματος.

Περαιτέρω, εφόσον η §1 αναφέρεται ρητά στον ανατοκισμό *«από την ισχύ του παρόντος νόμου»*, πρέπει, ως εκ τούτου, να γίνει δεκτό ότι η διάταξη αυτή ισχύει μόνο εάν η βασική σύμβαση, δυνάμει της οποίας οφείλονται *«σε καθυστέρηση τόκοι»*, καταρτίστηκε μετά την 16.4.1998. Τούτο προκύπτει, και κατ' αντιδιαστολή με την §2 του άρθρου, στο ρυθμιστικό πεδίο της οποίας εντάσσονται *«συμβάσεις που έχουν καταρτισθεί πριν από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού»*.

Θα πρέπει να τονίσουμε εδώ ότι η βασική σύμβαση διαφέρει από την ειδική *«συμφωνία ανατοκισμού»* των οφειλόμενων σε καθυστέρηση τόκων. Η ειδική συμφωνία αυτή μπορεί να υπάρχει στη βασική σύμβαση μεταξύ πιστωτικού ιδρύματος και πελάτη, δύναται όμως να συναφθεί και οποτεδήποτε μεταγενέστερα. Απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή του πρώτου εδαφίου της §1 είναι, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω, τόσο η σύναψη της βασικής σύμβασης, όσο και η πρόβλεψη της ειδικής συμφωνίας ανατοκισμού να λαμβάνουν χώρα μετά τις 16.4.1998¹³⁷.

Οι παραπάνω διευκρινίσεις είναι χρήσιμες, στο μέτρο που η νέα ρύθμιση καταρχήν διακρίνει μεταξύ των συμβάσεων που καταρτίστηκαν πριν από τη θέση του σε ισχύ και εκείνων που καταρτίζονται μετά από αυτήν, ενώ σ' ένα δεύτερο επίπεδο, γίνεται διάκριση μεταξύ συμβάσεων που περιλαμβάνουν συμφωνία για ανατοκισμό και στις συμβάσεις που δεν περιέχουν σχετική πρόβλεψη. Δεν απομένει παρά να προχωρήσουμε στην εξέταση των επιμέρους διατάξεων της ρύθμισης.

¹³⁷ Βλ. αναλυτικά σε Γ. Σχινά, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1709-1710.

2. Ο ανατοκισμός των καθυστερούμενων τόκων σε πιστωτικές συμβάσεις που καταρτίζονται μετά τη δημοσίευση του νέου νόμου και περιλαμβάνουν συμφωνία ανατοκισμού (άρθρο 12 παρ. 1, εδ. α', β' και γ')

Το άρθρο 12 παρ. 1 του Ν. 2601/1998 ορίζει ότι:

«Από την ισχύ του παρόντος νόμου, οι οφειλόμενοι στα πιστωτικά ιδρύματα σε καθυστέρηση τόκοι ανατοκίζονται, εφόσον τούτο συμφωνηθεί, από την πρώτη ημέρα της καθυστέρησης. Οι τόκοι που προκύπτουν προστίθενται στο ληξιπρόθεσμο κεφάλαιο ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο είτε πρόκειται για συμβάσεις δανείων είτε για συμβάσεις αλληλόχρεου λογαριασμού και το προσωρινό ή οριστικό κατάλοιπο αυτού. Κατά τα λοιπά, εφαρμόζεται η διάταξη του άρθρου 112 του Εισαγωγικού Νόμου Α.Κ.».

Η παραπάνω διάταξη, διατυπωθείσα νομοτεχνικά με «περίτεχνη» προχειρότητα και πλημμέλεια¹³⁸, αποτελεί στην κυριολεξία ένα λεκτικό κράμα, ομοιάζουσα φραστικά εν μέρει με την επίμαχη απόφαση της Ν.Ε. (*«από την πρώτη ημέρα της καθυστέρησης»*) και εν μέρει με την ερμηνεία της απόφασης αυτής από τις προμνησθείσες αποφάσεις 8 και 9/1998 της Ολομέλειας του ΑΠ (*«εφόσον τούτο συμφωνηθεί»*), *«δένοντας δήθεν την υπάρχουσα ρύθμιση με το πνεύμα των αποφάσεων»*¹³⁹. Παρόλο που η επανάληψη της φρασεολογίας της απόφασης της Ν.Ε. συντελείται επί τα βελτίω, ενόψει του ότι λαμβάνει υπόψη τα νομολογηθέντα με τις αποφάσεις της Ολομέλειας του ΑΠ¹⁴⁰, τα ερμηνευτικά προβλήματα που προκαλεί στον εφαρμοστή του δικαίου είναι πολλά και ιδιαίτερος σοβαρά.

Ειδικότερα, ο όρος «εκτοκισμός», ο οποίος είχε δημιουργήσει –υπό το καθεστώς της απόφασης της Ν.Ε.- ερμηνευτικά προβλήματα, ενόψει του ότι γινόταν δεκτό από τη θεωρία και τη νομολογία ότι πρόκειται για τη λογιστική διάσταση του ανατοκισμού¹⁴¹, αντικαταστάθηκε με τον καθιερωμένο όρο «ανατοκισμό», εντάσσοντας τη διάταξη του άρθρου 12 στο σύνολο των διατάξεων που ρυθμίζουν τα του ανατοκισμού. Να σημειωθεί ότι η λέξη και η έννοια του ανατοκισμού, μέχρι τη θέσπιση της εξεταζόμενης διάταξης, δεν αναφερόταν ρητώς σε οποιαδήποτε διάταξη του νόμου¹⁴².

Από τη νέα ρύθμιση, εξαλείφθηκαν οι λέξεις «άνευ οιοδήποτε χρονικού ή άλλου περιορισμού» της αποφάσεως της Ν.Ε., δίχως να αφήνει πλέον πεδίο πρωτοβουλίας στα πιστωτικά ιδρύματα να καθορίζουν μονομερώς τους όρους του ανατοκισμού, και τη θέση τους

¹³⁸ Περί της κακοτεχνίας της νέας ρύθμισης κάνουν λόγο μεταξύ άλλων οι Σπ. Ψυχομάνης, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 327, αρ. 818 («...κακότεχνη και προβληματική ρύθμιση...») και η Ευγ. Αλεξανδροπούλου – Αιγυπτιάδου, ό.π. (υποσημ. 38), σ. 316.

¹³⁹ Έτσι ο Κ. Παμπούκης, ό.π. (υποσημ. 75), σ. 91.

¹⁴⁰ Ως προς τη σύγκριση των διατυπώσεων της απόφασης της Ν.Ε. 289/80 με εκείνη του άρθρου 12 παρ. 1 του Ν. 2601/1998, βλ. μεταξύ άλλων σε Γ. Σχινά, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1709.

¹⁴¹ Για την έννοια του εκτοκισμού και τη διαφοροποίησή του από την αντίστοιχη του ανατοκισμού, βλ. παραπάνω σε υποσημείωση 67 και 78.

¹⁴² Έτσι ο Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 95.

κατέλαβε η φράση «εφόσον τούτο συμφωνηθεί», προς εναρμόνιση με τις κατευθυντήριες γραμμές της ΟΛΑΠ.

Εν τούτοις, ερμηνευτικό πρόβλημα προκαλεί η φράση «*από την πρώτη ημέρα της καθυστέρησης*», που αναφέρεται στον ανατοκισμό των σε καθυστέρηση τόκων. Αν σταθούμε αποκλειστικά στο εδάφιο αυτό και έχοντας ως σημείο εκκίνησης για την έρευνα του νοήματός του το κείμενο του νόμου, όπως γίνεται αντιληπτό γλωσσικά με τους γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες του και τη σημασία των χρησιμοποιούμενων λέξεων¹⁴³, προκύπτει ότι οι τόκοι που προέρχονται από το αρχικό κεφάλαιο, και οι οποίοι δεν εξοφλήθησαν κατά τη συμφωνημένη ημέρα εξόφλησής τους («καθυστερούμενοι τόκοι») ανατοκίζονται αμέσως μόλις αυτοί καταστούν ληξιπρόθεσμοι.

Στην ουσία, το ανωτέρω εδάφιο αποτελεί αντιγραφή του κειμένου της απόφασης της Ν.Ε., όπως ερμηνεύθηκε μετά τη στροφή της πάγιας νομολογίας, ώστε η μόνη διαφοροποίηση που επιφέρει στο καθεστώς του μέχρι τότε ελεύθερου τραπεζικού ανατοκισμού είναι η, νομοθετημένη πλέον, προϋπόθεση της προγενέστερης συμφωνίας μεταξύ πιστωτικών ιδρυμάτων και δανειοληπτών.

Η ερμηνεία του εν λόγω εδαφίου καθίσταται δυσχερέστερη, αν λάβουμε υπόψη και το «γράμμα» του αμέσως επόμενου εδαφίου («*Οι τόκοι που προκύπτουν προστίθενται στο ληξιπρόθεσμο κεφάλαιο ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο..*») και ιδιαίτερα τη φράση «οι τόκοι που προκύπτουν», καθώς δεν είναι σαφές και δεν προσδιορίζεται, βάσει των συντακτικών κανόνων της γλώσσας -οι οποίοι, ως γνωστόν, βασικό σκοπό έχουν να δείξουν τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι λέξεις μέσα στο λόγο, και τελικά να βοηθήσουν στην κατανόηση ενός κειμένου- αν, ως τόκοι που προστίθενται στο αρχικό κεφάλαιο νοούνται οι καθυστερούμενοι τόκοι εκ του αρχικού κεφαλαίου ή οι τόκοι που παράγονται από τον ανατοκισμό των καθυστερούμενων αυτών τόκων.

¹⁴³ Αναλυτικά για την ερμηνευτική εμβέλεια του γράμματος του κανόνα δικαίου βλ. αντί πολλών σε Φ. Δωρή, ό.π. (υποσημ. 99), σ. 166 επομ.

2.1. Ειδικότερα η ερμηνεία του άρθρου 12 παρ. 1, εδ. α' και β': η πολυσημία του «γράμματος» της διάταξης και η πρόκριση της ιστορικής και συστηματικής ερμηνείας για την εξαγωγικού του αναζητούμενου νοήματος του κανόνα δικαίου¹⁴⁴

2.1.1. Πρώτη ερμηνευτική εκδοχή που προκύπτει από το «γράμμα» της διάταξης

Θεωρία¹⁴⁵ και νομολογία¹⁴⁶, ερμηνεύουν τα δύο πρώτα εδάφια της πρώτης παραγράφου του άρθρου 12 ως εξής: Ο ανατοκισμός των οφειλόμενων στα πιστωτικά ιδρύματα σε καθυστέρηση τόκων, στις νέες, μετά τη θέση σε ισχύ του νόμου καταρτιζόμενες τραπεζικές πιστωτικές συμβάσεις, μπορεί πλέον να γίνεται ανά εξαμήνο και άνω, υπό την προϋπόθεση αφενός μεν ο ανατοκισμός και τα διαστήματά του να έχουν συμφωνηθεί, αφετέρου δε, η εν λόγω συμφωνία να προβλέπει διαστήματα ανατοκισμού (περιόδους κεφαλαιοποίησης) των σε καθυστέρηση τόκων ίσα ή μεγαλύτερα του εξαμήνου.

Μόνο τότε η ενυπάρχουσα στις τραπεζικές πιστωτικές συμβάσεις συμφωνία ανατοκισμού είναι έγκυρη, όταν δηλαδή η προσθήκη των νέων τόκων στους καθυστερούμενους γίνεται ανά εξαμήνο κατ' ελάχιστο όριο. Συνεπώς είναι έγκυρη η συμφωνία όπου θα ορίζεται ανατοκισμός λ.χ. ανά οκτάμηνο ή ανά έτος, όχι όμως για διάστημα μικρότερο του εξαμήνου, λ.χ. ανά τρίμηνο. Ευνόητο είναι ότι τα μέρη μπορούν στη σύμβαση να αποκλείσουν, ρητά ή σιωπηρά, τον ανατοκισμό των οφειλόμενων τόκων που βρίσκονται σε καθυστέρηση εξόφλησης¹⁴⁷.

Αν η συμφωνία ανατοκισμού προβλέπει διαστήματα μικρότερα του εξαμήνου, θα πάσχει από ακυρότητα (ΑΚ 174), η οποία, πάντως, θα περιορίζεται στο υπερβάλλον, με αναλογική εφαρμογή της ΑΚ 294.

Βάσει της πρώτης και επικρατούσας αυτής ερμηνευτικής εκδοχής, η προσθήκη των τόκων στο κεφάλαιο σε περιόδους ίσες ή μεγαλύτερες του εξαμήνου, αναφέρεται στους σε καθυστέρηση οφειλόμενους τόκους, ήτοι στους τόκους που προέρχονται από το κεφάλαιο και δεν καταβλήθηκαν κατά τη συμφωνημένη ημέρα εξόφλησής τους, χωρίς να γίνεται περαιτέρω διάκριση μεταξύ της κεφαλαιοποίησης των καθυστερούμενων τόκων και των τόκων από ανατοκισμό τόκων.

¹⁴⁴ Το ζήτημα του ανατοκισμού στην περίπτωση του αλληλόχρεου λογαριασμού, θα εξεταστεί σε ειδική ενότητα παρακάτω.

¹⁴⁵ Για την ερμηνεία της διάταξης αυτής βλ. μεταξύ άλλων στους, Απ. Γεωργιάδη, ό.π. (υποσημ. 2), §9 αρ. 31, Μ. Σταθόπουλο, (υποσημ. 3), §12 αρ. 33, Σπ. Ψυχομάνη, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 329-330, στον ίδιο, Η νέα νομοθετική ρύθμιση για τον ανατοκισμό ΕπισκΕΔ Α/1998, σ. 277, Δ. Μέλισσα, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 617-618, Κ. Μποτόπουλο, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 581 in fine- 582, Π. Μάζη, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1527 και Ευγ. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, ό.π. (υποσημ. 38), σ. 316-317.

¹⁴⁶ Βλ. ενδεικτικά σε ΕφΑθ 2665/2010 ΔΕΕ 2010, 1197 και σε ΜΠρΓρεβ 66/2008 Αρμ 2008, 1703.

¹⁴⁷ Όπως, άλλωστε, ίσχυε και υπό το προγενέστερο νομοθετικό καθεστώς της Ν.Ε. 289/80. Βλ. ενδεικτικά σε ΑΠ 320/92 ΕλλΔνη 34, 1090 · ΑΠ 696/93 ΕΕΝ 1994, 462 · ΑΠ 1347/91 ΕΕΝ 1993, 108 · ΠΠρΚαβ 74/99 ΔΕΕ 2000, 175 = ΝοΒ 2000, 500. Βλ σχετικά αντί πολλών σε Π. Μάζη, ό.π. (υποσημ. 30), σ. 385.

Περαιτέρω, εφόσον γίνεται λόγος περί προσθήκης τόκων στο ληξιπρόθεσμο κεφάλαιο, ο ανατοκισμός της παρ. 1 του άρθρου 12, αποτελεί περίπτωση έμμεσου ανατοκισμού (anatocismus conjunctus), με ό,τι αυτό συνεπάγεται κατά τα αναλυτικώς προεκτεθέντα στο οικείο κεφάλαιο του Α' μέρους της παρούσας μελέτης, ώστε για τον υπολογισμό της τελικής οφειλής από την πιστωτική σύμβαση να έχει εφαρμογή ο μαθηματικός τύπος της σύνθετης κεφαλαιοποίησης $[Σ = Κ (1 + Ε)^ν]$, όπου Σ η τελική οφειλή, Κ το αρχικό κεφάλαιο, Ε το επιτόκιο και ν οι χρονικές περίοδοι του ανατοκισμού].

Σε περίπτωση δε που συμφωνείται στη σύμβαση ότι η τράπεζα δικαιούται να ανατοκίζει τους καθυστερούμενους τόκους, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 12 §1 του Ν. 2601/1998, χωρίς, όμως, να ορίζεται ταυτόχρονα και ο χρόνος της εκάστοτε υλοποίησής του, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι θα ισχύει το εξάμηνο¹⁴⁸.

2.1.2. Δεύτερη ερμηνευτική εκδοχή που προκύπτει από το «γράμμα» της διάταξης

Από την άλλη πλευρά, αν δεχθούμε τη δεύτερη εκδοχή, ότι δηλαδή το «γράμμα» του νόμου αναφέρεται στον ανατοκισμό των εξ ανατοκισμού τόκων¹⁴⁹, τότε η διάταξη φαίνεται να κάνει διάκριση ανάμεσα σε τόκους προερχόμενους από κεφάλαιο, που δεν καταβλήθηκαν κατά τη συμφωνημένη ημέρα εξόφλησής τους («καθυστερούμενοι τόκοι») και στους τόκους που παράγονται από την κεφαλαιοποίηση των καθυστερούμενων τόκων (τόκοι από ανατοκισμό τόκων), επιφυλάσσοντας διαφορετική χρονική συχνότητα ανατοκισμού για καθεμία από αυτές, στο μέτρο που η πρώτη κατηγορία τόκων ανατοκίζεται «από την πρώτη ημέρα καθυστέρησης», ενώ οι τόκοι της δεύτερης κατηγορίας κεφαλαιοποιούνται κατά χρονικά διαστήματα ίσα ή μεγαλύτερα του εξαμήνου.

Από τη γραμματική ερμηνεία των ανωτέρω εδαφίων, προκύπτει ότι οι τόκοι που δεν καταβλήθηκαν κατά τη συμφωνημένη ημέρα εξόφλησης, θεωρητικά θα μπορούσαν να δώσουν τη δυνατότητα στα πιστωτικά ιδρύματα να επιβάλλουν ανατοκισμό συχνότερα από ανά εξάμηνο, ακόμη και κατά ημέρα, όπως άλλωστε ίσχυε και υπό το προγενέστερο καθεστώς της απόφασης της Ν.Ε., με μόνη τη διαφορά ότι πλέον ο νομοθέτης δεν παρέχει στις τράπεζες ένα μονομερές διαπλαστικό δικαίωμα επιβολής και προσδιορισμού του ανατοκισμού κατά βούληση, αλλά απαιτεί συμφωνία μεταξύ των μερών. Η συμφωνία δε αυτή για τα πιστωτικά ιδρύματα δε μπορεί

¹⁴⁸ Έτσι ο Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1527, με επιχείρημα από το άρθρο 112 §2 ΕισΝΑΚ που θέτει την αρχή αυτή, το οποίο, «κατά τα λοιπά», ορίζεται ότι εξακολουθεί να ισχύει.

¹⁴⁹ Ότι η φράση «οι τόκοι που προκύπτουν» του β' εδαφίου της παραγράφου αναφέρεται στους εξ ανατοκισμού τόκους και όχι στους καθυστερούμενους, υποστηρίζει ο Γ. Σχινάς, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1710, υπό Δ3, χωρίς, ωστόσο, να διακρίνει σε διαφορετική μεταχείριση ανατοκισμού των καθυστερούμενων τόκων και των τόκων εξ ανατοκισμού. Αντίθετα η Ευγ. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, ό.π. (υποσημ. 38), σ. 316, δέχεται ότι η ερμηνεία αυτή στηρίζεται μεν στο «γράμμα» της διάταξης, αποτελεί δε μόνο τη μία από τις δύο δυνατές ερμηνευτικές εκδοχές που απορρέουν από τη γραμματική ερμηνεία, ώστε για την αναζήτηση του νοήματος της εν λόγω νομοθετικής ρύθμισης να είναι απαραίτητη η συνδρομή και των λοιπών ερμηνευτικών κριτηρίων.

παρά να νοηθεί, αν θέλουμε να κυριολεκτούμε, ως ενσωμάτωση ρητρών συνομολόγησης ανατοκισμού σε στερεότυπους όρους, στις οποίες θα καλούνται οι δανειολήπτες, κατόπιν «διαπραγμάτευσης(;)» να προσχωρούν.

Έτσι, εφόσον, για παράδειγμα¹⁵⁰, στο πλαίσιο σύμβασης πίστωσης με ανοικτό (αλληλόχρεο) λογαριασμό έχει συμφωνηθεί, όπως συνήθως συμβαίνει, ότι οι τόκοι του εκταμιευμένου κεφαλαίου θα εξοφλούνται ανά τρίμηνο και ότι οι μη εξοφλούμενοι τόκοι, ήτοι οι καθυστερούμενοι τόκοι, θα ανατοκίζονται από την πρώτη ημέρα της καθυστέρησης, οι τόκοι που προκύπτουν από αυτή την κεφαλαιοποίηση παράγουν τόκους, δηλαδή ανατοκίζονται. Οι τελευταίοι, όμως, αυτοί τόκοι δεν προστίθενται στο ληξιπρόθεσμο κεφάλαιο πριν το τέλος κάθε εξαμήνου. Παραμένουν συνεπώς ως αυτοτελής οφειλή και προστίθενται στο ληξιπρόθεσμο κεφάλαιο, δηλ. κεφαλαιοποιούνται στο τέλος του εξαμήνου.

Να παρατηρήσουμε στο σημείο αυτό ότι η Ευγ. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, στη σχετική μελέτη της¹⁵¹, όσες φορές αναφέρεται στον ανατοκισμό των καθυστερούμενων τόκων, κατά την ανωτέρω διάκριση, όπως αυτή προκύπτει από τη γραμματική ερμηνεία της διάταξης, χρησιμοποιεί τον όρο «κεφαλαιοποίηση», κάτι που, κατά τη γνώμη μας, δεν είναι απόλυτα ορθό. Ήδη, και στο παραπάνω παράδειγμα που χρησιμοποιεί η συγγραφέας για να καταστήσει σαφέστερη τη διαφορετική νομοθετική ρύθμιση που ο νομοθέτης επιφυλάσσει στους καθυστερούμενους και στους εξ ανατοκισμού τόκους ως προς τη χρονική συχνότητα ανατοκισμού, υποστηρίζει ότι οι καθυστερούμενοι τόκοι, ναι μεν «κεφαλαιοποιούνται(;)» από την πρώτη ημέρα της καθυστέρησης, παραμένουν δε ως «αυτοτελής(;)» οφειλή και προστίθενται στο κεφάλαιο στο τέλος του εξαμήνου.

Βάσει, όμως, των όσων αναπτύξαμε στο οικείο κεφάλαιο του Α' μέρους της μελέτης μας, γίνεται αντιληπτό ότι εφόσον κάνουμε λόγο για κεφαλαιοποίηση καθυστερούμενων τόκων, ήτοι για αυτόματη ενσωμάτωση των τόκων αυτών στο κεφάλαιο, υπολογιζόμενη με τη βοήθεια του μαθηματικού τύπου $\Sigma = K (1 + E)^V$, δε μπορούμε να θεωρούμε ότι αυτή η οφειλή των εξ ανατοκισμού τόκων παραμένει αυτοτελής, στο μέτρο που ήδη με την ενσωμάτωση τους στο κεφάλαιο, οι τόκοι των καθυστερούμενων τόκων χάνουν την αυτοτέλειά τους και δεν αποτελούν πλέον οριστό κονδύλι¹⁵². Ας μην ξεχνάμε, ότι η μέθοδος του έμμεσου ανατοκισμού συμπεριλαμβάνει στην ίδια ενέργεια, το σύγχρονο και ενιαίο υπολογισμό των τόκων επί του

¹⁵⁰ Το παράδειγμα αυτό αναφέρεται στη μελέτη της Ευγ. Αλεξανδροπούλου- Αιγυπτιάδου, ό.π., υποσημ. 38, σ. 316.

¹⁵¹ Βλ. σε αμέσως προηγούμενη υποσημείωση.

¹⁵² Βλ. παραπάνω, υπό 3.2.β. Βέβαια, σύμφωνα με τα όσα αναφέρονται στον Ν. Βερβερίδη, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 98, ένας πρακτικός, αλλά έμμεσος τρόπος, για να βρεθούν πόσοι είναι οι τόκοι των τόκων που περιέχονται (έχουν ενσωματωθεί) στο υπόλοιπο που θα προκύψει μετά τον υπολογισμό της οφειλής με το σύστημα του (έμμεσου) ανατοκισμού, είναι ο εξής:

1. Υπολογίζουμε το υπόλοιπο της οφειλής με τη μέθοδο του ανατοκισμού.

2. Υπολογίζουμε τους οφειλόμενους, χωρίς ανατοκισμό, τόκους, τους οποίους προσθέτουμε στο κεφάλαιο.

Η διαφορά που προκύπτει από την αφαίρεση του δεύτερου υπολοίπου από το πρώτο, αποτελεί τους τόκους των τόκων ή τους τόκους από ανατοκισμό, όπως συνηθίζεται να τους αποκαλούν οι απλοί συναλλασσόμενοι.

κεφαλαίου, αλλά και του τόκου επί των τόκων, των προηγούμενων περιόδων, χωρίς να μπορεί να γίνεται χωριστός υπολογισμός εκάστου εξ αυτών.

Ακόμη κι αν, βάσει των ορίων που χαράζει η γραμματική ερμηνεία της επίμαχης διάταξης, δεχθούμε ότι ένα από τα δυνατά νοήματά της συνεπάγεται τη διαφορετική νομοθετική ρύθμιση του ανατοκισμού των καθυστερούμενων και των εξ ανατοκισμού τόκων, θα πρέπει να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι ο ανατοκισμός των τόκων της πρώτης κατηγορίας, αποτελεί περίπτωση άμεσου ανατοκισμού, έννοια, που όπως πολλάκις τονίσαμε, δεν ταυτίζεται με την έννοια της κεφαλαιοποίησης των τόκων.

Για προσθήκη των εξ ανατοκισμού τόκων στο ληξιπρόθεσμο κεφάλαιο, κάνει λόγο και ο Γ. Σχινάς¹⁵³, υποστηρίζοντας ότι το δεύτερο εδάφιο, αφορά στους τόκους εξ ανατοκισμού, οι οποίοι θα προκύψουν επί των «σε καθυστέρηση τόκων», οφειλόμενων από συμβάσεις δανείων ή αλληλόχρεων λογαριασμών, οι οποίοι συνήφθησαν από την 16^η Απριλίου 1998 και εξής.

Αν, όμως, δεχθούμε ότι ο νομοθέτης στο δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 1 ρυθμίζει τον περαιτέρω ανατοκισμό των τόκων που προκύπτουν από τον ανατοκισμό των τόκων εκ του αρχικού κεφαλαίου, το ερώτημα που εύλογα προκύπτει είναι ποια ρύθμιση επιφυλάσσει ο νομοθέτης για τον ανατοκισμό αυτών των τελευταίων τόκων και ποιο είναι, εν τέλει, το νόημα του πρώτου εδαφίου κατά το οποίο «...οι οφειλόμενοι...σε καθυστέρηση τόκοι ανατοκίζονται... από την πρώτη ημέρα της καθυστέρησης...» Με άλλα λόγια, βάσει της άποψης αυτής, ο νομοθέτης του άρθρου 12 του Ν. 2601/98, περιόρισε χρονικά τον ανατοκισμό μόνο για τους εξ ανατοκισμού τόκους και όχι για τους καθυστερούμενους εκ του αρχικού κεφαλαίου τόκους, για τους οποίους υιοθέτησε ρύθμιση όμοια με αυτή της απόφασης της Ν.Ε., με μόνη διαφορά ότι πλέον απαιτεί ρητή συμφωνία ανατοκισμού μεταξύ των μερών.

Στη συνέχεια, παρόλα αυτά, ο εν λόγω συγγραφέας δέχεται ότι: «είναι αυτονόητο ότι και η διάταξις αυτή της δευτέρας φράσεως ...είναι, τρόπον τινά, συμπληρωματική της διατάξεως της πρώτης φράσεως του εν λόγω πρώτου εδαφίου της §1....», πράγμα που σημαίνει ότι δεν διακρίνει μεταξύ του ανατοκισμού των καθυστερούμενων τόκων και των τόκων εξ ανατοκισμού και, ως εκ τούτου, ασπάζεται κι αυτός την ερμηνεία της πρώτης ερμηνευτικής εκδοχής.

Ο ανωτέρω συγγραφέας, υποστηρίζει, επίσης, ότι το νόημα του β' εδαφίου, κατά το οποίο «οι τόκοι που προκύπτουν προστίθενται στο ληξιπρόθεσμο κεφάλαιο ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο» δεν είναι ότι οι εξ ανατοκισμού τόκοι προστίθενται οπωσδήποτε στο ληξιπρόθεσμο κεφάλαιο, αλλ' ότι η συμφωνία περί ανατοκισμού δεν δύναται να προβλέπει προσθήκη των τόκων στο ληξιπρόθεσμο κεφάλαιο κατά χρονικά διαστήματα μικρότερα του εξαμήνου. Τούτο δε προκύπτει, όχι μόνο από τις λέξεις «κατ' ελάχιστο όριο», αλλά και από την πρώτη φράση του εδαφίου τούτου βάσει του κατά μείζονα λόγο επιχειρήματος, το οποίο έχει ως

¹⁵³ Γ. Σχινάς, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1710, υπό Δ.Ι.3.

εξής: αν ο νομοθέτης απαιτεί ρητή συμφωνία ανατοκισμού των τόκων, ώστε να προστατευθεί ο οφειλέτης από την «δυσμενή γι αυτόν μεταβολή της (πιστωτικής σύμβασης) με τον ανατοκισμό των καθυστερούμενων τόκων», για να χρησιμοποιήσουμε επί λέξει τη διατύπωση της ΟΛΑΠ 8 και 9/1998, κατά μείζονα λόγο απαιτείται ρητή συμφωνία προσθήκης των εξ ανατοκισμού τόκων στο ληξιπρόθεσμο κεφάλαιο, διότι η προσθήκη αυτή καθιστά ακόμη δυσμενέστερη τη θέση του οφειλέτη.

Η άποψη αυτή, όμως, που δέχεται ότι η κεφαλαιοποίηση μπορεί και να αποκλεισθεί στη συμφωνία του άρθρου 12 παρ. 1, δε μπορεί να γίνει απόλυτα κατανοητή, μια και πρόκειται εδώ για συμφωνία που συνομολογείται εκ των προτέρων, για να ισχύει μελλοντικά, με ανατοκισμό επερχόμενο ανά τακτά χρονικά διαστήματα ¹⁵⁴, ενώ η προεκτεθείσα σκέψη υπονοεί ότι η έννοια του ανατοκισμού στην παρ. 1 του άρθρου 12 δεν ταυτίζεται με την έννοια της ενσωμάτωσης των τόκων στο κεφάλαιο.

2.1.3. Η αδυναμία του «γράμματος» των εδαφίων α' και β' να οδηγήσουν στην αποκάλυψη του ερμηνευτέου νοήματός τους - Η συνδρομή των λοιπών ερμηνευτικών κριτηρίων

Όπως έγινε εύκολα αντιληπτό από την ανωτέρω παράθεση των απόψεων που έχουν διατυπωθεί στη θεωρία για το νόημα των εδαφίων α' και β' της §1 του άρθρου 12, προκύπτει ανενδοίαστα ότι μέσα από την ερμηνευτική διεργασία με σημείο αναφοράς το «γράμμα» των εδαφίων αυτών, απαριθμούνται περισσότερα του ενός δυνατά νοήματα που συνάγονται απ' αυτά.

Το ερμηνευτικό κριτήριο που στηρίζεται στο «γράμμα» του κανόνα δικαίου, αποτελώντας, κατά τον Meier-Hayoz¹⁵⁵, το σημείο εκκίνησης για την έρευνα του νοήματος του κανόνα δικαίου και ταυτόχρονα το όριο της ερμηνευτικής του εμβέλειας, έχει πλέον εκπληρώσει, από μεθοδολογική άποψη, την αποστολή του.

Έτσι, με τη συνδρομή των λοιπών ερμηνευτικών κριτηρίων, καλούμαστε (και περιοριζόμαστε) να επιλέξουμε, ένα από τα δυνατά νοήματα του νόμου, εντός των ορίων που χάραξε η γραμματική ερμηνεία.

¹⁵⁴ Έτσι ο Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 30), σ. 385, υποσημ. 11.

¹⁵⁵ Meier-Hayoz, Der Richter als Gesetzgeber, σ. 42, στον οποίο παραπέμπει ο Φ. Δωρής, ό.π. (υποσημ. 99), σ. 166 επ., υπό VI.4.β.αα, περί της ερμηνευτικής εμβέλειας του γράμματος του κανόνα δικαίου. Αναλυτικά για τη γραμματική ερμηνεία. Βλ., μεταξύ άλλων και σε Π. Σούρλα, ό.π. (υποσημ. 99), σ. 627 επ. (ιδίως 630).

α) Τελολογική ερμηνεία της διάταξης (εδ. α' και β' της παρ. 1) βάσει του σκοπού της (τελολογικό στοιχείο) με έμφαση στη βούληση του ιστορικού νομοθέτη

Το νόημα των ερμηνευόμενων εδαφίων, ως κανόνων δικαίου που ερμηνεύονται για να εφαρμοστούν¹⁵⁶, δε μπορεί παρά να είναι συναρτημένο με την εκπλήρωση της αποστολής τους ως ρυθμιστικών κανόνων.

Ξεκινώντας, από το ιστορικό υπόβαθρο, την ιστορική αφετηρία του άρθρου 12 του Ν. 2601/98, η οποία θα μας δια φωτίσει τουλάχιστον ως προς το επιχειρούμενο να αντιμετωπιστεί, μέσω της θέσπισης της νέας αυτής ρύθμισης, πρόβλημα, παραθέτουμε τα ακόλουθα.

Σχετικά με τη ρύθμιση του άρθρου 12 Ν. 2601/1998, εκδόθηκε και η Απόφαση του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας 13360/Β.723/23.4.1998¹⁵⁷, σύμφωνα με την οποία: «*Η §1 του άρθρου αφορά στις τραπεζικές συμβάσεις δανείων και πιστώσεων που καταρτίζονται μετά τη δημοσίευση του νόμου, για τις οποίες τίθενται δύο περιορισμοί: α) ο ανατοκισμός επιτρέπεται μόνον εάν αυτό έχει συμφωνηθεί μεταξύ τράπεζας και δανειολήπτη. β) οι εξ ανατοκισμού τόκοι κεφαλαιοποιούνται, εφόσον παραμείνουν, ανεξόφλητοι, κατ' έμνηνο κατ' ελάχιστο*». Ωστόσο, στο μέτρο που η προμνησθείσα ερμηνευτική εγκύκλιος του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας αναφέρεται στους εξ ανατοκισμού τόκους, χωρίς οποιαδήποτε αναφορά στον ανατοκισμό των καθυστερούμενων τόκων, δε δια φωτίζει σε ικανοποιητικό βαθμό ως προς το ακριβές περιεχόμενο των ερμηνευόμενων εδαφίων.

Σύμφωνα, όμως, με την Εισηγητική Έκθεση του Ν. 2601/98¹⁵⁸: «*ουδέποτε... τέτοια συμφωνία (μεταξύ τράπεζας και δανειολήπτη) μπορεί να προβλέπει ανατοκισμό σε χρονικά διαστήματα μικρότερα του εξαμήνου για όλες τις συμβάσεις δανείων και πιστώσεων. Έτσι, η περίοδος ανατοκισμού για τους οφειλόμενους προς τις τράπεζες σε καθυστέρηση τόκους καθίσταται πλέον ίδια με την περίοδο εκτοκισμού των οφειλόμενων από τις τράπεζες τόκων από τις καταθέσεις του Ταμιευτηρίου. Με τον τρόπο αυτό θα περιορισθεί σημαντικά η εκ του ανατοκισμού επιβάρυνση κυρίως των μη εμπορών οφειλετών από δάνεια καταναλωτικής πίστης, πιστωτικές κάρτες και στεγαστικά δάνεια με μηνιαία περίοδο εκτοκισμού, δηλαδή από δάνεια που προορίζονται για την κάλυψη βιοτικών αναγκών*».

Από το παραπάνω απόσπασμα της Εισηγητικής έκθεσης αποτυπώνεται με ικανοποιητική πληρότητα το ιστορικό υπόβαθρο των επίμαχων εδαφίων, δια φωτίζοντας έτσι το νόημα και τη ρυθμιστική τους λειτουργία. Ειδικότερα, απ' αυτό προκύπτει σαφέστατα ότι οι σε καθυστέρηση οφειλόμενοι τόκοι (σημειωτέον ότι η Εισηγητική έκθεση δεν κάνει λόγο στο σημείο αυτό για τόκους εξ ανατοκισμού) ανατοκίζονται κατά τα ίδια χρονικά διαστήματα, με τα οποία

¹⁵⁶ Για την τελολογική και την ιστορική-υποκειμενική ερμηνεία, βλ. ό.π., υποσημ. 102 και 103 αντίστοιχα.

¹⁵⁷ Για το κείμενο της απόφασης αυτής βλ. στους Γ. Βελέντζα, ό.π. (υποσημ. 62), σ. 649 επ.

¹⁵⁸ Ο.π., υποσημ. 136.

ανατοκίζονται οι οφειλόμενοι από τις τράπεζες τόκοι από τις καταθέσεις του Ταμειυτηρίου, ήτοι ανά εξάμηνο.

Από την ιστορική ερμηνεία του β' εδαφίου της §1 του άρθρου 12, συνεπώς προκύπτει ότι η διάταξη αυτή αναφέρεται στους οφειλόμενους τόκους που βρίσκονται σε καθυστέρηση, χωρίς να αποσκοπείται εκ μέρους του νομοθέτη άνιση μεταχείριση μεταξύ καθυστερούμενων τόκων και τόκων που παράγονται από τον ανατοκισμό τους.

Περαιτέρω, στο κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης και συγκεκριμένα στο προοίμιο του άρθρου 12, αναφέρεται ότι: *«Κατ' εφαρμογή αυτής της διάταξης (ενν. της απόφασης 289/80 της Ν.Ε.) οι Τράπεζες ανατόκιζαν στις περισσότερες των περιπτώσεων τους σε καθυστέρηση τόκους ανά τρίμηνο ή ανά μήνα, χωρίς να μπορεί να αποκλεισθούν περιπτώσεις ανατοκισμού και σε μικρότερα ακόμη χρονικά διαστήματα. Το σύστημα αυτό οδήγησε σε υπέρμετρη επιβάρυνση των οφειλετών...Η διάσταση του προβλήματος αυτού ανεφάνη πρόσφατα με την ευκαιρία της συζήτησης του θέματος στην Ολομέλεια του Αρείου Πάγου...Το πρόβλημα αυτό επιχειρείται να αντιμετωπισθεί με τις προτεινόμενες διατάξεις.»*. Οι κρίσιμες, κατά τη γνώμη μας, φράσεις για την αποσαφήνιση του νοήματος των εδ. α' και β' της παραγράφου 1, στο συγκεκριμένο απόσπασμα της Εισηγητικής έκθεσης είναι ιδίως οι εξής: *«...ανατόκιζαν τους σε καθυστέρηση τόκους ανά τρίμηνο ή ανά μήνα....»* και *«...το σύστημα αυτό οδήγησε σε υπέρμετρη επιβάρυνση...»*.

Εφόσον, λοιπόν, ο ιστορικός νομοθέτης, με το άρθρο 12 επιχειρεί να αντιμετωπίσει νομοθετικά το πρόβλημα της υπέρμετρης επιβάρυνσης, επικαλούμενος στην Εισηγητική έκθεση ως αίτιο του προβλήματος αυτού τη χρονική συχνότητα κεφαλαιοποίησης των σε καθυστέρηση τόκων ανά τρίμηνο ή ανά μήνα ή και ανά μικρότερα χρονικά διαστήματα, και όχι λ.χ. τα υψηλά επιτόκια, τα οποία συνέβαλαν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό απ' ότι η χρονική συχνότητα του ανατοκισμού στην υπέρμετρη επιβάρυνση των δανειοληπτών/πιστούχων των πιστωτικών ιδρυμάτων¹⁵⁹, θα ήταν αντιφατικό να διαβάζαμε το «γράμμα» των σχετικών εδαφίων με έναν τρόπο που θα άφηνε άθικτο, ως προς τη χρονική του συχνότητα, τον ανατοκισμό των σε καθυστέρηση τόκων. Είναι προφανές, ότι ο νομοθέτης, περιορίζοντας τον ανατοκισμό ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο, δε μπορεί παρά να αναφέρεται στους σε καθυστέρηση οφειλόμενους τόκους, οι οποίοι προέρχονται από το αρχικό κεφάλαιο.

Πέρα από την ιστορική αφετηρία της διάταξης, κάθε κανόνας δικαίου θεσπίζεται και με μια ορισμένη προοπτική μέσα στο χρόνο, αποτελώντας κανόνα ρύθμισης της κοινωνικής συμβίωσης, με ρυθμιστική επιδίωξη, χωρίς να ισοδυναμεί με μια περιστασιακή διαταγή. Έτσι, σε κάθε κανόνα δικαίου ενυπάρχει μια βασική αξιολόγηση (αξιολογικό-δεοντολογικό στοιχείο), ανταποκρινόμενη σε ορισμένες θεμελιώδεις αρχές της έννομης τάξης που βρίσκονται

¹⁵⁹ Για την καταλυτική επίδραση που ασκεί στη διαμόρφωση του τελικού κεφαλαίου το ύψος του επιτοκίου βλ. αναλυτικά παραπάνω, στο Α' Μέρος της παρούσας μελέτης, υπό 3.2.2.

διατυπωμένες στο Σύνταγμα, κατατείνοντας με τον τρόπο αυτό στην πραγμάτωση ενός δέοντος με αντικειμενικά κριτήρια και ισότητα.

Επιχειρώντας να επαληθεύσουμε τις παραπάνω βασικές θέσεις, στις επόμενες γραμμές θα αναζητήσουμε το ρυθμιστικό σκοπό (ratio) των εδαφίων α' και β' του άρθρου 12, προκειμένου να διερευνήσουμε το ακριβές νόημά τους. Ιδιαίτερη βαρύτητα θα δοθεί, όπως είναι φυσικό, στην αναζήτηση των αξιολογήσεων εκείνων που ενυπάρχουν στη ρύθμιση της «χρονικής διάστασης» του ανατοκισμού, ήτοι στις σταθμίσεις των συμφερόντων που ενυπάρχουν στην καθιέρωση του εξαμήνου ως ελαχίστου ορίου ανατοκισμού.

Όπως εκτέθηκε ήδη, η ratio του τραπεζικού ανατοκισμού, ήδη με τη θέσπιση της απόφασης 289/80 της Ν.Ε., συνίστατο «...στην κάλυψη του αντίστοιχου εκτοκισμού των τόκων των οφειλομένων υπό των τραπεζών εις τους καταθέτας των και λοιπούς δανειστάς των», κατά την ακριβή έκφραση του προοιμίου (εδ. β') της ίδιας της απόφασης της Ν.Ε.

Σύμφωνα δε με το σκεπτικό των αποφάσεων 8 και 9/98 της ΟΛΑΠ δεν δικαιολογείται αυτόματος ανατοκισμός των τραπεζικών χορηγήσεων για να καλυφθεί ο αντίστοιχος εκτοκισμός των καταθέσεων, αφού «...οι τράπεζες κεφαλαιοποιούν τους τόκους των καταθέσεων των πελατών τους και υπολογίζουν τόκους επί των τόκων ανά εξάμηνο...»¹⁶⁰.

Με τη σκέψη αυτή, το δικαστήριο, συνδέοντας μέσω της αρχής της αναλογικότητας τις ρήτρες περί ανατοκισμού με τις ρήτρες που η ίδια η τράπεζα εφαρμόζει για τις καταθέσεις, έδωσε μια γενική αλλά σαφή κατεύθυνση στο νομοθέτη που θα κληθεί να ρυθμίσει τη «χρονική διάσταση» του τραπεζικού ανατοκισμού, δηλαδή το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο είναι επιτρεπτό να πολλαπλασιάζεται η αρχική οφειλή, μετατρέποντας έτσι τις γενικές ρήτρες του Αστικού Κώδικα σε άμεσους ρυθμιστές των εννόμων σχέσεων, με οδηγό τη θεμελιακή αξιολόγηση που ενυπάρχει στο Σύνταγμα (ναι μεν αυτονομία της ιδιωτικής βούλησης, αλλά όχι διατάραξη της αναλογικής ισότητας των συναλλακτικών σχέσεων).

Αναλυτικότερα, καθώς ο η συμφωνία περί ανατοκισμού είναι δικαιοπραξία που δεσμεύει την ελευθερία ενός κυρίως από τα μέρη, η δέσμευση αυτή δεν είναι επιτρεπτό, βάσει των αρχών του ΑΚ, να είναι υπέρμετρη (179 ΑΚ), καταχρηστική (281 ΑΚ) ή αντίθετη με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη (288 ΑΚ). Η εξειδίκευση αυτών των ορίων από το δικαστήριο απαιτεί αξιολογικές θεωρήσεις που δεν μπορούν παρά να υπαγορεύονται από τις βασικές επιλογές του πολιτειακού πλαισίου, ήτοι τις συνταγματικές αρχές.

Εν προκειμένω, οι συνταγματικές αυτές αρχές που υποκρύπτονται, χωρίς να αναφέρονται ρητά, στο σκεπτικό των αποφάσεων της Ολομέλειας, θέτοντας τα όρια στην ευχέρεια των

¹⁶⁰ Πρβλ επίσης με την εξής φράση του σκεπτικού των αποφάσεων αυτών της Ολομέλειας: «...Διότι μια τέτοια εκδοχή (του αυτοδίκαιου ανατοκισμού) θα κατέληγε στο άτοπο, του όχι απλώς μονομερούς, αλλά και χρονικά απεριόριστου ανατοκισμού». Παρατηρούμε, ότι κατά την άποψη της πλειοψηφίας, ο χρονικά απεριόριστος ανατοκισμός χαρακτηρίζεται ως «άτοπος».

τραπεζών να ρυθμίζουν τα του ανατοκισμού, είναι η αρχή της ισότητας και η αρχή της αναλογικότητας. Στις συνταγματικές αυτές αρχές, όμως, θα αναφερθούμε αναλυτικά αμέσως παρακάτω, στο πλαίσιο της σύμφωνης με το Σύνταγμα ερμηνείας των επίμαχων διατάξεων.

β) Συστηματική ερμηνεία της διάταξης (εδ. α' και β' της παρ. 1) – η σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία

Το δίκαιο, όπως γνωρίζουμε, δεν είναι ένα ανοργάνωτο σύνολο, ανεξάρτητων μεταξύ τους κανόνων ρύθμισης της κοινωνικής συμβίωσης, αλλά ένα σύστημα αλληλοπλεκόμενων κανόνων με εσωτερική τελολογική συνοχή, οργανωμένο γύρω από ορισμένες θεμελιώδεις αξιολογήσεις (αρχές)¹⁶¹.

Ως εκ τούτου, η ενυπάρχουσα αξιολόγηση του άρθρου 12 παρ. 1 του Ν. 2601/1998 δε μπορεί παρά να συνυπάρχει με αξιολογήσεις και σκοπούς αλληλοπλεκόμενων ρυθμίσεων, επιβάλλοντας στον εφαρμοστή του δικαίου να εφαρμόσει τη διάταξη αυτή, όπως και κάθε άλλη διάταξη, όχι ως ανεξάρτητη, παράλληλα απλώς ισχύουσα διάταξη, ασύνδετη με τις υπόλοιπες, αλλά ως τμήμα ενός συνόλου λειτουργικά και τελολογικά αλληλένδετων κανόνων, με βασικό σημείο αναφοράς, για τη διασφάλιση της αξιολογικής τελολογικής συνοχής των διατάξεων της ελληνικής έννομης τάξης, το Σύνταγμα.

Έτσι, η διάταξη του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998, από συστηματικής άποψης, πρέπει να ερμηνεύεται αρχικά ως τμήμα του υποσυστήματος του αστικού δικαίου που διέπει τον ανατοκισμό, περαιτέρω ως διάταξη εντασσόμενη στο υποσύστημα του ιδιωτικού δικαίου, του οποίου πυρήνας είναι το αστικό δίκαιο, με βασικό νομοθέτημα τον Αστικό Κώδικα και εν τέλει ως κανόνας δικαίου με συγκεκριμένο πραγματικό, μέσω του οποίου συγκεκριμενοποιούνται οι ενυπάρχουσες στο Σύνταγμα θεμελιώδεις αξιολογήσεις. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η συστηματική συνοχή των κανόνων του ιδιωτικού μας δικαίου. Ξεκινώντας, λοιπόν, από το υποσύστημα του Αστικού Κώδικα που ρυθμίζει το καθεστώς του ανατοκισμού, παραθέτουμε τις σκέψεις που ακολουθούν.

Ο Άρειος Πάγος, υπό το προγενέστερο νομοθετικό καθεστώς της Α.Ν.Ε. 289/80, με την υπ' αριθμ. 27/1988 απόφαση της Ολομέλειας¹⁶², και πολλές άλλες που ακολούθησαν και στηρίχθηκαν στην ίδια επιχειρηματολογία, θεώρησε νόμιμη την πλήρη αυτονόμηση του τραπεζικού ανατοκισμού από τις διατάξεις του ΑΚ, λόγω υπέρτερου δημοσίου συμφέροντος.

Ήδη με τη μεταστροφή της νομολογίας το 1998 και τη σχετική νομοθετική επέμβαση του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998 μπορεί πλέον να προβληθεί ότι το καθεστώς του τραπεζικού

¹⁶¹ Το σύστημα αυτό μπορεί να αποκληθεί «εσωτερικό» σύστημα δικαίου, κατ' αντιπαράθεση προς το λεγόμενο «εξωτερικό» σύστημα, το οποίο εκφράζει μια πιο σχηματική-εννοιοκρατική ταξινόμηση της ύλης. Για το συστηματικό στοιχείο του δικαίου βλ., μεταξύ άλλων, ιδίως σε Φ. Δωρή, ό.π. (υποσημ. 99), σ. 40 επ.

¹⁶² Ο.π., υποσημ. 76.

ανατοκισμού, «επανεντάσσεται» στο σύστημα των γενικών προϋποθέσεων που θέτει ο Αστικός Κώδικας, και ειδικότερα στο υποσύστημα που αφορά στον ανατοκισμό (ΑΚ 296, ΕισΝΑΚ 110-112), οι οποίες ισχύουν πλέον και για τον τραπεζικό ανατοκισμό, έστω και προσαρμοσμένες στις ανάγκες του τραπεζικού συστήματος. Υπό τη νέα αυτή αντίληψη για τα όρια της αυτονομίας του τραπεζικού ανατοκισμού, η σχέση της νέας ρύθμισης με τις σχετικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα, είναι αυτή της σχέσης της ειδικής προς τη γενική ρύθμιση¹⁶³.

Όπως τονίσαμε στο Α΄ Μέρος της παρούσας μελέτης σχετικά με το γενικό δίκαιο του ανατοκισμού, ακόμη και οι γενικές αυτές διατάξεις (ΑΚ 296, ΕισΝΑΚ 110-112), αποτελώντας το ελάχιστο της προστασίας του οφειλέτη από την εγγενή επικινδυνότητα που ενυπάρχει στον ανατοκισμό, συνιστούν, σε σχέση με το ευρύτερο υποσύστημα του αστικού μας δικαίου που αφορά στην ενοχή τόκου εξαιρετικό δίκαιο και εφαρμόζονται υπό αυστηρότατες προϋποθέσεις. Ως εκ τούτου, η διάταξη του άρθρου 12, χωρίς υπερβολή, αποτελεί την εξαίρεση της εξαίρεσης.

Ο εξαιρετικός χαρακτήρας της υπό εξέταση ρύθμισης, πέραν του ότι επιβάλλει η ερμηνεία των επίμαχων εδαφίων να παραμένει, κατά το δυνατόν, προσκολλημένη στο γράμμα του κανόνα δικαίου (στενή γραμματική ερμηνεία)¹⁶⁴ –διότι αν ο νομοθέτης επιθυμούσε τον ανατοκισμό των εξ ανατοκισμού τόκων θα το όριζε ρητά, δεδομένου ότι η οικονομική διαφορά που προκύπτει από την εφαρμογή της μίας ή της άλλης λύσης είναι πολύ μεγάλη- δεν αφήνει πολλά περιθώρια στον εφαρμοστή του κανόνα δικαίου να απομακρυνθεί από τις ενυπάρχουσες στις γενικές διατάξεις περί ανατοκισμού του ΑΚ αξιολογήσεις του νομοθέτη.

Ουδενμία, όμως, από τις διατάξεις του σχετικού υποσυστήματος του ΑΚ περί ανατοκισμού, και για να είμαστε ακριβέστεροι, σε καμία από τις διατάξεις που προβλέπεται ο λεγόμενος «έμμεσος» ανατοκισμός, επέλευση δηλαδή αυτόματης ενσωμάτωσης των ανατοκιζόμενων τόκων στο κεφάλαιο (τέτοιες διατάξεις, υπενθυμίζουμε, είναι η ΑΚ 296 §2, η ΕισΝΑΚ 110 και 112), ούτε καν η προϊσχύσασα απόφαση της Ν.Ε., δεν έχουν επιφυλάξει διαφορετική νομοθετική ρύθμιση στους καθυστερούμενους τόκους και στους τόκους που παράγονται από τον ανατοκισμό τους.

Αλλά και από πρακτική πλευρά, δηλ. από την άποψη της λογιστικής παρακολούθησης των οφειλόμενων τόκων -χωρίς, ωστόσο, η σχετική διευκόλυνση της λογιστικής παρακολούθησης των πιστωτικών ιδρυμάτων να αποτελεί και νομικό επιχείρημα επιλογής μεταξύ των δύο δυνατών ερμηνευτικών εκδοχών του «γράμματος» των υπό εξέταση εδαφίων- η παραπάνω ερμηνευτική εκδοχή της ίσης μεταχείρισης των καθυστερούμενων τόκων και των τόκων εξ ανατοκισμού, εξυπηρετεί περισσότερο τα πιστωτικά ιδρύματα και τους πιστούχους, οι

¹⁶³ Αναλυτικά περί της «αυτονόμησης» του τραπεζικού ανατοκισμού, βλ. μεταξύ άλλων σε Κ. Μποτόπουλο, ό.π. (υποσημ. 65), υπό Ι, σ. 577-579.

¹⁶⁴ Αναφορικά με τη λεγόμενη «στενή ερμηνεία» των κανόνων δικαίου, βλ. μεταξύ άλλων σε Φ. Δωρή, ό.π. (υποσημ. 99), υπό VI.4.α.ββ, σ. 170 επομ.

οποίοι, ενόψει του ότι όλες οι προγενέστερες νομοθετικές προβλέψεις έμμεσου ανατοκισμού πάντοτε επιφύλασσαν ενιαία μεταχείριση καθυστερούμενων τόκων και τόκων από τον ανατοκισμό αυτών, έχουν εθισθεί στον κατά τα ίδια χρονικά διαστήματα ανατοκισμό τόσο των καθυστερούμενων τόκων, όσο και των τόκων που παράγονται από αυτούς¹⁶⁵.

Συνοψίζοντας, το φαινόμενο του πολλαπλού ανατοκισμού των τόκων παραμένει μέχρι στιγμής άγνωστο στο υποσύστημα του αστικού μας δικαίου και αφίσταται κατά πολύ, λόγω της επικινδυνότητας του για τον οφειλέτη, της πραγμάτωσης του δέοντος των σχετικών διατάξεων του ΑΚ, οι οποίες είναι εμφανώς προσανατολισμένες στη διορθωτική επέμβαση του νομοθέτη στη σύμβαση πιστωτικού ιδρύματος-οφειλέτη, προκειμένου να διασφαλισθεί η δικαιοπρακτική αυτοδιάθεση του ασθενέστερου οφειλέτη έναντι της διαπραγματευτικής υπεροπλίας που απολαμβάνουν τα πιστωτικά ιδρύματα.

Περαιτέρω, η συστηματική εξέταση της εκάστοτε ερμηνευόμενης διάταξης προϋποθέτει την ένταξή της στο ευρύτερο πλαίσιο που καθορίζουν οι διατάξεις του Συντάγματος και ιδίως αυτές που εκφράζουν τις θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές και τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Έτσι, εφόσον το γράμμα των σχετικών εδαφίων είναι πολυσήμαντο, θα πρέπει ο ερμηνευτής και ο εφαρμοστής του δικαίου, μεταξύ περισσότερων δυνατών ερμηνευτικών εκδοχών, να επιλέξει εκείνη που δεν συνεπάγεται τον χαρακτηρισμό της ερμηνευόμενης διάταξης ως αντισυνταγματικής, αν φυσικά κάποια απ' αυτές αντιβαίνει και κάποια άλλη δεν αντιβαίνει στο Σύνταγμα, διασφαλίζοντας με τον τρόπο αυτό την ισχύ της.

Αν επιλέξουμε τη δεύτερη ως άνω ερμηνευτική εκδοχή του «γράμματος» των εδαφίων α' και β', δηλαδή εκείνη που διακρίνει μεταξύ ανατοκισμού των τόκων που προέρχονται από το κεφάλαιο και των τόκων που παράγονται από τον ανατοκισμό τους, με άμεση συνέπεια την κεφαλαιοποίηση των πρώτων από την πρώτη ημέρα της καθυστέρησης χωρίς χρονικό περιορισμό, είναι φανερό, σύμφωνα με όσα επισημάνθηκαν παραπάνω (βλ. υποενότητα 2.1.3.β), ότι η διάταξη είναι αμφίβολης συνταγματικότητας, αντικείμενη στις συνταγματικές αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας, οι οποίες κατά τα ήδη αναφερθέντα υποκρύπτονται και στο σκεπτικό των αποφάσεων 8 και 9/1998 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου.

Η λειτουργία της αρχής της ισότητας υπολανθάνει μέσα στην ίδια την εξεταζόμενη εδώ σχέση τράπεζας-συναλλασσομένου, υπό τη σκιά μάλιστα της ύπαρξης οφειλής εκ μέρους του τελευταίου. Είναι ακριβώς επειδή διαγιγνώσκεται η, κατά την έκφραση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας¹⁶⁶, «δομική υποβάθμιση» της μιας συμβαλλόμενης πλευράς, που η έννομη τάξη οφείλει να προβεί στην απαραίτητη διορθωτική επέμβαση.

¹⁶⁵ Ευγ. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, ό.π. (υποσημ. 38), σ. 316 in fine.

¹⁶⁶ Απόφαση της 19^{ης} Οκτωβρίου 1993, Δ 29 (1998), 20-27. Βλ. αναλυτικά στον Κ. Μποτόπουλο, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 580 επ.

Το νόημα δε της τελευταίας ερμηνεύεται με κατευθυντήρια αρχή την αναλογικότητα, η οποία ήδη με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ΄) καθιερώθηκε ρητά πλέον ως συνταγματική αρχή. Βάσει αυτής της αρχής, το περιεχόμενο της οποίας ήταν, πάντως, προδεδωμένο και πριν την ανωτέρω συνταγματική αναθεώρηση, οι νομοθετικοί περιορισμοί των συνταγματικώς προστατευόμενων δικαιωμάτων πρέπει να είναι α) κατάλληλοι, ήτοι πρόσφοροι για την πραγμάτωση του επιδιωκόμενου (με τον περιορισμό) σκοπού, β) αναγκαίοι, ήτοι να συνιστούν μέτρο το οποίο, σε σχέση με άλλα δυνάμενα να ληφθούν μέτρα, επάγεται τον ελάχιστο δυνατό περιορισμό και γ) εν στενή εννοία αναλογικοί, ώστε η αναμενόμενη (με τον περιορισμό) ωφέλεια να μην υπολείπεται της βλάβης που προκαλείται με τον περιορισμό του δικαιώματος.

Κατά την Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, η σχέση παροχής-αντιπαροχής (καθυστέρησης-εκτοκισμού των τόκων) δε μπορεί να εμφανίζει «προφανή δυσαναλογία» (ΑΚ 179), η δε «κοινή πείρα» διδάσκει, ότι δεν δικαιολογείται αυτόματος ανατοκισμός των τραπεζικών χορηγήσεων για να καλυφθεί ο αντίστοιχος ανατοκισμός των καταθέσεων, αφού *«οι τράπεζες κεφαλαιοποιούν τους τόκους των καταθέσεων και των πελατών τους και υπολογίζουν τόκους επί των τόκων ανά εξάμηνο...τα δε επιτόκια που καταβάλλουν σε αυτούς είναι κατά πολλές μονάδες χαμηλότερα από τα επιτόκια υπερημερίας που υπολογίζουν κατά τους καθυστερούμενους τόκους των οφειλετών τους»*.

Η διάταξη του άρθρου 12 παρ. 1 εδ. α΄ και β΄ του Ν. 2601/1998 που, όπως πολλές φορές τονίσαμε στην παρούσα μελέτη, θεσπίστηκε αμέσως μετά τη νομολογιακή μεταστροφή του 1998, πάνω στις κατευθυντήριες γραμμές που χάραξαν οι καινοτόμες αποφάσεις της Ολομέλειας, δε μπορεί παρά να γίνει αντιληπτή ως η μετατροπή της αρχής της αναλογικότητας σε νομοθετικό κανόνα¹⁶⁷.

Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται, άλλωστε, κι από το ίδιο το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης του Νόμου: *«Έτσι, η περίοδος ανατοκισμού για τους οφειλόμενους προς τις τράπεζες σε καθυστέρηση τόκους καθίσταται πλέον ίδια με την περίοδο εκτοκισμού των οφειλόμενων από τις τράπεζες τόκων από τις καταθέσεις του Ταμειυτηρίου...»*.

Επομένως, ενδεχόμενη ανάγνωση του «γράμματος» της ερμηνευόμενης διάταξης υπό το πρίσμα της διαφορετικής μεταχείρισης των καθυστερούμενων τόκων και των τόκων που παράγονται από τον ανατοκισμό τους, ώστε μόνο η δεύτερη κατηγορία (των λεγόμενων «εξ ανατοκισμού» τόκων) να υπόκειται στον περιορισμό του εξάμηνου κατ' ελαχίστου ορίου ανατοκισμού, ενώ η πρώτη κατηγορία των καθυστερούμενων τόκων να μπορεί να ανατοκίζεται ακόμη και σε ημερήσια βάση, οδηγώντας σε υπέρμετρη επιβάρυνση των οφειλετών των

¹⁶⁷ Αναλυτικά για τη «συνταγματοποίηση» των περιορισμών της οικονομικής ελευθερίας κατά τη ρύθμιση της χρονικής διάστασης του ανατοκισμού, βλ. στην ομώνυμη ενότητα της μελέτης του Κ. Μποτόπουλου, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 580 επ. Για την αρχή της αναλογικότητας βλ. στη σχετική μελέτη του Φ. Δωρή, ό.π. (υποσημ. 79).

πιστωτικών ιδρυμάτων, θα καθιστούσε τη διάταξη αντισυνταγματική. Η «αναγκαιότητα» του τραπεζικού ανατοκισμού δικαιολογείται μόνο στο μέτρο που καλύπτεται ο αντίστοιχος ανατοκισμός των καταθέσεων. Εφόσον τα πιστωτικά ιδρύματα, κατά την κοινή πείρα, κεφαλαιοποιούν τους τόκους των καταθέσεων των πελατών τους ανά εξάμηνο, χωρίς να κάνουν διάκριση ανάμεσα σε μη εισπραττόμενους τόκους καταθέσεων και τόκους που προκύπτουν από τον ανατοκισμό των μη εισπραττομένων αυτών τόκων και εφόσον δηλωμένος σκοπός του νομοθέτη του άρθρου 12 παρ. 1 του Ν. 2601/1998 είναι η κάλυψη της κεφαλαιοποίησης των τόκων καταθέσεων, δεν απομένει παρά να επιλέξουμε την πρώτη από τις προρρηθείσες ερμηνευτικές εκδοχές που προκύπτουν από το «γράμμα» των εδαφίων α' και β' της §1 του άρθρου 12, ώστε να περισώσουμε τη συνταγματικότητα των διατάξεων αυτών, κατά τα ανωτέρω αναφερθέντα. Διαφορετικά η ωφέλεια των πιστωτικών ιδρυμάτων από τον άνευ χρονικό περιορισμό ανατοκισμό των καθυστερούμενων τόκων, υπολείπεται της βλάβης που υφίστανται οι πιστολήπτες από την υπέρμετρη επιβάρυνση των οφειλών τους.

2.2. Συγκεφαλαίωση πορισμάτων ως προς το νόημα της ερμηνευτέας διάταξης του άρθρου 12 παρ. 1 εδ. α' και β'

Εν κατακλείδι, το νόημα που εξάγεται από την ερμηνεία των υπό εξέταση διατάξεων έχει ως εξής: Ο ανατοκισμός των καθυστερούμενων τόκων, για τις πιστωτικές συμβάσεις που καταρτίστηκαν μετά την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού (ήτοι για τις πιστωτικές συμβάσεις που καταρτίστηκαν από τις 16.4.1998 και εξής) επιτρέπεται μόνο αν υπάρχει σχετική συμφωνία μεταξύ της Τράπεζας και του οφειλέτη. Οι καθυστερούμενοι αυτοί τόκοι ανατοκίζονται ανά εξάμηνο.

Συνεπώς, με τη ρύθμιση του άρθρου 12 παρ. 1 εδ. α' και β' του Ν. 2601/98, η συχνότητα ανατοκισμού δε μεταβάλλεται, αλλά παραμένει η ίδια τόσο για τους καθυστερούμενους τόκους, όσο και για τους τόκους που παράγονται από τον ανατοκισμό τους, όπως άλλωστε ίσχυε πάντοτε στο δίκαιο του ανατοκισμού (γενικού-τραπεζικού).

Ως προς τη φράση «από την πρώτη ημέρα της καθυστέρησης», το νόημά της έγκειται στο ότι, εφόσον έχει προβλεφθεί στη σύμβαση ανατοκισμός, το χρονικό διάστημα του εξαμήνου αρχίζει να υπολογίζεται από την επόμενη μέρα εκείνης κατά την οποία συμφωνήθηκε η εξόφληση των τόκων που προέρχονται από το κεφάλαιο, αυτοδικαίως, χωρίς να απαιτείται όχληση προς τούτο. Με άλλη διατύπωση, η πρώτη ημέρα της καθυστέρησης, αποτελεί το χρονικό σημείο έναρξης του αυτοδίκαιου εξαμήνου ανατοκισμού.

Πρέπει πάντως να επισημανθεί ότι η φράση «από την πρώτη ημέρα της καθυστέρησης», την οποία συναντάμε μεν στην §1 του άρθρου 12, αποτελεί, όμως, κατά τα προαναφερθέντα, επανάληψη της φρασεολογίας της απόφασης 289/80 της Ν.Ε., δεν πρέπει, να συγχέεται με τη

χρονική συχνότητα κατά την οποία ανατοκίζονται, δηλ. προστίθενται στο ληξιπρόθεσμο κεφάλαιο οι καθυστερούμενοι τόκοι. Έτσι, ο ανατοκισμός «από την πρώτη ημέρα της καθυστέρησης» πρέπει να διακρίνεται από τον ανατοκισμό που γίνεται «ανά ημέρα», δηλ. σε ημερήσια βάση, για τους οφειλόμενους τόκους μιας μέρας.

Στη θεωρία, ωστόσο, από διάφορους συγγραφείς αναφέρεται ότι σύμφωνα με την επίμαχη απόφαση της Ν.Ε., παρασχέθηκε η ευχέρεια στα πιστωτικά ιδρύματα να «εκτοκίζουν» τους οφειλόμενους σε αυτά τόκους «από της πρώτης ημέρας της καθυστέρησέως τους, ήτοι χωρίς τους περιορισμούς των άρθρων 296 ΑΚ και 111.2 ΕισΝΑΚ»¹⁶⁸, δίνοντας την εντύπωση ότι η ως άνω φράση αναφέρεται στα χρονικά διαστήματα της κεφαλαιοποίησης των σε καθυστέρηση τόκων. Αυτό, όμως, δεν είναι ακριβές. Κατά την προσωπική μας γνώμη, οι ακρότητες που παρατηρήθηκαν εκ μέρους των τραπεζών, κατά την εφαρμογή της υπ' αριθμ. 289/80 απόφασης της Ν.Ε., ήτοι η κεφαλαιοποίηση των καθυστερούμενων τόκων με οποιαδήποτε χρονική συχνότητα, ακόμα και σε ημερήσια βάση, για τους οφειλόμενους τόκους μιας μέρας, νομοθετικό έρεισμα είχαν στην φράση «άνευ οιοδήποτε χρονικού ή άλλου περιορισμού» του γράμματος της Α.Ν.Ε. Άλλωστε, γι' αυτό το λόγο, ορθώς, εξαλείφθηκε από τη διάταξη του άρθρου 12 παρ. 1 εδ. α', του Ν. 2601/1998 η φράση «άνευ οιοδήποτε χρονικού ή άλλου περιορισμού», εν αντιθέσει με τη φράση «από την πρώτη ημέρα της καθυστέρησης», η οποία και χρησιμοποιήθηκε αυτούσια στο κείμενο της νεότερης ρύθμισης.

Η ερμηνευτική προσπάθεια που προηγήθηκε, θα είχε αποφευχθεί αν το γράμμα της διάταξης του άρθρου 12 παρ. 1, εδ. α' και β' απέδιδε σαφώς τη βούληση του νομοθέτη και δε χανόταν σε «σκοτεινή νομοτεχνική διατύπωση», κατά τη χαρακτηριστική διατύπωση της Ευγ. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου¹⁶⁹. Κατά τη συγγραφέα αυτή, η νομοθετική επιλογή του άρθρου 12 παρ. 1 εδ. α', β' και γ' θα αποτυπωνόταν ορθά με την ακόλουθη διατύπωση:

«Από την ισχύ του παρόντος νόμου, οι οφειλόμενοι στα πιστωτικά ιδρύματα σε καθυστέρηση τόκοι ανατοκίζονται, εφόσον τούτο συμφωνηθεί, από την πρώτη ημέρα της καθυστέρησης. Ο ανατοκισμός, όμως, αυτός, γίνεται ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο, είτε για συμβάσεις δανείων είτε για συμβάσεις αλληλόχρεου λογαριασμού. Κατά τα λοιπά εφαρμόζεται η διάταξη του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ».

¹⁶⁸ Βλ. ενδεικτικά, σε Π. Μάζη, Τραπεζικός ανοικτός λογαριασμός – Θεώρησή του ως αλληλόχρεου λογαριασμού – Αδυναμία σύνδεσής του με δάνειο απλό ή τοκοχρεωλυτικό – μη δυνατότητα ανατοκισμού του προκύπτοντος στο οριστικό κλείσιμο του χρεωστικού καταλοίπου σε μη ύπαρξη σχετικής συμφωνίας – υποχρεώσεις πιστώτριας τράπεζας έναντι του εγγυητή, (γνομ.), ΕΕμπΔ 2006, σ. 197 -210 (σ. 203 in fine-204, υπό Β.2). Βλ. επίσης και σε Σπ. Ψυχομάνη, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 319 αρ. 798. Οι συγγραφείς αυτοί, μεταξύ πολλών άλλων, τονίζουν ιδιαίτερος την φράση «από την πρώτη ημέρα της καθυστέρησέως», θέτοντάς την μάλιστα εντός εισαγωγικών, δίνοντας έτσι την εντύπωση ότι η σχετική ευχέρεια αυθαίρετων και απεριόριστων ανατοκισμών εκ μέρους των τραπεζών, στηρίζεται ακριβώς σε αυτή τη φράση. Βλ. όμως σε Α. Γαζή, ό.π. (υποσημ. 78), σ. 279, παρ. 1, ο οποίος, ορθά τονίζει τις λέξεις «άνευ οιοδήποτε χρονικού ή άλλου περιορισμού», αποδίδοντας σ' αυτές το άτοπο και ανεφάρμοστο της ρύθμισης της Ν.Ε.

¹⁶⁹ Ο.π. (υποσημ. 38), σ. 317.

Κατά τη γνώμη μας, ο νομοθέτης θα μπορούσε να είχε ως πρότυπο για τη διατύπωση της νεότερης ρύθμισης, από νομοτεχνική σκοπιά, την ΕισΝΑΚ 110, ώστε τα εδ. α' και β' της παρ. 1 του άρθρου 12 να είχαν ως εξής:

«Από την ισχύ του παρόντος νόμου, τα πιστωτικά ιδρύματα, επιτρέπεται να συνομολογούν προκαταβολικά, ότι οι οφειλόμενοι σ' αυτά τόκοι από συμβάσεις δανείων και πιστώσεων που συνάπτουν, θα προστίθενται στο ληξιπρόθεσμο κεφάλαιο ύστερα από εξάμηνη, κατ' ελάχιστο όριο, καθυστέρηση. Ο ανατοκισμός αυτός, γίνεται ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο, και στην περίπτωση των πιστωτικών συμβάσεων που εξυπηρετούνται με αλληλόχρεο λογαριασμό και το προσωρινό ή οριστικό κατάλοιπο αυτού».

Να παρατηρήσουμε, ακόμη, ότι οι περισσότεροι εκ των συγγραφέων που έχουν ασχοληθεί με την ερμηνεία της διάταξης αυτής, πλην μεμονωμένων περιπτώσεων ¹⁷⁰, ναι μεν συνάγουν το ορθό κατ' αποτέλεσμα νόημα των παραπάνω εδαφίων, επικαλούμενοι συχνά επιχειρήματα από την ιστορική και συστηματική ερμηνεία, ωστόσο δεν αναφέρονται καν στο «γράμμα» της διάταξης, ή τουλάχιστον δε φαίνεται να τους προβληματίζει η πολυσημία που το χαρακτηρίζει.

Το να ερμηνεύουμε χωρίς αναφορά στο «γράμμα» του κανόνα δικαίου, εξ αρχής προσανατολισμένοι στην επιδίωξη του ιστορικού νομοθέτη, στο ρυθμιστικό του σκοπό και στο αξιολογικό-δεοντολογικό υπόβαθρο που ενυπάρχει τόσο στην ερμηνευόμενη διάταξη, όσο και στο σύστημα (εξωτερικό και εσωτερικό) στο οποίο ανήκει, συνιστά πλημμέλεια κατά την ερμηνευτική διαδικασία.

Η εσφαλμένη αυτή τακτική, ακυρώνει την καθιέρωση του γραπτού νόμου ως τη βασική πηγή του δικαίου. Το κείμενο του νόμου, ως το μόνο ασφαλές μέσο ακριβούς περιγραφής των ρυθμιστέων και νομικά σημαντικών κοινωνικών σχέσεων, αποτελεί την «αψευδή ενσάρκωση της νομοθετικής αυθεντίας»¹⁷¹ και δεν επιτρέπεται να το παρακάμπουμε. Κρίσιμο δεν είναι μόνο το πώς θα ήθελε να εκφρασθεί ο νομοθέτης, αλλά και πως τελικά αυτός εκφράσθηκε μέσω της θέσπισης του κανόνα δικαίου.

Το γεγονός ότι το άρθρο 12 παρ. 1, φέρει έντονη την επίδραση των σκέψεων της πλειοψηφίας της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου και θεσπίστηκε, όπως επισημάνθηκε και παραπάνω, με τον προφανή ρυθμιστικό σκοπό να αντιμετωπίσει το σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα του μεγάλου αριθμού υπερχρεωμένων, λόγω του ανατοκισμού, οφειλετών, που είχε έντονα δημοσιοποιηθεί στον ελληνικό χώρο εκείνη την εποχή, δε νομιμοποιεί, από μεθοδολογική σκοπιά, τα ερμηνευτικά άλματα, τα οποία μεγάλη μερίδα της θεωρίας, πλην μεμονωμένων

¹⁷⁰ Η ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 12 παρ. 1 εδ. α' και β' με σημείο αναφοράς το «γράμμα» του, έχει απασχολήσει ιδίως την Ευγ. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, ό.π. (υποσημ. 38), σ. 316-317, υπό 1.1. και σε μικρότερο βαθμό τον Γ. Σχινά, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1710, υπό Δ3. Για τους λοιπούς συγγραφείς που έχουν ασχοληθεί με την ερμηνεία της διάταξης αυτής, βλ. υποσημ. 145.

¹⁷¹ Α. Γαζής, ό.π. (υποσημ. 78), σ. 628.

συγγραφέων, πραγματοποιεί κατά την αναζήτηση του νοήματος της διάταξης της επίμαχης νομοθετικής ρύθμισης.

2.3. Ειδικά ο ανατοκισμός στην περίπτωση του ανοικτού (αλληλόχρεου ή τρέχοντος ή τρεχούμενου) λογαριασμού – Τα ζητήματα που ανακύπτουν

Από τη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998, προκύπτει επιπλέον, ότι το εξάμηνο, ως ελάχιστο όριο κάθε φορά για τον ανατοκισμό, καταλαμβάνει και τις «...συμβάσεις αλληλόχρεου λογαριασμού και το προσωρινό ή οριστικό κατάλοιπο αυτού. Κατά τα λοιπά, εφαρμόζεται η διάταξη του άρθρου 112 του Εισαγωγικού Νόμου του Α.Κ.»¹⁷².

¹⁷² Χωρίς καμία επιδίωξη να εισχωρήσουμε σε λεπτομέρειες ως προς την έννοια και τη νομική φύση του αλληλόχρεου λογαριασμού, διότι κάτι τέτοιο εκφεύγει της προβληματικής της παρούσας μελέτης, αναφέρουμε απλώς ότι σύμφωνα μ' έναν από τους πλέον δόκιμους ορισμούς που απαντάται και στη νομολογία, «αλληλόχρεος λογαριασμός» είναι η σύμβαση, δυνάμει της οποίας δύο πρόσωπα συμφωνούν να μην επιδιώκουν ούτε να διαθέτουν μεμονωμένα τις απαιτήσεις που προκύπτουν από τις μεταξύ τους συναλλαγές, αλλά να τις φέρουν σε κοινό λογαριασμό με σκοπό να τις εκκαθαρίσουν κατά το κλείσιμο του λογαριασμού που γίνεται σε ορισμένα χρονικά διαστήματα, έτσι ώστε το τυχόν κατάλοιπο να αποτελέσει πλέον τη μοναδική μεταξύ τους απαίτηση. Αναφέρουμε, επίσης, ότι στην παρούσα μελέτη, οι όροι αλληλόχρεος, ανοικτός, τρέχων ή τρεχούμενος λογαριασμός, χρησιμοποιούνται, κατά τα σχετικώς κρατούντα στη νομολογία και στην τραπεζική πρακτική, ως έννοιες ταυτόσημες με μόνη την επισήμανση ότι ο «ανοικτός» λογαριασμός, για τον οποίο κάνουν λόγο τα άρθρα 35, 36 παρ. 5, 47, 48 και 64-67 του Ν.Δ. 17.7/13.8.1923 «περί ειδικών διατάξεων επί ανωνύμων εταιρειών», αποτελεί απλώς είδος και ιδιαίτερη μορφή του αλληλόχρεου λογαριασμού, ασχέτως της ύπαρξης του στοιχείου της αμοιβαιότητας, ήτοι της δημιουργίας απαιτήσεων μεταξύ και των δύο μερών (Βλ ενδεικτ. ΑΠ 1125/87 ΝοΒ 36, 1597 · ΕφΘεσ 2013/95 και 2050/95, ΔΕΕ 1996, 60 και 61 αντίστοιχα · ΕφΑθ 2701/88 ΕλλΔνη 30, 94 · ΕφΑθ 6660/87 ΕλλΔνη 30, 143).

Ωστόσο, πρόσφατη θεωρία, επηρεασμένη από τη σχετική Γερμανική θεωρία, διαχωρίζει τον «κατά κυριολεξία αλληλόχρεο» από τον «τρέχοντα εν στενή έννοια ή τρεχούμενο» και τον «ανοικτό» λογαριασμό. Βάσει της διάκρισης αυτής, για την ύπαρξη «αλληλόχρεου» λογαριασμού απαιτείται, κατά το νόμο, πραγματική (όχι απλώς δυνητική, όπως δέχεται η κρατούσα νομολογία –βλ. ενδεικτικά σε ΑΠ 299/2000, ΕΕμπΔ, 288, ΑΠ 394/1974 ΕΕμπΔ 1975, 55 και ΕφΠειρ 78/2008 ΔΕΕ 2009, 82 = ΠειρΝ 2008, 434) «αμοιβαιότητα» των απαιτήσεων, ήτοι να γεννώνται απαιτήσεις από τη βασική σχέση και για τον ένα και για τον άλλο συναλλασσόμενο. Αντίθετα, «τρέχων εν στενή έννοια ή τρεχούμενος» είναι ο λογαριασμός, στον οποίο καταχωρίζονται, ελλείψει αμοιβαιότητας, οι απαιτήσεις του ενός μόνον μέρους και οι έναντι των απαιτήσεων αυτών καταβολές του άλλου μέρους ενώ ο «ανοικτός» κατά κυριολεξία, λογαριασμός, συνιστά μονομερή (ή ετερομερή) λογαριασμό, στον οποίο, για εξυπηρέτηση πολλαπλών ομοειδών συνήθως συμβάσεων, καταχωρίζονται οι απαιτήσεις του ενός πάντα μέρους.

Όλοι οι παραπάνω λογαριασμοί, κατά τη θεωρία αυτή, μπορούν να ονομαστούν, γενικώς, «τρέχοντες λογαριασμοί», βάσει του γενικού κοινού χαρακτηριστικού τους, το οποίο έγκειται στην κατόπιν συμφωνίας των μερών συνεχόμενη σε διάρκεια χρόνου καταχώριση των απαιτήσεων και καταβολών τους από μία ή περισσότερες βασικές σχέσεις τους, ως πιστωτικών και χρεωστικών κονδυλίων του τηρούμενου επιμελώς για εξυπηρέτηση των σχέσεων τους λογαριασμού, ώστε να χάνεται η αυτοτέλειά τους και να οφείλεται μόνον το υπόλοιπο, που ενδεχομένως θα προκύψει μελλοντικά, με τρόπο συμψηφιστικό ή απλό εκκαθαριστικό, κατά το κλείσιμο του λογαριασμού. Ο τρέχων λογαριασμός, από την άποψη αυτή, αποτελεί παρεπόμενη σύμβαση, με συνέπειες στην υπόστασή του, την τοκοφορία των απαιτήσεων και τη λήξη του.

Η σημασία της διάκρισης έγκειται στο ότι μόνο στην περίπτωση του κατά κυριολεξία «αλληλόχρεου» λογαριασμού ισχύει ο αυτοδίκαιος ανατοκισμός της ΕισΝΑΚ 112, η δυνατότητα άτυπης αφηρημένης αναγνώρισης του υπολοίπου κατά την ΑΚ 874 και η δια συμψηφισμού απόσβεση των εκατέρωθεν απαιτήσεων, καθώς μόνο στον λογαριασμό αυτό υπάρχουν αντίθετες απαιτήσεις (Τη διάκριση αυτή υποστηρίζουν μεμονωμένα οι Σπ. Ψυχομάνης, ο.π., σ. 209 επομ. και Λ. Γεωργακόπουλος, Χρηματιστηριακό και Τραπεζικό Δίκαιο: το δίκαιο του ελληνικού συστήματος της κεφαλαιαγοράς και χρηματαγοράς, Αθήνα 1999, σ. 259 επ.. Για τις εν γένει υποστηριζόμενες απόψεις, βλ. αναλυτικά, μεταξύ άλλων, στον Γ. Βελέντζα, ό.π. (υποσημ. 120), σ. 21 επ. καθώς και στον Β. Τσούμα, Αλληλόχρεος Λογαριασμός, Αθήνα 2006, σ. 7 επ. και 101 επ.

Αναλυτικά περί της έννοιας και της λειτουργίας του αλληλόχρεου λογαριασμού βλ. μεταξύ πολλών στους Ν. Ρόκα, ό.π. (υποσημ. 105), υπό §8, σ. 48 επομ., Σπ. Ψυχομάνη, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 209 επομ., Στ. Αντωνόπουλο, Η σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού, 2^η έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2007, σ. , Ν. Βερβερίδη, ό.π. (υποσημ. 10),

Η διατύπωση της διάταξης ξενίζει και δε μπορεί να θεωρηθεί λυσιτελής στο μέτρο που εντάσσει στο γενικό αυτό κανόνα για τον τραπεζικό ανατοκισμό, την προβλεπόμενη από το άρθρο 112 του Εισαγωγικού Νόμου του ΑΚ εξαίρεση που αφορά στον αλληλόχρεο λογαριασμό. Επίσης είναι εντελώς δυσνόητο τι εννοείται με την έκφραση «κατά τα λοιπά» που συνδέει την αυτόνομη ρύθμιση για τον αλληλόχρεο λογαριασμό με τον εδώ τιθέμενο γενικό κανόνα περί ανατοκισμού¹⁷³.

Περαιτέρω, η διατύπωση της διάταξης είναι εσφαλμένη όσον αφορά τον αλληλόχρεο λογαριασμό και το προσωρινό κατάλοιπο αυτού, στο μέτρο που σ' αυτόν δεν υπάρχει «ληξιπρόθεσμο» κεφάλαιο στο οποίο προστίθενται οι τόκοι που προκύπτουν πριν από το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού, ενώ έχει υποστηριχθεί ότι δε μπορεί να γίνει λόγος για τόκους «σε καθυστέρηση» κατά τη διάρκεια λειτουργίας του¹⁷⁴.

Πέραν των όποιων ατελειών του «γράμματος» της διάταξης αυτής, ρυθμιστική πρόθεση του νομοθέτη με τη θέσπισή της, ήταν η έμμεση τροποποίηση της §2 του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ, ώστε αφενός να μεταβληθεί η συχνότητα ανατοκισμού από ανά τρίμηνο, όπως εφαρμόζονταν πριν την έναρξη ισχύος της εν λόγω διάταξης, ήτοι μέχρι τις 15.4.1998, σε ανά εξάμηνο, κατ' ελάχιστο όριο, και αφετέρου, ο εξάμηνος ανατοκισμός ή ο ανατοκισμός σε διαστήματα μεγαλύτερα του εξαμήνου να μπορεί να συμφωνηθεί ακόμη και για το οριστικό κατάλοιπο του ανοικτού (αλληλόχρεου) λογαριασμού, όπου δεν ισχύει αυτοδίκαια ο εξάμηνος ανατοκισμός του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ §1¹⁷⁵.

Κατά τα λοιπά, εφαρμόζεται το άρθρο 112 ΕισΝΑΚ, πράγμα που σημαίνει ότι ο αλληλόχρεος λογαριασμός μπορεί να συνεχίσει να κλείνει περιοδικά ανά τρίμηνο, εάν αυτό έχει συμφωνηθεί. Το τυχόν, όμως, ανά τρίμηνο περιοδικό κλείσιμο δεν συνεπάγεται πλέον και ανά τρίμηνο ανατοκισμό, αφού αυτό απαγορεύεται, αλλά είναι δυνατή η ανά τρίμηνο αναγνώριση

ιδίως σ. 37 επομ., σε Δ. Κονδύλη, Έννοια, λειτουργία και αποτελέσματα του αλληλόχρεου λογαριασμού, ΕλλΔνη 37 (1996), σ. 497 επ., Κ. Παμπούκη, Ανατοκισμός μετά την καταγγελία της σύμβασης πιστώσεως; (ανατοκισμός εν υπερημερία;), ΝοΒ 55(2007), 37 επομ., και τις εκτενείς παραπομπές των προαναφερόμενων συγγραφέων σε βιβλιογραφία και νομολογία.

¹⁷³ Έτσι ο Κ. Μποτόπουλος, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 582

¹⁷⁴ Έτσι ο Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1527, υποσημ. 8. Ο Σπ. Ψυχομάνης, στην προγενέστερη (5^η) έκδοση του εγχειριδίου Τραπεζικό Δίκαιο – Δίκαιο τραπεζικών συμβάσεων, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2001, σ. 193, φαίνεται να υποστηρίζει ότι, με συστατική ερμηνεία της §1 του άρθρου 12 Ν. 2601/1998, η δυνατότητα συμφωνίας περί ανατοκισμού, επιβάλλεται να περιορισθεί αποκλειστικά στο κατάλοιπο που προκύπτει στο τελικό κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού [Το ίδιο, άλλωστε, δέχεται και για την απόφαση της Ν.Ε., ότι δηλαδή η απόφαση αυτή αφορά μόνο τους «εν καθυστέρηση» τόκους, και τέτοιοι δεν είναι οι τόκοι που εισάγονται ως κονδύλια στη σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού, αλλά μόνο οι τόκοι του οριστικού καταλοίπου (βλ. σχετικά σε Σπ. Ψυχομάνη, ό.π. (υποσημ. 161), σ. 321, αρ. 803 επομ.]. Στη νεότερη, αντίθετα, έκδοση (ό.π., υποσημ. 61, σ. 329, αρ. 822 επομ., εμμέσως δέχεται ότι το άρθρο 12 §1 αφορά και τον ανατοκισμό κατά τη διάρκεια λειτουργίας του αλληλόχρεου λογαριασμού.

¹⁷⁵ Σπ. Ψυχομάνης, ό.π. (υποσημ. 139), σ. 277, Ευγ. Αλεξανδροπούλου- Αιγυπτιάδου, ό.π. (υποσημ. 38), σ. 317, Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1527.

του υπολοίπου από τον οφειλέτη¹⁷⁶. Επιπλέον, καθένα από τα μέρη μπορεί οποτεδήποτε, με καταγγελία του, να θεωρήσει ότι ο λογαριασμός έκλεισε οριστικά. Έτσι, το εξάμηνο, ως ελάχιστο όριο δεν ισχύει για αυτό το ίδιο το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού –παρά την κακότεχνη διατύπωση στο σημείο αυτό της διάταξης- που μπορεί έτσι να επέρχεται οποτεδήποτε, σύμφωνα με την §2 του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ, έστω δηλαδή κι αν ο λογαριασμός περιέχει κονδύλια από τόκο που οφείλεται για οσοδήποτε διάστημα, αφού διαφορετική ερμηνεία, με επέκταση και στο σημείο αυτό του όρου του εξαμήνου, θα καθιστούσε ανέφικτη την τασσόμενη στο νόμο ευχέρεια για ελεύθερο κλείσιμο του οποτεδήποτε με καταγγελία¹⁷⁷. Τέλος, η «κατά τα λοιπά» εφαρμογή του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ, σημαίνει, επίσης, ότι το οριστικό κατάλοιπο του λογαριασμού είναι έντοκο, με επιτόκιο υπερημερίας - εν αντιθέσει προς το συμβατικό επιτόκιο με το οποίο τοκίζονται τα ενδιάμεσα κατάλοιπα, καίτοι δεν πρόκειται για «καθυστερούμενους», κατά την ατελή στο σημείο αυτό διατύπωση της διάταξης- επέρχεται δηλ. ενδεχομένως ανατοκισμός, και αν ακόμη τα περιεχόμενα σ' αυτό κονδύλια τόκων αφορούν διάστημα μικρότερο του έτους¹⁷⁸.

Ratio της ρύθμισης αυτής, όπως προκύπτει και από το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης¹⁷⁹, είναι ο «...περιορισμός της σχετικής (εκ του ανατοκισμού) επιβάρυνσης...και για τους οφειλότες από συμβάσεις πιστώσεων με αλληλόχρεο λογαριασμό...χωρίς όμως να επηρεάζεται κατά τα λοιπά η από πολλές δεκαετίες καθιερωμένη λειτουργία του αλληλόχρεου λογαριασμού».

Ζήτημα περαιτέρω έχει ανακύψει στη θεωρία, ως προς το αν, η τροποποίηση που έγινε στο άρθρο 112 §2 ΕισΝΑΚ με το άρθρο 12 παρ. 1 -ήτοι η προσθήκη τόκων ανά εξάμηνο, κατ' ελάχιστο διάστημα, κατά το προσωρινό κάθε φορά κλείσιμο του λογαριασμού- είναι γενική, αφορώσα δηλαδή και τον εξωτραπεζικό ανοικτό (αλληλόχρεο) λογαριασμό, ή, αντίθετα, ειδική που καταλαμβάνει μόνο τον τραπεζικό αλληλόχρεο λογαριασμό. Έχει υποστηριχθεί σχετικά¹⁸⁰, μάλλον μεμονωμένα, ότι η τροποποίηση που επέφερε η §1 του άρθρου 12 είναι γενική, αφού διαφορετικά θα προέκυπτε ότι καθιερώθηκε δυσμενέστερο για τις τράπεζες καθεστώς απ' ό,τι για όλους τους άλλους, οι οποίοι θα μπορούσαν να συμφωνήσουν ανατοκισμό για χρονικό διάστημα έως και τρίμηνο για κάθε περιοδικό κλείσιμο, κάτι που δεν φαίνεται να επιδίωξε ο νομοθέτης. Ωστόσο το «γράμμα» του νέου νόμου που κάνει λόγο για οφειλόμενους «στα πιστωτικά ιδρύματα» σε καθυστέρηση τόκους, ρυθμίζοντας ειδικά και μόνο τον

¹⁷⁶ Σπ. Ψυχομάνης, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 330, Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 169), 202, υπό Β.1. Βλ. επίσης ΑΠ 1619/2000 ΕλλΔνη 42, 744 · Εφαθ 5814/2006 ΔΕΕ 2007, 197. Βλ σχετικά και την υπ' αριθμ. 13360/Β.723/23.4.1998 Απόφαση του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας (ό.π., υποσημ. 157).

¹⁷⁷ Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1528, παρ. 5δ.

¹⁷⁸ Ευγ. Αλεξανδροπούλου- Αιγυπτιάδου, ό.π. (υποσημ. 38), σ. 317.

¹⁷⁹ Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1528, υποσημ. 136.

¹⁸⁰ Βλ. αμέσως προηγούμενη υποσημείωση, παρ. 5ε και ό.π. (υποσημ. 30), σ. 389, παρ. II.7.

τραπεζικό ανατοκισμό, δεν αφήνει, κατά τη γνώμη μας, περιθώρια για να υποστηριχθεί η αντίθετη εκδοχή.

Προτού εξετάσουμε τα περαιτέρω ζητήματα που γεννά ο ανατοκισμός στις τραπεζικές συμβάσεις ανοικτού (αλληλόχρεου) λογαριασμού, τηρουμένου για την εξυπηρέτηση σύμβασης ανοίγματος πίστωσης, σκόπιμο είναι να κάνουμε μια σύντομη αναφορά στη διάταξη της ΕισΝΑΚ 112.

2.3.1. Η διάταξη της ΕισΝΑΚ 112

Η ΕισΝΑΚ 112, ορίζει ότι:

«Αν υπάρχει αλληλόχρεος λογαριασμός μεταξύ προσώπων το ένα τουλάχιστον από τα οποία είναι έμπορος, από την ημέρα που ο λογαριασμός αυτός έκλεισε, το κατάλοιπο είναι αυτοδικαίως τοκοφόρο, έστω κι αν ο λογαριασμός περιέχει κονδύλια από τόκο που οφείλεται για διάστημα μικρότερο από το ένα έτος.

Ο αλληλόχρεος λογαριασμός κλείνει περιοδικά κάθε εξάμηνο, εκτός αν συμφωνήθηκε διαφορετικά, όχι όμως και σε διαστήματα μικρότερα από ένα τρίμηνο. Καθένα από τα μέρη μπορεί οποτεδήποτε, με καταγγελία του, να θεωρήσει ότι ο λογαριασμός έκλεισε οριστικά, οπότε ο δικαιούχος του καταλοίπου έχει δικαίωμα να το απαιτήσει αμέσως».

Η διάταξη του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ ρυθμίζει το ζήτημα της αυτοδίκαιης τοκοφορίας του χρεωστικού καταλοίπου που προκύπτει σε κάθε κλείσιμο αλληλόχρεου λογαριασμού, εισάγοντας τις εξής αποκλίσεις από το γενικό δίκαιο του ανατοκισμού, υπό την πρόσθετη προϋπόθεση φυσικά ότι συντρέχει και η ιδιότητα του εμπόρου στο πρόσωπο του ενός τουλάχιστον συμβαλλόμενου μέρους: **α)** το κατάλοιπο εξαμηνιαίας ή το λιγότερο τριμηνιαίας περιόδου φέρει αυτοδικαίως τόκο από την ημέρα που έκλεισε (έστω περιοδικά) ο λογαριασμός, δηλαδή έστω και αν δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις της υπερημερίας (απόκλιση από την ΑΚ 345) και **β)** με τις ίδιες προϋποθέσεις το κατάλοιπο ανατοκίζεται, φέρει δηλαδή τόκο ακόμη κι αν ο λογαριασμός περιέχει κονδύλια από τόκο που οφείλεται για διάστημα μικρότερο του έτους (απόκλιση από την ΑΚ 296)¹⁸¹.

Με άλλα λόγια, η ρύθμιση αυτή, με την όχι άψογη διατύπωσή της, κάνει την εξής διάκριση ως προς το κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού: τα περιοδικά κλεισίματα που αφήνουν το λογαριασμό να συνεχίζεται και το τελικό που τον περατώνει. Ορίζει δε ότι τα περιοδικά κλεισίματα μπορεί να γίνονται ανά εξάμηνο ή, κατόπιν συμφωνίας σε συντομότερα διαστήματα αλλ' όχι και μικρότερα από τρίμηνο – και τούτο φυσικά, για ν' αποτρέψει τον διαρκή ανατοκισμό. Και συμπληρώνει ότι το κατάλοιπο που προκύπτει σε κάθε κλείσιμο παράγει τόκους, ακόμη κι αν περιέχει κονδύλια από τόκο που οφείλεται για διάστημα μικρότερο

¹⁸¹ Ν. Ρόκας, ό.π. (υποσημ. 105), υπό §8 ΙΙΙ.3, σ. 52.

από ένα έτος. Αν το κατάλοιπο είναι ενδιάμεσο, αποτελεί κονδύλιο της επόμενης περιόδου, ενώ αν είναι τελικό, μπορεί ν' απαιτηθεί αμέσως¹⁸².

Η ratio¹⁸³ αυτής της εξαιρετικής ρύθμισης (όπως και των ΑΚ 296 §2 και ΕισΝΑΚ 111 §2) πρέπει να αναζητηθεί στην ιδιομορφία του αλληλόχρεου λογαριασμού να εξυπηρετεί τις εμπορικές συναλλαγές, στις οποίες η πιστωτική σύμβαση υπαγορεύεται από διαφορετικές ανάγκες (για την άσκηση του εμπορίου), υπάγεται σε διαφορετικής έντασης κινδύνους (εκείνους της επιχειρηματικής διακινδύνευσης, στοιχεία της οποίας αποτελούν, μεταξύ άλλων, η επαγγελματική πείρα, ο προϋπολογισμός και η στάθμιση προτεραιοτήτων) και δικαιολογείται από την ιδιαίτερη οικονομική αξία του παράγοντα «χρόνος» σ' αυτό το είδος των συναλλαγών και αφετέρου στην περιεχόμενη στην παρ. 2 του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ ρύθμιση για το κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού. Οι παρεχόμενες με την εν λόγω ρύθμιση δυνατότητες για κλείσιμο του λογαριασμού αποτελούν για τον οφειλέτη ασφαλιστική δικλείδα κατά των κινδύνων του ανατοκισμού.

Περαιτέρω, το ιδιαίτερο καθεστώς του ανατοκισμού στον αλληλόχρεο λογαριασμό δικαιολογείται από τον εθιμικό κανόνα που ανέκαθεν ίσχυε για τον αυτοδίκαιο ανατοκισμό των τόκων πάνω στο κατάλοιπο ή, κατ' άλλους, από εμπορική συνήθεια, επιτρεπτή από τον, προ της ισχύος του ΑΚ, νόμο ΞΕ/1882.

Πέρα από εθιμικό κανόνα, ο ανατοκισμός αυτός ερμηνεύεται σε αναφορά προς τους ειδικούς κανόνες που ισχύουν για τους λογαριασμούς γενικώς: σε κάθε είδος λογαριασμού είναι σημαντικό όλα τα ποσά να υπόκεινται σε ομοιόμορφους κανόνες -συνεπώς στο ίδιο καθεστώς τόκων- διότι δεν είναι εύκολο να εφαρμόζονται διαφορετικοί κανόνες αναλόγως του αν πρόκειται για κεφάλαιο ή τόκο. Εξάλλου αν η κεφαλαιοποίηση των τόκων δεν λάμβανε χώρα αυτοδικαίως σε κάθε περιοδικό κλείσιμο και έπρεπε να συντρέχει ο χρονικός περιορισμός του ενός έτους, θα υπήρχε ανάγκη συνεχούς επίβλεψης του λογαριασμού και πολύπλοκων υπολογισμών που θα επιβάρυναν υπέρμετρα τη λειτουργία του. Έχει υποστηριχθεί, όμως, ότι η διευκόλυνση της πρακτικής λειτουργίας του αλληλόχρεου λογαριασμού, δεν αποτελεί και νομικό επιχείρημα¹⁸⁴.

Η κυριότερη, ωστόσο, «δικαιολογία» ήταν η αρχή του «αδιαίρετου» του αλληλόχρεου λογαριασμού και το γεγονός ότι δεν είναι δυνατόν δυνάμει της παραπάνω αρχής να διαχωριστεί το κεφάλαιο από τους τόκους, οι οποίοι εισερχόμενοι στον αλληλόχρεο λογαριασμό χάνουν την

¹⁸² Κ. Παμπούκης, ό.π. (υποσημ. 75), σ. 92-93.

¹⁸³ Για την αιτιολογία του κατ' εξαίρεση των κανόνων του κοινού δικαίου ανατοκισμό της ΑΚ 112 §1 βλ. μεταξύ άλλων στους Γ. Μιχαλόπουλο, ό.π. (υποσημ. 1), σ. 136 και 141 (in fine)-142, Κ. Αλεπάκο, ό.π. (υποσημ. 34), σ. 1035, Στ. Αντωνόπουλο, ό.π. (υποσημ. 171), σ. 162 επομ. Ο τελευταίος αυτός συγγραφέας, μάλιστα, υποστηρίζει ότι οι διάφορες θεωρητικές αιτιολογίες στις οποίες στηρίχθηκε κατά καιρούς ο ανατοκισμός, δεν είναι ούτε επαρκείς ούτε πειστικές.

¹⁸⁴ Έτσι Στ. Αντωνόπουλος, ό.π. (υποσημ. 172), σ. 164, υποσημ. 360 in fine.

αυτοτέλειά τους, καθιστάμενοι ένα κονδύλιο, όπως τ' άλλα, και ακόμη διότι ο ανατοκισμός γίνεται για τον μετριασμό του δυσμενούς αποτελέσματος εκ του γεγονότος ότι, επειδή οι τόκοι των εισερχόμενων απαιτήσεων, παραμένουν εκτός αλληλόχρεου λογαριασμού έως το περιοδικό κλείσιμο, κάθε νεοεισερχόμενη απαίτηση εξαλείφει το εξ αντιθέτων απαιτήσεων αποτελούμενο κεφάλαιο και όχι τους τόκους, όπως θα έπρεπε να γίνει υπό το καθεστώς του κοινού δικαίου (ΑΚ 423)¹⁸⁵.

Πράγματι, ο κανόνας της ΑΚ 423 για τον καταλογισμό σε περίπτωση που το χρέος αποτελείται από κεφάλαιο, τόκους και έξοδα (όπως και της ΑΚ 422), τίθεται εκποδών στην περίπτωση του αλληλόχρεου λογαριασμού. Στον αλληλόχρεο λογαριασμό που συνοδεύει, για παράδειγμα, σύμβαση πίστωσης, εισέρχονται, από την πλευρά της τράπεζας, απαιτήσεις κεφαλαίου μόνο και όχι απαιτήσεις τόκων. Τοιουτοτρόπως, όμως, οι καταβολές που γίνονται από την πλευρά του πελάτη (πιστολήπτη) καταλογίζονται στις απαιτήσεις κεφαλαίου που είναι τοκοφόρες και όχι στις απαιτήσεις τόκων που είναι άγονες. Η εξαίρεση αυτή είναι προφανές ότι επιφέρει ζημία στην τράπεζα, την οποία (ζημία) έρχεται ν' αντισταθμίσει η ανωτέρω ρύθμιση, επιτρέποντας τον περιοδικό ανατοκισμό. Κι αυτή, όμως, η άποψη έχει αμφισβητηθεί στο μέτρο που δεν γίνονται αντίθετες αποστολές, ικανές να καλύψουν τους τόκους αυτούς¹⁸⁶.

2.3.2. Η έννοια του «αλληλόχρεου» λογαριασμού στην παράγραφο 1 του άρθρου 12 Ν. 2601/1998

Ζήτημα ανακύπτει, ως προς την έννοια του αλληλόχρεου λογαριασμού στη ρύθμιση του άρθρου 12 του Ν. 2601/98, το οποίο σχετίζεται με την εννοιολογική σύγχυση που επικρατεί κυρίως στην επιστήμη ως προς τη σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού, ήδη πριν από τη θέσπιση της εν λόγω διάταξης. Ειδικότερα:

Από μερίδα της θεωρίας¹⁸⁷ αμφισβητείται έντονα η ισχύς του αυτοδίκαιου ανατοκισμού στις περιπτώσεις εκείνες των ανοικτών (αλληλόχρεων) λογαριασμών, στις οποίες απουσιάζει το

¹⁸⁵ Αναλυτικά για τη μη τήρηση των ΑΚ 422 και 423 στη σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού βλ. μεταξύ άλλων σε Στ. Αντωνόπουλο, ό.π. (υποσημ. 172), σ. 164, Κ. Παμπούκη, ό.π. (υποσημ. 172), σ. 562 υπό IV.2, στον ίδιο, ό.π. (υποσημ. 75), σ. 93 υπό Α'1.Β. Βλ. για την εφαρμογή της ΑΚ 423 ειδικά στον αλληλόχρεο λογαριασμό και στον Μπεχλιβάνη, σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ 423 αρ. 6-7, κατά τον οποίο, καθώς η διάταξη αυτή εφαρμόζεται κανονικά μετά το κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού, δε δικαιολογείται τότε ανατοκισμός, αφού η ζημία καθυστέρησης καλύπτεται πλέον από το νόμιμο τόκο υπερημερίας.

¹⁸⁶ Στ. Αντωνόπουλος, ό.π. (υποσημ. 172), σ. 164.

¹⁸⁷ Για τους συγγραφείς αυτούς βλ. παραπάνω (υποσημ. 172), 5^η παράγραφος. Ο Σπ. Ψυχομάνης υποστηρίζει επίσης (σ. 240, αρ. 593) ότι η εμμονή της τράπεζας σε επιβολή ανατοκισμού επί τρεχόντων λογαριασμών κατά το διάστημα της κίνησής τους, αδιακρίτως, μπορεί να προσκρούει και στην ΑΚ 281, όταν, ιδίως, οι αντισυμβαλλόμενοι πελάτες δεν είναι έμποροι, όπως είναι π.χ. οι απλοί χρήστες πιστωτικών καρτών, που αδυνατούν πλήρως να αντιληφθούν ή να παρακολουθούν τις ποικίλες επιβαρύνσεις των λογαριασμών τους. Και ο Στ. Αντωνόπουλος, όμως, ό.π. (υποσημ. 173), σ. 165 αρ. 199, υποστηρίζει ότι αν δεν υπάρχει πράγματι δυνατότητα αμοιβαιότητας απαιτήσεων, όπως στην περίπτωση των μονομερών (απλών) αλληλόχρεων τραπεζικών λογαριασμών, όπου αντισυμβαλλόμενος είναι ιδιώτης και όχι έμπορος, πρόκειται ουσιαστικά για μια εξαιρετική και αδικαιολόγητη εύνοια προς τα τραπεζικά ιδρύματα, τα οποία χρησιμοποιούν την συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων συναπτομένων συμβάσεων αλληλόχρεων λογαριασμών για τη χορήγηση πιστώσεων.

στοιχείο της αμοιβαιότητας των καταχωριζόμενων απαιτήσεων, καθώς «...μόνον η αμοιβαιότητα των απαιτήσεων και μάλιστα...σε σχέση μεταξύ εμπόρου και μη εμπόρου, μπορεί να διασκεδάσει τους φόβους του νομοθέτη για τον ανατοκισμό και την επακόλουθη επιβάρυνση των μερών με μη αντικειμενικά ελέγξιμους τόκους...Αυτό, ακριβώς, είναι το στοιχείο εκείνο, που δικαιολογεί προφανέστατα την παρέκκλιση από τις γενικές διατάξεις των άρθρων 296 ΑΚ και ΙΙΙ ΕισΝΑΚ...»¹⁸⁸.

Κατά την άποψη της νομολογίας, πάντως, ο τραπεζικός ανοικτός λογαριασμός που τηρείται για την εξυπηρέτηση σύμβασης ανοίγματος πίστωσης θεωρείται ως αλληλόχρεος, ακόμη κι όταν λείπει το στοιχείο της αμοιβαιότητας. Στην έννοια του αλληλόχρεου λογαριασμού περιλαμβάνεται, κατά τη νομολογία, και ο λογαριασμός πιστώσεως σε τράπεζα, ο οποίος κινείται με διαδοχικές αναλήψεις του δανείου από τον πιστούχο και τμηματικές του αποδόσεις¹⁸⁹. Είναι φανερό ότι η νομολογία, με αυτή τη στάση της, ευνοεί τις τράπεζες, οι οποίες συνήπταν (τουλάχιστον μέχρι τη θέσπιση του Ν. 2601/1998) παράλληλα με τις πιστωτικές συμβάσεις (συνήθως καταναλωτικές) και συμβάσεις αλληλόχρεου λογαριασμού, προκειμένου να ωφελούνται αποκλειστικά από τους τριμηνιαίους ανατοκισμούς. Πλέον με την εξομοίωση του χρονικού διαστήματος του ανατοκισμού των δανειακών συμβάσεων προς εκείνες που εξυπηρετούνται με σύμβαση αλληλόχρεου, η ανάγκη καταφυγής σε τέτοιου είδους μεθοδεύσεις εκ μέρους των πιστωτικών ιδρυμάτων, έχει, σε κάποιο βαθμό, εκλείψει.

Ως προς την έννοια του αλληλόχρεου στο άρθρο 12 παρ. 1 του Ν. 2601/98, έχει υποστηριχθεί μεμονωμένα στη θεωρία, από τον Ψυχομάνη¹⁹⁰ ότι ο νομοθέτης, στο πλαίσιο της κρατούσας εννοιολογικής σύγχυσης που οδηγεί στον ανατοκισμό λογαριασμών με τη λειτουργία του αλληλόχρεου, χωρίς να είναι στην ουσία αλληλόχρεοι, αναφέρεται μεν σε περιπτώσεις συμβάσεων αλληλόχρεου λογαριασμού, εννοώντας, προφανώς, τους απλούς «τρέχοντες εν στενή εννοία», ήτοι τους λογαριασμούς εκείνους στους οποίους δεν υπάρχει αμοιβαιότητα απαιτήσεων, διότι αυτοί ακριβώς οι λογαριασμοί δημιούργησαν το κοινωνικό πρόβλημα της διόγκωσης των προς τις τράπεζες οφειλών, που εξανάγκασε τη νομοθετική εξουσία σε παρέμβαση. Με άλλα λόγια, κατά τον συγγραφέα αυτόν, ο νομοθέτης εκφράστηκε ευρύτερα απ' ότι ήθελε, ώστε θα πρέπει, με συσταλτική πλέον ερμηνεία, να δεχθούμε ότι επί προσωρινών καταλοίπων, ο συμβατικός ανατοκισμός μπορεί να εφαρμοστεί, μόνο εφόσον υφίσταται πράγματι, αλληλόχρεος λογαριασμός, με αμοιβαιότητα, απαιτήσεων, ή απλός μεν «τρέχων»,

¹⁸⁸ Έτσι ο Σπ. Ψυχομάνης, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 227 αρ. 561.

¹⁸⁹ Βλ. τις σχετικές αναφορές στη νομολογία στον Ν. Ρόκα, ό.π. (υποσημ. 105), σ. 49 in fine-50. Για την καταστρατήγηση του δικαίου στη σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού και την κριτική της πάγιας πρακτικής των πιστωτικών ιδρυμάτων, δυνάμει της οποίας κάθε πιστωτική σύμβαση μπορεί να ενδύεται με τον τύπο του αλληλόχρεου λογαριασμού, αρκούσης της θεωρητικής (δυννητικής κατά την πάγια διατύπωση της νομολογίας) ύπαρξη και παραγωγή αμοιβαίων απαιτήσεων, βλ. αναλυτικά στον Δ. Ρούσση, Καταστρατήγηση δικαίου στις τραπεζικές συμβάσεις, Αθήνα 2010, σ. 127-150.

¹⁹⁰ Σπ. Ψυχομάνης, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 239 αρ. 591-592.

αλλά εφόσον αντισυμβαλλόμενος της τράπεζας είναι έμπορος, με δυνατότητα, ενδεχομένως, διαπραγμάτευσης ή διάκρισης των τεχνικών επιβάρυνσης με τόκους τόκων. Διαφορετικά, η εμμονή της τράπεζας σε επιβολή ανατοκισμού επί τρεχόντων λογαριασμών κατά το διάστημα της κίνησής τους αδιακρίτως, μπορεί να προσκρούει στην ΑΚ 281, ιδίως όταν πελάτες της τράπεζας είναι π.χ. απλοί χρήστες πιστωτικών καρτών, που αδυνατούν πλήρως να αντιληφθούν τις ποικίλες επιβαρύνσεις των λογαριασμών τους¹⁹¹.

Ανεξαρτήτως πάντως της εννοιολογικής διάκρισης των λογαριασμών σε κατά κυριολεξία αλληλόχρεους, τρέχοντες εν στενή εννοία και ανοικτούς¹⁹², θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ο νομοθέτης, αναφερόμενος στις «συμβάσεις αλληλόχρεου λογαριασμού», εννοεί προφανώς τις περιπτώσεις πιστωτικών συμβάσεων που συνοδεύονται από συμβάσεις αλληλόχρεου λογαριασμού, όπως προκύπτει τόσο από το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης¹⁹³ και την υπ' αριθμ. 13360/Β723/23.4.98 Απόφαση του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας¹⁹⁴, όσο και από τις επόμενες παραγράφους του άρθρου 12, όπου χρησιμοποιούνται συμπλεκτικά ή διαζευκτικά οι όροι «συμβάσεις δανείων» και «πιστώσεων»¹⁹⁵.

Ο ορθός προσδιορισμός της αιτίας των εισερχόμενων απαιτήσεων είναι συμβάσεις ανοίγματος (ή χορήγησης) πίστωσης με (ή που εξυπηρετείται με) αλληλόχρεο λογαριασμό. Οφειλή από αλληλόχρεο λογαριασμό, χωρίς να προσδιορίζεται εκ ποίας αιτίας προέρχονται τα εισερχόμενα κονδύλια στον αλληλόχρεο λογαριασμό δεν είναι νοητή, επειδή η σύμβαση αλληλόχρεου (ανοικτού ή τρέχοντος ή τρεχούμενου) λογαριασμού αποτελεί παρεπόμενη

¹⁹¹ Ο Σπ. Ψυχομάνης, σε άλλο σημείο του εγχειριδίου αυτού, (ό.π. υποσημ. 61, σ. 330-31, αρ. 824-825), με αρκετά δυσνόητη, κατά την άποψή μας, διατύπωση, αναφέρει ότι σε, πιστωτικές συμβάσεις, που συνδέονται με απλούς τρέχοντες εν στενή εννοία ή ανοικτούς λογαριασμούς, έστω κι αν αυτοί χαρακτηρίζονται, καταχρηστικά, ως «αλληλόχρεοι», δημιουργείται το εξής πρόβλημα: το άρθρο 12 παρ. 1 Ν. 2601/1998, ως προς τον ανατοκισμό των περιοδικών κλεισιμάτων του λογαριασμού, στο πλαίσιο της συμβατικής ελευθερίας, φαίνεται ότι δε μπορεί να εφαρμοστεί, αφού αυτοί δε δημιουργούν «καθυστερούμενους» τόκους, διότι οι τόκοι εισέρχονται στο λογαριασμό χάνοντας την αυτοτέλειά τους, καθιστάμενοι μη απαιτητά κονδύλια, αποκλείοντας οποιαδήποτε «καθυστέρηση». Το ίδιο συμβαίνει και κατά την ΕισΝΑΚ 112, αφού δεν πληρούται ο όρος της αμοιβαιότητας. Στη συνέχεια, ο Σπ. Ψυχομάνης δέχεται ότι η εξαίρεση αυτή δεν ανταποκρίνεται στο σκοπό του νόμου, που επιδιώκει μιαν ευνοϊκή για τις τράπεζες ρύθμιση, ώστε με διασταλτική ερμηνεία του νόμου (άραγε ο συγγραφέας εννοεί εδώ την ΕισΝΑΚ 112 ή και το άρθρο 12 παρ. 1) να πρέπει να δεχθούμε ότι και στις περιπτώσεις του τρέχοντος εν στενή εννοία ή ανοικτού λογαριασμού, είναι επιτρεπτή η συμφωνία ανατοκισμού ανά εξάμηνο ή για μεγαλύτερα του εξαμήνου χρονικά διαστήματα, κατόπιν αντίστοιχων περιοδικών κλεισιμάτων των εν λόγω λογαριασμών. Έτσι, όμως, φαίνεται να αντιφάσκει με τα όσα ο ίδιος αναφέρει στη σ. 239 αρ. 591-592 το εγχειριδίου του.

¹⁹² Παρά την ενδεχόμενη ορθότητα της, γερμανικής προελεύσεως θεωρίας περί διάκρισης των τρεχόντων εν ευρεία εννοία λογαριασμών, δε φαίνεται εν τέλει να έχει πρακτική σημασία, εφόσον η νομολογία, κατά τα προρρηθέντα, εφαρμόζει, παγίως, σε όλους αυτούς τους λογαριασμούς τις διατάξεις του αλληλόχρεου. Άλλωστε και ο νομοθέτης στο άρθρο 12 §1 τελικά κάνει χρήση του όρου «αλληλόχρεος» αναφερόμενος, κατά τα κρατούντα στη νομολογία και την τραπεζική πρακτική, στους εν γένει τρέχοντες λογαριασμούς, ανεξαρτήτως του αν υπάρχει ή όχι αμοιβαιότητα των απαιτήσεων των συμβαλλομένων.

¹⁹³ Για το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης βλ. ό.π. (υποσημ. 136). Και συγκεκριμένα, το κείμενο (υπό Α', τελευταία παράγραφος), αναφέρει ότι: «Περιορισμός της σχετικής επιβάρυνσης εξασφαλίζεται και για τους οφειλότες από συμβάσεις πιστώσεων με αλληλόχρεο λογαριασμό...».

¹⁹⁴ Για το κείμενο της απόφασης βλ. ό.π. (υποσημ. 157): «Η §1 του άρθρου αφορά στις τραπεζικές συμβάσεις δανείων και πιστώσεων που καταρτίζονται μετά τη δημοσίευση του νόμου...».

¹⁹⁵ Ειδικότερα στις §§3 και 4 γίνεται λόγο για «συμβάσεις δανείων και πιστώσεων» και «για συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων αντίστοιχα».

σύμβαση που προϋποθέτει την ύπαρξη βασικής σχέσης συνεργασίας μεταξύ τράπεζας και πελάτη, η οποία και αποτελεί το υπόβαθρο των ενοχικών αξιώσεων που απορρέουν από τον αλληλόχρεο λογαριασμό, ή όπως χαρακτηριστικά έχει διατυπωθεί από τον Κ. Παμπούκη¹⁹⁶: «...παρίσταται ως παρεπόμενη συμφωνία...η οποία, προσαρτώμενη σ' ένα τύπο συμβάσεως, αλλοιώνει τη λειτουργία του με στόχο να τη διευκολύνει...».

Ο νομοθέτης φαίνεται να εξομοιώνει τρόπον τινά τις δανειακές συμβάσεις με τις συμβάσεις αλληλόχρεου λογαριασμού. Εν τούτοις, η οφειλή που προέρχεται από χορήγηση πίστωσης με αλληλόχρεο λογαριασμό, πρέπει να αντιδιαστέλλεται από την οφειλή που έχει ως αιτία το δάνειο, διότι αυτές οι δύο μορφές χρηματοδοτήσεων συνεπάγονται διαφορετικά νομικά αποτελέσματα¹⁹⁷.

2.3.3. Ο ανατοκισμός του οριστικού καταλοίπου του αλληλόχρεου λογαριασμού κατά την ΕισΝΑΚ 112 §1, την καταργηθείσα Α.Ν.Ε. 289/80 και το άρθρο 12 παρ. 1 του Ν. 2601/1998.

Το επόμενο ζήτημα που θα μας απασχολήσει είναι αν το καθεστώς που διέπει τον ανατοκισμό του οριστικού (τελικού) καταλοίπου του αλληλόχρεου λογαριασμού εφαρμόζεται και μετά την καταγγελία του ή αν αφορά μονάχα τα ενδιάμεσα κλεισίματα, συνεπώς δε και το χρόνο λειτουργίας της σχετικής εξυπηρετούμενης σύμβασης (στην πλειονότητα των περιπτώσεων πίστωσης).

Πλέον το άρθρο 12 παρ. 1, θέτοντας τέρμα στη σχετικώς αναπτυχθείσα διχογνωμία, ορίζει ρητά ότι σε εξάμηνο ανατοκισμό, εφόσον τούτο συμφωνηθεί, υπόκειται και το οριστικό κατάλοιπο του αλληλόχρεου λογαριασμού (που συνοδεύει σύμβαση πίστωσης). Επειδή, όμως, το άρθρο 112 §1 εξακολουθεί να εφαρμόζεται στις συμβάσεις εκείνες όπου δεν υπάρχει συμφωνία ανατοκισμού (άρθρο 12 παρ. 1 τελευτ. εδάφιο) και επειδή υφιστάμενες συμφωνίες περί ανατοκισμού για συμβάσεις που έχουν καταρτισθεί πριν από την έναρξη ισχύος του Ν. 2601/1998, υπό το προγενέστερο καθεστώς της απόφασης της Ν.Ε., εξακολουθούν να ισχύουν (άρθρο 12 παρ. 2), κρίνεται σκόπιμο να προβούμε σε σύντομη επισκόπηση του καθεστώτος που διέπει τον ανατοκισμό του οριστικού κλεισίματος του αλληλόχρεου λογαριασμού και δη εκείνου που εξυπηρετεί σύμβαση πίστωσης, βάσει της γενικής διάταξης της ΕισΝΑΚ 112 §1, της ήδη καταργηθείσας απόφασης Ν.Ε. και του άρθρου 12 παρ. 1 του Ν. 2601/1998, ως προς τον τραπεζικό ανατοκισμό.

¹⁹⁶ Ο.π. (υποσημ. 172), σ. 558 υπό Ι.3.

¹⁹⁷ Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 133. Για την εξομοίωση αυτή βλ. κριτική σε Κ. Παμπούκη, ό.π. (υποσημ. 172), σ. 570, υπό VIII, όπου και περαιτέρω παραπομπές στη βιβλιογραφία.

Έτσι, ξεκινώντας από την εξέταση του κατά πόσο η ΕισΝΑΚ 112 §1 μπορεί να εφαρμοστεί μετά την καταγγελία της σύμβασης και το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού, παραθέτουμε τα ακόλουθα.

Στη μεν θεωρία¹⁹⁸ έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι «σε καμία περίπτωση δε μπορούν να εκτοκίζονται οι τόκοι που περιλαμβάνονται στο κατάλοιπο» και η σύμφωνη κατ' αποτέλεσμα άποψη¹⁹⁹, την οποία ασπαζόταν και η νομολογία, τουλάχιστον μέχρι την ισχύ της υπ' αριθμ. 289/1980 απόφασης της Ν.Ε.²⁰⁰, ότι μεταξύ των αποτελεσμάτων της λήξης της σύμβασης πίστωσης, η οποία κατά κανόνα συμπίπτει με το κλείσιμο του εξυπηρετούντος την πίστωση αλληλόχρεου λογαριασμού, είναι και η παύση της υποχρέωσης ανατοκισμού, διότι αυτή προϋποθέτει λειτουργία της βασικής ενοχικής σχέσης.

Συγκεκριμένα, κατά τη δεύτερη αυτή άποψη της θεωρίας, η διάταξη του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ, που προβλέπει τον περιοδικό ανατοκισμό στη διάρκεια του αλληλόχρεου λογαριασμού, αποτελεί κανόνα συμπληρωματικό²⁰¹, με τον οποίο καλύπτεται ενδεχόμενο κενό στη σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού. Ως εξ αυτού, ο τόκος του περιοδικού ανατοκισμού που γίνεται βάσει αυτού του κανόνα, είναι τόκος συμβατικός, ήτοι τόκος που οφείλεται κατά τη σύμβαση πίστωσης. Μόνο στην περίπτωση, επομένως, που το κατάλοιπο είναι αμέσως απαιτητό, όπως συμβαίνει στο οριστικό κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού που επέρχεται με την καταγγελία της σύμβασης πίστωσης, είναι νόμιμος ο τόκος που βαρύνει εφεξής το κατάλοιπο, το οποίο, ενόψει του ότι είναι αμέσως απαιτητό, δεν δύναται να υπόκειται σε περιοδικό ανατοκισμό κατά το άρθρο 112 ΕισΝΑΚ.

Άλλωστε μετά το οριστικό κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού, η διασαλευθείσα τάξη από τη μη εφαρμογή της ΑΚ 423, που δε μπορεί να τηρηθεί κατά τη διάρκεια λειτουργίας του, αποκαθίσταται και, ως εκ τούτου, εκλείπει και ο λόγος που επέβαλλε τον περιοδικό ανατοκισμό.

¹⁹⁸ Π. Λαδάς, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 129. Για τις υποστηριζόμενες εν γένει απόψεις στην επιστήμη και τη νομολογία βλ. και σε Κ. Αλεπάκο, ό.π. (υποσημ. 175), σ. 1042 ή στον ίδιο, Το πρόβλημα του ανατοκισμού στην περίπτωση του ανοικτού λογαριασμού, ΕΤρΑΞΧρΔ 2/1996, σ. 306 επ. (ιδίως σ. 311-312). Επί του θέματος, βλ. και Δ. Χατζημιχαήλ, Ανατοκισμός τόκων πριν και μετά το οριστικό κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού, Αρμ 60 (2006), σ. 1705 επ.

¹⁹⁹ Κ. Παμπούκης, Τραπεζικά πιστωτικά συμβάσεις, Αθήναι 1962, σ. 440 και 455, παρ. 154 και 159, αντίστοιχα, Βλ. επίσης στον ίδιο, Ανατοκισμός μετά την καταγγελία...ό.π. (υποσημ. 172), 557 επ., (ιδίως σ. 563 επ.), υπό IV.3.Α, καθώς και σε, Ζητήματα από τον τραπεζικό αλληλόχρεο...ό.π. (υποσημ. 75), σ. 93 επ.. Βλ. επίσης σε Α. Μπεχλιβάνη, Παρατηρήσεις στην ΕφΠατρ 98/2006, ΕπισκΕΔ Β/2006, σ. 508-509, ο οποίος υποστηρίζει ότι ο ανατοκισμός σε περίπτωση υπερημερίας είναι ανεπίτρεπτος ως καταχρηστικός κατά τον νόμο 2251/1994, ακόμη κι αν υπάρχει σχετική συμφωνία.

²⁰⁰ ΕφΑΘ 9770/1995 αδημ. · ΕφΑΘ 2442/1994 ΕλλΔνη 1995, 1266 · ΕφΑΘ 12656/1988, ΑρχΝ 1990, 651 · ΕφΑΘ 29/1976 ΝοΒ 24, 553. Βλ. αναλυτικότερα για τη νομολογία πριν την απόφαση 289/1980 της Ν.Ε. σε Ν. Βερβερίδη, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 113

²⁰¹ Για τους συμπληρωτικούς κανόνες ενδοτικού δικαίου βλ. ενδεικτικά στον Μεντή, σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, 200 αρ. 55.

Κατά την τρίτη άποψη της θεωρίας²⁰², το άρθρο 112 ΕισΝΑΚ, δεν μπορεί να εφαρμοστεί μετά το κλείσιμο του λογαριασμού, ώστε, αν πρόκειται για εξωτραπεζικούς αλληλόχρεους λογαριασμούς, ο περαιτέρω τυχόν ανατοκισμός των τόκων του τελικού καταλοίπου (οι οποίοι τόκοι θα είναι κυρίως νόμιμοι ή υπερημερίας ή δικονομικοί, κατά τις περιστάσεις) και η συχνότητά του, γίνεται σύμφωνα με τις διατάξεις του κοινού δικαίου (ΑΚ 296 §1 ή προκειμένου περί εμπόρων κατά την ΕισΝΑΚ 111 §2 και όχι περιοδικά, κατά τα χρονικά διαστήματα που έχουν συμφωνηθεί στο πλαίσιο της ΕισΝΑΚ 112, αφού η σύμβαση έχει λήξει).

Ο προβληματισμός, σχετικά με τον ανατοκισμό μετά το κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού, οξύνθηκε μετά τη θέση σε ισχύ της απόφασης της Ν.Ε. και πριν την έκδοση των αποφάσεων 8 και 9/1998 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, καθώς, η νομολογία δεχόταν ότι είναι νόμιμος ο δυνάμει σχετικής συμβατικής ρήτρας ανατοκισμός και μετά το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού²⁰³. Μάλιστα ο Άρειος Πάγος, με την υπ' αριθμ. 7/1994 απόφασή του²⁰⁴, εμμένοντας στην προηγούμενη νομολογιακή γραμμή του, δέχθηκε ότι κάθε τράπεζα, μπορεί να υπολογίζει τόκους επί τόκων από την πρώτη ημέρα καθυστέρησης, δηλαδή αφότου

²⁰² Υποστηρικτές της άποψης αυτής, στη θεωρία ενδεικτικά είναι οι Σπ. Ψυχομάνης, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 322, αρ. 806, Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 172), σ. 202, ο ίδιος, Ο ανατοκισμός στον τραπεζικό ανοικτό λογαριασμό μετά τη θέση σε ισχύ του άρθρου 12 παρ. 1 Ν. 2601/1998 (γνωμ.), ΔΕΕ 11/2006, σ. 1119-1122. (ιδίως σ. 1122 υπό Β), Στ. Αντωνόπουλος, ό.π (υποσημ. 172), σ. 158, αρ. 188. Έτσι και ο Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 113 και 139 επ. Στη δε νομολογία, σύμφωνα με την άποψη αυτή της θεωρίας είναι ενδεικτικά οι **ΕφΠατρ 39/2000** ΕπισκΕΔ 2000, 763 με παρατηρήσεις Κ. Μήτκα (769) η οποία περαιτέρω (εδώ σε τραπεζικό αλληλόχρεο λογαριασμό) τάσσεται εναντίον της αυτοδίκαιης επεκτάσεως της ισχύος συμβατικής ρήτρας περί ανατοκισμού κατά τη διάρκεια λειτουργίας του λογαριασμού και στο διάστημα μετά το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού, επικαλούμενη το άρθρο 2 §7 περ. λ' του Ν. 2251/1994 · **ΠΠρΚαβ 74/1999** ΔΕΕ 2000, 175 = ΝοΒ 2000, 500, ακόμη κατ' αντιδιαστολή **ΑΠ 938/2002** ΕλλΔνη 2003, 1367.

²⁰³ Βλ. ενδεικτικά σε **ΑΠ (Ολ) 27/88**, ό.π. (υποσημ. 76) · **ΑΠ 578/2006** Αρμ 2007, 240, η οποία θεώρησε ότι η Απόφαση 289/1980 της Ν.Ε. δεν αντίκειται στο άρθρο 5 παρ. 1 και 43-2 του Συντάγματος, και είναι νόμιμος ο δυνάμει σχετικής συμβατικής ρήτρας ανατοκισμός και μετά το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού· **ΑΠ 579/2006 ΧρηΔικ** 2007, 273 · **ΠΠρΘεσ 3728/2006** Αρμ 2006, 1039 · **ΠΠρΘεσ 18479/98** Αρμ 1999, 503. Αντίθετα, σύμφωνα με τις αποφάσεις **ΠΠρΘεσ 1899/1994** Αρμ 1994, 415 · **ΠΠρΠατρ 335/1990**, ΕΕΝ 57(1990), 533 με σχόλιο Γ. Γιαννακόπουλου (534) και **ΜΠρΘεσ 2812/1991** ΕΕμπΔ 1992, 377 = ΕΤραπΔ 1993, 101 με ενημ. σημείωμα, η απόφαση της Ν.Ε. δεν έχει εφαρμογή και για τους οφειλόμενους τόκους του καταλοίπου του αλληλόχρεου λογαριασμού, μετά το οριστικό κλείσιμό του και τη λήξη της βασικής ενοχικής σχέσης της πίστωσης, οπότε ο οφειλέτης καθίσταται υπερήμερος και οφείλει μόνο τόκους υπερημερίας, χωρίς να μπορεί να γίνει λόγος περί ανατοκισμού των τόκων αυτών, καθώς σε διαφορετική περίπτωση, εφόσον δεν καθορίζεται συχνότητα ανατοκισμού, θα μπορούσε η τράπεζα κάθε μέρα να καθιστά τοκοφόρο τον τόκο υπερημερίας επί του καταλοίπου με συνέπεια την τεράστια αύξηση του χρέους πράγμα που οπωσδήποτε δεν θέλησε ο νομοθέτης. Κριτική στην απόφαση ΜΠρΘεσ 2812/1991, ασκεί ο Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 123-124, όπου και περαιτέρω αναφορά στη σχετική νομολογία. Ειδικότερα, σύμφωνα με το συγγραφέα αυτόν, με την προμνησθείσα απόφαση ή άλλες παρόμοιες, βάλλεται ευθέως η εφαρμογή και ο σκοπός θέσπισης της υπ' αριθμ. 289/1980 απόφασης της Ν.Ε., μέχρι την κατάργησή της, καθώς ερχόταν σε ευθεία αντίθεση με τον κύριο σκοπό του νόμου που ήταν η προστασία του τραπεζικού συστήματος διά της καθιέρωσης του αυτόματου ανατοκισμού των καθυστερούμενων τόκων επί οφειλόμενων κεφαλαίων εκ δανείων ή πιστώσεων, προς αναπλήρωση της αντίστοιχης υποχρέωσης των τραπεζών να ανατοκίζουν τους οφειλόμενους από αυτές τόκους των καταθέσεων, ενόψει του ότι και μετά το οριστικό κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού ή την επιδίκαση του οριστικού τους υπολοίπου, οι τράπεζες εξακολουθούν να οφείλουν και να καταβάλουν τον ανατοκισμό των τόκων επί των καταθέσεων για το αντίστοιχο ποσόν που αντλήθηκε από αυτές, χορηγήθηκε στους πιστούχους και στη συνέχεια επιδικάσθηκε. Περαιτέρω ο συγγραφέας αναφέρει ότι η άποψη αυτή της απόφασης στερείται λογικής, καθώς καταλήγει στο να επιβαρύνεται ο υπερήμερος οφειλέτης με λιγότερους τόκους σε σχέση με τον ενήμερο οφειλέτη, προτρέποντας έτσι τους οφειλότες να μην εκπληρώνουν τις οφειλές τους. Βλ και σε Κ. Αλεπάκο, ό.π. (υποσημ. 34), σ. 1042 ή στον ίδιο, Το πρόβλημα του ανατοκισμού, στην περίπτωση του ανοικτού λογαριασμού, ΕΤραΕΧρΔ, 2/1996, σ. 307-314 (311 in fine-312).

²⁰⁴ Δημοσιευμένη σε ΔΕΕ 1995, 63.

έκλεισε ο λογαριασμός και δεν πληρώθηκε το κατάλοιπο, ενώ στο πλαίσιο παρεμπόπτουσας κρίσης του, προχώρησε ακόμη περισσότερο, δεχόμενο ότι το δικαίωμα της τράπεζας για ανατοκισμό ανά τρίμηνο (ή και νωρίτερα, κατά τη βούληση της τράπεζας) του καταλοίπου αλληλόχρεου λογαριασμού, στηριζόταν ευθέως στις διατάξεις της υπ' αριθμ. 289/80 απόφασης της Ν.Ε. για το μετά την 8.12.1980 χρονικό διάστημα, κάνοντας στην ουσία λόγο για ενοχή εκ του νόμου.

Η άποψη αυτή, της μέχρι το 1998 νομολογίας του ΑΠ, περί αυτοδίκαιου μονομερούς ανατοκισμού (δηλ. χωρίς πρότερη συμφωνία) δυνάμει της Ν.Ε. 289/1980, άλλαξε, με τις υπ' αριθμ. 8 και 9/1998 Αποφάσεις της Ολομέλειας του²⁰⁵.

Κατόπιν των αποφάσεων αυτών της Ολομέλειας, το αντικείμενο της διχογνωμίας περί του αν η απόφαση της Ν.Ε. καλύπτει και τους τόκους που οφείλονται για το κατάλοιπο του αλληλόχρεου λογαριασμού μετά το οριστικό κλείσιμό, μετατοπίστηκε στο αν είναι νόμιμη η συμφωνία πιστωτικού ιδρύματος και πελάτη που υποβάλλει σε περιοδικό ανατοκισμό (λ.χ. ανά τρίμηνο) το κατάλοιπο του αλληλόχρεου λογαριασμού στο τελικό του κλείσιμο, έπειτα από καταγγελία της σύμβασης πίστωσης. Σχετικά έχουν υποστηριχθεί τα εξής.

Σύμφωνα με τον Κ. Παμπούκη²⁰⁶, μετά την καταγγελία της σύμβασης πίστωσης η μεν τράπεζα απαλλάσσεται από την υποχρέωση να παρέχει περαιτέρω πίστωση, ο δε πελάτης έχει τώρα ληξιπρόθεσμη υποχρέωση να αποδώσει την πίστωση που έχει λάβει. Έτσι, τυχόν συμφωνία του περιοδικού ανατοκισμού που αφορά το χρόνο μετά την καταγγελία της σύμβασης πίστωσης και το οριστικό κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού, εντάσσεται στο σύστημα του δικαίου ως σύμβαση με την οποία η πίστωση συνεχίζεται και μετά την καταγγελία, αφήνοντας επ' αόριστο χρόνο ως πίστωση το κατάλοιπο στα χέρια του πελάτη, εμπεριέχουσα κατάχρηση θεσμού, διότι οδηγεί στη διαιώνιση της πίστωσης με πολλαπλασιαστική (δια του ανατοκισμού) απόδοση νόμιμου τόκου υπερημερίας αντί συμβατικού.

Τέτοια συμπεριφορά, όμως, δε μπορεί παρά να αντιβαίνει στην ΑΚ 179, αφού το ένα μέρος προσέρχεται σ' αυτήν υπό την πίεση της απειλής του άλλου ότι θα επιδιώξει αμέσως την

²⁰⁵ Βλ. και την ΕφΔωδ 292/2003 ΤΝΠΔΣΑ, για το χαρακτηρισμό ρήτρας σε σύμβαση αλληλόχρεου, η οποία δε θεωρήθηκε ότι επεκτεινόταν και στο μετά το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού χρονικό διάστημα. Επίσης βλ και την ΠΠρΑθ 1443/2002 ΝοΒ 2003, 683, καθώς και την ΕπρΑθ 2377/2007 Αρμ 2008, 1550 με σημείωμα Δ. Χατζημιχαήλ. Το δικαστήριο στο πλαίσιο σύμβασης πίστωσης με αλληλόχρεο λογαριασμό που έκλεισε οριστικά με χρεωστικό υπόλοιπο, κατόπιν καταγγελίας της εναγομένης τραπεζής, έκρινε, βάσει του άρθρου 200 ΑΚ, ότι δεν υπήρχε ρητή συμφωνία των μερών περί τριμήνου ανατοκισμού κατά το άρθρο 112 §2 του ΕισΝΑΚ και για το διάστημα μετά τη λήξη του αλληλόχρεου λογαριασμού. Από την επίδικη σύμβαση προέκυψε ότι οι διάδικοι συμφώνησαν τρίμηνο ανατοκισμό μόνον κατά τη διάρκεια λειτουργίας της σύμβασης αλληλόχρεου λογαριασμού. Έτσι, δέχθηκε κατ' ουσία την αγωγή με το σκεπτικό ότι η εναγόμενη εισέπραξε χωρίς νόμιμη αιτία ορισμένο ποσό από την ενάγουσα, καθιστάμενη αδικαιολόγητα πλουσιότερη ως προς αυτό, θεμελιώνοντας την κρίση της στο συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 2 §1, 17 §2 του Συντάγματος και του άρθρου 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, ώστε να διαπιστωθεί η συνταγματικότητα του άρθρου 30 §2 εδ. β του Ν. 2789/2000 ως προς τον ανατοκισμό μετά το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού. Βλ. αναλυτικά σε Δ.Χατζημιχαήλ, ό.π. (υποσημ. 120), σ. 55, παρ. Α2.

²⁰⁶ Έτσι ο Κ. Παμπούκης, ό.π. (υποσημ. 75), σ. 94 επομ.

απαίτησή του και ενέχει συστηματική αντίφαση, περικλείουσα μια αντιφατική συμπεριφορά: την καταγγελία της σύμβασης πίστωσης και, παρά ταύτα, τη συνέχισή της εν υπερημερία του οφειλέτη, ενώ δεν αποκλείεται να θεωρηθούν και άκυρες κατ' άρθρο 281 ΑΚ και αντίθετες στα άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ. 1 και 25 παρ. 3 του Συντάγματος. Εν ολίγοις, πρόκειται περί τεχνάσματος τοκισμού και ανατοκισμού της σύμβασης που εξυπηρετεί ο αλληλόχρεος λογαριασμός με το επιτόκιο υπερημερίας.

Επίσης, έχει υποστηριχθεί στη θεωρία²⁰⁷, ότι οι σχετικές συμφωνίες είναι έγκυρες στο μέτρο που δεν αντιβαίνουν, ως προς τα χρονικά διαστήματα ανατοκισμού, στις διατάξεις ευρύτερης σημασίας, όπως οι ΑΚ 178, 179, 281 και 288.

Τέλος ο Ψυχομάνης, υποστηρίζει ότι, εφόσον έχει συμφωνηθεί ανατοκισμός των τόκων του οριστικού καταλοίπου, η συμφωνούμενη, επίσης, χρονική του συχνότητα δε μπορεί να υπερβαίνει εκείνη, που έχει συμφωνηθεί για το διάστημα ομαλής λειτουργίας του αλληλόχρεου λογαριασμού, προτείνοντας αναλογική εφαρμογή της ΠΔ/ΤΕ 2393/15.7.96 για τις «δανειακές συμβάσεις», παρά τη στενή διατύπωσή της²⁰⁸.

Ως προς τις συμβάσεις τραπεζικών αλληλόχρεων λογαριασμών που συνάπτονται μετά τη θέση σε ισχύ του ν. 2601/1998, όπως ήδη αναφέρθηκε, ο νομοθέτης, αμέσως μετά τις αποφάσεις της Ολομέλειας του 1998, σπεύδοντας «..να προλάβει ή να διασκεδάσει παρόμοιες αναστολές (περί εφαρμογής περιοδικού ανατοκισμού και μετά το κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού) – και, μάλιστα, με το πρόσχημα ότι αποκαθιστά ή περιστέλλει την αδικία.... «αποσαφήνισε» την κατάσταση που παρήχθη έπειτα από τις αποφάσεις εκείνες της Ολομέλειας...»²⁰⁹.

Έτσι, με την §1 εδ. 1 του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998, ο νομοθέτης επέτρεψε ρητά πλέον τον συμβατικό ανατοκισμό και μετά την καταγγελία της σύμβασης πίστωσης και το κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού, κατά περιόδους, πάντως, όχι μικρότερες του εξαμήνου, ενώ ελλείψει συμφωνίας, θα γίνεται ανατοκισμός κατά τις διατάξεις του κοινού δικαίου (§1 τελευτ. εδ.), ήτοι το προκύπτον χρεωστικό κατάλοιπο γίνεται αυτοδικαίως (απλώς) τοκοφόρο με το νόμιμο τόκο, με συνέπεια για τον περαιτέρω τυχόν ανατοκισμό των τόκων του τελικού καταλοίπου και τη συχνότητά του, να ισχύουν πια οι διατάξεις του κοινού δικαίου του καθεστώτος του ανατοκισμού, ήτοι εκείνες των άρθρων 296 ΑΚ και 111 §2 ΕισΝΑΚ (προκειμένου περί εμπορών), ήτοι έγερση αγωγής σε μη σύναψη σχετικής συμφωνίας εκ των

²⁰⁷ Στ. Αντωνόπουλος, ό.π. (υποσημ. 171), σ. 158 επομ., αρ. 190-191.. Ο συγγραφέας αναφέρεται (σημ. 345) και στην ΜΠρΑΘ 5467/2002 ΔΕΕ 3/2003, 314 με σημείωση Π. Μάζη (315) = ΑρχΝ 2003, 85 = ΕΤρΑξΧρΔ 2003, 629 = ΝοΒ 2003, 659 = ΕΕμπΔ 2004, 800 = Δ 2003, 1019 με σημείωμα Κ. Μπέη), η οποία ορθώς θεώρησε τη σχετική συμβατική ρήτρα σε καταρτισθείσα σύμβαση δανείου προ του Ν. 2601/1998 που προέβλεπε τον ανά τρίμηνο ανατοκισμό των καθυστερουμένων τόκων, ως καταχρηστική σύμφωνα με την ΑΚ 281, δεχόμενη σχετικό λόγο ανακοπής του οφειλέτη, καθότι η τράπεζα με τον τρόπο αυτό «...λαμβάνει ωφελήματα δυσανάλογα των παροχών της...».

²⁰⁸ Σπ. Ψυχομάνης, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 323, αρ. 807.

²⁰⁹ Έτσι Κ. Παμπούκης, ό.π. (υποσημ. 75), σ. 97.

υστέρων κ.λ.π., χωρίς να είναι δυνατή συμφωνία για ανατοκισμό με τη συχνότητα που επιτρέπει το άρθρο 112 ΕισΝΑΚ, του οποίου δε μπορεί να γίνει εφαρμογή μετά το κλείσιμο του λογαριασμού.

Για δε το παρελθόν, ο νομοθέτης προέβλεψε ότι ανατοκισμός ανά εξάμηνο, μετά το κλείσιμο του αλληλόχρεου, χωρεί ακόμη και χωρίς σχετική συμφωνία (§2 εδ. 2). Την τελευταία αυτή διάταξη (της §2), όμως, επιφυλασσόμαστε να εξετάσουμε παρακάτω.

3. Ο ανατοκισμός των καθυστερούμενων τόκων σε πιστωτικές συμβάσεις που καταρτίζονται μετά τη δημοσίευση του νέου νόμου χωρίς να περιλαμβάνουν συμφωνία ανατοκισμού (άρθρο 12 παρ. 1 τελευτ. εδ.)

Σύμφωνα με το τελευταίο εδάφιο της §1, εάν στις πιστωτικές συμβάσεις που καταρτίζονται μετά τη δημοσίευση του νόμου (15.4.1998), δεν υπάρχει συμφωνία ανατοκισμού των καθυστερούμενων τόκων, εφαρμόζονται οι σχετικές διατάξεις του ΑΚ και του Εισαγωγικού του Νόμου, ήτοι τα άρθρα 296 §1 ΑΚ, 111 §2 και 112 §1 ΕισΝΑΚ.

Να επισημάνουμε, ακόμη, ότι μετά τη θέση σε ισχύ του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998, τίθεται εκποδών, αχρηστευόμενο, το άρθρο 110 ΕισΝΑΚ, μια και η εξαιρετική αυτή ρύθμιση για εξάμηνο ανατοκισμό των τόκων για τα δάνεια που χορηγούν τα πιστωτικά καταστήματα με κεφάλαια προερχόμενα από έντοκα ομολογιακά δάνεια, γενικεύεται ήδη κατά τα εκτεθέντα.

Στη διάταξη αυτή αποτυπώνεται με τον πλέον ξεκάθαρο τρόπο, η ρυθμιστική πρόθεση του νομοθέτη να εναρμονιστεί με τις επιταγές των αποφάσεων της Ολομέλειας του 1998, όπως προκύπτει και από το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης, και να επανεντάξει, ως όφειλε, τον τραπεζικό ανατοκισμό στο γενικό περί ανατοκισμού κανονιστικό πλαίσιο του Αστικού Κώδικα και του Εισαγωγικού του Νόμου, καθιστώντας σαφές ότι ο τραπεζικός ανατοκισμός δεν είναι δυνατόν να αυτονομείται από τις γενικές αρχές που θέτει το κανονιστικό αυτό πλαίσιο²¹⁰.

4. Ο ανατοκισμός των καθυστερούμενων τόκων σε πιστωτικές συμβάσεις που καταρτίστηκαν πριν από τη δημοσίευση του Ν. 2601/1998 (άρθρο 12, παρ. 2 και 3)

Σύμφωνα με το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης²¹¹ του Ν. 2601/1998, οι παράγραφοι 2, 3 και 4 αποτελούν μεταβατικές διατάξεις, που επιδιώκουν να επιλύσουν «...τα θέματα που δημιουργούνται λόγω της μετάβασης από τη μέχρι σήμερα ακολουθούμενη πρακτική ανατοκισμού από τις τράπεζες στο νέο καθεστώς», ρυθμίζοντας παράλληλα ζητήματα αναδρομικότητας των διατάξεων αυτών.

²¹⁰ Κ. Μποτόπουλος, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 581 υπό Ε.

²¹¹ Βλ. για το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης, ό.π. (υποσημ. 136).

Από τις διατάξεις αυτές, η μεν §2 αναφέρεται σε συμβάσεις που έχουν καταρτισθεί πριν την 16.4.1998 και δεν έχουν καταγγελλθεί μέχρι 15.4.1998, ούτε οι εξ αυτών λογαριασμοί έχουν κλείσει μέχρι το χρονικό σημείο αυτό, ενώ η §3 αφορά στον ανατοκισμό καθυστερούμενων τόκων στις συμβάσεις που προηγήθηκαν του Ν. 2601/1998, αλλά που καταγγέλθηκαν ή λογαριασμοί τους έκλεισαν από την έναρξη ισχύος του Ν. 1083/80 μέχρι τη δημοσίευση του νεότερου νόμου²¹².

Για τις συμβάσεις της §2 («ενεργές»²¹³ συμβάσεις), ο νομοθέτης, ακολουθώντας τη δομή της προηγούμενης παραγράφου (§1), κάνει διάκριση ανάμεσα στις συμβάσεις που περιλαμβάνουν συμφωνία ανατοκισμού και στις συμβάσεις που δεν περιέχουν σχετική πρόβλεψη. Ειδικότερα:

4.1. Συμβάσεις ενεργές κατά τη δημοσίευση του Ν. 2601/1998 με συμφωνία ανατοκισμού (άρθρο 12 παρ. 2 εδ. α' και γ')

Το πρώτο εδάφιο της §2 ορίζει ότι: *«Υφιστάμενες συμφωνίες περί ανατοκισμού για συμβάσεις που έχουν καταρτισθεί πριν από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού εξακολουθούν να ισχύουν».*

Ο λόγος που θεσπίστηκε αυτή η διάταξη ήταν, σύμφωνα με όσα αναφέρει το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης του νόμου, να μη θιγούν οι υφιστάμενες συμφωνίες ανατοκισμού μεταξύ πιστωτικών ιδρυμάτων και οφειλετών, διότι διαφορετικά *«...αφενός μεν θα ετραυματίζετο η αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων και αφετέρου θα τιμωρούσε τα πιστωτικά ιδρύματα εκείνα, που και πριν ακόμη από την προαναφερόμενη απόφαση της ολομέλειας του Ανωτάτου Δικαστηρίου είχαν την πρόνοια και ευαισθησία να καταρτίσουν σχετικές συμφωνίες για όλες τις συνέπειες της μη εμπρόθεσμης εξόφλησης των απαιτήσεών τους».*

Έτσι, συμφωνίες περί ανατοκισμού σε μικρότερα του εξαμήνου χρονικά διαστήματα, που καταρτίστηκαν πριν την έναρξη ισχύος του Ν. 2601/1998, στη βάση του άρθρου 8 §6 και της απόφασης 289/80 της Ν.Ε., εξακολουθούν να ισχύουν, κατά τη συμφωνημένη συχνότητα ανατοκισμού, κάτι άλλωστε που συμπορεύεται και με τα νομολογηθέντα με τις αποφάσεις της Ολομέλειας του 1998²¹⁴, υπό την αυτονόητη προϋπόθεση ότι, κατά τα λοιπά, υπόκεινται στον έλεγχο των γενικών ρητρών του ΑΚ που προστατεύουν τον ασθενέστερο συναλλασσόμενο.

Το ερώτημα που ανακύπτει στο σημείο αυτό είναι αν υφιστάμενες συμφωνίες ανατοκισμού, ακόμη και στις συμβάσεις που αναφέρει το εδ. γ' της παραγράφου αυτής, ήτοι σε συμβάσεις πιστωτικών δανείων και πιστωτικών καρτών (για την ακρίβεια σε συμβάσεις

²¹² Γ. Σχινάς, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1710.

²¹³ Κατά το χαρακτηρισμό των συμβάσεων αυτών από την Ευγ. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, ό.π. (υποσημ. 38), σ. 318 επομ., παρ.2.

²¹⁴ Έτσι ο Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1529, υπό 6α.

χορήγησης πιστώσεων μέσω συμβατικών καρτών), εξακολουθούν να ισχύουν, έστω κι αν η συμφωνημένη συχνότητα ανατοκισμού είναι μικρότερη του εξαμήνου, ενόψει του ότι σύμφωνα με την τραπεζική πρακτική που ίσχυε κατά τη χρονική περίοδο θέσπισης του νόμου, οι καθυστερούμενοι τόκοι των συμβάσεων αυτών εκτοκίζονταν ανά μήνα.

Η διχογνωμία αυτή προέκυψε, καθώς το εδάφιο γ', που ορίζει ότι *«Για τα στεγαστικά δάνεια ισχύει ο εξαμήνος ανατοκισμός, μετά δωδεκάμηνο από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, ενώ για την χορήγηση πιστώσεων μέσω πιστωτικών δελτίων (καρτών) ισχύει ο εξαμήνος ανατοκισμός από την πρώτη ανανέωσή τους»*, δεν διευκρινίζει αν ο εξαμήνος ανατοκισμός των καθυστερούμενων τόκων για οφειλές από συμβάσεις στεγαστικών δανείων και πιστωτικών καρτών ισχύει και στην περίπτωση που υπάρχει συμφωνία ανατοκισμού στην αντίστοιχη πιστωτική σύμβαση, ώστε λόγω της ασαφούς αυτής διατύπωσης του «γράμματος» διάταξης, να προκύπτουν δύο περαιτέρω ερμηνευτικές εκδοχές: είτε ότι ο εξαμήνος ανατοκισμός ισχύει στις εν λόγω συμβάσεις μόνο εφόσον δεν υπάρχει συμφωνία για ανατοκισμό σε συντομότερο χρονικό διάστημα είτε ότι ισχύει ο εξαμήνος ανατοκισμός ακόμη και όταν υπάρχει μεν συμφωνία ανατοκισμού, πλην, όμως, η συμφωνημένη συχνότητα ανατοκισμού είναι κάτω του εξαμήνου.

Κατά την πρώτη άποψη²¹⁵, την οποία ενστερνίζεται και η νομολογία²¹⁶, παρότι το γράμμα του άρθρου 12 παρ. 2 δεν διακρίνει, από την Εισηγητική έκθεση προκύπτει ότι ο νόμος επιχειρεί διαχωρισμό μεταξύ των αμφιμερώς εμπορικών συμβάσεων, όπου αντισυμβαλλόμενος της Τράπεζας είναι έμπορος και συνάπτει τη σύμβαση πίστωσης για τις ανάγκες της εμπορίας του [συμβάσεις πίστωσης σε ανοικτό (αλληλόχρεο) λογαριασμό, εμπορικά δάνεια «τακτής λήξης»], και των ετερομερώς εμπορικών συμβάσεων [στεγαστικά δάνεια, συμβάσεις χορήγησης πίστωσης μέσω πιστωτικών δελτίων (πιστωτικών καρτών), στο εξής, χάριν συντομίας, θα αναφέρονται ως συμβάσεις πιστωτικών καρτών].

Βάσει αυτής της άποψης, ενώ η ρύθμιση του νόμου ορίζει σαφέστατα ότι για την πρώτη από τις παραπάνω κατηγορίες (των αμφιμερώς εμπορικών συμβάσεων) οι τυχόν συμφωνίες (τρίμηνες κατά την τραπεζική πρακτική) για τον ανατοκισμό σε υφιστάμενες συμβάσεις εξακολουθούν να ισχύουν, έστω κι αν η συμφωνημένη συχνότητα ανατοκισμού είναι μικρότερη του εξαμήνου, για τη δεύτερη κατηγορία συμβάσεων (ετερομερείς εμπορικές συμβάσεις), το γράμμα του νόμου δεν αρκεί από μόνο του, ώστε για τη διακρίβωση του νοήματος του κανόνα

²¹⁵ Την άποψη αυτή υποστηρίζει η Ευγ. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, ό.π. (υποσημ. 38), σ. 319 επ. παρ. 2.1.1 και ο Σπ. Ψυχομάνης, ό.π. (υποσημ. 145), σ. 278 παρ. 3. Σύμφωνος και ο Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 134.

²¹⁶ Βλ. ενδεικτικά σε **ΑΠ 117/2005** ΕλλΔνη 2005, 1713 · **Εφαθ 6480/2006** ΔΕΕ 2007, κατά την οποία αν ο ανατοκισμός, σε προϋφιστάμενες του Ν. 2601/98, έχει συμφωνηθεί να γίνεται ανά τρίμηνο, γίνεται σύμφωνα με τη συμφωνία αυτή ανά τρίμηνο, αφού αυτή εξακολουθεί να ισχύει και όχι ανά εξάμηνο, αφού αυτό δεν ορίζεται στην παραπάνω διάταξη, η οποία όσον αφορά τον ανά εξάμηνο ανατοκισμό αναφέρεται στις περιπτώσεις που δεν υπάρχει συμφωνία για ανατοκισμό. Βλ. επίσης σχετικά σε **ΠΠρΘεσπρ 57/2003** ΕΤρΑξΧρΔ 2004, 407 και την όμοια **ΠΠρΘεσπρ 58/2003**, ΝΟΜΟΣ (334236).

δικαίου, αναγκαία είναι η προσφυγή στην ιστορική και τεολογική ερμηνεία της ερμηνευτέας διάταξης.

Συγκεκριμένα, ο εξάμηνος ανατοκισμός στις συμβάσεις στεγαστικών δανείων ή πιστωτικών καρτών, δε θα μπορούσε να ισχύει μόνο στην περίπτωση που δεν υπάρχει συμφωνία για ανατοκισμό σε συντομότερο διάστημα, διότι η εφαρμογή της ερμηνευτικής αυτής εκδοχής στην πράξη θα σήμαινε ότι εξακολουθούν να εκτοκίζονται οι καθυστερούμενοι τόκοι των στεγαστικών δανείων και των πιστωτικών καρτών ανά μήνα, κατά τα κρατούντα στην τραπεζική πρακτική, αποτέλεσμα που είναι φανερό ότι αντίκειται στο σκοπό του νόμου, που δεν είναι άλλος από την ελάφρυνση των οφειλετών των τραπεζών από την υπέρμετρη οικονομική επιβάρυνση που τους επιβάλλουν οι πιστώτριες τράπεζες με το σύστημα του συχνού (μέχρι και ανά μήνα) ανατοκισμού.

Το ίδιο το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης, στο οποίο αποτυπώνεται με ικανοποιητική πληρότητα η βούληση του νομοθέτη, προβλέπει ότι ειδικά στις περιπτώσεις συμβάσεων στεγαστικών δανείων ή πιστωτικών καρτών²¹⁷, οι συμφωνίες περί ανατοκισμού παύουν να ισχύουν και οι εν λόγω συμβάσεις υπάγονται σταδιακά σε ευνοϊκότερο καθεστώς για τους

²¹⁷ Σύμφωνα με την Ευγ. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, ό.π. (υποσημ. 38), σ.320 επομ. παρ. 2.1.1, το εδάφιο γ' της παραγράφου 2 θα έπρεπε de lege ferenda να ισχύει και για τα καταναλωτικά ή προσωπικά δάνεια, για τα οποία στην πράξη εφαρμόζεται επίσης μηνιαίος ανατοκισμός, καθώς συντρέχει γι αυτά ο ίδιος λόγος που οδήγησε στη νομοθετική επιλογή του εξάμηνου ανατοκισμού για τις συμβάσεις στεγαστικών δανείων και πιστωτικών καρτών, ο οποίος συνίστατο στην ελάφρυνση της υπερβολικής επιβάρυνσης των οφειλετών των Τραπεζών με το συχνό ανατοκισμό. Η έναρξη του εξάμηνου ανατοκισμού θα μπορούσε να συμπέσει με την έναρξη του εξάμηνου ανατοκισμού για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης, το οποίο, βάσει του άρθρου 12 παρ. 7 του νόμου, τοποθετείται στους έξι μήνες μετά την έναρξη ισχύος του νόμου, δηλ. την 15.10.1998. Κατά τη συγγραφέα, ωστόσο, οι παραπάνω συμβάσεις, μόνο στο εδάφιο α' της εν λόγω παραγράφου μπορούν να υπαχθούν, διότι το εδάφιο γ', είναι διάταξη εξαιρετικού δικαίου και, συνεπώς, δεν επιδέχεται διασταλτική ερμηνεία ή αναλογική εφαρμογή. Άλλωστε στο Επίμετρο της μελέτης της (σ. 321), αναφέρει ότι πιθανόν δεν επεφύλαξε ο νομοθέτης την ίδια ευνοϊκή για τους οφειλέτες ρύθμιση στα προσωπικά και καταναλωτικά δάνεια, λόγω της μικρής χρονικής τους διάρκειας (σε σχέση προφανώς με τη χρονική διάρκεια των στεγαστικών δανείων και των χορηγήσεων πιστώσεων μέσω καρτών).

Κατά τη γνώμη μας, στην υπό εξέταση περίπτωση θα έπρεπε η διάταξη του εδαφίου γ' για τις συμβάσεις στεγαστικών δανείων και χορήγησης πίστωσης μέσω πιστωτικών δελτίων (καρτών) να εφαρμοστεί, με αναλογία νόμου, και στις περιπτώσεις των καταναλωτικών και προσωπικών δανείων, διότι, όπως επισημαίνει η ως άνω συγγραφέας, συντρέχει και για αυτά ο ίδιος λόγος που οδήγησε στη νομοθετική επιλογή του εδαφίου γ'.

Όπως γνωρίζουμε, κενό στο δίκαιο έχουμε όταν λείπει ρύθμιση, η οποία, με βάση νομικά σημαντικές για την υπό κρίση υπόθεση αξιολογήσεις του ισχύοντος δικαίου, θα έπρεπε να υπάρχει. Η διαπίστωση κενού συνιστά αξιολογική κρίση. Η δε αναλογία, ως μέθοδος πλήρωσης κενών στο δίκαιο, επιτρέπει στον εφαρμοστή του δικαίου να απονείμει δικαιοσύνη σε περιπτώσεις που δεν ρυθμίζονται από το νομοθέτη. Ο δικαιολογητικός της λόγος είναι η ομοιότητα της αρρυθμιστής περίπτωσης με τις συναφείς ρυθμισμένες, ομοιότητα που συνάγεται ερμηνευτικώς. Εν τέλει, η αναλογία αποτελεί μέσο για την πραγμάτωση της συνταγματικής αρχής της ισότητας (Σ 4 §1) μέσα στο σύστημα του ισχύοντος δικαίου. Η αρχή της ισότητας επιτάσσει, ο νόμος να μην μεταχειρίζεται διαφορετικά όμοιες περιπτώσεις. Άλλωστε και στο ίδιο το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης, αναφέρεται ότι «Με τον τρόπο αυτό (καθιέρωση 6μηνου ανατοκισμού) θα περιορισθεί σημαντικά η εκ του ανατοκισμού επιβάρυνση κυρίως των μη εμπόρων οφειλετών από δάνεια καταναλωτικής πίστης, πιστωτικές κάρτες και στεγαστικά δάνεια με μηνιαία περίοδο εκτοκισμού, δηλαδή από δάνεια που προορίζονται για την κάλυψη βιοτικών αναγκών». Από το απόσπασμα αυτό, προκύπτει ότι στη ρυθμιστική πρόθεση του νομοθέτη, κατά τη θέσπιση του Ν. 2601/1998, ανήκε ο περιορισμός της επιβάρυνσης των οφειλετών από δάνεια που προορίζονται για την κάλυψη βιοτικών αναγκών και τα οποία ανατοκίζονταν με μηνιαία περίοδο ανατοκισμού, επιφυλάσσοντας την ίδια αξιολόγηση για όλες τις κατηγορίες των αναφερόμενων δανείων. [Βλ. αναλυτικά σε Φ. Δωρή, Σκέψεις για τη διαπίστωση και πλήρωση των κενών στο δίκαιο (με αφορμή τις ΟΛΑΠ 20/2000 και ΑΠ 899/2001), ΧρΙΔ Γ/2003, σ. 577 (ιδίως σ. 579 παρ.ΙΒ1α και 583 παρ. ΙΙΒ1β) καθώς και στον Γεωργιάδη, σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, 1 αρ. 61.

οφειλέτες των καθυστερούμενων τόκων. Μέχρι τη σταδιακή παύση ισχύος των σχετικών συμφωνιών και την υπαγωγή των αντίστοιχων συμβάσεων στο νέο καθεστώς, εξακολουθεί να ισχύει ο συμφωνημένος συχνότερος ανατοκισμός, συνήθως ανά μήνα.

Εξίσου διαφωτιστική για τη ρυθμιστική πρόθεση του νομοθέτη, είναι και η υπ' αριθμ.13360/Β723/23.4.98 Απ. Υπ. Εθν. Οικ., που αναφέρει, κατά λέξη, σχετικά:

«...Εφόσον στις συμβάσεις αυτές (του άρθρου 12 παρ. 2) περιλαμβάνεται σχετική συμφωνία, αυτή εξακολουθεί να ισχύει με τους ακόλουθους περιορισμούς:

α) Τυχόν συμφωνίες στεγαστικών δανείων για ανατοκισμό και κεφαλαιοποίηση των εξ αυτού τόκων σε χρονικά διαστήματα μικρότερα του δμήνου, καταργούνται αυτοδίκαια μετά 12 μήνες από την έναρξη ισχύος του νόμου.

β) Τυχόν συμφωνίες σε συμβάσεις χορήγησης πιστωτικών καρτών για ανατοκισμό και κεφαλαιοποίηση των εξ αυτού τόκων σε χρονικά διαστήματα μικρότερα του δμήνου, καταργούνται αυτοδίκαια με την πρώτη μετά δμηνο από την έναρξη ισχύος του νόμου ανανέωση των καρτών αυτών.

Με τις ρυθμίσεις αυτές τίθεται φραγμός στη διαιώνιση δυσμενών για τους δανειολήπτες συμφωνιών που περιλήφθηκαν στις συμβάσεις τους, οι οποίες υπάγονται σταδιακά στο νέο ευνοϊκότερο καθεστώς».

Το ως άνω ερμηνευτικό πρόβλημα, που ανέκυψε εξαιτίας του ασαφούς «γράμματος» της διάταξης, θα επιλυόταν, αν το εδ. γ' είχε διατυπωθεί ως εξής: *«Ανεξάρτητα αν υπάρχει ή όχι αντίθετη συμφωνία για τα στεγαστικά δάνεια, ισχύει ο εξαμήνος ανατοκισμός μετά δωδεκάμηνο από την έναρξη ισχύος του παρόντος, ενώ για τη χορήγηση πιστώσεων μέσω πιστωτικών δελτίων (καρτών) ισχύει ο εξαμήνος ανατοκισμός από την πρώτη ανανέωσή τους».*

Κατ' άλλη άποψη²¹⁸, που δε διακρίνει περαιτέρω σε συμβάσεις αμφιμερώς και ετερομερώς εμπορικές, όλες ανεξαιρέτως οι συμφωνίες με τις οποίες είχε τεθεί όρος για ανατοκισμό ανά χρόνο μικρότερο του εξαμήνου, παύουν να ισχύουν μετά τη θέση σε ισχύ του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998, οπότε, εφεξής, ανατοκισμός θα μπορεί να γίνεται μόνο ανά εξάμηνο.

Οι υποστηρικτές της άποψης αυτής, θεμελιώνουν την ορθότητά της, αφενός μεν στην ΕισΝΑΚ 112, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει ήδη με ελάχιστο σχετικώς όριο το εξάμηνο, και αφετέρου, στην προφανή βούληση του νομοθέτη, το όριο αυτό και όχι το οποιοδήποτε μικρότερο να ισχύει από εδώ και πέρα πάντοτε χωρίς εξαίρεση. Διαφορετικά, δε θα ήταν ανεκτό *«...να εξακολουθούν να ισχύουν όροι συμφωνιών για ανατοκισμό ανά τρίμηνο ή ακόμη και ανά μήνα ή και για μικρότερο απ' αυτό χρονικό διάστημα, συχνότητα που στηλιτεύει κι αυτή η ίδια η*

²¹⁸ Την δεύτερη αυτή άποψη υποστηρίζουν οι Γ. Σχινάς, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1711, παρ. II.1. και Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1529, παρ. 6β.

Εισηγητική για τη νέα διάταξη έκθεση ως το κύριο αίτιο δημιουργίας του προβλήματος με τις διαστάσεις που τελικά αυτό πήρε, την περιστολή της οποίας και διακηρύσσει ότι επιδιώκει εφεξής με τη νέα ρύθμιση. Άλλωστε, αν γινόταν δεκτή η αντίθετη λύση, θα παριστάμεθα μάρτυρες του απαράδεκτου φαινομένου, να προκαλείται αδικαιολόγητη ανισότητα σε βάρος των δανειοληπτών και πιστούχων εκείνων που συμφώνησαν τον εις βάρος τους ανατοκισμό πριν από τη θέση σε ισχύ του νέου νόμου, τόσο έναντι εκείνων που τον συμφώνησαν μετά απ' αυτόν, όσο όμως και έναντι εκείνων που διόλου δεν τον συμφώνησαν, πριν ή μετά το νέο νόμο αδιακρίτως. Μια τέτοια εμμονή στην τήρηση ενός πέρα από κάθε λογική και ηθική τάξη όρου για ανατοκισμό «χωρίς κανένα χρονικό ή άλλο περιορισμό», στη βάση και μόνο της αρχής *pacta sunt servanda*, ειδικά εναντίον των παλιών αυτών οφειλετών, φαίνεται πέρα για πέρα αδικαιολόγητη²¹⁹».

Κατά την ανωτέρω αυτή άποψη, η ρύθμιση του νόμου αποτελεί το ανώτατο όριο επιβάρυνσης του οφειλέτη και διάταξη δημόσιας τάξης, η οποία δε δύναται να καταργηθεί με αντίθετη συμφωνία, και μάλιστα προγενέστερη της διάταξης του νόμου. Έτσι, αν προγενέστερη συμφωνία προβλέπει ανατοκισμό κατά διαστήματα μικρότερα του εξαμήνου, π.χ. τριμήνου, θα πρέπει να θεωρηθεί, ότι από 16.4.1998 ισχύει «ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο» και δε μπορεί σε καμία των περιπτώσεων να «εξακολουθεί να ισχύει», παρά τη διακηρυσσόμενη στην §6 του άρθρου 12 κατάργηση εφεξής του άρθρου 8 §6 του Ν. 1083/1980 και της συνακόλουθης κατάργησης της κατ' εξουσιοδότησής του εκδοθείσας απόφασης Ν.Ε. 289/80.

Κατά τη γνώμη μας, η τελευταία αυτή άποψη, πέρα του ότι δεν προκύπτει από το γράμμα του νόμου, το οποίο αποτελεί την αφετηρία της ερμηνευτικής διαδικασίας για την αναζήτηση του νοήματος του εκάστοτε ερμηνευόμενου κανόνα δικαίου, δεν είναι απόλυτα ορθή για τους λόγους που ακολουθούν.

Είναι γεγονός ότι οι συμφωνίες που συνάπτονται μετά τη θέση σε ισχύ του νόμου είναι ευνοϊκότερες εκείνων που συνήφθησαν πριν την 16.4.1998. Η διάκριση, όμως, καθ' εαυτή, δε φαίνεται να δημιουργεί πρόβλημα (ειδικότερα δε φαίνεται να προσκρούει στην αρχή της ισότητας, υπό την έννοια της διαφοροποίησης μεταξύ ατομικών περιπτώσεων που φέρουν, κατά βάση, τα ίδια χαρακτηριστικά – αν αυτό υπονοούν οι συγγραφείς που υποστηρίζουν τη σχολιαζόμενη άποψη). Η διάκριση, εν προκειμένω, είναι καθαρά προϊόν της νομοθετικής μεταβολής, στηριζόμενη αποκλειστικά και μόνο στο χρονικό σημείο που γεννήθηκε η κάθε έννομη σχέση, η δε ευμενής μεταχείριση του νεότερου Ν. 2601/98, επιφυλάσσεται μόνο στις έννομες σχέσεις που δημιουργήθηκαν μετά τη θέση του σε ισχύ και δεν είναι συνταγματικώς επιβεβλημένο να ανατρέξει και στο παρελθόν, ούτε τίθεται ζήτημα, από την έννομη τάξη,

²¹⁹ Έτσι ο Π. Μάζης. Βλ. σε αμέσως προηγούμενη υποσημείωση.

υποχρέωσης του νομοθέτη να επεκτείνει τα σχετικά οφέλη και σ' όσους δεν εμπίπτουν χρονικά στη νέα διάταξη. Κάτι τέτοιο θα συνιστούσε αναδρομική ρύθμιση για το παρελθόν²²⁰.

Ως προς το πρώτο εδάφιο της §2 δε μπορεί να δίδεται η ερμηνεία ότι «...επεκτείνει την ισχύν υφισταμένων συμφωνιών περί ανατοκισμού και δια τον χρόνον μετά την 16^{ην} Απριλίου 1998, έστω και εάν οι κανόνες δικαίου, βάσει των οποίων κατηρτίσθη αυτή, δεν ισχύουν πλέον κατά τα εκτεθέντα ανωτέρω...» και ότι «...δεν είναι δυνατόν μια παλαιά συμφωνία να θέτη τον οφειλέτην εις θέσιν δυσμενεστέραν εκείνης, εις την οποίαν τίθεται από τον ίδιον τον νόμον οφειλέτης, ο οποίος ουδεμίαν συμφωνίαν συνήψε...»²²¹, διότι εφόσον οι «υφιστάμενες» αυτές συμφωνίες καταρτίστηκαν και τα παραγωγικά γεγονότα της ενοχής των σχετικών συμβάσεων συντελέστηκαν πριν τις 16.4.1998, ορθώς υπάγονται στο τότε ισχύον κανονιστικό πλαίσιο, ήτοι στις διατάξεις του άρθρου 8 §6 Ν. 1083/1980 και της υπ' αριθμ. 289/80 απόφασης της Νομισματικής Επιτροπής που εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότησή του, όπως ερμηνεύθηκαν από τις υπ' αριθμ. 8 και 9/1998 αποφάσεις της Ολομέλειας του Ακυρωτικού.

Ο νόμος, άλλωστε, ορίζει για το μέλλον, δεν έχει αναδρομική δύναμη και διατηρεί την ισχύ του, εφόσον άλλος κανόνας δικαίου δεν τον καταργήσει ρητά ή σιωπηρά (ΑΚ 2)²²². Σχετικά δε με την έναρξη ισχύος του άρθρου 12, η §7 είναι σαφής: «Η ισχύς των διατάξεων των προηγούμενων παραγράφων αρχίζει από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης, εκτός εκείνων που αφορούν τις συμβάσεις της καταναλωτικής πίστης (κάρτες), για τις οποίες η ισχύς τους αρχίζει μετά εξάμηνο από τη δημοσίευση αυτού».

Οι «υφιστάμενες», συνεπώς, συμφωνίες δε διατηρούν την ισχύ τους και μετά την έναρξη του άρθρου 12, επειδή αυτό, ως εκ περισσού, προβλέπει το πρώτο εδάφιο της §2, αλλ' αντιθέτως, αντλούν την ισχύ τους βάσει της απόφασης της Ν.Ε. και του εξουσιοδοτικού της νόμου. Το άρθρο 8 §6 του Ν. 1083/80, καταργήθηκε με την §6 του νεότερου Ν. 2601/1998, αλλά μόνο για το μέλλον. Κατά τη γνώμη μας, το εδάφιο α' ορίζει τον αυτονόητο κανόνα περί μη αναδρομικότητας της διάταξης -κάτι που θα ίσχυε ακόμη κι αν δεν προβλεπόταν ρητά στη διάταξη- προκειμένου να το αντιδιαστείλει με το εδάφιο γ'. Με τη ρύθμιση του εδαφίου αυτού, ο νομοθέτης επεμβαίνει διορθωτικά στην ελευθερία των συμβάσεων προς όφελος των υπέρμετρα επιβαρυνμένων παλαιότερων πιστοληπτών και εντάσσει σταδιακά στην ευνοϊκότερη μεταγενέστερη ρύθμισή του αποκλειστικά και μόνο τις συμβάσεις για τα στεγαστικά δάνεια και τις πιστωτικές κάρτες. Διαφορετικά οι εν λόγω συμβάσεις θα ρυθμίζονταν από το προγενέστερο, πλην όμως δυσμενέστερο για τους οφειλέτες, καθεστώς της απόφασης 289/80 της Ν.Ε.

²²⁰ Βλ. αναλυτικά για τη συνταγματικότητα του πρώτου εδαφίου της §2 σε Δ. Μέλισσα, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 618 επομ., παρ. II, όπου και εκτενής αναφορά σε σχετική βιβλιογραφία και νομολογία.

²²¹ Έτσι, κατά λέξη ο Γ. Σχινάς, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1711, παρ. II.1.

²²² Βλ. αναλυτικά για τη διάταξη της ΑΚ 2, αντί πολλών στον Γεωργιάδη, σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, 2.

Για την περίπτωση, όμως, που για τις συμβάσεις του γ' εδαφίου, απουσίαζε οποιαδήποτε συμφωνία ανατοκισμού ή ο ανατοκισμός είχε συμφωνηθεί για μεγαλύτερα του εξαμήνου χρονικά διαστήματα, τότε η διάταξη αυτή του γ' εδαφίου φαίνεται προβληματική²²³, συνιστώντας, μάλλον, αδικαιολόγητη επέμβαση στην οικονομική ελευθερία των συμβαλλομένων, και άνιση μεταχείριση πολιτών, καθώς δεν προκύπτουν οι αποχρώντες λόγοι γενικότερου κοινωνικού συμφέροντος που θα καθιστούσαν συνταγματικά ανεκτή αυτή τη διάκριση.

Για την ταυτότητα του λόγου, το σεβασμό δηλ. της εκπεφρασμένης βούλησης των μερών, όπως η τελευταία αυτή αποτυπώθηκε στο γράμμα της σύμβασης, εφόσον τα συμβαλλόμενα μέρη προκύπτει ή συνάγεται ότι συμφώνησαν τον αποκλεισμό του ανατοκισμού, αυτό θα πρέπει να θεωρηθεί ότι ισχύει εφεξής, κατ' αναλογία των όσων ορίζονται στο νόμο για τη συνέχιση ισχύος των περί ανατοκισμού συμφωνιών²²⁴.

4.2. Συμβάσεις ενεργές κατά τη δημοσίευση του Ν. 2601/1998 χωρίς συμφωνία ανατοκισμού (άρθρο 12 παρ. 2 εδ. β')

Το άρθρο 12 παρ. 2 εδ. β' ορίζει ότι: *«Εάν δεν υπάρχει τέτοια συμφωνία, γίνεται αυτοδίκαια ανατοκισμός ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο».*

Σύμφωνα με το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης, όπου δεν υπάρχει συμφωνία ανατοκισμού των καθυστερούμενων τόκων, στο πλαίσιο των πιστωτικών συμβάσεων που καταρτίστηκαν πριν από την έναρξη ισχύος του Ν. 2601/1998, εφαρμόζεται η αρχή που καθιερώνεται με την πρώτη παράγραφο του νομοσχεδίου. *«Με τον τρόπο αυτό τίθεται τέρμα στη μακρόχρονη πρακτική ανατοκισμού σε μικρότερα χρονικά διαστήματα, μια πρακτική που μπορεί να υποστηριχθεί ότι συνιστά συμφωνία».*

Περαιτέρω, κατά τα οριζόμενα στην υπ' αριθμ.13360/Β.723/23.4.98 Απ. Υπ. Εθν. Οικ.²²⁵, *«Εάν...δεν περιλαμβάνεται σχετική συμφωνία, ο ανατοκισμός γίνεται αυτοδίκαια με κεφαλαιοποίηση των εξ αυτού τόκων ανά 6μηνο, σύμφωνα με τον κανόνα που τίθεται με την πρώτη παρ. του άρθρου. Με τη ρύθμιση αυτή, δίνεται λύση χάριν του δημόσιου συμφέροντος και της ασφάλειας των συναλλαγών, στο πρόβλημα που προέκυψε από την πρόσφατη μεταβολή της πάγιας μέχρι πρότινος νομολογίας του Ανώτατου Δικαστηρίου και αποτρέπονται χρονοβόρες, αμφιβόλου αποτελέσματος και πολυέξοδες δικαστικές διενέξεις αναφορικά με την έκταση της ισχύος των πρόσφατων αποφάσεων της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου με αριθμούς 8 και 9/1998, αλλά και με το τι θεωρείται, υπό το πρίσμα της μέχρι πρότινος νομολογίας, συμφωνία περί ανατοκισμού».*

²²³ Έτσι ο Σπ. Ψυχομάνης, ό.π. (υποσημ. 61, σ. 332 αρ. 829).

²²⁴ Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 72), σ. 1529, παρ. 6γ.

²²⁵ Βλ. για το κείμενο της Απόφασης αυτής, ό.π. (υποσημ.157).

Συνεπώς, η νομοθετική αυτή λύση φαίνεται να επιλέχθηκε για το λόγο ότι ιδιαίτερη συμφωνία για τον ανατοκισμό είχε παραλειφθεί σε πολλές περιπτώσεις εξαιτίας του ότι οι τράπεζες είχαν στηριχθεί στη θέση της ΟΛΑΠ 27/88²²⁶, σύμφωνα με την οποία είχε κριθεί νόμιμος ο μονομερώς επιβαλλόμενος ανατοκισμός εκ μέρους πιστωτικού ιδρύματος²²⁷. Έτσι, η νομοθετική αυτή ρύθμιση, αποσκοπούσε στην αποσόβηση του κινδύνου διατάραξης του χρηματοπιστωτικού συστήματος και γενικότερα της ασφάλειας δικαίου, δεδομένου ότι η ανατροπή της νομολογίας με τις σχετικές αποφάσεις της Ολομέλειας ΑΠ του 1998, άνοιξε το δρόμο για την άσκηση αγωγών, με τις οποίες οι οφειλέτες θα ζητούσαν από τις Τράπεζες την επιστροφή τόκων επί τόκων ως αχρεωστήτως καταβληθέντων (ΑΚ 904), εφόσον κατά τη σύμβαση πιστώσεως ή αργότερα ο οφειλέτης δεν είχε αποδεχθεί τον ανατοκισμό. Ακόμη, όμως, και αν υπήρχε συμφωνία για ανατοκισμό, κατά παρέκκλιση από την ΑΚ 296 §1, τίθεται ζήτημα ακυρότητας των σχετικών όρων βάσει του Ν. 2251/1994 για την προστασία του καταναλωτή από καταχρηστικούς ΓΟΣ²²⁸. Αν δεχθούμε ότι αυτός ήταν ο λόγος θέσπισης της διάταξης, τότε αυτόματα αναγνωρίζουμε τη γνήσια αναδρομική ισχύ της, το οποίο, όμως, όπως θα δούμε παρακάτω, αμφισβητείται έντονα, ιδίως από τη θεωρία.

Επιπροσθέτως, θα μπορούσε να παρατηρηθεί ότι η σχολιαζόμενη διάταξη, αν και κινείται στο πνεύμα της αρχής της εύνοιας προς τον οφειλέτη, που διαπνέει το σύνολο των διατάξεων του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998, λαμβάνει υπόψη της και τα συμφέροντα των πιστωτικών ιδρυμάτων. Και τούτο διότι η απαρέγκλιτη εφαρμογή της προηγούμενης αρχής (της εύνοιας προς τον οφειλέτη), θα επέβαλλε και εν προκειμένω την εφαρμογή του τελευταίου εδαφίου της §1, ήτοι την εφαρμογή των διατάξεων του ΑΚ και του ΕισΝΑΚ, όπως προβλέπεται στην περίπτωση των συμβάσεων χωρίς συμφωνία ανατοκισμού, που καταρτίζονται μετά την έναρξη ισχύος του Ν. 2601/1998²²⁹.

Πράγματι, με το εδάφιο β' της παραγράφου §2, εισάγεται μια διάκριση που δεν είναι προϊόν της νομοθετικής μεταβολής, αφού δεν τίθεται ζήτημα εφαρμογής της προγενέστερης νομοθεσίας ως προς τις προγενέστερες συμβάσεις, μια που και γι' αυτές ο νέος νόμος περιέχει ρύθμιση, μια ρύθμιση, όμως, που διαφοροποιείται αδικαιολόγητα από αυτήν που ισχύει επί όμοιων συμβάσεων που συνάπτονται μεταγενέστερα, κάτι που δε μπορεί να θεωρηθεί δικαιικά ανεκτό²³⁰.

Έτσι, το αν οι οφειλέτες επί συμβάσεων χωρίς ρήτρα ανατοκισμού εμπίπτουν στις ευμενείς διατάξεις του ΑΚ και του ΕισΝΑΚ ή επιβαρύνονται με αυτοδίκαιη κεφαλαιοποίηση

²²⁶ Για την απόφαση αυτή της Ολομέλειας, βλ. ό.π. (υποσημ. 76).

²²⁷ Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1530, υποσημ. 16

²²⁸ Απ. Γεωργιάδης, ΓενΕνοχ, ό.π. (υποσημ. 2), §9 αρ. 30.

²²⁹ Ευγ. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, ό.π. (υποσημ. 38), σ. 320, παρ. 2.1.2.

²³⁰ Βλ. σχετικά, μεταξύ άλλων σε Θ. Αντωνίου, Η εξέλιξη της νομολογίας κατά την εφαρμογή της αρχής της ισότητας, Τα Εικοσάχρονα του Συντάγματος 1975, Αθήνα-Κομοτηνή 1998, σ. 69 επ. (ιδίως 81 επ.).

τόκων ανά εξάμηνο, δεν εξαρτάται από το ποια διάταξη είναι κατά χρόνο εφαρμοστέα, αφού αμφότερες οι ρυθμίσεις περιλαμβάνονται σ' ένα και τον αυτό νόμο, το Ν. 2601/1998, χωρίς να εφαρμόζεται διόλου η παλαιά νομοθεσία, αλλά εξαρτάται από το χρόνο σύναψης της οικείας σύμβασης, στοιχείο δηλαδή τυχαίο και συμπτωματικό και μη συναρτώμενο με την κανονιστική εξουσία του νομοθέτη. Ως εκ τούτου η διάκριση προσκρούει στην αρχή της ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1 Σ), διότι εισάγει αδικαιολόγητη δυσμενή διάκριση σε βάρος των οφειλετών, οι συμβάσεις των οποίων καταρτίστηκαν προ της ισχύος του νόμου, χωρίς μάλιστα να προκύπτουν από κανένα σημείο της επίμαχης διάταξης αποχρώντες λόγοι γενικότερου κοινωνικού ή δημοσίου συμφέροντος που θα καθιστούσαν συνταγματικά ανεκτή αυτή τη διάκριση²³¹.

Η νομολογία, ωστόσο, δέχεται παγίως, ότι η ανωτέρω ρύθμιση δεν αντίκειται στην αρχή της ισότητας (άρθρο 4 §1 Συντάγματος) ως μη συνιστώσα αδικαιολόγητη εξαίρεση των οφειλετών αυτών έναντι εκείνων που συνάπτουν συμβάσεις μετά την ισχύ του Ν. 2601/1998, ενόψει της συνολικής αντιμετώπισης του θέματος του ανατοκισμού των σε καθυστέρηση τόκων που οφείλονται στις Τράπεζες, των ισχυόντων μέχρι της ρυθμίσεως αυτής, και των όσων έχουν γίνει δεκτά από τα δικαστήρια πριν τις αποφάσεις της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου του 1998²³².

Η εξεταζόμενη ρύθμιση του β' εδαφίου της §2, έχει επίσης επικριθεί από μερίδα της θεωρίας²³³ για το λόγο ότι συνιστά επέμβαση στην οικονομική ελευθερία, ερχόμενη σε αντίθεση κυρίως με το άρθρο 5 §1 του Συντάγματος. Κι αυτό γιατί η επιβολή και η νομιμότητα του ανατοκισμού είναι θέμα των ιδιαίτερων συμφωνιών των μερών, των συνθηκών που τις διέπουν, των ισχυσάντων ειδικών νόμων και των γενικών αρχών του αστικού δικαίου για την καλή πίστη και την κατάχρηση δικαιώματος. Ο νομοθέτης, όμως, χωρίς την ύπαρξη κανενός ιδιαίτερου λόγου που να δικαιολογεί την εξυπηρέτηση δημοσίου συμφέροντος, προξενεί ανεπίτρεπτη επέμβαση στη σφαίρα εξουσίας της ιδιωτικής βούλησης και στην οικονομική ελευθερία του ατόμου, με το να θέτει εκ των υστέρων δυσμενείς όρους σε βάρος ενός από τα συμβαλλόμενα μέρη και υπέρ του άλλου, εναντίον δε της ασφάλειας δικαίου και της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του ιδιώτη προς το κράτος.

²³¹ Βλ. ιδίως σε Δ. Μέλισσα, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 621, όπου και παραπομπές σε βιβλιογραφία και νομολογία. καθώς και σε Στ. Αντωνόπουλο, ό.π. (υποσημ. 172), σ. 160, αρ. 192 σε Σπ. Ψυχομάνη, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 332, αρ. 829 ή στον ίδιο, ό.π. (υποσημ. 145), σ. 278, παρ. 3, καθώς και σε Π. Μάζη, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1530.

²³² Βλ. ενδεικτικά σε ΑΠ 915/2004 ΕλλΔνη 2006, 1640 · ΑΠ 61/2003 ΕΕμπΔ 54, 415 = ΔΕΕ 9, 736, 785 · ΑΠ 74/2002 ΔΕΕ 8, 716 = ΕΤρΑξΧρΔ2002, 880 · ΕφΑΘ 5814/2006 ΔΕΕ 2007, 70 · ΕφΑΘ 7499/2005 ΔΕΕ 2005, 1310.

²³³ Βλ. ενδεικτικά σε Κ. Παμπούκη ό.π. (υποσημ. 172), σ. 569-570, παρ. 2Α επομ., σε Σπ. Ψυχομάνη, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 332, αρ. 829 ή στον ίδιο, ό.π. (υποσημ. 145), σ. 278, παρ. 3, καθώς και σε Π. Μάζη, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1530, παρ. 6δ. Αντίθετος ο Δ. Μέλισσας, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 622 επομ. παρ. ΙΙΙ, κατά τον οποίο η σχετική ρύθμιση δεν υπερβαίνει το μέτρο της συνταγματικά επιτρεπτής επέμβασης της οικονομικής ελευθερίας του άρθρου 5 §1 Σ. Άλλωστε ο ανατοκισμός έχει κατ' επανάληψη απασχολήσει τη νομολογία, χωρίς ποτέ τα δικαστήρια να θέσουν ζήτημα αντισυνταγματικότητας των διατάξεων του ΑΚ και του ΕισΝΑΚ. Αντίθετη και στην άποψη αυτή η νμλγ. Βλ. ενδεικτικά σε ΕφΑΘ 7499/2005 ΔΕΕ 2005, 1310.

Κατά τη χαρακτηριστική διατύπωση του Κ. Παμπούκη²³⁴: «*Η εν λόγω νέα ρύθμιση, ασεβώντας προς τον κανόνα του άρθρου 361 ΑΚ, παράγει ενοχή για την οποία, με βάση τον κανόνα τούτον, απαιτείται σύμβαση. Και η ασέβεια αυτή, βεβαίως απευθύνεται εν τέλει προς το Σύνταγμα, αποτελεί προς αυτό ασέβεια...το άρθρο 361 ΑΚ δεν είναι μια τυχαία διάταξη για το νομικό μας σύστημα...παρίσταται ως έκφραση της κατ' άρθρο 5 §1 του Συντάγματος αυτονομίας του προσώπου, εν τέλει δε αντανakλά και την κατ' άρθρο 2 §1 του Συντάγματος ηθική αξία του ανθρώπου...*». Έτσι, η επίμαχη νομοθετική ρύθμιση, ερχόμενη σε ευθεία αντίθεση με τις παραπάνω συνταγματικές διατάξεις «...αδυνατεί να παράγει την ενοχή, την οποία πειράται να υποκαταστήσει στη θέση της ενοχής από σύμβαση που ελλείπει».

Βέβαια, να επισημάνουμε, ότι παρόλο που ο ως άνω συγγραφέας υποστηρίζει σχετικά με το εδ β' της §2, ότι ο ανατοκισμός συντελείται δυνάμει του νόμου, ο οποίος αναπληρώνει την έλλειψη συμφωνίας, και μάλιστα με αναδρομή στο έτος 1980²³⁵, έχει διατυπωθεί και η άποψη ότι με τη φράση «...γίνεται αυτοδίκαια ανατοκισμός ανά εξάμηνο...» της επίμαχης ρύθμισης, δε νοείται επιβολή υποχρέωσης στα συμβαλλόμενα μέρη για ανατοκισμό ανά εξάμηνο των καθυστερούμενων τόκων, αλλά απλώς και μόνο παροχή ευχέρειας στην τράπεζα να καταλογίζει τόκους επί τόκων μονομερώς, χωρίς τη συναίνεση του αντισυμβαλλομένου ή την οποιαδήποτε σύμπραξη του δικαστηρίου²³⁶. Αυτό, άλλωστε, ενισχύεται και από τη φράση «κατ' ελάχιστο όριο» της ρύθμισης.

Μερίδα της νομολογίας²³⁷, αντιθέτως, δέχεται σχετικά ότι με τη ρύθμιση αυτή περί αυτοδίκαιου ανατοκισμού των καθυστερούμενων τόκων ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο, εισάγεται εξαίρεση με την οποία παρέχεται στα πιστωτικά ιδρύματα και τις τράπεζες η ευχέρεια, στο πλαίσιο του επιτρεπτικού κανόνα δικαίου που θέτει η διάταξη αυτή, να εκτοκίζουν, δηλαδή να υπολογίζουν λογιστικώς τόκους επί των καθυστερούμενων τόκων, από της πρώτης ημέρας της καθυστέρησής τους, χωρίς τους περιορισμούς των ανωτέρω διατάξεων του ΑΚ, όχι όμως με τη μονομερή βούληση της τράπεζας, αλλά εφόσον ο οφειλέτης έχει αποδεχθεί με σχετικό όρο στην πιστωτική σύμβαση τη δυσμενή γι αυτόν μεταβολή της με τον ανατοκισμό των καθυστερούμενων τόκων, κατά τα νομολογηθέντα με την ΟΛΑΠ 8/1998. Τέτοια ερμηνεία, όμως, δε φαίνεται, κατά τη γνώμη μας, να βρίσκει έρεισμα στο γράμμα της διάταξης, που κάνει λόγο για «αυτοδίκαιο» ανατοκισμό, «εάν δεν υπάρχει τέτοια συμφωνία».

²³⁴ Ο.π. (υποσημ. 172), σ. 570, παρ. VII.3.B.

²³⁵ Κ. Παμπούκης, ό.π. (υποσημ. 172), σ. 569, παρ. VII.2.A και B.

²³⁶ Π. Μάζης, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1531, παρ. 6στ.

²³⁷ Έτσι οι ΕφΑθ 5814/2006 ΔΕΕ 2007, 70 και ΕφΑθ 4285/2000 ΔΕΕ 2000, 880 = ΝοΒ 2000, 1597. Την άποψη αυτή της νομολογίας δέχεται και Ι. Φαρσαρώτας, Κατανοώντας τη σύγχρονη τραπεζική, Αθήνα-Κομοτηνή 2009, σ. 317, σημ. 25, κατά τον οποίο, να μιν δεν μνημονεύεται η αναγκαιότητα της συμφωνίας των μερών για τον ανατοκισμό, εντούτοις από το όλο πνεύμα του Ν. 2601/98 δεν θα δικαιολογούνταν εδώ ένα *e contrario* επιχείρημα και θα απαιτηθεί συμφωνία.

Ένα επιμέρους ζήτημα που έχει απασχολήσει έντονα τη θεωρία, αλλά και τα ελληνικά δικαστήρια, είναι εκείνο της αναδρομικότητας του εδαφίου β' της παραγράφου 2 του άρθρου 12. Ειδικότερα:

Στη θεωρία²³⁸ και από μερίδα της νομολογίας²³⁹, ορθά, γίνεται λόγος, αναφορικά με την τελευταία αυτή διάταξη (§2 εδ. β'), ότι η ευχέρεια αυτή του αυτοδίκαιου ανατοκισμού ανά εξάμηνο ενεργεί για το μέλλον, ήτοι για χρονικές περιόδους μεταγενέστερες της ημερομηνίας θέσεως σε ισχύ του νόμου, και όχι αναδρομικά από την κατάρτιση της σύμβασης, η οποία άλλωστε μπορεί και να έχει συναφθεί ακόμη και πιο πριν από το άρθρο 8 παρ. 6 του Ν. 1083/1980, κάτι που θα προκαλούσε, πέρα από τη θεώρηση της διάταξης ως αντισυνταγματικής, ανεπίτρεπτη νομοθετική επέμβαση, με ανατροπή άρθρων και των όσων η δικαστική Λειτουργία, μέσω του Ακυρωτικού, με τις παραπάνω αποφάσεις του 8 και 9/98 νομολόγησε, αλλά και θα ενείχε ταυτόχρονα ολοφάνερη αντίθεση έναντι της ακροτελεύτιας διάταξης της παραγράφου 7 του ίδιου αυτού άρθρου, σύμφωνα με την οποία η ισχύς των διατάξεών του αρχίζει από τη δημοσίευση του νόμου στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Άλλωστε τα προεκτεθέντα προκύπτουν και από τις δύο ρητές εξαιρέσεις από τον κανόνα του β' εδαφίου της §2, και συγκεκριμένα τις εξαιρέσεις που αναφέρονται στις πιστωτικές κάρτες και στα στεγαστικά δάνεια, όπου για τις πρώτες ο ανατοκισμός ισχύει «από την πρώτη ανανέωση τους», ενώ για τα δεύτερα «μετά δωδεκάμηνο από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου». Επιπροσθέτως, ούτε καν νοητή θα μπορούσε να θεωρηθεί μια εκ των υστέρων δια νόμου επιβολή ανατοκισμού αναδρομικά για το παρελθόν σε βάρος οφειλετών πιστωτικών ιδρυμάτων, καθώς δεν αποκλείεται αυτοί να είχαν ήδη εξοφλήσει στο μεταξύ τα ληφθέντα δάνεια και πιστώσεις τους σε κάποια προγενέστερη του Ν. 2601/1998 χρονική στιγμή²⁴⁰.

Σε επίπεδο πρακτικής εφαρμογής, η μη αναδρομικότητα του εξάμηνου αυτοδίκαιου ανατοκισμού, σημαίνει ότι το εξάμηνο αυτό, ελλείψει συμφωνίας άρχισε το νωρίτερο στις

²³⁸ Κ. Παμπούκης ό.π. (υποσημ. 172), σ. 569-570, παρ. 2Α επομ., Γ. Σχινάς, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1711, παρ. II.2, σε Σπ. Ψυχομάνη, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 332, αρ. 828 ή στον ίδιο, ό.π. (υποσημ. 145), σ. 278, παρ. 3, καθώς και σε Π. Μάζη, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1530 -1531, παρ. 6ε, στον ίδιο, ό.π. (υποσημ. 169), σ. 202 επομ. παρ. Β.2, όπου και πλούσια αναφορά στη σχετική βιβλιογραφία και νομολογία, Στ. Αντωνόπουλος, ό.π. (υποσημ. 172), σ. 160 αρ. 192, Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 134 in fine.

²³⁹ Έτσι, ενδεικτικά οι ΑΠ 1119/2002 ΑρχΝ ΝΔ' (2003), 63 · ΑΠ 938/2002 ΧρΙΔ 9/2002 790 = ΕλλΔνη 2003, 1368 · ΑΠ 74/2002 ΧρΙΔ 3/2002, 231 = ΕλλΔνη 43, 771 = ΔΕΕ 2002, 716 = ΕΤρΑξΧρΔ 2002, 880 · ΑΠ 1782/2001 ΕλλΔνη 43, 1430 · ΕφΑθ 4285/2000 ΔΕΕ 2000, 880 = ΝοΒ 2000, 1597 · ΕφΠατρ 1073/1998 ΔΕΕ 1999, 508 · ΠΠρΘεσ 28883/2003 Αρμ 2003, 1744, με σημείωση Σ.Τ.-Γ. Αντίθετες οι ΑΠ 915/04, 61/2003 και 74/2002 (βλ. παρακάτω σε υποσημ. 249, 250 και 251 αντίστοιχα).

²⁴⁰ Από κάποιους συγγραφείς [Π. Μάζη, ό.π. (υποσημ. 169), σ. 204-5, παρ. Β4, Γ. Σχινάς, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1711, παρ. II3] υποστηρίζεται ότι η μη αναδρομικότητα του εν λόγω εδαφίου (β' §2 άρθρου 12 Ν. 2601/98), επιβεβαιώνεται και από το άρθρο 30 Ν. 2789/2000, §9 εδ. δ', στο οποίο ρητώς αναγράφεται ότι αφαιρούνται οι τόκοι εξ ανατοκισμού, όταν υπολογίζονται απαιτήσεις «σύμφωνα με το άρθρο 12 Ν. 2601/98» προς πιστωτικά ιδρύματα, προερχόμενες από οφειλές από δάνεια και πιστώσεις ποσών πάνω από 750.000.000 δρχ. Να σημειώσουμε, όμως, στο σημείο αυτό, ότι η υπ' αριθμ. 13360/Β.723/23.4.1998 Απόφαση του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας (ό.π. υποσημ. 157) αναφέρει, αντιθέτως, ότι σε υφιστάμενες συμβάσεις που δεν περιλαμβάνεται σχετική συμφωνία ανατοκισμού, ο ανατοκισμός αυτός γίνεται αυτοδίκαια «με κεφαλαιοποίηση των εξ αυτού τόκων ανά 6μηνο, σύμφωνα με τον κανόνα που τίθεται με την πρώτη παράγραφο του άρθρου».

16.4.1998, αν κατά την ημερομηνία αυτή είχαν υπολογισθεί τόκοι σε βάρος του οφειλέτη. Οι τόκοι αυτοί θα έπρεπε να ανατοκισθούν το νωρίτερο στις 15.10.1998. Αν τώρα υπολογίστηκαν τόκοι κατά οποιανδήποτε ημερομηνία, μεταγενέστερη της 16^{ης}.4.1998, αυτοί θα έπρεπε να ανατοκισθούν μετά από ένα εξάμηνο από την ημερομηνία αυτή. Για δε τα στεγαστικά δάνεια, ο εξάμηνος ανατοκισμός, άρχισε την 16.4.1999, ενώ στις χορηγήσεις πιστώσεων μέσω πιστωτικών δελτίων (καρτών) από την πρώτη ανανέωση μετά τις 16.4.1998, κατά τη ρητή διάταξη του γ' εδαφίου της §2²⁴¹.

Παρόλα αυτά, κι αν ακόμη δεχθούμε ότι το εδ. β' της §2 ισχύει για το μέλλον, ώστε ο αυτοδίκαιος εξαμηνιαίος ανατοκισμός να λαμβάνει χώρα για τις χρονολογικά μεταγενέστερες χρονικές περιόδους της ημερομηνίας θέσεως σε ισχύ του νόμου, και πάλι η διάταξη δεν στερείται αναδρομικότητας, στο μέτρο που εφαρμόζεται σε συμβατικές σχέσεις που είχαν δημιουργηθεί πριν από την έναρξη ισχύος του, και οι οποίες θα έπρεπε, κατά τα ήδη εκτεθέντα, να υπάγονται στο πλαίσιο των τότε ισχυουσών κανονιστικών ρυθμίσεων, ήτοι της υπ' αριθμ. 289/90 απόφασης της Ν.Ε. και του εξουσιοδοτικού της νόμου.

Η τελευταία αυτή περίπτωση «αναδρομής», όπου δηλαδή ο νέος νόμος ρυθμίζει έννομες συνέπειες που γεννήθηκαν μεν μετά την έναρξη εφαρμογής του, πηγάζουν δε από έννομες σχέσεις ή καταστάσεις προϋφιστάμενες του νόμου, συνιστά, κατά τη σχετική διάκριση που γίνεται στη θεωρία²⁴², τη λεγόμενη «μη γνήσια» αναδρομή²⁴³, σε αντίθεση με τη «γνήσια» αναδρομή, η οποία υφίσταται όταν ένας νόμος ρυθμίζει έννομες σχέσεις ή συνέπειες που γεννήθηκαν ή επήλθαν πριν από την έναρξη εφαρμογής του²⁴⁴. Σημειωτέον ότι η κατά την ΑΚ 2 απαγόρευση, αναφέρεται στη γνήσια αναδρομή, η οποία πρέπει να διακρίνεται από τη μη γνήσια αναδρομή που έχει διαφορετικό ρυθμιστικό πεδίο²⁴⁵. Κατά τη νομολογία²⁴⁶, η μη γνήσια αναδρομή, στην πραγματικότητα, δεν είναι αναδρομή. Εξασφαλίζει την ενότητα του δικαίου και γι αυτό το λόγο δεν παραβιάζει τον κανόνα της μη αναδρομικότητας. Πάντως το ζήτημα κατά πόσο πρόκειται για γνήσια ή μη γνήσια αναδρομή, επιλύεται με ερμηνεία της κρίσιμης διάταξης.

Το νομολογιακό «σκηνικό» περί μη αναδρομικότητας της παραγράφου 2, εδ. β' (όπως και των παραγράφων 3 και 4) του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998, άλλαξε με την ΑΠ 721/2005²⁴⁷, η οποία παρέπεμψε το ζήτημα του αν ο εξαμηνιαίος ανατοκισμός των καθυστερούμενων τόκων επί των προϋφιστάμενων του Ν. 2601/1998 αυτού πιστωτικών συμβάσεων (δανείου, στη

²⁴¹ Γ. Σχινάς, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1711, παρ II.2 και 4.

²⁴² Βλ. αντί πολλών στον Απ. Γεωργιάδη σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, 2 αρ. 5. Για το πρόβλημα της νομοθετικής αναδρομής βλ. μεταξύ άλλων και σε Σ. Σταματοπούλου, Η δικονομική αναδρομή των νέων ουσιαστικών και ερμηνευτικών νόμων, Ερευνητικό Ινστιτούτο Δικονομικών Μελετών, Αθήνα 1989.

²⁴³ Π.χ. ΕισΝΑΚ 13, 25, 36, 42, 43. Πρβλ και ΑΠ 1030/2001 ΔΕΕ 2001, 1125

²⁴⁴ Π.χ. ΕισΝΑΚ 16,19.

²⁴⁵ Βλ. σχετικά σε ΑΠ 86/1997 ΕΕΝ 1998, 418.

²⁴⁶ Έτσι η ΑΠ 1908/2005 ΤΝΠΔΣΑ, Ισοκράτης.

²⁴⁷ ΔΕΕ 2005, 1309.

συγκεκριμένη υπόθεση) θα γίνει και για το προγενέστερο χρονικό διάστημα (σύμφωνα με τις ΑΠ 915/2004²⁴⁸, 61/2003²⁴⁹ και 74/2002²⁵⁰) στην τακτική Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, ως νομικό ζήτημα γενικότερου ενδιαφέροντος (ΚΠολΔ 563 παρ. 2β'), που γεννά, επιπλέον, και ζήτημα ενότητας της νομολογίας. Μάλιστα, στις επίδικες δανειακές συμβάσεις, όχι μόνο δεν υπήρχε συμφωνία περί ανατοκισμού, αλλά οι δανειολήπτες είχαν εξοφλήσει πλήρως την οφειλή τους, ήδη πριν τη θέση σε ισχύ του Ν. 2601/1998.

Η Ολομέλεια του ΑΠ, με την υπ' αριθμ. 13/2006²⁵¹ απόφασή της, έκρινε ότι, δυνάμει της ΑΚ 2, ο νόμος ορίζει για το μέλλον και δεν έχει αναδρομική δύναμη, δηλαδή δεν εφαρμόζεται σε σχέσεις που είχαν δημιουργηθεί πριν από την έναρξη ισχύος του. Παρόλα αυτά δεν υπάρχει στο Σύνταγμα γενική απαγόρευση αναδρομικότητας του νόμου (ΟΛΑΠ 1067/1979), αρκεί να μην παραβιάζονται οι διατάξεις του άρθρου 4 §1 Σ, «περί ισότητας» και 17 Σ, «περί προστασίας της ιδιοκτησίας» (ΟΛΑΠ 4 και 7/1990). Συνακόλουθα η απόφαση της Ολομέλειας – παραπέμποντας στην παλαιότερη ΟΛΑΠ 1067/1979 - έκρινε ότι δεν αποκλείεται, παρά την κατευθυντήρια διάταξη της ΑΚ 2, ένας νόμος να έχει αναδρομική δύναμη, αν αυτό σαφώς ορίζεται με διάταξή του ή αν η αναδρομικότητα προκύπτει σαφώς από το όλο περιεχόμενο του νόμου. Εξάλλου μέχρι τον Ν. 2601/1998, ο ανατοκισμός των οφειλόμενων σε τραπεζικούς ή άλλους πιστωτικούς οργανισμούς ληξιπρόθεσμων τόκων, δικαιοπρακτικών ή νόμιμων, δεδουλευμένων ή μη, ακόμη δε και τέτοιων επί οριστικού καταλοίπου αλληλόχρεου λογαριασμού, μπορούσε να γίνει από την πρώτη ημέρα καθυστέρησης, χωρίς χρονικό

²⁴⁸ ΕλλΔνη 2006, 1640.

²⁴⁹ ΕΕμπΔ 2004, 415 = ΔΕΕ 2003, 795 = ΕλλΔνη 2003, 736, 785 = ΕΤρΑξΧρΔ 2004, 102 = ΕΕΝ 2003, 857.

²⁵⁰ ΔΕΕ 2002, 716 = ΕΤρΑξΧρΔ 2002, 880 = ΕλλΔνη 43, 771.

²⁵¹ ΧρΙΔ 2006, 716 = ΧρηΔικ 2007, 88 = ΕλΔνη 2006, 1037 = ΔΕΕ 2006, 1036 = ΕπισκεΔ 2006, 669 = Δ 37(2006), 1144 με παρατηρήσεις Κ. Μπέη (1147). Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την ΟΛΑΠ 13/2006, η αναιρεσιβαλλόμενη ΕφΑθ 859/2004, υπέπεσε στην πλημμέλεια της παραβάσεως κανόνα του ουσιαστικού δικαίου (ΚΠολΔ 559 αρ. 1), διότι δέχθηκε ανακοπή και ακύρωσε επιταγή της ΕΤΒΑ, με την οποία αυτή υπολόγισε και τόκους επί των καθυστερούμενων τόκων των επίδικων δανειακών συμβάσεων, με το επιχείρημα, κατά τις παραδοχές του Εφετείου ότι δεν υπήρχε σχετική συμφωνία για ανατοκισμό, ενώ κατά το σκεπτικό της Ολομέλειας, το Εφετείο όφειλε να εφαρμόσει τον ισχύοντα κατά τον χρόνο δημοσίευσής της Ν. 2601/1998, οι επίμαχες διατάξεις του οποίου (άρθρο 12 §§ 2, 3) έχουν in concreto αναδρομική εφαρμογή και να δεχθεί συνακόλουθα ως έγκυρο τον διενεργηθέντα από την αναιρεσείουσα ανά 6μηνο ανατοκισμό των καθυστερούμενων τόκων για τις επίδικες δανειακές συμβάσεις. Την ίδια, εσφαλμένη κατά τη γνώμη μας θέση, έλαβαν, στοιχούμενες με την απόφαση αυτή της Ολομέλειας, ενδεικτικά και οι μεταγενέστερες αποφάσεις **ΑΠ 421/2009**, ΝΟΜΟΣ (489989) – όμοιες και οι ΑΠ 422/2009, 423/2009 και 424/2009- **ΑΠ 1781/2007** Δ 2008, 32 · **ΑΠ 1653/2007** ΔΕΕ 2008, 601 · **ΕφΑθ 265/2010** ΔΕΕ 2010, 1197 · **ΕφΘεσ 317/2009** ΔΕΕ 2009, 819 · **ΕφΘρακ 261/2009** ΧρηΔικ 2009, 439 · **ΕφΑθ 5814/2006** ΔΕΕ 2007, 70 · **ΕφΑθ 1646/2006** ΕλλΔνη 2007, 627 · **ΠΠρΙωαν 206/2010** ΕΕμπΔ 2011, 430. Αντίθετη η **ΟΛΑΠ 6/2007** ΕΕμπΔ 2007, 715 = Δ 2008, 29 = ΔιΜΕΕ 2007, 239 με σημ. Κ. Στυλιανού η οποία έκρινε ότι η αναδρομική κατάργηση/απόσβεση ενοχικών δικαιωμάτων είναι αντίθετη στα άρθρα 4 και 17 Σ και στο άρθρο 1 Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, εκτός κι αν επιβάλλεται για λόγους γενικότερου κοινωνικού ή δημοσίου συμφέροντος ή ωφέλειας, η συνδρομή των οποίων υπόκειται στον έλεγχο των δικαστηρίων. Διαφορετικά η έναντι του κοινού νομοθέτη προστασία των περιουσιακών αυτών δικαιωμάτων, θα έμενε χωρίς πρακτικό αποτέλεσμα. Στην ίδια νομολογιακή γραμμή με την ΟΛΑΠ 6/2007 κινήθηκαν, ενδεικτικά, και οι μεταγενέστερες **ΑΠ 1939/2009** ΔΕΕ 2010, 688 = ΧρΙΔ 2010, 646 και **ΑΠ 1857/2009** ΔΕΕ 2010, 54 = ΕΕμπΔ 2010, 349.

περιορισμό, όχι όμως αυτοδίκαια ή με σχετική μονομερή δήλωση του δανειστή, αλλά με σχετική συμφωνία δανειστή και οφειλέτη.

Περαιτέρω, σύμφωνα με τη σχολιαζόμενη απόφαση, αλλαγές στην πιο πάνω ρύθμιση, επέφερε ο Ν. 2601/1998, διότι με τις §§1-4 του άρθρου 12, και ιδίως από την §3 σε συνδυασμό με την §2, προκύπτει ότι επί προϋφιστάμενων του νόμου αυτού συμβάσεων δανείου, που έχουν καταγγελθεί μέχρι τη δημοσίευσή του, αν δεν υφίσταται συμφωνία περί ανατοκισμού, γίνεται αυτοδίκαια ανατοκισμός των καθυστερούμενων τόκων ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο. Δηλαδή ο ανωτέρω νόμος έχει αναδρομική ισχύ έως την έναρξη ισχύος του Ν. 1083/80, η οποία δεν είναι αντίθετη σε καμία, συνταγματική ή άλλη, υπερκείμενη των νόμων διάταξη, εφαρμοζόμενος μάλιστα και σε σχετικές εκκρεμείς δίκες, όχι μόνον ενώπιον πρωτοβάθμιων, αλλά και ενώπιον δευτεροβάθμιων δικαστηρίων, παραμερίζοντας βέβαια, ως τέτοιος, ειδικού χαρακτήρα, τη γενικού χαρακτήρα διάταξη της ΚΠολΔ 533 §2, κατά την οποία το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, εφαρμόζει τον νόμο που ίσχυε όταν δημοσιεύθηκε η εκκαλούμενη πρωτόδικη απόφαση.

Η σχολιαζόμενη απόφαση, δέχθηκε, όπως ήταν αναμενόμενο, έντονη κριτική από τη θεωρία²⁵². Αδιαμφισβήτητα, η επίμαχη νομοθετική ρύθμιση, ιδίως όπως ερμηνεύθηκε από τη νομολογία του ΑΠ, συνεπάγεται την, δια της νομοθετικής οδού, ανατροπή της ευνοϊκής για τους οφειλέτες, αλλά δυσμενούς για τα πιστωτικά ιδρύματα, κατάστασης από την μεταστροφή της νομολογίας του ΑΠ με τις αποφάσεις της Ολομέλειας του 1998.

Ειδικότερα, κατά την άποψη της θεωρίας, η αναδρομική νομοθετική θέσπιση περιουσιακών υποχρεώσεων, σε αντίθεση με το σκεπτικό της επίμαχης απόφασης της Ολομέλειας, προσκρούει στην υπερνομοθετική αρχή του σεβασμού της συνολικής ιδιωτικής περιουσίας (Σ 17 §1 και 1^ο Πρόσθετο Πρωτόκολλο ΕΣΔΑ).

Η με νομοθετική αναδρομή επιβολή περιουσιακών υποχρεώσεων αναφορικά με δεδομένα παρελθόντα χρόνου, που κατά το χρόνο γένεσής τους έμεναν εκτός νομοθετικής ρύθμισης, αφαιρεί από το υπόχρεο πρόσωπο την ελευθερία επιλογής. Όταν, ήδη πριν από οποιαδήποτε ανθρώπινη πρωτοβουλία, ισχύει κάποιος νόμος, τα υποκείμενα του δικαίου έχουν την ελευθερία επιλογής, δηλαδή να συμμορφωθούν με το νόμο ή να τον παραβούν και να ρισκοκινδυνεύσουν να υποστούν τις κυρώσεις του. Αντιθέτως, όταν ο νόμος θεσπίζει

²⁵² Σπ. Ψυχομάνης, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 331, αρ. 828 σημ. 777, κατά τον οποίο το προφανές του αυτοδίκαιου για το μέλλον ανατοκισμού, δεν ίσχυσε για τη νομολογία του ΑΠ, ο οποίος αποδέχτηκε με την ΟΛΑΠ 13/2006 απόφασή του, την παραδοξότητα να επιβάλει ο νόμος χρηματική οφειλή σε βάρος του ενός μέρους ενοχικής σχέσης, η οποία σχέση δεν την προβλέπει. Η ερμηνευτική αυτή θέση προσκρούει τουλάχιστον στο άρθρο 5 Σ και στις διατάξεις της ΕΣΔΑ περί προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων του ατόμου. Βλ. επίσης και σε Κ. Παμπούκη ό.π. (υποσημ. 172), σ. 569, ο οποίος φαίνεται να στηρίζει την «αναδρομή» του εδ. β' της §2, στο γράμμα της διάταξης, σχολιάζοντας κυρίως το «αυτοδίκαιο» του ανατοκισμού και την αναπλήρωση της ελλείπουσας συμφωνίας από το νομοθέτη, κατά τα ως άνω αναφερθέντα στο κείμενο της παρούσας. Ωστόσο, κατά τον Κ. Παμπούκη η ΟΛΑΠ 13/2006 δεν κλήθηκε να ασχοληθεί με την ίδια τη ρύθμιση και την αξία της, αλλά στάθηκε μόνο στην αναδρομή της ρύθμισης ως το έτος 1980, κρίνοντας, «ευλόγως», κατά τον συγγραφέα, ότι δεν αποκλείεται η αναδρομική ισχύς ενός νόμου, αρκεί να μην παραβιάζονται τα άρθρα 4 §1 και 17 του Σ, καθώς και σε Στ. Αντωνόπουλο, ό.π. (υποσημ. 172), σ. 160 αρ. 193.

αναδρομικές κυρώσεις, τότε η έννομη τάξη μεταχειρίζεται τον άνθρωπο ως «πράγμα» (res). Κάτι που σημαίνει ότι από υποκείμενο του δικαίου τον υποβαθμίζει σε κατάσταση άψυχου και άβουλου αντικειμένου του δικαίου, που το πειθαναγκάζει σε ανοχή των αναδρομικών υποχρεώσεων που εκ των υστέρων του επιβλήθηκαν, ανεξαρτήτως της δικής του βούλησης και συμπεριφοράς, στάση που απαγορεύεται από τη θεμελιακή αρχή του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 §1 Σ). Πολλώ δε μάλλον, όταν ο νομοθέτης θεσπίζει αναδρομικώς πρόσθετες περιουσιακές υποχρεώσεις, ακόμη και αναφορικά με έννομες σχέσεις που εκκρεμούν ενώπιον των δικαστηρίων, και μάλιστα ενώπιον του εφετείου, τότε παραβιάζεται επιπροσθέτως και η θεμελιακή αξίωση του ήδη φερόμενου ως υπόχρεου διαδικού να δικαστεί η υπόθεση του δικαίως (6 §1 ΕΣΔΑ)²⁵³.

Να παρατηρήσουμε στο σημείο αυτό ότι παρόλο που η επίμαχη νομοθετική ρύθμιση (άρθρο 12 §§ 2 και 3 του Ν. 2601/1998) ήχθη ενώπιον ης Ολομέλειας του Ακυρωτικού, η Ολομέλεια, λόγω της κατεύθυνσης που έδωσε στην υπόθεση η αίτηση αναιρέσεως, ασχολήθηκε αποκλειστικά με την αναδρομή της ρύθμισης ως το έτος 1980, προφανώς προς αντιμετώπιση των σχετικών προβλημάτων που ανέκυψαν από την αναδρομικότητα της νομολογιακής μεταστροφής του 1998, και όχι με την ίδια τη ρύθμιση και τη νομιμότητά της. Συνεπώς, πέραν του ζητήματος της αναδρομικής ισχύος των διατάξεων, τα λοιπά προεκτεθέντα ζητήματα που προκαλεί η ερμηνεία των εν λόγω διατάξεων, εξακολουθούν να γεννούν προβληματισμό.

4.3. Συμβάσεις που καταγγέλθηκαν ή οι λογαριασμοί τους έκλεισαν πριν από τη δημοσίευση του Ν. 2601/1998 (άρθρο 12 παρ. 3)

Η παράγραφος 3 ορίζει ότι: «Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου εφαρμόζονται και στις οφειλές για καθυστερούμενους τόκους από συμβάσεις δανείων και πιστώσεων που έχουν καταγγελθεί ή οι εξ αυτών λογαριασμοί έχουν κλείσει από την έναρξη της ισχύος του ν. 1083/80 μέχρι τη δημοσίευση του παρόντος νόμου». Η ratio της διάταξης αυτής, κατά το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης²⁵⁴ συμπίπτει μ' εκείνη της παραγράφου 2, και προφανή σκοπό έχει να αντιμετωπίσει το αδιέξοδο, που σε αρκετές περιπτώσεις είχε εμφανισθεί στην πράξη, ήτοι να συνεχίζουν να ανατοκίζονται σε συχνότερα του εξαμήνου χρονικά διαστήματα υψηλότεροι, λόγω επελθούσας καταγγελίας του δανείου ή κλεισίματος του αλληλόχρεου λογαριασμού, τόκοι

²⁵³ Κ. Μπέης, Η εξουσία του νομοθέτη να θεσπίζει περιουσιακές υποχρεώσεις με αναδρομική δύναμη, αναφορικά με παρελθόντα χρόνο, και το δικαίωμα ακρόασης των θιγόμενων επαγγελματικών οργανώσεων, Παρατηρήσεις στην ΟΛΑΠ 13/2006, Δ. 2006, 1147.

²⁵⁴ «Το ίδιο ισχύει, για την ταυτότητα του λόγου, και για τις συμβάσεις δανείων και πιστώσεων που έχουν καταγγελθεί και οι σχετικοί λογαριασμοί έχουν κλείσει». Έτσι και η υπ' αριθμ.13360/Β.723/23.4.98 Απ. Υπ. Εθν. Οικ.

υπερμερίας, παρόλο που η σύμβαση, με βάση την οποία γινόταν αυτό ο ανατοκισμός, είχε καταργηθεί, εξ αυτών ακριβώς των λόγων, με πρωτοβουλία της ίδιας της τράπεζας²⁵⁵.

Επί της παραγράφου αυτής, θα ισχύσουν αναλόγως όσα σημειώθηκαν παραπάνω για τα εδάφια α' και β' της παραγράφου 2, ήτοι:

Εφόσον υπάρχει ρύθμιση (τριμηνιαίου, κατά τα τότε ισχύοντα τραπεζικά συναλλακτικά ήθη) ανατοκισμού, για το μετά την καταγγελία ή για το μετά το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού χρονικό διάστημα, στις πιστωτικές συμβάσεις που καταγγέλθηκαν ή στις συμβάσεις λογαριασμών που έκλεισαν από την έναρξη της ισχύος του Ν. 1083/1980 (31.10.1980)²⁵⁶ μέχρι και τη δημοσίευση του Ν. 2601/1998 (15.4.1998), αυτή εξακολουθεί να ισχύει και μετά τη θέση σε ισχύ του νεότερου αυτού νόμου, μέχρι την εξόφληση της οφειλής.

Αν όμως δεν υπάρχει τέτοια συμφωνία ανατοκισμού, τότε θα ισχύσει αναδρομικά – σύμφωνα με την ερμηνεία που προσέδωσε στη διάταξη αυτή η απόφαση της ΟΛΑΠ 13/2006 και παρά την αντίθετη άποψη της προγενέστερης νομολογίας και της κρατούσας άποψης της θεωρίας, κατ' αναλογία των σχετικώς αναφερθέντων για τα εδάφια α' και β' της προηγούμενης παραγράφου – αυτοδίκαιος εξάμηνος κατ' ελάχιστον ανατοκισμός μέχρι την εξόφληση της οφειλής.

Για δε τις απαιτήσεις των αντίστοιχων συμβάσεων που έχουν καταγγελθεί ή οι εξ αυτών λογαριασμοί έχουν κλείσει πριν από τις 31.10.1980, ημέρα έναρξης ισχύος της υπ' αριθμ. 289/80 απόφασης της Ν.Ε., δεν υφίσταται καμία οφειλή από ανατοκισμό καθυστερούμενων τόκων, έστω κι αν από τις σχετικές αποφάσεις των Δικαστηρίων (ΟΛΑΠ 27/88), είχε κριθεί ότι και επί των απαιτήσεων αυτών ίσχυε ο ανατοκισμός, και μάλιστα με τρίμηνη περιοδικότητα, αλλά για τους τόκους που θα δημιουργούνταν μετά τις 31.10.1980²⁵⁷.

Ένα ζήτημα που φαίνεται να απασχολεί τη θεωρία στο πλαίσιο της §3, είναι η διαζευκτική διατύπωση του «γράμματος» της διάταξης: «...*συμβάσεις δανείων και πιστώσεων που έχουν καταγγελθεί ή εξ αυτών λογαριασμοί έχουν κλείσει...*». Κατά μια άποψη²⁵⁸, η διάταξη αυτή αποσκοπεί να καλύψει τις πιστωτικές συμβάσεις που έχουν πάψει να είναι ενεργές, είτε λόγω καταγγελίας είτε λόγω κλεισίματος του λογαριασμού για άλλη αιτία πλην της καταγγελίας (όπως π.χ. ο θάνατος, η δικαιοπρακτική ανικανότητα ή η πτώχευση του ενός συμβαλλομένου), η διατύπωση δε αυτή αποτελεί επιτυχή λεκτική διόρθωση της συμπλεκτικής διατύπωσης της Εισηγητικής έκθεσης («...*συμβάσεις...που έχουν καταγγελθεί και οι σχετικοί λογαριασμοί έχουν*

²⁵⁵ Βλ. σχετικά και στον Κ. Μποτόπουλο, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 582, ο οποίος παραπέμπει σχετικά στη σημείωση του Ν. Φραγκάκη για την ΟΛΑΠ 1998, ό.π. (υποσημ. 81), σ. 503-504.

²⁵⁶ Ο Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 135, φαίνεται να προβαίνει σε διορθωτική ερμηνεία της φράσης «από την έναρξη ισχύος του Ν. 1083/1980» του υπό εξέταση εδαφίου και να θεωρεί ότι ως τέτοια πρέπει να λαμβάνεται εκείνη με την οποία άρχισε να ισχύει η υπ' αριθμ. 289/1980 απόφαση της Ν.Ε., ήτοι η 8.12.1980. Κάτι τέτοιο, όμως, είναι αντίθετο με το γράμμα της διάταξης. Βλ. σχετικά και σε Γ. Σχινά, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1711, παρ. Δ.ΙΙΙ.

²⁵⁷ Βλ. αναλυτικά σε Ν. Βερβερίδη, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 135, όπου και εκτενείς αναφορές στη νμλγ.

²⁵⁸ Έτσι η Ευγ. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, ό.π. (υποσημ. 38), σ. 320 in fine-321, υπό 2.2.

κλείσει»). Κατ' άλλη άποψη²⁵⁹, το διαζευκτικό «ή» θα πρέπει, ερμηνευτικά, να αντικατασταθεί με το συμπλεκτικό «και», καθώς δε μπορεί να νοηθεί μόνη της η καταγγελία της σύμβασης πίστωσης και μόνο του το κλείσιμο του λογαριασμού της (επιχείρημα από άρθρο 112 §2 εδ. 2 ΕισΝΑΚ).

Όπως ήδη αναπτύξαμε παραπάνω σχετικά με το ζήτημα του ανατοκισμού μετά το οριστικό κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού²⁶⁰, για τις προγενέστερες του Ν. 2601/1998 πιστωτικές συμβάσεις, υπάρχει διχογνωμία στη θεωρία και τη νομολογία για το σύννομο του ανατοκισμού των τόκων μετά το οριστικό κλείσιμο των συμβάσεων τραπεζικών αλληλόχρεων λογαριασμών. Υποστηρίχθηκε, λοιπόν, ότι με την §3 του Ν. 2601/1998, ο νομοθέτης «διευκρίνισε» τη ρύθμιση που κατά την επιλογή των τραπεζών υποκρύπτεται στην απόφαση της Ν.Ε. και επιβεβαίωσε την τραπεζική πρακτική –που είχε υιοθετηθεί με απρόσμενη ερμηνεία της απόφασης 289/1980, καθιστώντας την απλώς επιεικέστερη, αυξάνοντας σ' εξάμηνο το τρίμηνο, ως ελάχιστο διάστημα ανατοκισμού (άρθρο 12 §1 εδ. 2)²⁶¹.

Κατά τη γνώμη μας, η διάταξη της §3 θα έπρεπε να είχε διατυπωθεί ως εξής: «Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου εφαρμόζονται και στις οφειλές για καθυστερούμενους τόκους από συμβάσεις δανείων που έχουν καταγγελθεί ή από συμβάσεις πιστώσεων σε ανοικτό (αλληλόχρεο) λογαριασμό, των οποίων οι λογαριασμοί έχουν κλείσει με καταγγελία». Ο νομοθέτης δεν αναφέρεται στην τύχη του ανατοκισμού των οφειλών από συμβάσεις δανείων και πιστωτικών συμβάσεων που εξυπηρετούνται με ανοικτό (αλληλόχρεο) λογαριασμό, των οποίων η λήξη επέρχεται για άλλο λόγο πέραν της καταγγελίας (συμφωνία των μερών, πτώχευση ή θάνατος ενός από τα μέρη), επειδή στις ρυθμιστικές του προθέσεις, όπως ήδη αναφέραμε σχετικά με τη ratio της §3, ήταν να καταστήσει επιεικέστερη -εφαρμόζοντας τον εξαμηνιαίο ανατοκισμό της §1 εδ. β' του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998- την αθέμιτη, κατά τα ήδη προρρηθέντα, συναλλακτική πρακτική, κατά την οποία οι τράπεζες, αντί να προκαλέσουν μονομερώς το πέρας της πίστωσης, όταν η συνέχισή της ήταν αντίθετη με το συμφέρον τους, ώστε να αποκτήσουν ληξιπρόθεσμη απαίτηση για το κατάλοιπο και εν ανάγκη να επιδιώξουν την εξόφληση της απαίτησής τους, άφηναν την απαίτηση του καταλοίπου να διαιωνίζεται,

²⁵⁹ Κ. Παμπούκης, ό.π. (υποσημ. 172), σ. 568, υπό VII.1.Α.

²⁶⁰ Βλ. αναλυτικά παραπάνω, στην υποενότητα 2.3.3. της παρούσας εργασίας.

²⁶¹ Έτσι ο Κ. Παμπούκης, στη σχετική μελέτη του, στην οποία πραγματεύεται το ζήτημα του περιοδικού ανατοκισμού μετά την καταγγελία της σύμβασης πίστωσης και το οριστικό κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού (ανατοκισμός «εν υπερημερία», κατά τον όρο με τον οποίο αποδίδει τον ανατοκισμό αυτόν ο συγγραφέας), ό.π. (υποσημ. 172), σ.568-569, υπό VII.1.Α. Κατά τον ίδιο αυτόν συγγραφέα, η νέα ρύθμιση, ωστόσο, εμφανίζει το ίδιο ελάττωμα με την προηγούμενη (ήτοι την απόφαση 289/80 της Ν.Ε.), καθώς, όπως εκείνη, έτσι και αυτή εδώ (η §3), δεν έχει τη δύναμη να «νομιμοποιήσει» τη σχετική συμφωνία περί ανατοκισμού, ενόψει του ότι επιτρέπει την, από πλευρά της τράπεζας, άσκηση της οικονομικής ελευθερίας εναντίον των χρηστών ηθών, συνεπώς δε και την κατάχρηση αυτής κατά παράβαση του Συντάγματος...Να υπενθυμίσουμε ότι ο Κ. Παμπούκης θεωρεί ότι οι σχετικές συμβατικές ρήτρες περί ανατοκισμού, οι οποίες καταρτίστηκαν προφανώς πριν το Ν. 2601/1998- ο οποίος πλέον ρητά τις ενέταξε στο ρυθμιστικό του πεδίο- μετά το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού είναι καταχρηστικές και άκυρες (ΑΚ 281) και ενδεχομένως αισχροκερδείς (ΑΚ 179), καθώς και αντίθετες στα άρθρα 5 §1 και 25 §3 του Συντάγματος.

παράγοντας τόκους υπερημερίας, περιοδικώς ανατοκιζόμενους, και μάλιστα με επιτόκιο υπερημερίας και όχι συμβατικό²⁶².

Επίσης, η σχετική «συμφωνία περί ανατοκισμού» ή «περί εκτοκισμού», όπως αναγραφόταν στην §6 του άρθρου 8 του Ν. 1083/80 και στην ως άνω απόφαση της Ν.Ε., θα πρέπει να αφορά ειδικά στους «καθυστερούμενους τόκους». Αν δεν αφορά σ' αυτούς, αλλά στους συνήθεις συμβατικούς τόκους, δε θα μπορεί εν προκειμένω (στην §3) να έχει ανάλογη εφαρμογή η διάταξη του εδ. α' της §2, αλλά θα πρέπει να εφαρμοστεί αναλόγως το β' εδάφιο αυτής (αυτοδίκαιος εξάμηνος ανατοκισμός)²⁶³. Κατά πόσο η συμφωνία ανατοκισμού αφορά το χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια της πιστωτικής σύμβασης ή της σύμβασης αλληλόχρεου λογαριασμού, ή αντίθετα αναφέρεται μόνο για το μετά την καταγγελία ή το κλείσιμο χρονικό διάστημα, είναι ζήτημα ερμηνείας της σχετικής σύμβασης²⁶⁴. Για το λόγο αυτό, επειδή δηλ. η συγκεκριμένη μεθόδευση των τραπεζών είχε λάβει μεγάλες διαστάσεις, οδηγώντας σε υπέρμετρη επιβάρυνση των οφειλετών τους (ενόψει και της εφαρμογής των υψηλότερων, σε σχέση με τα συμβατικά, επιτοκίων υπερημερίας), ο νομοθέτης στο άρθρο 12 αφιέρωσε ειδική παράγραφο για τον ανατοκισμό των καθυστερούμενων τόκων από τις σχετικές οφειλές. Θεωρούμε, επομένως, ότι ειδικά αυτή την περίπτωση, ήτοι τη λήξη των σχετικών συμβάσεων από καταγγελία, ήθελε ο νομοθέτης να εντάξει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 12.

Ένα ακόμη ζήτημα που ανακύπτει στο πλαίσιο της §3, είναι αν η ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων της §2, περιλαμβάνει και αυτήν του γ' εδαφίου που αναφέρεται στα στεγαστικά δάνεια και τη χορήγηση πιστώσεων μέσω πιστωτικών δελτίων (καρτών), και αν ναι, από πότε θα ισχύσει ο εξάμηνος ανατοκισμός για τις σχετικές οφειλές από πιστωτικές κάρτες, δεδομένου ότι όταν ο λογαριασμός της πιστωτικής κάρτας έχει κλείσει (γιατί τότε μόνο μπορούμε να κάνουμε λόγο για εφαρμογή της §3) με συνέπεια να καταγγελθεί η αντίστοιχη σύμβαση πιστωτικής

²⁶² Βλ. για την αθέμιτη αυτή τραπεζική πρακτική, ιδίως σε Κ. Παμπούκη, ό.π. (υποσημ. 172), σ. 566, υπό VI.1.Α.

²⁶³ Γ. Σχινάς, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1712, παρ. Δ. ΙΙΙ.2.

²⁶⁴ Βλ. σχετικά στην υπ' αριθμ. 204 υποσημ., όπου γίνεται αναφορά σε παραδείγματα από τη νμλγ, στις περιπτώσεις όπου κλήθηκε να επιλύσει, με ερμηνεία της εκάστοτε τεθείσας ενώπιον της σύμβασης, ως προς το ζήτημα της επέκτασης της ρήτρας ανατοκισμού και στο μετά την καταγγελία ή το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού χρονικό διάστημα. Βλ. επίσης και στον Στ. Αντωνόπουλο, ό.π. (υποσημ. 172), σ. 159, σημ. 344. Έτσι, ενδεικτικά στην ΠΠρΑθ 1443/2002 (ό.π., υποσημ. 205), το Δικαστήριο, λόγω του ότι η ένδικη σύμβαση τραπεζικού αλληλόχρεου λογαριασμού θα οφείλεται ο «...εκάστοτε τραπεζικός τόκος υπερημερίας...», ορθώς θεώρησε ότι ο εν λόγω όρος αποκλείει –καθότι μη συμφωνηθείς– τον τρίμηνο συμφωνηθέντα για την διάρκεια λειτουργίας του λογαριασμού, ανατοκισμό, καθώς επίσης αποκλείει και τον αυτοδίκαιο εξάμηναιο του Ν. 2601/1998. Βλ., τέλος, και στη σχετική γνωμοδότηση του Π. Μάζη, ό.π. (υποσημ. 202), σ. 1122, υπό Β, ο οποίος θεωρεί ότι σε σύμβαση πίστωσης σε ανοικτό λογαριασμό, όπου συμφωνήθηκε ότι το κατάλοιπο θα τοκίζεται αυτόματα με τόκο υπερημερίας, χωρίς καμία παραπέρα νύξη για τοκισμό των εν λόγω τόκων, ότι ο γενόμενος εκ μέρους της πιστώτριας τράπεζας ανατοκισμός για το μετά το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού χρονικό διάστημα, να μην ήταν σύννομος, λόγω ακριβώς της απουσίας ρητής συμφωνίας, και κατ' επέκταση παράνομη θεωρεί και την επιδίκαση τόκων εξ ανατοκισμού από το δικαστή που εξέδωσε τη σχετική διαταγή πληρωμής, ενώ παρόμοιο ζήτημα αντιμετωπίζεται από τον ίδιο συγγραφέα και στο πλαίσιο άλλης γνωμοδότησης, ό.π. (υποσημ. 169), σ. 205 in fine, υπό 5β (εν προκειμένω, ο συγγραφέας θεωρεί ότι καμία συμφωνία ανατοκισμού δεν καταρτίστηκε, από το γεγονός και μόνο ότι στη σχετική πιστωτική σύμβαση περιελήφθη όρος, κατά τον οποίο η πιστούχος θα οφείλει τους αναλογούντες στο προκύψαν σε βάρος της χρωστικό οριστικό κατάλοιπο νόμιμους τόκους.

κάρτας, δεν τίθεται θέμα «ανανέωσης», κατά τα οριζόμενα στην §2, όπου προβλέπεται έναρξη ισχύος του εξαμήνου ανατοκισμού «από την πρώτη ανανέωσή τους»²⁶⁵.

Ολοκληρώνοντας τη μελέτη της παραγράφου 3, να προσθέσουμε ότι, οι λόγοι που, σύμφωνα με τη θεωρία, καθιστούν αντισυνταγματική τη διάταξη του άρθρου 12 παρ. 2. εδ. β του Ν. 2601/1998, συντρέχουν αυτούσιοι και ως προς την υπό εξέταση παράγραφο, κατά το μέρος που παραπέμπει σ' αυτήν. Θα ήταν περιττό, επομένως, να επαναλάβουμε τα ήδη όσα σχετικώς παραθέσαμε στο πλαίσιο της §2²⁶⁶, ως προς τα ζητήματα αντισυνταγματικότητας που αναφύονται αναφορικά με την αναδρομική ισχύ της §3 και τη σχετική διαμάχη μεταξύ θεωρίας και νομολογίας, καθώς επίσης και τις διακυμάνσεις της τελευταίας με αποκορύφωμα την ΟΛΑΠ 13/2006. Εξάλλου, η τελευταία αυτή απόφαση της Ολομέλειας του Ακυρωτικού, ασχολήθηκε πρωτίστως με το νομικό ζήτημα της αναδρομικότητας της §3 του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998, δεδομένου ότι η υπό κρίση περίπτωση αφορούσε δανειακές συμβάσεις που είχαν καταγγελθεί πριν τη δημοσίευση του Ν. 2601/1998.

4.4. Η ισχύς των δικαστικών και εξώδικων διευθετήσεων του ανατοκισμού που έλαβαν χώρα πριν από τον Ν. 2601/1998 στο πλαίσιο δανειακών και πιστωτικών συμβάσεων (άρθρο 12 παρ. 4)

Η παράγραφος 4 του άρθρου 12 –εμφανώς τεθείσα κατά το πρότυπο της ΕισΝΑΚ 4²⁶⁷, ορίζει ότι «...οι διατάξεις του παρόντος άρθρου δεν επηρεάζουν όσα κρίθηκαν τελεσιδικώς ή ρυθμίστηκαν με συμβιβασμό ή αναγνώριση χρέους ή άλλη συμφωνία μεταξύ πιστωτικών ιδρυμάτων και οφειλετών, αναφορικά με συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων μέχρι τη δημοσίευση του παρόντος νόμου».

Με τη διάταξη αυτή ο νομοθέτης σκοπό είχε να διαφυλάξει το κύρος των διευθετήσεων ανατοκισμού που έγιναν δικαστικά ή εξώδικα σε παλιές συμβάσεις, ώστε να αποκλείεται η αυτοδίκαιη επιβολή του εξαμήνου ανατοκισμού, κατά τον κανόνα της §1 του ίδιου άρθρου, που θα ερχόταν σε ευθεία αντίθεση με την επιδιωκόμενη σταθερότητα στις συναλλαγές και την οικονομία γενικότερα²⁶⁸.

²⁶⁵ Βλ. αναλυτικά για το σχετικό ζήτημα σε Ευγ. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, ό.π. (υποσημ. 38), σ. 321, παρ. 2.2. Η εν λόγω συγγραφέας, η οποία φαίνεται να είναι η μόνη στη βιβλιογραφία που εντοπίζει το συγκεκριμένο πρόβλημα της ανάλογης εφαρμογής του εδ' γ της §2 και στην §3, κάνει λόγο για νομοθετικό κενό, το οποίο προτείνει να καλυφθεί ως εξής: ο εξαμήνος ανατοκισμός στις συμβάσεις πιστωτικών καρτών που έχουν καταγγελθεί, να αρχίσει από τη γενέθλια ημερομηνία έκδοσης της κάρτας, η οποία θα ακολουθήσει την παρέλευση εξαμήνου από τη δημοσίευση του νέου νόμου. Έτσι π.χ., αν συγκεκριμένη πιστωτική κάρτα εκδόθηκε την 1.5.1996 και η σχετική σύμβαση καταγγέλθηκε την 1.3.1998, ο εξαμήνος ανατοκισμός θα αρχίσει την 1.5.1999.

²⁶⁶ Βλ. αναλυτικά παρ. υπό 4.2.

²⁶⁷ Βλ. σε Ν. Βερβερίδη, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 136. Η ΕισΝΑΚ 4 ορίζει ότι: «Στις περιπτώσεις που οι διατάξεις του Αστικού Κώδικα ή του νόμου αυτού εφαρμόζονται και στα γεγονότα ή στις σχέσεις τις πριν από την εισαγωγή του, δεν επηρεάζονται από την εφαρμογή αυτή όσα έχουν λυθεί τελεσιδικά ή με συμβιβασμό».

²⁶⁸ Η μη επιδίωξη ανατροπής παγιωμένων καταστάσεων, φέρεται ως αιτιολογία της §4, σύμφωνα με το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης του νόμου. Σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 13360/Β.723/23.4.98 Απ. Υπ.Εθ.Οικ., η ρύθμιση της

Προϋπόθεση ισχύος των συμβάσεων και των συμφωνιών αυτών μετά την έναρξη ισχύος του άρθρου 12, είναι η εγκυρότητά τους, ενώ υποστηρίζεται στη θεωρία, καίτοι μεμονωμένα, ότι περαιτέρω προϋπόθεση ισχύος τους είναι να δημιουργούν μια σχέση μεταξύ του πιστωτικού ιδρύματος και του οφειλέτη, η οποία είναι ευνοϊκότερη για τον τελευταίο από τη ρύθμιση των §§ 2 και 3 του άρθρου αυτού²⁶⁹. Πάντως, αν οι συμφωνίες και αναγνωρίσεις, έγιναν για ανατοκισμούς αντίθετα προς τη νομολογία του Αρείου Πάγου (ΟΛΑΠ 8 και 9/1998), θα μπορούσαν να ανατραπούν με επίκληση των γενικών διατάξεων των άρθρων 140 επ., 174 και 178 ΑΚ, οι δε τελεσίδικες δικαστικές αποφάσεις με αναίρεση –εφόσον υπάρχει προθεσμία– για παράβαση νόμου και να αποδοθούν τα αχρεωστήτως καταβληθέντα ή αναγνωρισθέντα, δυνάμει των διατάξεων της ΑΚ 904 περί αδικαιολόγητου πλουτισμού, λόγω ανυπαρξίας του χρέους²⁷⁰.

Ορθά, τέλος, έχει παρατηρηθεί²⁷¹ ότι, το τι κρίθηκε τελεσιδίκως, στο πλαίσιο της §4, είναι εύκολο να διαπιστωθεί από τις δικαστικές αποφάσεις. Δεν ισχύει το ίδιο, όμως, και για τις περιπτώσεις των άλλων ρυθμίσεων και συμφωνιών που αναφέρει η διάταξη. Κατά πόσο οι συμβάσεις αυτές περιέχουν διευθετήσεις ανατοκισμού, είναι θέμα ερμηνείας και θα επιλυθεί βάσει των σχετικών διατάξεων του Αστικού μας Κώδικα (ΑΚ 173, 200).

εν λόγω διάταξης, τέθηκε για τους ίδιους εκείνους λόγους που τέθηκαν και οι §§ 2 εδ. β' και 3 του άρθρου 12, ήτοι χάριν του δημοσίου συμφέροντος και της ασφάλειας των συναλλαγών, στο πρόβλημα που προέκυψε από τη νομολογιακή μεταστροφή με τις αποφάσεις της Ολομέλειας του Ακυρωτικού του 1998 (βλ. αναλυτικά παρ., υπό 4.2).

²⁶⁹ Έτσι ο Γ. Σχινάς, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1712, υπό Δ.ΙV, ο οποίος περαιτέρω υποστηρίζει ότι η δημοσίας τάξεως αυτή ρύθμιση, έχει τεθεί προς προστασία των οφειλετών, ώστε είναι άκυρη οποιαδήποτε αντίθετη συμφωνία, επαχθέστερη για τον, χρίζοντα προστασίας, οφειλέτη. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν προκύπτει από το γράμμα της διάταξης. Το ίδιο υποστηρίζει, άλλωστε, και για τις υπάρχουσες συμφωνίες στο πλαίσιο της §2, και κατ' επέκταση και για τις συμφωνίες της §3, στο μέτρο που για τις τελευταίες εφαρμόζονται αναλόγως τα τιθέμενα της προηγούμενης παραγράφου (βλ. σχετικά στον ίδιο, υπό Δ.ΙΙ.1. Πρβλ με Π. Μάζη, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1529, υπό 6β).

²⁷⁰ Στ. Αντωνόπουλος, ό.π. (υποσημ. 171), σ. 161 αρ. 194 και Σπ. Ψυχομάνης, ό.π. (υποσημ. 61), σ. 333, αρ. 830-832, ο οποίος παραπέμπει στην **ΕφΘεσ 611/2006** Αρμ 2007, 696 που φαίνεται να δέχεται την δυνατότητα ανατροπής των σχετικών συμφωνιών που στηρίχθηκαν στις θέσεις της προηγούμενης εσφαλμένης νομολογίας του ΑΠ, αποφαινόμενη ότι τα ποσά που καταβλήθηκαν από τους οφειλέτες πιστωτικών ιδρυμάτων κατόπιν συμφωνίας, δεν αναζητούνται... «εφόσον πρόκειται για νόμιμες καταβολές». Ο ισχυρισμός, πάντως, του τελευταίου συγγραφέα ότι η αντίθετη άποψη που φέρει ως αιτιολογία της §4 τη μη ανατροπή των συμφωνηθέντων ή επιδικασθέντων κατ' εφαρμογή της εσφαλμένης νομολογίας, είναι εσφαλμένη και δε στηρίζεται στο γράμμα της διάταξης, έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τη ratio που επικαλείται το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης και η σχετική απόφαση του Υπ.Εθν.Οικ. (ό.π., υποσημ. 268). Κατά πόσο η §4 μπορεί να εναρμονιστεί προς βασικές συνταγματικές αρχές, όπως την αυτονομία της ιδιωτικής βούλησης, την ισότητα και το δικαίωμα σε παροχή προστασίας, είναι ένα διαφορετικό ζήτημα, για το οποίο έχει ήδη γίνει λόγος στην παρούσα μελέτη (βλ. παρ. υπό 4.2.). Τέλος βλ. σχετικά τα ήδη προμνησθέντα (παρ. υπό ΙΙ.2) για το θέμα της αναδρομικής ή μη ενέργειας της νομολογιακής μεταστροφής και την αξίωση της ΑΚ 904 για τα καταβληθέντα ποσά των τόκων εξ ανατοκισμού ως περαιτέρω συνέπεια της μεταστροφής αυτής με τις αποφάσεις της ΟΛΑΠ του 1998.

²⁷¹ Ν. Βερβερίδης, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 136.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο σημείο αυτό, επιχειρείται μια επιγραμματική σύνοψη των σημαντικότερων ζητημάτων που η ανά χείρας μελέτη προσπάθησε να αναδείξει στο πλαίσιο του τραπεζικού ανατοκισμού, καθώς και των συμπερασμάτων στα οποία κατέληξε. Τα κυριότερα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης μπορεί να συνοψισθούν ως εξής:

1. Κατ' αρχάς ο ανατοκισμός που γίνεται στο πλαίσιο του Ν. 2601/1998 (και της προϊσχύουσας υπ' αριθμ. 289/1980 απόφασης της Ν.Ε.), αποτελεί, ως προς το είδος του, περίπτωση έμμεσου ανατοκισμού. Παρά την ταύτιση, από μεγάλη μερίδα της θεωρίας και της νομολογίας, του άμεσου με τον έμμεσο ανατοκισμό, τα δύο αυτά είδη ανατοκισμού, έχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους, τόσο στο αποτέλεσμα της ενέργειάς τους, όσο και στον τρόπο υπολογισμού. Εν ολίγοις, **ο άμεσος ανατοκισμός** (anatocismus separatus: υπολογισμός τόκου σε ορισμένη ποσότητα δεδουλευμένων τόκων, σαν να ήταν νέο, χωριστό κεφάλαιο (ΑΚ 296 §1 και ΕισΝΑΚ 111 §2), δεν ενεργεί ποτέ αναδρομικά, αλλά από τη σύναψη της σχετικής συμφωνίας ή την έγερση συναφούς αγωγής μετά τη σόρευση καθυστερούμενων τόκων 1 έτους (ή μιας χρήσης για το δημόσιο)/εξαμήνου αντίστοιχα. Επίσης, οι τόκοι τόκων μπορούν να υπολογισθούν ως ανεξάρτητο κονδύλι και γενικά μπορεί να τύχουν διαφορετικής νομικής μεταχείρισης σε σχέση με τους τόκους του κεφαλαίου, υπόκεινται στον κανόνα της 5ετούς παραγράφου της ΑΚ 250, ενώ ως προς την εξασφάλισή τους, εφαρμογή έχουν οι ΑΚ 1262 περ.7 και 1289. Αντιθέτως, **ο έμμεσος ανατοκισμός** (anatocismus conjunctus: ενσωμάτωση των δεδουλευμένων τόκων στο κεφάλαιο και τοκισμός αυτών ως κεφάλαιο πλέον) έχει ως συνέπεια, οι τόκοι των τόκων (τόκοι εξ ανατοκισμού, όπως αποκαλούνται στη συναλλακτική πρακτική), να χάνουν την αυτοτέλειά τους, μη δυνάμενοι να αποτελέσουν χωριστό, αυτοτελές κονδύλι και να τύχουν αυτοτελούς νομικής μεταχείρισης σε σχέση με τους τόκους του κεφαλαίου. Περαιτέρω, οι εξ ανατοκισμού τόκοι, υπόκεινται στον κανόνα της 20ετούς παραγράφου της ΑΚ 249 και καλύπτονται από τις τυχόν ασφάλειες της κύριας απαίτησης του οφειλόμενου κεφαλαίου. Εξαιτίας δε των επώδυνων αποτελεσμάτων που έχει για τον οφειλέτη ο έμμεσος ανατοκισμός, επιτρέπεται μόνο όταν προβλέπεται ευθέως στο νόμο.

2. Για να γίνει κατανοητός ο (επικίνδυνος) βαθμός επιβάρυνσης της αρχικής οφειλής συνεπεία του έμμεσου ανατοκισμού των δεδουλευμένων τόκων σε σχέση με τον αντίστοιχη επιβάρυνση συνεπεία του άμεσου ανατοκισμού, δεδομένων των όσων αναλύσαμε στην οικεία υποενότητα του Α' μέρους της παρούσας περί των μεθόδων της απλής και της σύνθετης κεφαλαιοποίησης, παραθέτουμε το εξής απλό παράδειγμα:

Έστω ότι σε σύμβαση τραπεζικού δανείου, με κεφάλαιο 10.000 €, σταθερό επιτόκιο 10% ετησίως, στην οποία έχει συμφωνηθεί οι τόκοι να είναι πληρωτέοι ανά ημερολογιακό εξάμηνο, ο οφειλέτης επιστρέφει το κεφάλαιο σε 10 έτη.

- Αν δεν είχε λάβει χώρα συμφωνία ανατοκισμού, στο πλαίσιο της ΑΚ 296 §1 και τηρουμένων των προϋποθέσεων που απαιτεί η διάταξη αυτή, η τελική οφειλή, (χωρίς να εξετάζουμε, εν προκειμένω για τις ανάγκες του παραδείγματος, το ζήτημα της παραγραφής των τόκων) θα διαμορφωνόταν με τη βοήθεια του τύπου $\Sigma = K(1 + EX)$, όπου Σ η τελική οφειλή, K το αρχικό κεφάλαιο, E το επιτόκιο και X ο χρόνος καθυστέρησης εξόφλησης, ώστε $\Sigma = 10.000 \text{ €} (1 + 0,1 \times 10) = 10.000 \text{ €} (1 + 1) = 10.000 \text{ €} \times 2 = \mathbf{20.000 \text{ €}}$.

- Αν, όμως, είχε συμφωνηθεί εκ των προτέρων, στο πλαίσιο του άρθρου 12 §1 του Ν. 2601/1998, μεταξύ πιστωτικού ιδρύματος και οφειλέτη, ότι οι τόκοι, για όσο διάστημα παραμένουν στα χέρια του οφειλέτη, θα κεφαλαιοποιούνται στο τέλος κάθε εξαμήνου με ετήσιο επιτόκιο 10%, αν το κεφάλαιο και οι τόκοι επιστραφούν μετά από 10 έτη, η τελική οφειλή διαμορφώνεται βάσει της μεθόδου της σύνθετης κεφαλαιοποίησης ως εξής: $\Sigma = K(1+E)^n$, ώστε $\Sigma = 10.000 \text{ €} (1 + 0,05)^{20} = 10.000 \text{ €} \times (1,05)^{20} \approx 10.000 \text{ €} \times 2,653 \approx \mathbf{26.532 \text{ €}}$, ήτοι ποσό τελικής οφειλής κατά περίπου 1,33 φορές μεγαλύτερο ($= 26.532 \text{ €} / 20.000 \text{ €}$) σε σχέση με το τελικό ποσό οφειλής, όπως διαμορφώνεται στην περίπτωση του άμεσου ανατοκισμού των τόκων.

Από τα ανωτέρω καθίσταται εμφανές ότι ο τρόπος με τον οποίο τοκίζουμε τους καθυστερούμενους τόκους πιστωτικής σύμβασης, ήτοι χωριστά από το κεφάλαιο (άμεσος ανατοκισμός) ή με ταυτόχρονη, πέρα από τον τοκισμό των τόκων, ενσωμάτωσή τους στο κεφάλαιο (έμμεσος ανατοκισμός) επιδρά στη διαμόρφωση του ύψους της τελικής οφειλής.

3. Περαιτέρω, από την παρούσα μελέτη προέκυψε, ότι παρόλο που ο βαθμός της πολλαπλασιαστικής ιδιότητας του έμμεσου ανατοκισμού, συναρτάται με το ύψος του αρχικού κεφαλαίου, το επιτόκιο, τα έτη της καθυστέρησης εξόφλησης των τόκων, και τη χρονική συχνότητα του ανατοκισμού, **ο καθοριστικότερος παράγοντας, που ασκεί καταλυτική επίδραση στη διαμόρφωση του ύψους της τελικής οφειλής, είναι το ύψος του επιτοκίου.** Αντίθετα η συχνότητα του ανατοκισμού (τρίμηνη ή εξάμηνη) ελάχιστα επιδρά στη διαμόρφωση της τελικής οφειλής. Εάν απλώς διπλασιάσουμε την περίοδο ανατοκισμού, η οφειλή μειώνεται μόνο κατά 10-15 %, ανάλογα με το ισχύον επιτόκιο²⁷².

²⁷² Βλ. αναλυτικά για την επίδραση του διπλασιασμού της περιόδου ανατοκισμού στην τελική οφειλή στον Ν. Βερβερίδη, ο.π. (υποσημ. 10), σ. 137 in fine-138. Όπως αναφέρει ο συγγραφέας η Πολιτεία, πάλι δεν υπολόγισε ορθά την αύξηση της οφειλής με βάση τη διάταξη του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998, διότι θεώρησε, ότι αν διπλασιασθεί η περίοδος ανατοκισμού θα μειωθούν στο ήμισυ οι οφειλόμενοι τόκοι. Για παραπάνω επιπτώσεις της ρύθμισης προφανώς γνώριζαν οι τράπεζες και για το λόγο αυτό συμφώνησαν αμέσως με την ως άνω διάταξη!!! Βλ. για το θέμα αυτό στον Γ. Μίρκο, ό.π. (υποσημ. 68), σ. 63.

4. Σχετικά με την υπ' αριθμ. 289/1980 απόφαση της Νομισματικής Επιτροπής -δυνάμει της οποίας τα πιστωτικά ιδρύματα, με την ανοχή και της πάγιας νομολογίας (ΟλΑΠ 27/1988) θεωρούσαν επί δεκαεπτά ολόκληρα έτη ότι καθιέρωνε ένα αυτονομημένο από τις διατάξεις του ΑΚ και του ΕισΝΑΚ καθεστώς ανατοκισμού στις τραπεζικές συναλλαγές, παρέχοντάς τους μονομερές διαπλαστικό δικαίωμα επιβολής ανατοκισμού επί των καθυστερούμενων τόκων πάσης φύσεως, καταλήξαμε στο ακόλουθο συμπέρασμα: Αναντίλεκτα το Ακυρωτικό, με τις υπ' αριθμ. 8 και 9/1998 αποφάσεις της Ολομέλειας του, **ανατρέποντας την αντίθετη πάγια νομολογία**, δεχόμενο ότι **ο εκτοκισμός των καθυστερούμενων τόκων χωρίς περιορισμούς βάσει της απόφασης της Ν.Ε. προϋποθέτει προηγούμενη συμφωνία των μερών, κατέδειξε την πραγματική αποστολή της νομολογίας²⁷³**, που **έγκειται στη διαφύλαξη της ιδιωτικής αυτονομίας των οφειλετών, ώστε να αποτρέπεται η «άμετρη ή υπέρμετρη επαύξηση της χρεώσεώς» τους**. Άλλωστε μετά το 1980 μεγάλο μέρος των πιστωτικών ιδρυμάτων φρόντιζαν, για ευνόητους λόγους, να συμπεριλαμβάνονται στις πιστωτικές συμβάσεις ρήτρες ανατοκισμού. Ακόμη, όμως, και υπό αυτή την ορθή ερμηνεία της, η νομιμότητα της εκάστοτε συμφωνίας ανατοκισμού που λαμβάνει χώρα υπό το καθεστώς ισχύος της επίμαχης απόφασης αυτής της Ν.Ε., δεν είναι δεδομένη.

5. Δεδομένο, ωστόσο, είναι ότι **η συμφωνία του ανατοκισμού, όπως και η ευχέρεια ελεύθερου καθορισμού της χρονικής συχνότητας αυτού, εξακολουθούν να ελέγχονται βάσει των γενικών ρητρών του ΑΚ (178, 179, 200 και 288) που προστατεύουν τον ασθενέστερο συναλλασσόμενο**. Εφόσον, εξάλλου, ως αιτιολογία του μέτρου, στο ίδιο το κείμενο της απόφασης της Ν.Ε., αναφέρεται **η κάλυψη του εκτοκισμού των οφειλόμενων από τις τράπεζες τόκων προς τους καταθέτες τους, η οποία και αποτελεί τον οικονομικό σκοπό του σχετικού δικαιώματος** των πιστωτικών ιδρυμάτων, οι ρήτρες περί χρονικής συχνότητας ανατοκισμού, δεν προσκρούουν στην **ΑΚ 281**, όταν ταυτίζονται κατά περιεχόμενο ή πάντως προβλέπουν μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα ανατοκισμού σε σχέση με τις ρήτρες που η ίδια τράπεζα θέτει και εφαρμόζει στις καταθέσεις (ΑΚ 296 §2), ήτοι εξάμηνες κατά την ακολουθούμενη πρακτική. Η επιλογή εκ μέρους του νομοθέτη του άρθρου 12 §1 του Ν. 2601/1998 εξάμηνου κατ' ελάχιστο όριο ανατοκισμού, είναι προφανές ότι εναρμονίζεται με τις προηγηθείσες σκέψεις, κάτι που επιβεβαιώνει και το κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης του νόμου.

²⁷³ Έτσι Γ. Σχινάς, ό.π. (υποσημ. 67), σ. 1708, υπό Γ.4.

6. Η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου με τις υπ' αριθμ. 8 και 9/1998 αποφάσεις της, μη ασχολούμενη, τουλάχιστον ρητώς, με το φλέγον ζήτημα της εγκυρότητας αυτής καθεαυτής της συμφωνίας περί ανατοκισμού, δεν κατάφερε να φθάσει στον πυρήνα του προβλήματος της υπέρμετρης επιβάρυνσης των οφειλετών των πιστωτικών ιδρυμάτων. Κι αυτό διότι η ανάγκη πρόβλεψης όρου ανατοκισμού στη συμφωνία των μερών δεν είναι ικανή από μόνη της να προστατεύσει τους οφειλέτες από την υπέρμετρη αυτή επιβάρυνση.

Όπως τονίσαμε πολλές φορές παραπάνω, ο πιο καθοριστικός παράγοντας στη διαμόρφωση της τελικής οφειλής στο πλαίσιο ανατοκισμού των καθυστερούμενων τόκων, είναι το ύψος του επιτοκίου. Πράγματι, **στο σκεπτικό της πλειοψηφίας των αποφάσεων της ΟΛΑΠ, επισημάνθηκε ότι κατά την κοινή πείρα τα (σταθερά) επιτόκια που καταβάλλουν οι τράπεζες στους πελάτες τους, είναι κατά πολλές μονάδες χαμηλότερα από τα επιτόκια υπερημερίας που υπολογίζουν για τους καθυστερούμενους τόκους των οφειλετών τους.** Ο νομοθέτης του Ν. 2601/1998, όμως, δεν έλαβε το «μήνυμα» αυτό του Ακυρωτικού. Στο μέτρο, επομένως, που **το επιτόκιο στον ανατοκισμό, κατ' ανάγκη ταυτίζεται με το επιτόκιο, με το οποίο προσδιορίζονται οι οφειλόμενοι τόκοι επί του συγκεκριμένου κεφαλαίου, καθώς η κεφαλαιοποίηση των τόκων αυτών υλοποιείται με το συνυπολογισμό τους στο αρχικό κεφάλαιο, τότε αναπόφευκτα οι σχετικές ρήτρες ανατοκισμού αντιβαίνουν στον οικονομικό σκοπό του δικαιώματος κατά την ΑΚ 281.**

7. Σχετικά με τις στηριζόμενες στις διατάξεις περί αδικαιολόγητου πλουτισμού αξιώσεις των πιστοληπτών για τα ποσά των τόκων επί τόκων που κατέβαλαν βάσει της εσφαλμένης, επί σειρά ετών ερμηνείας που απέδιδαν τα δικαστήριά μας στην απόφαση της Ν.Ε., οδηγηθήκαμε στα ακόλουθα συμπεράσματα: στη δική μας έννομη τάξη, η εκάστοτε αλλαγή της νομολογίας, άρα και η νομολογιακή στροφή που έλαβε χώρα με τις υπ' αριθμ.8 και 9/1998 αποφάσεις της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, ενεργεί αναδρομικά υπό την έννοια ότι αποκαλύπτει μεταγενέστερα την εξαρχής υπάρχουσα ορθή έννοια του νόμου. Εξαιρουμένων των περιπτώσεων αναζήτησης τόκων στις περιπτώσεις ύπαρξης απόφασης ή διαταγής πληρωμής με ισχύ δεδικασμένου αναφορικά με την απαίτηση τόκου τόκων, που κατά την κρατούσα άποψη θεωρείται ότι συνιστά (το δεδικασμένο) νόμιμη αιτία διατήρησης του πλουτισμού, στις υπόλοιπες περιπτώσεις **οι τράπεζες κανονικά θα ήταν υποχρεωμένες, κατά τις ΑΚ 904 επ. του Αστικού Κώδικα, να καταβάλουν τους εξ ανατοκισμού τόκους που έλαβαν από τους οφειλέτες τους.** Παρόλα αυτά, η αναζήτηση αυτή αποκλείστηκε δυνάμει του άρθρου **30 §8 εδ. γ' του Ν. 2789/2000, όπως ισχύει.** Λόγω της αντίθεσης της διάταξης στα άρθρα **2 §1 και 17 §2 Σ)** καθώς και στο άρθρο **1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ,** το ζήτημα απασχόλησε τη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων. Συγκεκριμένα η ΕφΑθ

3365/2003, επικαλούμενη την ΟΛΑΠ 40/1998 που είχε δεχθεί το κατ' άρθρο 28 §2 Σ ανεφάρμοστο των νομοθετικών καταργήσεων ενοχικών περιουσιακών δικαιωμάτων, έκρινε ότι η αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού, ως ενοχικό περιουσιακό δικαίωμα προστατεύεται, όχι μόνο από το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, αλλά και από τα άρθρα 2 §1 και 17 §2 του Συντάγματος. Το Ακυρωτικό, δεχόμενο με την υπ' αριθμ. 1780/2005 απόφασή του, ότι τα καταβληθέντα ποσά εξήλθαν νομίμως από την περιουσία των οφειλετών κατά τη δημοσίευση της επίμαχης νομοθετικής διάταξης και απορρίπτοντας την ερμηνεία του δικαστηρίου της ουσίας, δεν αμφισβήτησε τη συνταγματικότητα της επίμαχης διάταξης, στάση που επικρίθηκε από τη θεωρία με το σκεπτικό ότι η σχετική αξίωση των πιστοληπτών προϋπήρχε του Ν. 2789/2000, βάσει τν ΑΚ 178, 179 και 281.

8. Με τη διάταξη του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998 ρυθμίζεται ο ανατοκισμός των οφειλόμενων στα πιστωτικά ιδρύματα, σε καθυστέρηση τόκων, όταν προέρχονται αποκλειστικά από συμβάσεις δανείων και πιστώσεων και όχι από οποιαδήποτε άλλη αιτία (π.χ. αδικαιολόγητο πλουτισμό, αδικοπραξία, οφειλή μισθωμάτων κ.λ.π.). Από το πεδίο εφαρμογής της, ωστόσο, εξαιρούνται, λόγω της πολυμορφίας και της ραγδαίας εξέλιξής τους, οι ιδιάζουσες εκείνες συμβάσεις δανείων και πιστώσεων σε συνάλλαγμα σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα που δεν κατοικούν στην Ελλάδα ή συμβάσεις με αντικείμενο παράγωγα χρηματοοικονομικά προϊόντα, όπως και συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων μεταξύ πιστωτικών ή χρηματοδοτικών ιδρυμάτων (άρθρο 12 §5). Στις περιπτώσεις αυτές, επομένως, είναι δυνατή η συμφωνία ανατοκισμού χωρίς κανέναν περιορισμό. Βέβαια ο Διοικητής της ΤτΕ, με πράξεις του, μπορεί να επεκτείνει την εξαιρετική αυτή ρύθμιση και σε άλλες ειδικής φύσης χρηματοοικονομικές συναλλαγές.

9. Τα εδάφια α' και β' της § 1 του άρθρου 12 διακρίνονται για την πρόχειρη νομοτεχνική τους διατύπωση, γεγονός που τα καθιστά ιδιαιτέρως ασαφή. Οι οποίες ασάφειες, ωστόσο, διευκρινίζονται με προσφυγή στην τελολογική, ιδίως την ιστορική-υποκειμενική και τη συστηματική μέθοδο ερμηνείας. Το νόημα της διάταξης αυτής, παρόλο που το «γράμμα» της φαίνεται αρχικά να διακρίνει μεταξύ τόκων προερχόμενων από κεφάλαιο και τόκων που παράγονται από την κεφαλαιοποίηση των καθυστερούμενων τόκων, επιφυλάσσοντας για την πρώτη κατηγορία τόκων ανατοκισμό «από την πρώτη ημέρα της καθυστέρησης», ενώ για τη δεύτερη ανατοκισμό ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο, είναι, εν τέλει, ότι ο ανατοκισμός των καθυστερούμενων τόκων για τις πιστωτικές συμβάσεις που καταρτίστηκαν μετά την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού, επιτρέπεται μόνο αν υπάρχει συμφωνία μεταξύ του

πιστωτικού ιδρύματος και του οφειλέτη και ότι οι καθυστερούμενοι τόκοι ανατοκίζονται ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο. Έτσι, η περίοδος ανατοκισμού για τους οφειλόμενους στις τράπεζες σε καθυστέρηση τόκους, εξομοιώνεται με την περίοδο εκτοκισμού των οφειλόμενων από αυτές τόκων από τις καταθέσεις Ταμειυτηρίου. Αν στις συμβάσεις που καταρτίζονται μετά τη δημοσίευση του νόμου (15.4.1998) **δεν υπάρχει συμφωνία ανατοκισμού, εφαρμόζονται οι σχετικές διατάξεις του ΑΚ και του ΕισΝΑΚ (ΑΚ 296 §1, ΕισΝΑΚ 111 §2 και 112 §1),** όπως ορίζεται στο τελευταίο εδάφιο της παραγράφου. Με τη ρύθμιση αυτή (του τελευταίου εδαφίου), είναι φανερό ότι **ο νομοθέτης επέλεξε να επανεντάξει το καθεστώς που διέπει τον τραπεζικό ανατοκισμό στις γενικές διατάξεις περί ανατοκισμού του ΑΚ και του ΕισΝΑΚ.** Η εξαιρετική διάταξη του άρθρου **110 ΕισΝΑΚ τίθεται εκποδών, αχρηστευόμενη** στην ουσία, καθώς, ήδη μετά την ισχύ του Ν. 2601/1998, γενικεύεται και στις λοιπές δανειακές και πιστωτικές συμβάσεις.

10. Ειδικά για τις **συμβάσεις πίστωσης που συνοδεύονται από αλληλόχρεο λογαριασμό** (όπου στην έννοια του αλληλόχρεου περιλαμβάνονται και οι απλοί τρέχοντες εν στενή έννοια ή ανοικτοί λογαριασμοί, χωρίς να ενδιαφέρει η ύπαρξη του στοιχείου της αμοιβαιότητας των απαιτήσεων, όπως άλλωστε δέχεται παγίως η νομολογία και όπως κρατεί στη συναλλακτική πρακτική των πιστωτικών ιδρυμάτων), **η διάταξη της §1 του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998 επέφερε έμμεση τροποποίηση της ΕισΝΑΚ 112 §2, αφενός μεταβάλλοντας τη συχνότητα ανατοκισμού από ανά τρίμηνο σε ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο και αφετέρου ορίζοντας ρητά ότι ο εξάμηνος ανατοκισμός ή ο ανατοκισμός σε διαστήματα μεγαλύτερα του εξαμήνου να μπορεί να συμφωνηθεί ακόμη και για το οριστικό κατάλοιπο του λογαριασμού,** όπου δεν ίσχυε αυτοδίκαια ο εξάμηνος ανατοκισμός της ΕισΝΑΚ 112 §1. Έτσι τίθεται τέρμα στη σχετική διαμάχη που αναπτύχθηκε, υπό το προϊσχύσαν του Ν. 2601/98 καθεστώς, στους κόλπους της επιστήμης και της νομολογίας περί του επιτρεπτού του ανατοκισμού μετά το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού. Η ορθότητα της νομοθετικής αυτής επιλογής ορθώς δέχθηκε τη **σφοδρή κριτική της θεωρίας** με το σκεπτικό ότι ο νομοθέτης νομιμοποιεί μια αθέμιτη μεθόδευση της συναλλακτικής πρακτικής που συνιστά κατάχρηση θεσμού, αντίθετη στις ΑΚ 178, 179, 281, 288 και 2 §1, 5§1 και 25 §3 Σ. **Κατά τα λοιπά, εφαρμόζεται η ΕισΝΑΚ 112 §2, χωρίς να επηρεάζεται η από πολλές δεκαετίες καθιερωμένη λειτουργία του αλληλόχρεου λογαριασμού,** πράγμα που σημαίνει ότι ο λογαριασμός **μπορεί να συνεχίσει να κλείνει περιοδικά ανά τρίμηνο, εάν αυτό συμφωνηθεί, ενώ δυνατή εξακολουθεί να είναι και η ανά τρίμηνο αναγνώριση του υπολοίπου από τον οφειλέτη.** Τέλος, καθένα από τα μέρη μπορεί **οποτεδήποτε, με καταγγελία του να θεωρήσει ότι ο λογαριασμός έκλεισε οριστικά.**

11. Από τις αναπτύξεις που προηγήθηκαν στην παρούσα μελέτη, αντλήσαμε το συμπέρασμα ότι με τη νεότερη αυτή ρύθμιση **επιχειρήθηκε να εξισορροπηθούν τα συγκρουόμενα συμφέροντα των μερών.** Αν και είναι εμφανής η **εύνοια προς το κατά τεκμήριο ασθενέστερο μέρος,** ήτοι προς τους οφειλέτες των τραπεζών, ο νομοθέτης **δεν επιδίωξε την ανατροπή παγιωμένων καταστάσεων, λαμβάνοντας υπόψη τα όσα ίσχυαν** μέχρι την εφαρμογή του εν λόγω νόμου, **αλλά και των όσων δεχόταν παγίως η προγενέστερη** των υπ' αριθμ. 8 και 9/1998 αποφάσεων της ΟΛΑΠ νομολογία.

12. Με τις παραγράφους 2, 3 και 4 του Ν. 2601/1998 ρυθμίζονται τα **ζητήματα διαχρονικού δικαίου,** ήτοι εκείνα που δημιουργούνται από τη μετάβαση στο νέο καθεστώς ανατοκισμού, καθώς **και ζητήματα αναδρομικότητας** των διατάξεων του νόμου. Έτσι, **συμφωνίες ανατοκισμού σε μικρότερα του εξαμήνου χρονικά διαστήματα που καταρτίστηκαν πριν την έναρξη ισχύος του νόμου, εξακολουθούν να ισχύουν,** με τους περιορισμούς εννοείται των ισχυόντων υπό το καθεστώς της απόφασης της Ν.Ε., η οποία εξακολουθεί να ισχύει ως προς τις παλαιότερες συμβάσεις (άρθρο 12 παρ. 2 εδ. α'). Βέβαια, μερίδα της θεωρίας δέχεται ότι οι συμφωνίες αυτές εξακολουθούν να ισχύουν μόνο όταν προβλέπουν ανατοκισμό τουλάχιστον ανά εξάμηνο, ερμηνεία, ωστόσο, που δε φαίνεται να βρίσκει έρεισμα στο «γράμμα» της διάταξης.

13. Ιδιαίτερα προβλήματα ερμηνείας γεννά το β' εδάφιο της §2 του άρθρου 12, κατά το οποίο **αν στις υφιστάμενες συμβάσεις, ήτοι σε αυτές που καταρτίστηκαν πριν την έναρξη ισχύος του Ν. 2601/1998 και εξακολουθούν να ισχύουν, δεν υπάρχει συμφωνία ανατοκισμού, αυτός γίνεται αυτοδικαίως ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο.** Κατά δε την §3 του άρθρου, η ως άνω ρύθμιση διέπει και τον ανατοκισμό στις συμβάσεις που προηγήθηκαν του νέου νόμου, αλλά που καταγγέλλθηκαν ή οι λογαριασμοί τους έκλεισαν από την έναρξη ισχύος του Ν. 1083/1980 μέχρι τη δημοσίευση του νέου νόμου. Με την τελευταία αυτή ρύθμιση, ο νομοθέτης «νομιμοποίησε» την πάγια, πλην όμως αθέμιτη, πρακτική των τραπεζών να εξακολουθούν να ανατοκίζουν τους οφειλόμενους τόκους ακόμη και μετά την ανατροπή της σύμβασης είτε συνεπεία καταγγελίας του δανείου εκ μέρους των τραπεζών είτε λόγω οριστικού κλεισίματος του αλληλόχρεου λογαριασμού με καταγγελία, οπότε έτρεχαν οι σημαντικά υψηλότεροι σε σχέση με τους συμβατικούς τόκοι υπερημερίας. Με την §3 ο νομοθέτης απλώς κατέστησε επιεικέστερη τη μεθόδευση αυτή των τραπεζών, αυξάνοντας σ' εξάμηνο (βάσει της νομοθετικής επιλογής του άρθρου 12 §1 ε. β') το τρίμηνο, ως ελάχιστο χρονικό διάστημα ανατοκισμού.

14. Πέραν της προσχηματικής αιτιολογίας της ρύθμισης, όπως αποτυπώνεται στο κείμενο της Εισηγητικής έκθεσης το νόμου και στην υπ' αριθμ. 13360/Β.723/23.4.98 Απόφαση του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας, η διάταξη επικρίθηκε έντονα από τη θεωρία ως **ανεπίτρεπτη επέμβαση στην οικονομική ελευθερία** (αντίθετη με το άρθρο 5 §1 Σ), καθώς, παρά την έλλειψη συμφωνίας επιβάλλει ιδίως υπέρ των τραπεζών χρηματική ενοχική υποχρέωση. Ο νομοθέτης, επιδεικνύοντας ιδιαιτέρως ευνοϊκή διάθεση προς τα πιστωτικά ιδρύματα, επιχείρησε, με τις διατάξεις αυτές, να αναπληρώσει την ελλείπουσα από τη σύμβαση ενοχή οφειλής τόκου τόκων. Υποστηρίχθηκε ακόμη ότι η διάταξη **προσκρούει στην αρχή της ισότητας (άρθρο 4 §1 Σ)**, διότι θα έπρεπε εν προκειμένω και για τους οφειλέτες αυτούς να εφαρμοστεί το τελευταίο εδάφιο της §1, δηλ. οι διατάξεις του ΑΚ και του ΕισΝΑΚ. Αντιθέτως, ο νομοθέτης διαφοροποιεί αδικαιολόγητα τις οφειλές ανατοκισμού στην περίπτωση των συμβάσεων χωρίς συμφωνία ανατοκισμού ανάλογα με το αν καταρτίστηκαν πριν ή μετά την έναρξη ισχύος του Ν. 2601/1998, κριτήριο διαφοροποίησης συμπτωματικό και μη συναρτώμενο με την κανονιστική εξουσία του νομοθέτη. Πάντως **η νομολογία ουδέποτε αμφισβήτησε τη συνταγματικότητα της διάταξης και την αντίθεσή της στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και τη συμφωνία της προς το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ.**

15. Το σημαντικότερο πρόβλημα, στο οποίο φαίνεται ότι επικεντρώθηκαν και οι αντιδικίες μεταξύ οφειλετών και στο οποίο εστίασαν τις αντιρρήσεις τους οι οφειλέτες των τραπεζών είναι **το ζήτημα της αναδρομικότητας των παρ. 2 και 3 του άρθρου 12.** Ενώ η θεωρία υποστηρίζει ότι ο αυτοδίκαιος αυτός ανατοκισμός ενεργεί για το μέλλον, ήτοι για χρονικές περιόδους μεταγενέστερες της ημερομηνίας θέσεως σε ισχύ του νόμου («μη γνήσια αναδρομή», δεδομένου ότι οι σχετικές ενοχές πηγάζουν από έννομες σχέσεις προϋφιστάμενες του Ν. 2601/198), η νομολογία μέχρι το 2005 διχάσθηκε. Τελικά με την **ΟΛΑΠ 13/2006, κρίθηκε ότι, οι §§2 και 3 του νόμου έχουν αναδρομική ισχύ ως την έναρξη ισχύος του Ν. 1083/80,** η οποία δεν είναι αντίθετη σε καμία, συνταγματική ή άλλη, υπερκείμενη των νόμων διάταξη, εφαρμοζόμενος μάλιστα και σε σχετικές εκκρεμείς δίκες, ακόμη και ενώπιον δευτεροβάθμιων δικαστηρίων, παραμερίζοντας τη γενικού χαρακτήρα διάταξη της ΚΠολΔ 533 §2 («γνήσια αναδρομή»). Με τον τρόπο που ερμήνευσε τις διατάξεις των §§2 και 3 του άρθρου 12, όχι μόνο **μηδενίστηκε, όσον αφορά το παρελθόν, η νέα ιδέα που προσκόμισαν οι αποφάσεις 8 και 9/1998 της ΟΛΑΠ και φαλκιδεύτηκε το αποτέλεσμα τους,** αλλά κυρίως επλήγη η αρχή της αναδρομικότητας της μεταστροφής της νομολογίας, δυνάμει της οποίας **η ορθότητα του δικαίου έχει το προβάδισμα έναντι της ασφάλειας του δικαίου.**

16. Σ' ότι αφορά στα **στεγαστικά δάνεια**, με το εδ. γ' της §2 του άρθρου 12, ορίζεται η έναρξη του αυτοδίκαιου **εξάμηνου ανατοκισμού μετά δωδεκάμηνο από την έναρξη ισχύος του νόμου**, ενώ για τις **πιστώσεις μέσω δελτίων (καρτών)** προβλέπει ισχύ του **εξάμηνου ανατοκισμού από την πρώτη ανανέωσή τους**. Μάλιστα, ο εξάμηνος αυτός ανατοκισμός ισχύει, παρότι το «γράμμα» της διάταξης δεν το ξεκαθαρίζει, είτε δεν προβλέπεται στις συμβάσεις ανατοκισμός, είτε προβλέπεται μεν, αλλά με συχνότητα μικρότερη του εξάμηνου. Ζήτημα γεννάται αν **η ανωτέρω ρύθμιση** θα μπορούσε, **με αναλογία νόμου**, να εφαρμοστεί **και στα καταναλωτικά ή προσωπικά δάνεια**, στα οποία επίσης εφαρμοζόταν μηνιαίος ανατοκισμός υπό το προγενέστερο νομοθετικό καθεστώς της απόφασης της Ν.Ε., καθώς συντρέχουν γι αυτά οι ίδιοι λόγοι που οδήγησαν στη νομοθετική επιλογή του εξάμηνου ανατοκισμού για τις συμβάσεις στεγαστικών δανείων και πιστωτικών καρτών.

17. Πάντως η αναδρομικότητα του Ν. 2601/1998 **δεν επηρεάζει το κύρος των διευθετήσεων ανατοκισμού που έγιναν δικαστικώς ή εξωδίκως σε συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων μέχρι τη δημοσίευση του νόμου (§4 του άρθρου 12)**. Ratio της διάταξης αυτής, κατά την Εισηγητική έκθεση, φέρεται να είναι η αποφυγή του αποφευχθεί το ενδεχόμενο ανατροπής παγιωμένων καταστάσεων, κάτι που θα ερχόταν σε ευθεία αντίθεση με την επιδιωκόμενη σταθερότητα στις συναλλαγές.

18. Απ' όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι ο νομοθέτης, με το άρθρο 12 του Ν. 2601/1998, ρύθμισε μια έννομη κατάσταση, εμπνεόμενος από μια νομολογιακή αντίληψη. Σε ότι αφορά το μέλλον επιχείρησε να δημιουργήσει τις συνθήκες, ώστε να αμβλυνθεί το φαινόμενο της υπέρμετρης επιβάρυνσης των οφειλετών των πιστωτικών ιδρυμάτων. Βέβαια, ενόψει και του ότι **η απόφαση της Ν.Ε. ήταν αδιαμφισβήτητα απόφαση οικονομικής σκοπιμότητας**, στηριζόμενη στην επικρατούσα οικονομική συγκυρία, ορθά γεννήθηκε προβληματισμός²⁷⁴ **κατά πόσο θα έπρεπε η πολιτεία να επιμείνει στην εκ νέου θέσπιση ενός ειδικού καθεστώτος ανατοκισμού για τους οφειλόμενους στις τράπεζες τόκους**, ύστερα από την επελθούσα ομαλοποίηση της οικονομίας της χώρας και κάτω από καθεστώς πλήρους απελευθέρωσης των τραπεζικών επιτοκίων, αλλά και την επίτευξη του στόχου καταστολής του πληθωρισμού.

19. Σε ότι αφορά **το ζήτημα της ρύθμισης των αδικιών του παρελθόντος**, λόγω της λειτουργίας του απεριόριστου τραπεζικού ανατοκισμού, **ούτε αυτό επιλύθηκε με τη νεότερη ρύθμιση του Ν. 2601/1998 ικανοποιητικά** κυρίως γιατί **πηγή τους ήταν περισσότερο η περίοδος υψηλών επιτοκίων που πέρασε η χώρα**. Πέραν τούτου, όπως ήδη τονίσθηκε, η

²⁷⁴ Βλ. σχετικά σε Π. Μάζη, ό.π. (υποσημ. 69), σ. 1525-1526, υπό 2.

αναδρομική ρύθμιση για την τύχη των καταστάσεων που δημιουργήθηκαν ή και ολοκλήρωσαν την ύπαρξη τους υπό το παλαιό καθεστώς του ανατοκισμού προσκρούει ευθέως στις αξιολογήσεις της έννομης μας τάξης και τελικά και του ίδιου του Συντάγματος, ώστε να βρισκόμαστε προ του θλιβερού φαινομένου της μεταχείρισης του ανθρώπου, εκ μέρους της έννομης τάξης, ως «res», κατά την χαρακτηριστική διατύπωση του Κ. Μπέη²⁷⁵.

20. Η επίκληση του «δημοσίου συμφέροντος» και της «ασφάλειας του δικαίου», έννοιες που χρησιμοποιήθηκαν κατά κόρον από το νομοθέτη (απόφαση 289/1980 της Ν.Ε., άρθρο 12 Ν. 2601/1998, κατά τα αναφερθέντα στην Εισηγητική έκθεση και την υπ' αριθμ. 13360/Β.723/23.4.98 Απ. Υπ. Εθν. Οικ.) και τη νομολογία (ιδίως ΟΛΑΠ 27/1988, σκεπτικό μειοψηφούσας άποψης ΟΛΑΠ 8 και 9/1998 -τόσο κατά την επιβολή του παράνομου καθεστώτος ανατοκισμού όσο και κατά τη θέσπιση του Ν. 2601/1998, με το άρθρο 12 του οποίου η Πολιτεία «φρόντισε» ιδιαιτέρως για τη μη ανατροπή των αδικιών του παρελθόντος- **δεν είναι ικανά να απαλλάξουν τις επίμαχες διατάξεις του άρθρου 12 από τις αδυναμίες τους, ούτε να θέσουν εκποδών θεμελιώδεις συνταγματικές ελευθερίες.** Το μεν «δημόσιο συμφέρον» δε μπορεί να αντιμετωπίζεται μονοδιάστατα, ταυτιζόμενο με την οικονομική δραστηριότητα των πιστωτικών ιδρυμάτων, διότι εγγενής διάσταση του ίδιου «γενικού καλού» είναι και η μη υπέρμετρη επιβάρυνση των συναλλασσομένων. Όπως επισημάνθηκε σχετικά στην εισήγηση του Αρεοπαγίτη Εμμ. Αντωνίου ενώπιον της Ολομέλειας στο πλαίσιο των υπ' αριθμ. 8 και 9/1998 αποφάσεων²⁷⁶: «Το δημόσιο συμφέρον επιβάλλει να μην επιβαρύνεται υπέρμετρα η επιχειρηματική δραστηριότητα που έχει ανάγκη των τραπεζικών υπηρεσιών, ώστε να μπορεί να ασκείται προγραμματισμένα με σταθερούς και βέβαιους –και όχι απρόβλεπτους οικονομικούς κανόνες, προς όφελος της εθνικής οικονομίας

21. Η δε «ασφάλεια του δικαίου», όσο και αν αποτελεί μία από τις αξίες που κατευθύνουν το δίκαιο, **δε μπορεί από μόνη της να εκτοπίσει την αξία της δικαιοσύνης και της σκοπιμότητας,** που επίσης συνθέτουν την έννοια το δικαίου. *«Ανήκει εξίσου στην έννοια του ορθού δικαίου να είναι θετικό, όσο και του θετικού δικαίου αποτελεί καθήκον να είναι κατά περιεχόμενο ορθό. Ανήκει εξίσου στην έννοια του ορθού δικαίου να παραμένει σταθερό, όσο και του σταθερού δικαίου αποτελεί καθήκον να είναι κατά περιεχόμενο ορθό...Δεν είναι ορθό*

²⁷⁵ Κ. Μπέης, ό.π., υποσημ. 253.

²⁷⁶ Βλ. αποσπάσματα της εισήγησης στην Ελευθεροτυπία, 8 Ιανουαρίου 1998. Η αναφορά στο σχετικό απόσπασμα της εισήγησης του Αρεοπαγίτη, κ. Εμμ. Αντωνίου γίνεται στον Κ. Μποτόπουλο, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 580.

κατά περιεχόμενο να εφησυχάζουμε όσο το δίκαιο δεν είναι ορθό..., όταν ως θεράποντες του δικαίου έχουμε αφήσει αυτό, από πλάνη ή από αδράνεια να προσλάβει περιεχόμενο άδικο...»²⁷⁷.

22. Εν κατακλείδι, το δίκαιό μας διέθετε και διαθέτει ασφαλιστικές δικλείδες ικανές να εναρμονίσουν την αναγκαία για τις οικονομικά ευαίσθητες τραπεζικές συναλλαγές συμβατική ελευθερία, με την απαράβατη δικαιική υποχρέωση προστασίας του οφειλέτη στον ανατοκισμό. Η επέμβαση του νομοθέτη με το άρθρο 12 του Ν. 2601/1998 θεσπίστηκε «...στ' άδυστα της γραφειοκρατίας –εκεί που δεν εισδύει ο λόγος της επιστήμης του δικαίου και ο κοινωνικός διάλογος...»²⁷⁸. Πέραν της αντισυνταγματικότητάς της, η ανωτέρω διάταξη αποδείχθηκε, αν όχι **περιττή, επικίνδυνη για τις συναλλαγές και την κοινωνική ειρήνη. **Οι προσπάθειες αντιμετώπισης, από την πλευρά του νομοθέτη, της μάστιγας των «πανωτοκίων»** και των ανεξέλεγκτων διαστάσεων που έλαβε, κυρίως εξαιτίας της περιόδου των πολύ υψηλών επιτοκίων που πέρασε η χώρα και λιγότερου του ανατοκισμού, **στην ουσία εντοπίζονται στις μεταγενέστερες του άρθρου 12 του Ν. 2601/1998 ρυθμίσεις** (άρθρ. 30 Ν. 2789/2000, άρθρ. 47 Ν. 2783/2000, άρθρ. 42 Ν. 2912/2001 και άρθρ. 39 του Ν. 3259/2004). **Αντιθέτως με το άρθρο 12 του Ν. 2601/1998, έγινε προσπάθεια επίλυσης των προβλημάτων από τη μεταστροφή της νομολογίας όσον αφορά στις προγενέστερες οφειλές.** Κρίνοντας τη ρύθμιση της επίμαχης απόφασης της Νομισματικής Επιτροπής (υπ' αριθμ. 289/1980), ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου κ. Π. Δημόπουλος είχε πει ότι «...η ορθότητα μιας λύσεως κρίνεται από τις έννομες συνέπειες που έχει στη ζωή...»²⁷⁹. Το σχόλιο αυτό θα ταίριαζε απόλυτα και στην περίπτωση της νεότερης νομοθετικής ρύθμισης, καθώς η ιστορία στην υπόθεση των «πανωτοκίων», που ταλανίζει τους οφειλέτες των πιστωτικών ιδρυμάτων ήδη από το 1980, δείχνει, να επαναλαμβάνεται, αν και με πολύ μικρότερη ένταση, λόγω του ότι τα επιτόκια χορηγήσεων κινούνται πλέον σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα σε σχέση με τα αντίστοιχα επιτόκια της δεκαετίας του '80.**

²⁷⁷ Βλ. αναλυτικά σε Κ. Παμπούκη, ό.π. (υποσημ. 172), σ. 571-572, ο οποίος παραπέμπει σχετικά στη διδασκαλία του Gustav Radbruch, Rechtsphilosophie (έκδ. 8^η, απ' τους E. Wolf και H.-P. Schneider, 1975) §9 (Antinomien der Rechtsidee) σ. 164 επ.

²⁷⁸ Ibid, σ. 571.

²⁷⁹ Δήλωση στο Βήμα, 23 Νοεμβρίου 1997. Η αναφορά στη σχετική ρήση του ΕισΑΠ γίνεται στον Κ. Μποτόπουλο, ό.π. (υποσημ. 65), σ. 580.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

I. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

A. ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ

| **Άρθρο 293** | **Ποσοστό τόκου.** Το ανώτατο όριο του τόκου που οφείλεται από δικαιοπραξία προσδιορίζεται όπως ορίζει ο νόμος. Οι προμήθειες ή άλλα ανταλλάγματα που συνομολογούνται ή καταβάλλονται επιπλέον του τόκου λογίζονται ως τόκος.

Το ποσοστό του νόμιμου τόκου ή του τόκου υπερημερίας προσδιορίζεται όπως ορίζει ο νόμος.

| **Άρθρο 294** | Κάθε δικαιοπραξία για τόκο που υπερβαίνει το ανώτατο θεμιτό όριο είναι άκυρη ως προς το επιπλέον.

| **Άρθρο 295** | Αν οφείλεται τόκος από δικαιοπραξία χωρίς να ορίζεται το ποσοστό του, ισχύει ο νόμιμος τόκος.

Ο τόκος από δικαιοπραξία, εφόσον δεν ορίζεται σ' αυτήν κάτι άλλο, καταβάλλεται κάθε χρόνο.

| **Άρθρο 296** | **Τόκος τόκου.** Για τόκους κάθε είδους οφείλεται τόκος, αν τέτοιος τόκος συμφωνηθεί ή αν ζητηθεί με αγωγή και στις δύο όμως περιπτώσεις μόνο για οφειλόμενους τόκους ενός ολόκληρου τουλάχιστον έτους ή μιας χρήσης αν πρόκειται για το Δημόσιο. Η συμφωνία για πληρωμή τέτοιου τόκου πρέπει να γίνεται ή η αγωγή να επιδίδεται, αφού λήξει το έτος ή η χρήση.

Ταμειντήρια, πιστωτικά ιδρύματα και τράπεζες μπορούν να ορίσουν με το καταστατικό τους ή να συνομολογήσουν από πριν ότι οι τόκοι καταθέσεων που δεν εισπράττονται θα ισχύουν ως νέα έντοκη κατάθεση.

B. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ

| **Άρθρο 109** | Με διάταγμα, ύστερα από πρόταση των υπουργών Δικαιοσύνης, Οικονομικών και Εθνικής Οικονομίας, ορίζεται κάθε φορά το ποσοστό του νόμιμου τόκου ή του τόκου υπερημερίας. Με όμοιο διάταγμα μπορεί να ορίζεται το ανώτατο κάθε φορά ποσοστό τόκου που οφείλεται

από δικαιοπραξία. Προκειμένου για οφειλή από δικαιοπραξία, ο συμφωνημένος με αυτή θεμιτός τόκος ισχύει και για την υπερημερία που επήλθε, αν είναι ανώτερος από τον τόκο υπερημερίας.

Εξακολουθούν να ισχύουν οι ειδικές διατάξεις που κανονίζουν διαφορετικά το ποσοστό ή την έναρξη του τόκου ως προς τις οφειλές ή τις απαιτήσεις του Δημοσίου, των δήμων, των κοινοτήτων ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου

| **Άρθρο 110** | Πιστωτικά καταστήματα, που χορηγούν δάνεια με κεφάλαια που προέρχονται από έντοκα ομολογιακά δάνεια, επιτρέπεται να συνομολογούν προκαταβολικά, για τα δάνεια που χορηγούν, ότι οι τόκοι γίνονται αυτοδικαίως τοκοφόροι ύστερα από εξάμηνη καθυστέρηση.

| **Άρθρο 111** | Οι έμποροι έχουν δικαίωμα για τις μεταξύ τους απαιτήσεις, από εμπορική και για τους δύο αιτία, να αξιώσουν τόκο από την ημέρα που το χρέος έγινε απαιτητό. Με τη διάταξη αυτή δεν μπορούν να ζητηθούν και τόκοι τόκων.

Για απαίτηση της προηγούμενης παραγράφου μπορούν να συμφωνηθούν ή να απαιτηθούν με αγωγή τόκοι σε οφειλή τόκων ενός τουλάχιστον εξαμήνου.

| **Άρθρο 112** | Αν υπάρχει αλληλόχρεος λογαριασμός μεταξύ προσώπων το ένα τουλάχιστον από τα οποία είναι έμπορος, από την ημέρα που ο λογαριασμός αυτός έκλεισε, το κατάλοιπο είναι αυτοδικαίως τοκοφόρο, έστω κι αν ο λογαριασμός περιέχει κονδύλια από τόκο που οφείλεται για διάστημα μικρότερο από ένα έτος.

Ο αλληλόχρεος λογαριασμός κλείνει περιοδικά κάθε εξάμηνο, εκτός αν συμφωνήθηκε διαφορετικά, όχι όμως και σε διαστήματα μικρότερα από ένα τρίμηνο. Καθένα από τα μέρη μπορεί οποτεδήποτε, με καταγγελία του, να θεωρήσει ότι ο λογαριασμός έκλεισε οριστικά, οπότε ο δικαιούχος του καταλοίπου έχει δικαίωμα να το απαιτήσει αμέσως.

Γ. Ν. 1083/1980 «Περί αγοράς και πώλησεως συναλλάγματος και ξένων τραπεζικών γραμματίων» (ΦΕΚ Α΄ 252/25/30.10.1980)

| **Άρθρο 8 §6** | Η Νομισματική Επιτροπή δι αποφάσεών της δύναται να επιτρέπη τον άνευ οιοδήποτε χρονικού ή άλλου περιορισμού εκτοκισμόν των οφειλομένων εις τα εν Ελλάδι λειτουργούντα πιστωτικά ιδρύματα τόκων.

Δ. Α.Ν.Ε. 289/1980 «Περί εκτοκισμού εν καθυστερήσει τόκων οφειλομένων εις τα εν Ελλάδι λειτουργούντα πιστωτικά ιδρύματα» (ΦΕΚ Α΄ 269/27.11.1980)

(Απόσπασμα Πρακτικών της υπ' αριθμ. 289/30.10.1980 συνεδριάσεως
της Νομισματικής Επιτροπής)

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Η Νομισματική Επιτροπή λαβούσα υπ' όψιν:

α) Την παρασχεθείσαν εις αυτήν εξουσιοδότησιν δυνάμει της παρ. 5 του άρθρου 8 του Ν. 1083/1980 ίνα δι' αποφάσεών της επιτρέπη τον άνευ οιοδήποτε χρονικού ή άλλου περιορισμού εκτοκισμόν των οφειλομένων εις τα εν Ελλάδι λειτουργούντα πιστωτικά ιδρύματα τόκων.

β) την αναγκαιότητα του εκτοκισμού των εν καθυστερήσει τόκων ευθύς ως ούτοι καταστούν απαιτητοί, προς κάλυψιν του αντιστοίχου εκτοκισμού των τόκων των οφειλομένων υπό των τραπεζών εις τους καταθέτας των και λοιπούς δανειστάς των, απεφάσισεν:

Όπως καθόριση ότι ο εκτοκισμός των οφειλομένων εις τας τραπεζας και τους λοιπούς πιστωτικούς οργανισμούς εν καθυστερήσει τόκων, δύναται να γίνεται από της πρώτης ημέρας καθυστερήσεως άνευ οιοδήποτε χρονικού ή άλλου περιορισμού.

Ε. Ν. 2601/1998 «Ενισχύσεις ιδιωτικών επενδύσεων για την οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α΄ 81/15.4.1998)

| Άρθρο 12 | 1. Από την ισχύ του παρόντος νόμου, οι οφειλόμενοι στα πιστωτικά ιδρύματα σε καθυστέρηση τόκοι ανατοκίζονται, εφόσον τούτο συμφωνηθεί, από την πρώτη ημέρα της καθυστέρησης. Οι τόκοι που προκύπτουν προστίθενται στο ληξιπρόθεσμο κεφάλαιο ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο είτε πρόκειται για συμβάσεις αλληλόχρεου λογαριασμού και το προσωρινό ή οριστικό κατάλοιπο αυτού. Κατά τα λοιπά, εφαρμόζεται η διάταξη του άρθρου 112 του Εισαγωγικού Νόμου Α.Κ.

Εάν δεν υπάρχει συμφωνία ανατοκισμού, ισχύουν οι σχετικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα και του Εισαγωγικού Νόμου αυτού.

2. Υφιστάμενες συμφωνίες περί ανατοκισμού για συμβάσεις που έχουν καταρτισθεί πριν από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού εξακολουθούν να ισχύουν. Εάν δεν υπάρχει τέτοια συμφωνία, γίνεται αυτοδίκαια ανατοκισμός ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο. Για τα στεγαστικά δάνεια ισχύει ο εξάμηνος ανατοκισμός μετά δωδεκάμηνο από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, ενώ για τη χορήγηση πιστώσεων μέσω πιστωτικών δελτίων (καρτών) ισχύει ο εξάμηνος ανατοκισμός από την πρώτη ανανέωσή τους.

3. Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου εφαρμόζονται και στις οφειλές για καθυστερούμενους τόκους από συμβάσεις δανείων και πιστώσεων που έχουν καταγγελθεί ή οι εξ αυτών λογαριασμοί έχουν κλείσει από την έναρξη της ισχύος του ν. 1083/1980 μέχρι τη δημοσίευση του παρόντος νόμου.

4. Οι διατάξεις του παρόντος άρθρου δεν επηρεάζουν όσα κρίθηκαν τελεσιδίκως ή ρυθμίστηκαν με συμβιβασμό ή αναγνώριση χρέους ή άλλη συμφωνία μεταξύ πιστωτικών ιδρυμάτων και οφειλετών, αναφορικά με συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων, μέχρι τη δημοσίευση του παρόντος νόμου.

5. Συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων σε συνάλλαγμα σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα που δεν κατοικούν ή δεν έχουν την έδρα τους στην Ελλάδα ή συμβάσεις με αντικείμενο παράγωγα χρηματοοικονομικά προϊόντα, όπως και συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων μεταξύ πιστωτικών ή χρηματοδοτικών ιδρυμάτων, επιτρέπεται να περιλαμβάνουν συμφωνίες περί ανατοκισμού χωρίς κανένα χρονικό ή άλλο περιορισμό ή να παραπέμπουν σε σχετικούς όρους πρότυπων

συμβάσεων. Η ρύθμιση αυτή μπορεί, με πράξεις του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, να επεκτείνεται και σε άλλες ειδικής φύσεως χρηματοοικονομικές συναλλαγές.

6. Η διάταξη της παρ. 6 του άρθρου 8 του ν. 1083/1980 (ΦΕΚ 252 Α΄) καταργείται.

7. Η ισχύς των διατάξεων των προηγούμενων παραγράφων αρχίζει από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, εκτός εκείνων που αφορούν τις συμβάσεις της καταναλωτικής πίστης (κάρτες), για τις οποίες η ισχύς τους αρχίζει μετά εξάμηνο από τη δημοσίευση αυτού.

ΣΤ. Εισηγητική έκθεση Ν. 2601/1998

ΕΚΤΟΚΙΣΜΟΣ ΚΑΘΥΣΤΕΡΟΥΜΕΝΩΝ ΤΟΚΩΝ

Όπως είναι γνωστό, η Νομισματική Επιτροπή, με την απόφασή της 289/80, που εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση του ν. 1083/1980, επέτρεψε τον εκτοκισμό των σε καθυστέρηση οφειλόμενων στα πιστωτικά ιδρύματα τόκων χωρίς κανένα χρονικό ή άλλο περιορισμό.

Κατ' εφαρμογή αυτής της διάταξης οι Τράπεζες ανατόκιζαν στις περισσότερες των περιπτώσεων τους σε καθυστέρηση τόκους ανά τρίμηνο ή ανά μήνα, χωρίς να μπορεί να αποκλεισθούν περιπτώσεις ανατοκισμού και σε μικρότερα ακόμη χρονικά διαστήματα.

Το σύστημα αυτό οδήγησε σε υπέρμετρη επιβάρυνση των οφειλετών που ενίοτε, για δικαιολογημένους από τις εκάστοτε συνθήκες λόγους, καθυστέρουσαν την εξόφληση των οφειλών τους.

Η διάσταση του προβλήματος αυτού ανεφάνη πρόσφατα με την ευκαιρία της συζήτησης του θέματος στην Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, ο οποίος με τη σχετική απόφασή του περιόρισε την εξουσία των πιστωτικών ιδρυμάτων να επιβάλουν ανατοκισμό εάν δεν υπάρχει σχετική συμφωνία με τους δανειολήπτες. Το πρόβλημα αυτό επιχειρείται να αντιμετωπισθεί με τις προτεινόμενες διατάξεις.

Άρθρο 12

Α΄. Σύμφωνα με την παράγραφο 1, εφόσον δεν υπάρχει συμφωνία περί ανατοκισμού μεταξύ τράπεζας και δανειολήπτη, η τράπεζα δεν μπορεί να ανατοκίζει τους οφειλόμενους σ' αυτήν τόκους. Μπορεί μόνο να αναζητήσει τόκους επί τόκων κατά τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα.

Ουδέποτε όμως τέτοια συμφωνία μπορεί να προβλέπει ανατοκισμό σε χρονικά διαστήματα μικρότερα του εξαμήνου για όλες τις συμβάσεις δανείων και πιστώσεων. Έτσι η περίοδος ανατοκισμού για τους οφειλόμενους προς τις τράπεζες σε καθυστέρηση τόκους καθίσταται πλέον ίδια με την περίοδο εκτοκισμού των οφειλόμενων από τις τράπεζες τόκων από τις καταθέσεις του Ταμιευτηρίου.

Με τον τρόπο αυτό θα περιορισθεί σημαντικά η εκ του ανατοκισμού επιβάρυνση κυρίως των μη εμπόρων οφειλετών από δάνεια καταναλωτικής πίστης, πιστωτικές κάρτες και στεγαστικά δάνεια με μηνιαία περίοδο εκτοκισμού, δηλαδή από δάνεια που προορίζονται για την κάλυψη βιοτικών αναγκών.

Περιορισμός της σχετικής επιβάρυνσης εξασφαλίζεται και για τους οφειλέτες από συμβάσεις πιστώσεων με αλληλόχρεο λογαριασμό, για τις οποίες μέχρι σήμερα εφαρμόζεται ανατοκισμός ανά τρίμηνο, χωρίς όμως να επηρεάζεται κατά τα λοιπά η από πολλές δεκαετίες καθιερωμένη λειτουργία του αλληλόχρεου λογαριασμού.

Β'. Με τις παραγράφους 2, 3 και 4 επιλύονται τα θέματα που δημιουργούνται λόγω της μετάβασης από τη μέχρι σήμερα ακολουθούμενη πρακτική ανατοκισμού από τις τράπεζες στο νέο καθεστώς.

Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές, οι υφιστάμενες συμφωνίες περί ανατοκισμού μεταξύ πιστωτικών ιδρυμάτων και οφειλετών δεν θίγονται. Σε αντίθετη περίπτωση, αφενός μεν θα ετραυματίζετο η αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων και αφετέρου θα τιμωρούσε τα πιστωτικά ιδρύματα εκείνα, που και πριν ακόμη από την προαναφερόμενη απόφαση της ολομέλειας του Ανώτατου Δικαστηρίου είχαν την πρόνοια και ευαισθησία να καταρτίσουν σχετικές συμφωνίες για όλες τις συνέπειες της μη εμπρόθεσμης εξόφλησης των απαιτήσεών τους. Ειδικά όμως στις περιπτώσεις συμβάσεων χορήγησης πιστώσεων μέσω πιστωτικών δελτίων (καρτών) ή στεγαστικών δανείων, οι συμφωνίες αυτές παύουν να ισχύουν από την πρώτη ανανέωσή τους στην πρώτη περίπτωση και μετά την πάροδο δωδεκαμήνου από την ισχύ της προτεινόμενης διάταξης στη δεύτερη περίπτωση, εφαρμοζόμενης έκτοτε και σ' αυτές της διατάξεως της παραγράφου 1.

Όπου αντίθετα δεν υπάρχει τέτοια συμφωνία, εφαρμόζεται η αρχή που καθιερώνεται με την πρώτη παράγραφο του νομοσχεδίου. Με τον τρόπο αυτό τίθεται τέρμα στη μακρόχρονη πρακτική ανατοκισμού σε μικρότερα χρονικά διαστήματα, μια πρακτική που μπορεί να υποστηριχθεί ότι συνιστά συμφωνία.

Το αυτό ισχύει, για την ταυτότητα του λόγου, και για τις συμβάσεις δανείων και πιστώσεων που έχουν καταγγελθεί και οι σχετικοί λογαριασμοί έχουν κλείσει.

Όσον αφορά τα οφειλόμενα στις Τράπεζες ποσά κάθε είδους δεδουλευμένων τόκων, στα οποία περιέχονται και ποσά που προέκυψαν από ανατοκισμό, είναι αυτονόητο ότι υπάρχει δυνατότητα, με συμφωνία βεβαίως των μερών, να γίνει επανυπολογισμός αυτών είτε σύμφωνα με τις προτεινόμενες διατάξεις είτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο συμφωνηθεί.

Τέλος, ορίζεται ότι οι διατάξεις του νομοσχεδίου δεν επηρεάζουν όσα έχουν τελεσίδικα κριθεί ή συμφωνηθεί μεταξύ πιστωτικών ιδρυμάτων και οφειλετών.

Αποκλείεται έτσι η επιδίωξη ανατροπής παγιωμένων καταστάσεων, που θα ερχόταν σε ευθεία αντίθεση με την επιδιωκόμενη σταθερότητα στις συναλλαγές και την οικονομία γενικότερα.

Με τη διάταξη της παραγράφου 5 εξαιρούνται από την εφαρμογή των παραπάνω ρυθμίσεων συμβάσεις δανείων και πιστώσεων σε συνάλλαγμα σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα που δεν κατοικούν ή δεν έχουν την έδρα τους στην Ελλάδα, καθώς και οι δανειακές συμβάσεις μεταξύ πιστωτικών ή και χρηματοδοτικών ιδρυμάτων.

Επειδή δε οι χρηματοοικονομικές συναλλαγές παρουσιάζουν πολυμορφία και ραγδαία εξέλιξη, ώστε είναι δύσκολο να υπάρξει γενική νομοθετική ρύθμιση, παρέχεται στο Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος εξουσιοδότηση να εξαιρεί με Πράξεις και άλλες ειδικές χρηματοοικονομικές συναλλαγές.

Γ'. Τέλος, με τη διάταξη της παραγράφου 6 καταργείται ρητά η διάταξη της παραγράφου 6 του ν. 1083/1980 και με την παράγραφο 7 παρέχεται στις Τράπεζες, που εκδίδουν κάρτες, περίοδος έξι (6) μηνών για να προσαρμοστούν στις νέες ρυθμίσεις. Η περίοδος αυτή κρίνεται αναγκαία, λαμβανομένου υπόψη ότι αφενός μεν οι πιστωτικές κάρτες παρακολουθούνται μέσω προγραμμάτων λογισμικού, στα οποία δεν υπάρχει πρόβλεψη για τέτοιου είδους αλλαγές και αφετέρου δεν είναι δυνατή, λόγω του μεγάλου αριθμού τους, η κατά περίπτωση αντιμετώπιση του θέματος.

Προκύπτει συνεπώς ότι με τις προτεινόμενες διατάξεις αντιμετωπίζεται συνολικά το θέμα του ανατοκισμού των σε καθυστέρηση τόκων που οφείλονται στις Τράπεζες και τίθεται τέρμα στις υπερβολές που παρατηρήθηκαν, λαμβανομένων όμως υπόψη των μέχρι σήμερα ισχυόντων, αλλά και των όσων εδέχοντο τα Δικαστήρια πριν από την τελευταία απόφαση του Αρείου Πάγου.

Ζ. Απόφαση Υπουργού Εθνικής Οικονομίας 13360/Β.723/23.4.1998

Ι. Με τις διατάξεις του άρθρου αυτού επαναρρυθμίζεται το καθεστώς του εκτοκισμού των οφειλόμενων στις τράπεζες σε καθυστέρηση τόκων καταργούμενων των διατάξεων της §6 του άρθρ. 8 Ν. 1083/1980 και της απόφασης της Νομισματικής Επιτροπής με αριθμό 289/1980.

Η §1 του άρθρου αφορά στις τραπεζικές συμβάσεις δανείων και πιστώσεων που καταρτίζονται μετά τη δημοσίευση του νόμου, για τις οποίες τίθενται δύο περιορισμοί:

α) ανατοκισμός επιτρέπεται μόνον εάν αυτό έχει συμφωνηθεί μεταξύ τράπεζας και δανειολήπτη.

β) οι εξ ανατοκισμού τόκοι κεφαλαιοποιούνται, εφόσον παραμείνουν, ανεξόφλητοι, κατ' έμνηνο κατ' ελάχιστο. Η ανά έμνηνο όμως κεφαλαιοποίηση των εξ ανατοκισμού τόκων δεν μεταβάλλει ή αλλοιώνει τη λειτουργία του αλληλόχρεου λογαριασμού κατά τη διάταξη του άρθρ. 112 ΕισΝΑΚ, ο οποίος μπορεί να συνεχίσει να κλείεται κατά τα λοιπά περιοδικά και ανά 3μνηνο, αν αυτό έχει συμφωνηθεί.

Αν δεν υπάρχει συμφωνία ανατοκισμού, τόκοι επί τόκων μπορούν να ζητηθούν μόνο κατ' εφαρμογή των διατάξεων των άρθρ. 296 ΑΚ και 110-111 ΕισΝΑΚ.

Η παρ. 2 του άρθρου αφορά στις τραπεζικές συμβάσεις δανείων και πιστώσεων που καταρτίστηκαν πριν από την έναρξη ισχύος του νόμου. Εφόσον στις συμβάσεις αυτές περιλαμβάνεται σχετική συμφωνία αυτή εξακολουθεί να ισχύει με τους ακόλουθους περιορισμούς:

α) Τυχόν συμφωνίες με συμβάσεις στεγαστικών δανείων για ανατοκισμό και κεφαλαιοποίηση των εξ αυτού τόκων σε χρονικά διαστήματα μικρότερα του έμνηνου, καταργούνται αυτοδίκαια με την πρώτη μετά έμνηνο από την έναρξη ισχύος του νόμου ανανέωση των καρτών αυτών.

Με τις ρυθμίσεις αυτές τίθεται φραγμός στην διαιώνιση δυσμενών για τους δανειολήπτες συμφωνιών που περιλήφθηκαν στις συμβάσεις τους, οι οποίες υπάγονται σταδιακά στο νέο ευνοϊκότερο καθεστώς.

Εάν εξάλλου σε υφιστάμενες συμβάσεις δεν περιλαμβάνεται σχετική συμφωνία, ο ανατοκισμός γίνεται αυτοδίκαια με κεφαλαιοποίηση των εξ αυτού τόκων ανά έμνηνο, σύμφωνα με τον κανόνα που τίθεται με την πρώτη παρ. του άρθρου.

Με τη ρύθμιση αυτή δίνεται λύση χάριν του δημόσιου συμφέροντος και της ασφάλειας των συναλλαγών, στο πρόβλημα που προέκυψε από την πρόσφατη μεταβολή της πάγιας μέχρι πρότινος νομολογίας του Ανωτάτου Δικαστηρίου και αποτρέπονται χρονοβόρες, αμφιβόλου αποτελέσματος και πολυέξοδες δικαστικές διενέξεις αναφορικά με την έκταση της ισχύος των

πρόσφατων αποφάσεων της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου με αριθμούς 8 και 9/1998, αλλά και με το τι θεωρείται, υπό το πρίσμα της μέχρι πρότινος νομολογίας, συμφωνία περί ανατοκισμού.

Για τους ίδιους λόγους οι ρυθμίσεις αυτές αφορούν και τις συμβάσεις δανείων και πιστώσεων που έχουν καταγγελθεί και οι λογαριασμοί έχουν κλείσει μέχρι την έναρξη ισχύος του νόμου (§3).

Για τους ίδιους επίσης λόγους οι διατάξεις του άρθρου δεν επηρεάζουν όσα κρίθηκαν τελεσίδικα ή ρυθμίσθηκαν μεταξύ τραπεζών και δανειοληπτών ή αναγνωρίσθηκαν από τους δανειολήπτες, μέχρι την έναρξη της ισχύος του νόμου (§4).

Με τη παρ. 5 του άρθρου εξαιρούνται των ρυθμίσεων και των περιορισμών που εισάγονται με αυτό εξειδικευμένες συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων, λόγω ακριβώς του ειδικού χαρακτήρα τους σε συνδυασμό με τη διεθνοποίηση των χρηματοοικονομικών συναλλαγών.

Η μετάβαση στο νέο καθεστώς ανατοκισμού προϋποθέτει αναμφίβολα προσαρμογή των μηχανογραφικών προγραμμάτων των τραπεζών, με τα οποία παρακολουθούνται οι λογαριασμοί των δανείων και πιστώσεων και μάλιστα εκείνων που χορηγούνται κατά τρόπο ομοιόμορφο σε μεγάλο αριθμό πελατών.

Επειδή για την εργασία αυτή απαιτείται μελέτη και χρόνος, με την §7 του άρθρου, παρέχεται στις τράπεζες χρονικό διάστημα 6 μηνών για να προσαρμόσουν τα προγράμματα λογισμικού παρακολούθησης των συμβάσεων καταναλωτικής πίστης, στις οποίες περιλαμβάνονται, πέραν των προσωπικών και καταναλωτικών δανείων, και οι συμβάσεις πιστωτικών καρτών.

II. Πέρα των ανωτέρω, και για την αντιμετώπιση της υπερχρέωσης επιχειρήσεων λόγω των υψηλών επιτοκίων του παρελθόντος σε συνδυασμό με τον χωρίς κανένα περιορισμό ανατοκισμού των οφειλόμενων σε καθυστέρηση τόκων, οι τράπεζες θα πρέπει να αναμορφώσουν τα ανεξόφλητα υπόλοιπα δανείων ή πιστώσεων που πηγάζουν από υφιστάμενες συμβάσεις χωρίς συμφωνία περί ανατοκισμού, αφαιρώντας από αυτά τα ποσά που προέρχονται από την κεφαλαιοποίηση των τόκων εξ ανατοκισμού σε χρονικά διαστήματα μικρότερα του έξι μηνών.

Ακόμη χάριν της εξυγίανσης βιωμάτων επιχειρήσεων, ώστε αυτές να μπορέσουν να συμβάλουν στην προσπάθειά για την οικονομική ανάπτυξη, οι τράπεζες μπορούν ν' αφαιρούν μέρος ή το σύνολο των εξωλογιστικά προσδιορισθέντων (κατ' εφαρμογή της §1 του άρθρ. 27 του Ν. 2076/1992) τόκων, εφόσον:

α) από μελέτη της τράπεζας ή της οφειλέτιδας επιχείρησης που στην περίπτωση αυτή μπορεί να καταρτιστεί προκύπτει ότι η επιχείρηση μετά την ως άνω αφαίρεση είναι βιώσιμη και μπορεί να συνεχίσει να εξυπηρετεί τις υποχρεώσεις της.

β) οι σε εξασφάλιση της απαίτησης της τράπεζας ασφάλειες δεν καλύπτουν κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων σύμφωνα με τις συνθήκες της αγοράς το αφαιρούμενο ποσό εξωλογιστικών τόκων.

Οι κατά τα παρακάτω διαγραφές γίνονται και στην περίπτωση των οφειλών από συμβάσεις καταναλωτικής πίστης (προσωπικά-καταναλωτικά δάνεια και πιστωτικές κάρτες).

II. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

1. Νομική φύση τόκου

- ΟΛΑΠ 18/2003 ΝοΒ 2004, 1173
- ΑΠ 1411/2008 ΔΕΕ 2009, 341
- ΑΠ 942/2002 ΕλλΔνη 2002, 1968
- ΑΠ 1355/1998 ΕλλΔνη 1999, 287
- ΑΠ 1290/1997 ΕΕΝ 1999, 215
- ΕφΛαρ 670/2003 Δικογρ 2004, 121
- ΕφΑθ 6592/1988 ΕλλΔνη 1990, 171

2. Προϋποθέσεις ανατοκισμού κατά την ΑΚ 296 §1

- ΑΠ 126/2008 Δ 2008, 764 = Αρμ 2008, 1365
- ΑΠ 1008/2005 ΕλλΔνη 2005, 1126
- ΑΠ 493/2004 ΧρΙΔ 2004, 793
- ΑΠ 685/2002 ΕλλΔνη 2003, 794 .
- ΑΠ 1289/2000 ΕλλΔνη 2002, 165
- ΑΠ 756/2000 ΝοΒ 2001, 1300
- ΑΠ 67/2000 ΕλλΔνη 2000, 771
- ΑΠ 1618/1999 ΕλλΔνη 2000, 444
- ΑΠ 1036/1980 ΝοΒ 1981, 477

3. Η προϋπόθεση της μεταγενέστερης συμφωνίας των μερών κατά την ΕισΝΑΚ 111 §2

- ΑΠ 1847/07 ΕλλΔνη 48, 1446
- ΑΠ 1289/00 ΔΕΕ 2001, 503

4. ΑΚ 296 §1: με τη διάταξη τίθεται ως κανόνας ο άμεσος ανατοκισμός. Αποκλεισμός αυτόματης κεφαλαιοποίησης των ανατοκιζόμενων τόκων

- ΑΠ 1847/2007 ΕλλΔνη 48 (2007), 1446
- ΑΠ 1289/2000 ΔΕΕ 2001, 503
- ΑΠ 756/2000 ΝοΒ 49 (2001), 1300
- ΑΠ 1593/1997 ΕλλΔνη 39 (1998), 858
- ΑΠ 709/1997 ΕλλΔνη 39 (1998), 130
- ΑΠ 1517/1991 ΕλλΔνη 33 (1992), 1471
- ΕφΘεσ 635/68 ΑρχΝ 20, 296
- ΕφΘεσ 635/68 ΑρχΝ 20, 296

5. Η επίδραση της παραγραφής των τόκων στην αξίωση ανατοκισμού. Το είδος του ανατοκισμού στην Α.Ν.Ε. 289/290

- ΠΠρΚαβ 74/1999 ΔΕΕ 2000, 175, με παρατηρήσεις Κ. Μπέτζιου-Κάμτσιου (179) = ΕΕμπΔ 2000, 62 = ΝοΒ 2000, 500

6. Έννοια «εκτοκισμού»

- ΟΛΑΠ 8/1998, ΔΕΕ 2/1998, 178 (βλ. και παρακ. Παράρτημα ΙΙ αρ. 9)

7. Αποφάσεις που υποστήριξαν ότι η Α.Ν.Ε. 289/80 εισήγαγε τον ελεύθερο, άνευ περιορισμού ανατοκισμό και θεώρησαν νόμιμη την πλήρη αυτονόμηση του τραπεζικού ανατοκισμού από τις διατάξεις του ΑΚ (296) και του ΕισΝΑΚ (110-112).

- ΟΛΑΠ 27/1988 ΕΕΝ 55 (1988), 622 (με αντίθετες παρατηρήσεις Γ. Γιαννακόπουλου = Αρμ. 42 (1988), 1104 = ΑρχΝ 40, 220 (με αντίθετο σημείωμα Γ. Νικολαΐδη = ΕλλΔνη 30, 291 = ΕΕμπΔ 40 (1989), 560 = ΕΤρΑξΧρΔ 1993, 213 = ΝοΒ 38 (1990), 264.
- ΑΠ 1387/1997 ΕΕμπΔ 48, 693 = ΝοΒ 46, 214 (σημ. Φ. Δωρή) = ΠειρΝ 20, 20
- ΑΠ 621/1994 ΔΕΕ 1, 200
- ΑΠ 57/1993 ΝοΒ 1994, 53 = ΕπΤρΔ 1993, 443
- ΑΠ 1347/1991 ΕΕΝ 1993, 108
- ΑΠ 47/1990 ΕΕμπΔ 1991, 239 = ΕλλΔνη 31, 812 = ΕΕΝ 57, 581
- ΕφΑθ 1441/1986 ΝοΒ 34(1986), 1602

8. Αποφάσεις που διαφοροποιήθηκαν από τη νομολογιακή γραμμή της ΟΛΑΠ 27/1988.

- ΑΠ 1387/1997 ΕΕμπΔ 1997, 693
- ΑΠ 1105/1997 ΤΝΠΔΣΑ
- ΑΠ 868/1997 ΕΕμπΔ 1997, 510 = ΔΕΕ 10/1997, 981, με παρατηρήσεις Κ. Αλεπάκου
- ΑΠ 96/1996 Αρμ 1996, 1344 = ΝοΒ 1997, 780 = ΕλλΔνη 1996, 615
- ΕφΑθ 3050/1992 Αρμ 1993, 319
- ΕφΑθ 8869/1985, αδημ.

9. Οι ΟΛΑΠ 8 και 9/1998, που ανέτρεψαν την πάγια νομολογία, υποστηρίζοντας ότι απαιτείται συμφωνία των μερών για το επιτρεπτό του ανατοκισμού βάσει της Α.Ν.Ε. 289/80

- ΟΛΑΠ 8/1998 ΑρχΝ 49(1998), 37 (σημ. Χ. Νικολαΐδη) = ΕλλΔνη 39(1998), 71 = ΔΕΕ 4 (1998), 177 (σημ. Κ. Αλεπάκου) = Δ 30(1999), 237 (σημ. Κ. Μπέη) = ΕπισκΕΔ 1998, 80 (σημ. Σπ. Ψυχομάνη) = ΕΕμπΔ 49 (1998), 37 = ΝοΒ 46(1998), 496 (παρατηρήσεις Ν. Φραγκάκη και πρόταση ΕισΑΠ Π. Δημόπουλου) = ΠειρΝ 20(1998), 24 = ΤοΣ 1998, 40, 168.
- ΟΛΑΠ 9/1998 ΔΕΕ 4(1998), 177 (σημ. Κ. Αλεπάκου) = Δ 30(1999), 237 (σημ. Κ. Μπέη) = ΕπισκΕΔ 1998, 91 = ΝοΒ 46 (1998), 629 = ΤοΣ 1998, 410.

10. Η απαίτηση αναφοράς του κεφαλαίου, των τόκων και των εξόδων με εξειδίκευση και χαρακτηρισμό των κονδυλίων, άλλως το σχετικό αίτημα πάσχει από αοριστία

- ΟΛΑΠ 9/1998, βλ. αμέσως παραπάνω (Παράρτημα ΙΙ αρ. 9)
- ΑΠ 1281/1997 ΔελτΣυνδΑΕκΕΠΕ 1997, 332
- ΑΠ 453/1997 ΕΕμπΔ 1997, 691
- ΕφΚρητ 497/1997 ΕΕμπΔ 1997, 695

11. Το δεδικασμένο δικαστικής απόφασης ως νόμιμη αιτία διατήρησης πλουτισμού

- ΑΠ 1348/2005 ΕλλΔνη 2006, 184
- ΑΠ 725/2004 ΕλλΔνη 2004, 1431
- ΑΠ 289/2000 ΕλλΔνη 2000, 1324
- ΑΠ 1102/1985 ΝοΒ 1986, 1046

12. Ένταξη ενοχικών δικαιωμάτων στην έννοια της περιουσίας. Η νομοθετική κατάργηση ενοχικών περιουσιακών δικαιωμάτων είναι κατ' άρθρο 28 §2 Σ ανεφάρμοστη, στο πλαίσιο του άρθρου 1 §1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ

- ΟΛΑΠ 40/1998 Αρμ 1999, 412 = ΕλλΔνη 1999, 46 = Δ 1999, 230 με παρατηρήσεις Κ. Μπέη = ΕΔΚΑ 1999, 138 = ΕΕμπΔ 1999, 28 = ΕΕργΔ 1999, 694 = ΝοΒ 1999, 752 με παρατηρήσεις Ι. Καράκωστα = ΤοΣ 1999, σ. 103

13. Προστασία ενοχικών περιουσιακών δικαιωμάτων, όπως είναι και οι απαιτήσεις από αδικαιολόγητο πλουτισμό, όχι μόνο βάσει του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, αλλά και βάσει των άρθρων 2 §1 και 17 §2 του Συντάγματος. Αντισυνταγματική η διάταξη του άρθρου 30 παρ. 2 εδ. β' του Ν. 2789/2000, με την οποία αποκλείεται η αναζήτηση των ποσών που καταβλήθηκαν για τις αναφερόμενες στην διάταξη περιπτώσεις.

- ΕφΛαρ 53/2005 Αρμ 2006, 1731 = ΕπισκΕΔ Δ/2005, 982 με σύμφωνο εισαγωγικό σημείωμα Κ. Παμπούκη (984)
- ΕφΘρ 143/2004 ΔΕΕ 2005, 689
- ΕφΑθ 3365/2003 ΕΤρΑξΧρΔ 2003, 641 = ΔΕΕ 2003, 1079 = ΕλλΔνη 2004, 595 = Δ 2003, 885 με παρατηρήσεις Κ. Μπέν
- ΠΠρΡεθ 28/2005 De Lege Α/2006, 75 = ΕΤρΑξΧρΔ 2007, 504

14. Συνταγματική η διάταξη του άρθρου 30 παρ. 2 εδ. β' του Ν. 2789/2000 διότι τα καταβληθέντα για τις αναφερόμενες στη διάταξη περιπτώσεις, είχαν εξέλθει νομίμως της περιουσίας του καταβάλλοντος και δεν αποτελούσαν περιουσιακό του στοιχείο ή κερκτημένο περιουσιακό δικαίωμα, ώστε να προστατεύεται από τα άρθρα 17 Σ και 1 §1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ

- ΑΠ 222/2006 Αρμ 2006, 1557
- ΑΠ 1780/2005 ΕλλΔνη 2006, 526 = ΕπισκΕΔ 2006, 712 με παρατηρήσεις Α. Μπεχλιβάνη
- ΑΠ 1284/2005 ΔΕΕ 2005, 1191
- ΑΠ 1283/2005 ΧρηΔικ 2007, 95
- ΠΠρΑθ 7746/2007 Αρμ 2008, 1696

15. Άρθρο 12 §1 Ν. 2601/1998: ο τραπεζικός ανατοκισμός για τις μεταγενέστερες του νόμου συμβάσεις, μπορεί να γίνεται με συμφωνία των μερών στην οποία προβλέπεται εξάμηνος, κατ' ελάχιστο όριο ανατοκισμός των καθυστερούμενων τόκων

- ΕφΑθ 2665/2010 ΔΕΕ 2010, 1197
- ΜΠρΓρεβ 66/2008 Αρμ 2008, 1703

16. Δυνατότητα αποκλεισμού του ανατοκισμού με συμφωνία των μερών (ρητή ή σιωπηρή)

- ΑΠ 696/93 ΕΕΝ 1994, 462
- ΑΠ 320/92 ΕλλΔνη 34, 1090
- ΑΠ 1347/91 ΕΕΝ 1993, 108
- ΠΠρΚαβ 74/1999 ΔΕΕ 2000, 175, με παρατηρήσεις Κ. Μπέτζιου-Καμτσιου (179) = ΕΕμπΔ 2000, 62 = ΝοΒ 2000, 500

17. Η κρατούσα άποψη της νομολογίας περί δυνητικής αμοιβαιότητας απαιτήσεων στον αλληλόχρεο λογαριασμό

- ΑΠ 299/2000, ΕΕμπΔ, 288
- ΑΠ 1125/87 ΝοΒ 36, 1597
- ΑΠ 394/1974 ΕΕμπΔ 1975, 55
- ΕφΠειρ 78/2008 ΔΕΕ 2009, 82 = ΠειρΝ 2008, 434
- ΕφΘεσ 2050/95, ΔΕΕ 1996, 61
- ΕφΘεσ 2013/95 ΔΕΕ 1996, 60
- ΕφΑθ 6660/87 ΕλλΔνη 30, 143
- ΕφΑθ 2701/88 ΕλλΔνη 30, 94

18. Η νομοθετική θέσπιση εξάμηνου, κατ' ελάχιστο όριο, ανατοκισμού στον αλληλόχρεο λογαριασμό, δε μεταβάλλει κατά τα λοιπά την καθιερωμένη λειτουργία του. Δυνατότητα τρίμηνου περιοδικού κλεισίματος και τρίμηνης αναγνώρισης του υπολοίπου από τον οφειλέτη

- ΑΠ 1619/2000 ΕλλΔνη 42, 744
- ΕφΑθ 5814/2006 ΔΕΕ 2007, 197

19. Το κλείσιμο του εξυπηρετούντος σύμβαση πίστωσης αλληλόχρεου λογαριασμού συνεπάγεται την παύση της υποχρέωσης ανατοκισμού

- ΕφΑθ 9770/1995 αδημ.
- ΕφΑθ 2442/1994 ΕλλΔνη 1995, 1266
- ΕφΑθ 12656/1988 ΑρχΝ 1990, 651
- ΕφΑθ 29/1976 ΝοΒ 24, 553
- ΠΠρΘεσ 1899/1994 Αρμ 1994, 415
- ΠΠρΠατρ 335/1990 ΕΕΝ 1990, 533 με σχόλιο Γ. Γιαννακόπουλου
- ΜΠρΘεσ 2812/1991 ΕΕμπΔ 1992, 377 = ΕΤραπΔ 1993, 101 με ενημ. σημείωμα

20. Μετά το κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού, ο περαιτέρω τυχόν ανατοκισμός γίνεται σύμφωνα με τις διατάξεις του κοινού δικαίου (ΑΚ 296 §1, ΕισΝΑΚ 111 §2) και όχι περιοδικά

- ΑΠ 938/2002 ΕλλΔνη 2003, 1367
- ΕφΠατρ 39/2000 ΕπισκΕΔ 2000, 763 με παρατηρήσεις Κ. Μήτκα (769)
- ΠΠρΚαβ 74/1999 ΔΕΕ 2000, 175 = ΝοΒ 2000, 500

21. Νόμιμος ο δυνάμει σχετικής συμβατικής ρήτρας ανατοκισμός και για το χρονικό διάστημα μετά το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού

- ΟΛΑΠ 27/88 ό.π. (Παράρτημα ΙΙ, αρ.7)
- ΑΠ 579/2006 ΧρηΔικ 2007, 273
- ΑΠ 578/2006 Αρμ 2007, 240
- ΠΠρΘεσ 3728/2006 Αρμ 2006, 1039
- ΠΠρΘεσ 18479/98 Αρμ 1999, 503

22. Το δικαίωμα της τράπεζας για ανατοκισμό ανά τρίμηνο (ή και νωρίτερα, κατά τη βούληση της τράπεζας) του καταλοίπου αλληλόχρεου λογαριασμού, στηρίζεται ευθέως στην Α.Ν.Ε. 289/80 (ενοχή εκ του νόμου) για το μετά την 8.12.1980 χρονικό διάστημα

- ΑΠ 7/1994 ΔΕΕ 1995, 63

23. Η επέκταση ρήτρας ανατοκισμού στη σύμβαση και για το μετά το οριστικό κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού χρονικό διάστημα, αποτελεί ζήτημα ερμηνείας της σύμβασης

- ΕφΔωδ 292/2003 ΤΝΠΔΣΑ, Ισοκράτης
- ΠΠρΑθ 1443/2002 ΝοΒ 2003, 683
- ΕιρΑθ 2377/2007 Αρμ 2008, 1550 με σημείωμα Δ. Χατζημιχαήλ

24. Χαρακτηρισμός ρήτρας σε καταρτισθείσα σύμβαση δανείου προ του Ν. 2601/1998 που προέβλεπε τον ανά τρίμηνο ανατοκισμό των καθυστερούμενων τόκων ως καταγρηστική κατά την ΑΚ 281

- ΜΠρΑθ 5467/2002 ΔΕΕ 2003, 314 με σημείωση Π. Μάζη = ΑρχΝ 2003, 85 = ΕΤρΑξΧρΔ 2003, 629 = ΝοΒ 2003, 659 = ΕΕμπΔ 2004, 800 = Δ 2003, 1019 με σημείωμα Κ. Μπέν

25. Άρθρο 12 §2 εδ. α΄ του Ν. 2601/1998: Οι προϋφιστάμενες του Ν. 2601/1998 συμφωνίες ανατοκισμού εξακολουθούν να ισχύουν ακόμη κι αν η συμφωνημένη συχνότητα ανατοκισμού είναι μικρότερη του εξαμήνου

- ΑΠ 117/2005 ΕλλΔνη 2005, 1713
- ΕφΑθ 6480/2006 ΔΕΕ 2007,
- ΠΠρΘεσπρ 58/2003, ΝΟΜΟΣ (334236)
- ΠΠρΘεσπρ 57/2003 ΕΤρΑξΧρΔ 2004, 407

26. Η διάταξη του άρθρου 12 §2 εδ. β΄ του Ν. 2601/1998 δεν αντίκειται στην αρχή της ισότητας (άρθρ. 4 §1 Σ) ως μη συνιστώσα αδικαιολόγητη εξαίρεση των οφειλετών αυτών έναντι εκείνων που συνάπτουν συμβάσεις μετά την ισχύ του Ν. 2601/1998 ενόψει της συνολικής αντιμετώπισης του θέματος του ανατοκισμού των σε καθυστέρηση τόκων που οφείλονται στις Τράπεζες, των ισχυόντων μέχρι της ρυθμίσεως αυτής, και των όσων έχουν γίνει δεκτά από τα δικαστήρια πριν αποφάσεις της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου του 1998

- ΑΠ 915/2004 ΕλλΔνη 2006, 1640
- ΑΠ 61/2003 ΕΕμπΔ 54, 415 = ΔΕΕ 9, 736, 785
- ΑΠ 74/2002 ΔΕΕ 8, 716 = ΕΤρΑξΧρΔ2002, 880
- ΕφΑθ 5814/2006 ΔΕΕ 2007, 70
- ΕφΑθ 7499/2005 ΔΕΕ 2005, 1310

27. Η διάταξη του άρθρου 12 §2 εδ. β΄ του Ν. 2601/1998 δεν υπερβαίνει το μέτρο της συνταγματικά επιτρεπτής επέμβασης της οικονομικής ελευθερίας του άρθρου 5 §1 Σ

- ΕφΑθ 7499/2005 ΔΕΕ 2005, 1310

28. Δεν αρκεί η μονομερής βούληση της τράπεζας για να ισχύσει ο αυτοδίκαιος εξάμηνος κατ' ελάχιστο όριο ανατοκισμός των καθυστερούμενων τόκων βάσει της διάταξης του άρθρου 12 §2 εδ. β΄ του Ν. 2601/1998, αλλά απαιτείται ο οφειλέτης να έχει αποδεχθεί, με σχετικό όρο στην πιστωτική σύμβαση, τη δυσμενή γι αυτόν μεταβολή της λόγω του ανατοκισμού

- ΕφΑθ 5814/2006 ΔΕΕ 2007, 70
- ΕφΑθ 4285/2000 ΔΕΕ 2000, 880 = ΝοΒ 2000, 1597

29. Η ευχέρεια του αυτοδίκαιου εξάμηνου κατ' ελάχιστο όριο ανατοκισμού που στηρίζεται στη διάταξη του άρθρου 12 §2 εδ. β' του Ν. 2601/1998, ενεργεί μόνο για το μέλλον, ήτοι για χρονικές περιόδους μεταγενέστερες της ημερομηνίας θέσεως σε ισχύ του νόμου και όχι αναδρομικά από την κατάρτιση της σύμβασης

- ΑΠ 1119/2002 ΑρχΝ ΝΔ'(2003), 63
- ΑΠ 938/2002 ΧρΙΔ 9/2002, 790 = ΕλλΔνη 2003, 1368
- ΑΠ 74/2002 ΧρΙΔ 3/2002, 231 = ΕλλΔνη 43, 771 = ΔΕΕ 2002, 716 = ΕΤρΑξΧρΔ 2002, 880
- ΑΠ 1782/2001 ΕλλΔνη 43, 1430
- ΕφΑθ 4285/2000 ΔΕΕ 2000, 880 = ΝοΒ 2000, 1597
- ΕφΠατρ 1073/1998 ΔΕΕ 1999, 508
- ΠΠρΘεσ 28883/2003 Αρμ 2003, 1744, με σημ. Σ.Τ.-Γ

30. Διάκριση γνήσιας-μη γνήσιας αναδρομής

- ΑΠ 1908/2005 ΤΝΠΔΣΑ, Ισοκράτης
- ΑΠ 1030/2001 ΔΕΕ 2001, 1125
- ΑΠ 86/1997 ΕΕΝ 1998, 418

31. Αναδρομική ισχύς άρθρου 12 §2 εδ. β' του Ν. 2601/1998. Η αναδρομικότητα της διάταξης δεν είναι αντίθετη σε καμία, συνταγματική ή άλλη, υπερκείμενη των νόμων διάταξη, εφαρμόζεται δε και σε σχετικές εκκρεμείς δίκες, ακόμη και ενώπιον δευτεροβάθμιων δικαστηρίων, παραμερίζοντας την ΚΠολΔ 533 §2

- ΟΛΑΠ 13/2006 ΧρΙΔ 2006, 716 = ΧρηΔικ 2007, 88 = ΕλλΔνη 2006, 1037 = ΔΕΕ 2006, 1036 = ΕπισκΕΔ 2006, 669 = Δ 2006, 1144 με παρατηρήσεις Κ. Μπέη
- ΑΠ 421/2009, ΝΟΜΟΣ (489989) -όμοιες και οι ΑΠ 422/2009, 423/2009 και 424/2009
- ΑΠ 1781/2007 Δ 2008, 32
- ΑΠ 1653/2007 ΔΕΕ 2008, 601
- ΑΠ 721/2005 ΔΕΕ 2005, 1309
- ΑΠ 915/2004 ΕλλΔνη 2006, 1640
- ΑΠ 61/2003 ΕΕμπΔ 2004, 415 = ΔΕΕ 2003, 795 = ΕλλΔνη 2003, 736, 785 = ΕΤρΑξΧρΔ 2004, 102 = ΕΕΝ 2003, 857
- ΑΠ 74/2002 ΔΕΕ 2002, 716 = ΕΤρΑξΧρΔ 2002, 880 = ΕλλΔνη 43, 771
- ΕφΑθ 265/2010 ΔΕΕ 2010, 1197
- ΕφΘεσ 317/2009 ΔΕΕ 2009, 819
- ΕφΘρακ 261/2009 ΧρηΔικ 2009, 439
- ΕφΑθ 5814/2006 ΔΕΕ 2007, 70

- ΕφΑθ 1646/2006 ΕλλΔνη 2007, 627
- ΠΠρΙωαν 206/2010 ΕΕμπΔ 2011, 430

32. Αντίθετη στα άρθρα 4 και 17 Σ και στο άρθρο 1 Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ η αναδρομική κατάργηση/απόσβεση ενοχικών δικαιωμάτων, εκτός κι αν επιβάλλεται για λόγους γενικότερου κοινωνικού ή δημοσίου συμφέροντος ή ωφέλειας.

- ΟΛΑΠ 6/2007 ΕΕμπΔ 2007, 715 = Δ 2008, 29 = ΔιΜΕΕ 2007, 239 με σημ. Κ. Στυλιανού
- ΑΠ 1939/2009 ΔΕΕ 2010, 688 = ΧρΙΔ 2010, 646
- ΑΠ 1857/2009 ΔΕΕ 2010, 54 = ΕΕμπΔ 2010, 349

33. Άρθρο 12 παρ. 4 του ν. 2601/1998: τα ποσά που καταβλήθηκαν από τους οφειλότες πιστωτικών ιδρυμάτων κατόπιν συμφωνίας δεν αναζητούνται σε καμία περίπτωση και για καμία αιτία, εφόσον πρόκειται για νόμιμες καταβολές

- ΕφΘεσ 611/2006 Αρμ 2007, 696

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΟΓΡΑΦΙΑ – ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Στην πρώτη αναφορά σε κάθε κεφάλαιο, τα συγγράμματα και οι μονογραφίες παραπέμπονται με τον τίτλο τους και την έκδοση που χρησιμοποιήθηκε, ενώ τα άρθρα και τα σχόλια με τον τίτλο και τον τόπο δημοσίευσης. Σε κάθε επόμενη παραπομπή αναφέρεται μόνο το όνομα του συγγραφέα και ο αριθμός της υποσημείωσης όπου έγινε η πρώτη παραπομπή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αντωνίου Θ., Η εξέλιξη της νομολογίας κατά την εφαρμογή της αρχής της ισότητας, Τα εικοσάχρονα του Συντάγματος 1975, Αθήνα – Κομοτηνή 1998, σ. 69-106.

Αντωνόπουλος Μ., Τόκοι και ανατοκισμοί, Αθήνα 1996.

Αντωνόπουλος Στ., Η σύμβαση Αλληλόχρεου Λογαριασμού, 2^η έκδοση, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007.

Βαθρακοκοίλης Β., ΕρΝομΑΚ, Ερμηνεία - Νομολογία Αστικού Κώδικα (κατ' άρθρο), Τόμος Β', Γενικό Ενοχικό (άρθρα 287-495), Αθήνα, 2003.

Βελέντζας Γ., Δίκαιο Τραπεζών και Τραπεζικών Συμβάσεων (Εργασιών), 3^η έκδοση, Θεσσαλονίκη, 2007.

Βερβερίδης Ν., Σύμβαση Πίστωσης με Αλληλόχρεο Λογαριασμό, Αθήνα, 2009.

Γεωργακόπουλος Α., Χρηματιστηριακό και Τραπεζικό Δίκαιο: το δίκαιο του ελληνικού συστήματος της κεφαλαιαγοράς και χρηματαγοράς, Αθήνα 1999.

Γεωργιάδης Απ., Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Αθήνα 1999.

Γεωργιάδης Απ., Νέες μορφές συμβάσεων της σύγχρονης οικονομίας, 5^η έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή, 2008.

Γεωργιάδης Απ., Εμπράγματο Δίκαιο, 2^η έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010.

Γεωργιάδης Απ., Σύντομη Ερμηνεία του Αστικού Κώδικα (ΣΕΑΚ) Ι (άρθρα 1-946), Αθήνα 2010.

Γεωργιάδης Απ./Σταθόπουλος Μ., Αστικός Κώδιξ. Ερμηνεία κατ' άρθρο – Νομολογία – Βιβλιογραφία, Τόμος ΙΙ, Γενικό Ενοχικό (άρθρα 287-495), Αθήνα 1979.

Γεωργιάδης Αστ., Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος Ι, 5η έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2007.

Δωρής Φ., Εισαγωγή στο Αστικό Δίκαιο, Α' τεύχος, Αθήνα-Κομοτηνή 1991.

Δωρής Φ., Ερμηνεία των νόμων με αναγωγή σε συνταγματικές διατάξεις στη νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων σε Νομικές Μελέτες, Αθήνα – Κομοτηνή 1993 = ΕλλΔνη 32, 1188 επομ.

Δωρής Φ., Η αρχή της αναλογικότητας στο πεδίο ρύθμισης των ιδιωτικού δικαίου σχέσεων και ιδιαίτερα στο αστικό δίκαιο, Τιμητικός Τόμος του ΣτΕ, 75 χρόνια, Αθήνα 2004.

Ερμηνεία του Αστικού Κώδικος (ΕρμΑΚ), Ενοχικόν Δίκαιον, Γενικόν Μέρος, Τόμος II/A (άρθρα 287-409), Αθήναι 1954.

Ζέπος Π., Ενοχικόν Δίκαιον, Α' Μέρος Γενικόν, 2η έκδοση, Αθήναι 1955.

Καραπιστόλης Δ., Οικονομικά Μαθηματικά με στοιχεία μαθηματικής ανάλυσης, 2^η έκδοση, Θεσσαλονίκη 2006.

Κονδύλης Δ., Το δεδικασμένο κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, 2η έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή 2007.

Μάζης Π., Ζητήματα από το δίκαιο του ανατοκισμού, Τιμητικός Τόμος Γ. Καλλιμόπουλου, Αθήνα –Κομοτηνή 2010, σ. 381-393 (=Αρμ 2009, 501-508).

Μαμαλής Π., Καψή Θ., Τόλης Ε., Μιχαήλογλου Στ., Πρίντεζης Γ., Μαθηματικά της αγοράς (εκπαιδευτικό υλικό στο πλαίσιο του έργου «Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων II, Αθήνα 2008, Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ).

Μιχαλόπουλος Γ., Νόμιμος καθορισμός και ανατοκισμός εξωτραπεζικών και τραπεζικών τόκων – Οριοθέτηση της επιβάρυνσης της πιστωτικής σύμβασης με τόκους, Αθήνα-Κομοτηνή 1990.

Μπαλής Γ., Ενοχικόν δίκαιον (κατά τον κώδικα): γενικόν μέρος, 3^η έκδοση, Αθήνα 1969.

Παμπούκης Κ., Τραπεζικαί πιστωτικά συμβάσεις, Αθήναι 1962.

Παμπούκης Κ. - Παπαδρόσου-Αρχανιωτάκη Π., Εμπορικό Δίκαιο – Εισαγωγή - Θεμελιώδεις έννοιες, 4^η έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2001.

Ρόκας Ν., Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου, Αθήνα-Κομοτηνή 2002.

Ρούσσης Δ., Καταστρατήγηση δικαίου στις τραπεζικές συμβάσεις, Αθήνα 2010.

Σούρλας Π., Κείμενο του νόμου και γραμματική ερμηνεία, στον τιμ.τομ. Ανδρέα Γαζή, Αθήνα-Κομοτηνή 1994, σ. 627-669.

Σπυριδάκης Ι., Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Αθήνα – Κομοτηνή 2004.

Σταθόπουλος Μ., Ανώτατο ύψος τόκου – Τα κενά και οι ατέλειες της ισχύουσας ρύθμισης, σε Ενθύμημα Άλκη Αργυριάδη ΙΙ, Αθήνα 1996, 967-975.

Σταθόπουλος Μ., Γενικό ενοχικό δίκαιο, 4^η έκδοση, Αθήνα –Θεσσαλονίκη 2004.

Σταμάτης Κ., Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων – Εισαγωγή στη μεθοδολογία του δικαίου, 6η έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003.

Σταματόπουλος Σ., Η δικονομική αναδρομή των νέων ουσιαστικών ερμηνευτικών νόμων, Ερευνητικό Ινστιτούτο Δικονομικών Μελετών, Αθήνα 1989.

Τσούμας Β., Αλληλόχρεος Λογαριασμός, Αθήνα 2006.

Φαρσαρώτας Ι., Κατανοώντας τη σύγχρονη τραπεζική, Αθήνα – Κομοτηνή, 2009.

Φίλιος Π., Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος 2^{ος} τόμος, 6^η έκδοση, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2011.

Χρυσόγονος Κ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2^η έκδοση, Αθήνα – Κομοτηνή 2002.

Ψυχομάνης Σπ., Εμπορικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2004.

Ψυχομάνης Σπ., Τραπεζικό Δίκαιο – Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, Τεύχος Ι, Γενικό Μέρος, 6η έκδοση, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2008.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασάς Α., Η προσέγγιση και με αριθμούς του προβλήματος του ανατοκισμού στις οφειλές προς τις τράπεζες από δάνεια, ΕΕμπΔ, 1998, σ. 695-708.

Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου Ευγ., Η νέα νομική ρύθμιση για τον ανατοκισμό των οφειλόμενων στις τράπεζες τόκων (άρθρο 12 Ν. 2601/1998), Αρμ 53 (1999), σ. 314-323.

Αλεπάκος Κ., Τα τραπεζικά δάνεια και το πρόβλημα του ανατοκισμού, ΔΕΕ τ. 12 (1995), σ. 1033-1043.

Αλεπάκος Κ., Το πρόβλημα του ανατοκισμού στην περίπτωση του ανοικτού λογαριασμού, ΕτρΑξΧρΔ, 2/1996, σ. 307-314.

Αλεπάκος Κ., Παρατηρήσεις στην ΑΠ 868/1997, ΔΕΕ 10/1997, σ. 983-989 .

Αλεπάκος Κ., Παρατηρήσεις στις (Ολομ) ΑΠ 8 και 9/1998, ΔΕΕ 2/1998, σ. 177-187.

Αντωνόπουλος Μ., Παρατηρήσεις στην ΑΠ 96/1996, ΕπισκεΔ/Β΄ 1996, σ. 596-599.

Βελέντζας Γ., Το νέο καθεστώς του εκτοκισμού (ανατοκισμού) τόκων από τα πιστωτικά ιδρύματα (μετά τις ΑΠ (ολ) 8-9/1998 και το άρθρο 12 Ν. 2601/1998), ΕΤρΑξΧρΔ 3/1998, σ. 641-656.

Γαζής Α., Γνωμοδότηση σε ΕλλΔνη 34 (1993), σ. 279-281.

Γεωργακόπουλος Α., Δάνειο σκοπού και αντίθεση προς τα χρηστά ήθη – Θέματα ακυρότητας ανήθικων δανείων (γνωμοδότηση), ΔΕΕ 1/1997, σ. 7-9.

Γεωργακόπουλος Α., Μεταβολή νομίσματος και επιτοκίου τραπεζικού δανείου – Ρήτρες SWAP, παροχής ασφάλειας και υποκατάστασης άλλης τράπεζας (γνωμ.), ΔΕΕ 4/1997, σ. 340-343.

Γεωργόπουλος Α., Ζητήματα υπολογισμού τόκων. Ο ανατοκισμός, ΔΕΕΤ 20 (Δ' τριμήνου)1988, σ. 75-76.

Γεωργόπουλος Α., Ο ανατοκισμός των οφειλομένων και καθυστερούμενων τόκων – Η λύση της αμφισβήτησης, ΔΕΕΤ 21-22, Α' εξαμ. 1989, σ. 131-132.

Γιαννακόπουλος Γ., Παρατηρήσεις στην ΟλΑΠ 27/1988, ΕΕΝ 55(1988), σ. 624-626.

Γιαννακόπουλος Γ., Παρατηρήσεις στην ΠΠΠατρ 335/1990, ΕΕΝ 57(1990), σ. 534.

Γκούσκου Α., Οι περιορισμοί στη συμβατική διαμόρφωση του κόστους πίστωσης, ΕΕμπΔ 1999, σ. 195-206.

Δαγτόγλου Π., Γνωμοδότηση (σχετικά με τη συνταγματικότητα του άρθρου 2 Ν. 1046/1980), ΝοΒ 29 (1981), σ. 1356-1364.

Διαμαντόπουλος Γ., Παρατηρήσεις στην ΕφΘεσ 1960/1996, ΕπισκΕΔ 1996, σ. 1000-1006.

Δωρής Φ., Σκέψεις για τη διαπίστωση και πλήρωση των κενών στο δίκαιο (με αφορμή τις ΟλΑΠ 20/2000 και ΑΠ 899.2001), ΧρΙΔ Γ/2003, σ. 577-602.

Δωρής Φ., Παρατηρήσεις στην ΑΠ 1387/1997, ΝοΒ 46 (1998), σ. 215-216.

ΕΕΤ, Άρθρο 39 του νόμου 3259/2004 - Διευκρινίσεις και σχόλιο της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών για το ανώτατο όριο ληξιπρόθεσμης οφειλής προς τις τράπεζες, ΔΕΕΤ 2004 (Γ' Τριμήνου), σ. 27-40.

Ιατράκης Γ., Διαταγή πληρωμής και δικαστικός ανατοκισμός των χρεών κατ' άρθρο 296 παρ. 1 ΑΚ, ΔΕΕ 6 (1996), σ. 574-577.

Καϊκλής Μ., Η μάστιγα του ανατοκισμού, Επιστημονική Επετηρίδα Δ.Σ.Θ. 19 (1998), σ. 95-97.

Καράκωστας Ι., Παρατηρήσεις στην ΟλΑΠ 40/1998, ΝοΒ 47 (1999), σ. 754-758.

Κονδύλης Α., Έννοια, λειτουργία και αποτελέσματα του αλληλόχρεου λογαριασμού, ΕλλΔνη 37 (1996), σ. 497-511.

Κοτσίρης Α., Προβλήματα αστικής ευθύνης τραπεζών έναντι τρίτων κατά την άσκηση της πιστωτικής λειτουργίας, Αρμ ΛΗ΄ (1984), σ. 601-614.

Κουμάνης Σ., Παρατηρήσεις στην ΜΠρΑθ 1567/2007, Αρμ ΞΑ΄ (2007), σ. 1325-1326.

Λαδάς Π., Είναι νόμιμος ο μονομερής εκτοκισμός καθυστερημένων τόκων ληξιπρόθεσμων τοκοχρεωλυτικών δόσεων δανείου; Γνωμοδότηση, Αρμ ΜΒ΄ (1988), 126-135.

Μάζης Π., Ουσιαστικά και δικονομικά ζητήματα τόκου και ανατοκισμού, ΕπισκΕΔ Α/1996, σ. 34-52.

Μάζης Π., Η νέα ρύθμιση για τον ανατοκισμό των οφειλόμενων στις τράπεζες τόκων (άρθρο 12 ν. 2601/1998), ΝοΒ 47 (1999), σ. 1525-1531.

Μάζης Π., Παρατηρήσεις στην ΜΠρΑθ 5467/2002, ΔΕΕ 3/2003, σ. 315-316.

Μάζης Π., Ο ανατοκισμός στον τραπεζικό ανοικτό λογαριασμό μετά τη θέση σε ισχύ του άρθρου 12 παρ. 1 Ν. 2601/1998 (γνωμ.), ΔΕΕ 2006, σ. 1119-1122.

Μάζης Π., Τραπεζικός ανοικτός λογαριασμός – Θεώρησή του ως αλληλόχρεου λογαριασμού – Αδυναμία σύνδεσής του με δάνειο απλό ή τοκοχρεωλυτικό – μη δυνατότητα ανατοκισμού του προκύπτοντος στο οριστικό κλείσιμο του χρεωστικού καταλοίπου σε μη ύπαρξη σχετικής συμφωνίας – υποχρεώσεις πιστώτριας τράπεζας έναντι του εγγυητή, (γνωμ.), ΕΕμπΔ 2006, 197-210.

Μέλισσας Α., Η συνταγματικότητα του άρθρου 12 ν. 2601/1998 για τον ανατοκισμό τόκων οφειλόμενων σε πιστωτικά ιδρύματα, ΕΤρΑξΧρΔ, 3/1999, σ. 615-627 (=Δελτίο ΕΕΤ 2000, σ. 72-83).

Μεντής Γ., σε Γεωργιάδη ΣΕΑΚ, 173, 200.

Μήτκα Κ., Παρατηρήσεις στην ΕφΠατρ 39/2000, ΕπισκΕΔ Γ/2000, σ. 767-769.

Μίρκος Γ., Η αλήθεια για τα πανωτόκια, Δελτίο ΕΕΤ 2000 (Α΄ και Β΄ Τριμήνου), σ. 61-64.

Μούργελας Γ., Ο ανατοκισμός στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, Δελτίο ΕΕΤ Δεκέμβριος 1997, σ. 35-40, 46.

Μούργελας Γ., Ανατοκισμός – Ρύθμιση παλαιών οφειλών, Δελτίο ΕΕΤ 2000 (Α΄ και Β΄ Τριμήνου), σ. 72-83.

Μούργελας Γ., Η εκ του νόμου αναστολή της αναγκαστικής εκτέλεσης της παρ. 2 του άρθρου 39 Ν. 3259/04, Δελτίο ΕΕΤ 2004 (Γ΄ Τριμήνου), σ. 41-42.

- Μπέης Κ.**, Παρατηρήσεις στην ΟΛΑΠ 2/1995, Δ 26 (1995), σ. 456-460.
- Μπέης Κ.**, Τα «πανωτόκια» μετά την απόφαση του Αρείου Πάγου, άρθρο στην Ελευθεροτυπία, 4 Φεβρουαρίου 1998, σ. 9.
- Μπέης Κ.**, Ουσιαστικές έννομες συνέπειες της διαταγής πληρωμής αναφορικά με τον εκτοκισμό των οφειλόμενων τόκων, Παρατηρήσεις στην ΜΠρΗρ 343/1996, Δ 29 (1998), σ. 308-311.
- Μπέης Κ.**, Ανίσχυρο της νομοθετικής κατάργησης ενοχικών αξιώσεων, και ιδίως αξίωσης αποκατάστασης της ηθικής βλάβης εξ αιτίας προσβολής της τιμής προσώπου, Παρατηρήσεις στην ΟΛΑΠ 40/1998, Δ 30 (1999), σ. 231-233.
- Μπέης Κ.**, Η εκ μέρους του οφειλέτη αμφισβήτηση των χρηματικών κονδυλίων, για τα οποία του επιδόθηκε η επιταγή προς εκούσια συμμόρφωση, Παρατηρήσεις στην ΜΠρΑθ 5467/2002, Δ 2003, σ. 1019.
- Μπέης Κ.**, Η συνταγματική κατοχύρωση έναντι της νομοθετικής εξουσίας και των ενοχικών περιουσιακών δικαιωμάτων, σε αρμονία με το άρθρο 1 §1 του πρώτου πρόσθετου πρωτοκόλλου της ευρΣΔΑ, Παρατηρήσεις στην ΕφΑθ 3365/2003, Δ 34 (2003), σ. 890-891.
- Μπέης Κ.**, Η εξουσία του νομοθέτη να θεσπίζει περιουσιακές υποχρεώσεις με αναδρομική δύναμη, αναφορικά με παρελθόντα χρόνο, και το δικαίωμα ακρόασης των θιγόμενων επαγγελματικών οργανώσεων, Παρατηρήσεις στην ΟΛΑΠ 13/2006, Δ 37 (2006), σ. 1147-1150.
- Μπέτζιου-Κάμτσιου Κ.**, Παρατηρήσεις στην ΠΠρΚαβ, ΔΕΕ 2/2000, 179.
- Μπεχλιβάνης Α.**, Παρατηρήσεις στην ΑΠ 1780/2005, ΕπισκΕΔ Γ/2006, σ. 716-717.
- Μπεχλιβάνης Α.**, Παρατηρήσεις στην ΕφΠατρ 98/2006, ΕπισκΕΔ Β/2006, σ. 508-509.
- Μποτόπουλος Κ.**, Η διαπλοκή συνταγματικών και αστικών πτυχών στην «υπόθεση ανατοκισμού», ΔΕΕ 6/1998, σ. 576-582.
- Νικολαΐδης Χ.**, Παρατηρήσεις στην ΟΛΑΠ 8/1998, ΑρχΝ ΜΘ' (1998), σ. 41.
- Παμπούκης Κ.**, Ζητήματα από τον τραπεζικό αλληλόχρεο λογαριασμό, Παρατηρήσεις στην ΕφΠατρ 61/2004, ΕπισκΕΔ Α/2005, σ. 91-104.
- Παμπούκης Κ.**, Παρατηρήσεις στην ΕφΛαρ 53/2005, ΕπισκΕΔ Δ/2005, σ. 983-985.
- Παμπούκης Κ.**, Ανατοκισμός μετά την καταγγελία της σύμβασης πιστώσεως; (ανατοκισμός εν υπερημερία;), ΝοΒ τ. 55(2007), σ. 557-572.
- Παμπούκης Κ.**, Κατάλοιπα του τραπεζικού ανατοκισμού εν υπερημερία – Συζήτηση με 6 αποφάσεις Μονομελών Πρωτοδικείων, ΕπισκΕΔ 2007, σ. 632-655.

Παπανικολάου Π., Πανωτόκια – Η αναλογία του τριπλασίου ως προϋπόθεση εντάξεως των «μεγάλων οφειλών» στη ρύθμιση του άρθρου 39 παρ. 4 του Ν. 3259/2004, Γνωμοδότηση, ΔΕΕ 2006, σ. 235-239.

Παπαντωνίου Ν., Η ελευθερία των συμβάσεων στο σύγχρονο δίκαιο», ΕΕΝ 32 (1965), σ. 301-313.

Ρωμανός Ι., Ρύθμιση και επανακαθορισμός των οφειλών από τραπεζικές συμβάσεις δανείων κατ' άρθρο 30 §1 Ν. 2789/2000-Ζητήματα εγκυρότητας του εκτελεστού τίτλου σχετικά με την βεβαιότητα και το εκκαθαρισμένο της εκτελούμενης αξίωσης (Σκέψεις με αφορμή την ΜΠρΠειρ 2891/2003), De Lege A/2006, σ. 11-31.

Στάγκος Π., Η νομιμότητα του περιορισμού του τραπεζικού ανατοκισμού (άρθρο 39 Ν. 3259/2004), υπό το φως της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (γνωμ.), ΔΕΕ 6/2005, σ. 651-659.

Σχινάς Γ., Ρύθμιση παλαιών οφειλών υπό του άρθρου 30 του ν. 2789/2000 και του άρθρου 42 του ν. 2912/2001, ΕΕμπΔ 2001, σ. 616-638.

Σχινάς Γ., Η ρύθμιση του ανατοκισμού διαχρονικώς, ΝοΒ 48(2000), σ. 1705-1712.

Τράμπος Γ., Το δάνειο, ο τόκος και η τοκογλυφία, ΕΕΝ 21 (1954), 487.

Φραγκάκης Ν., Παρατηρήσεις σε ΟΛΑΠ 8/1998, ΝοΒ 46 (1998), σ. 503-504.

Χατζημιχαήλ Α., Ανατοκισμός τόκων πριν και μετά το οριστικό κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού, Αρμ 60 (2006), σ. 1705-1711.

Χατζημιχαήλ Α., Αδυναμία αναζητήσεως των καταβληθέντων σε τράπεζες (Α 30 §2 εδ. β' του Ν. 2789/2000), ΕπισκεΔ Α/2009, σ. 50-66.

Ψυχομάνης Σπ., Ο τραπεζικός ανατοκισμός, Αρμ 48 (1994), σ. 1345-1352.

Ψυχομάνης Σπ., Παρατηρήσεις στην ΟΛΑΠ 8/1998, ΕπισκεΔ Α/1998, σ. 86-91.

Ψυχομάνης Σπ., Η νέα νομοθετική ρύθμιση για τον ανατοκισμό, ΕπισκεΔ Α/1998, σ. 277-8.

Ψυχομάνης Σπ., Περί ρυθμίσεως διογκωμένων οφειλών σε ποσά πολλαπλάσια του αρχικού κεφαλαίου (γνωμ.), ΕΕμπΔ 2003, σ. 740-749.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

<http://books.google.gr/books?id=KVWH3SS7GBkC&pg> (A dictionary of words and phrases used in ancient and Modern law, Volume I, Arthur English, σ. 46)

<http://lawdb.intrasoftnet.com/nomos> (Διαδικτυακός τόπος της Τράπεζας Νομικών Πληροφοριών της Intrasoft)

<http://www.dsanet.gr> (Διαδικτυακός τόπος της Τράπεζας Νομικών Πληροφοριών του Δ.Σ.Α.)

<http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=4&mid=&mnu=0&id=18785&keyw=343%2F1996&sr=search&pg> (Κ. Μπέης, Παρατηρήσεις στην ΜΠρΗρ 343/1996, Δ 1998)

<http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=5&mid=&mnu=0&id=18460&keyw=40%2F1998&sr=search&pg> (Κ. Μπέης, Παρατηρήσεις στην ΟΛΑΠ 40/1998, Δ 1999)

<http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=6&mid=&mnu=0&id=17224&keyw=5467%2F2002&sr=search&pg> (Κ. Μπέης, Παρατηρήσεις στην ΜΠρΑθ 5467/2002, Δ 2003)

<http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=6&mid=&mnu=0&id=17199&keyw=3365%2F2003&sr=search&pg> (Κ. Μπέης, Παρατηρήσεις στην ΕφΑθ 3365/2003, Δ 2003)

<http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=3&mid=&mnu=0&id=23734&keyw=13%2F2006&sr=search&pg> (Κ. Μπέης, Παρατηρήσεις στην ΟΛΑΠ 13/2006, Δ 2006)

<http://repository.edulll.gr/edulll/handle/10795/877> (Μαμαλής Π., Καψή Θ. κ.α., Μαθηματικά της Αγοράς)